

ANTONII
VALTRINI
ROMANUS

IOANNIS
ANTONII
VALTRINI,
ROMANI,
SOCIETATIS IESV,
DE RE MILITARI
Veterum Romanorum
LIBRI SEPTEM.

COLONIAE AGRIPPINAE
In Officina Birckmannica, sumptibus
Arnoldi Mylij
Anno MD. LXXVII.
Cum gratia & Privilegio S. Caes. Maest.

PRÆFATIO IN
LIBROS DE MIL-
tia Romanorum.

QVAE à singulis popu-
lis ducibusq; pace aut
bello fortiter ac præ-
clare gesta sunt, mul-
ti omni ætate viri in-
genio doctrinaq; præ-
stâtes literis tradidere. Qua industria
non id modo sunt consecuti, vt ex-
cellentium virorum factis describen-
dis, in eiusdem ipsi gloriæ societatem
venirent: verum etiam eadem ope-
ra, non parum humana vitæ videntur
consultuisse. Nam fugitivam re-
rum memoriam quodam modo re-
trahentes, effecere, vt qua natura ca-
duca sunt, scriptorum nobilitate ha-
beantur aterna: vnde mortales, rerû
præteritarum euentis inter se confe-
rendis, salutaria sumant exempla,
quibus vt præsentia recte moderentur,
& provideant futura sapienter.
Ex omnibus autem populis, quorum res
gestæ literis præditæ sunt, nulla videtur
gens

P R A E F A T I O

gens vnquã fuisse, quę pacis bellique
studia aut vehementius, quam Ro-
mani, coluerit, aut prudentius com-
pararit: nulla item, quę, virtutibus
vitijsque alternantibus, maiores ha-
buerit fortunę vicissitudines. Ex quo
etiam sit, vt neque plura, neque illu-
striora quisquã aliunde haurire pos-
sit, aut culturę aut neglectę documen-
ta virtutis, quàm ex Romani Imperii
siue spoliata siue florente fortuna. Il-
lud porrò vel in maxima parte scelli-
citatıs populi Rom. ponẽdum puto
quod paria suo imperio habuit inge-
nia scriptorum, qui orationis ampli-
tudine, magnitudinem rerum gesta-
rum exquire potuerunt. Neque so-
lum dum stetit Imperium, cum vi-
delicet gratia & ambitio homines ad
scribendum hortari posse videban-
tur, sed eo exciso, tamen nõ defuerunt
qui quasi ex ruderibus rediuiuã eius
formam ac speciem suis scriptis re-
stituere conarentur. Itaque vrbs illa
pulcherrima (quam qui Deorũ tem-
plum nominauit, is veram speciem
Romanę vrbs cepisse visus est) licet
fortu

P R A E F A T I O

fortunę ludibrio prostrata, resurgit
tamẽ doctorum virorum ingenijs, ac
diutius manebit scriptorum monu-
mentis, quam natura stare potuisset.
Iam in eorum libris speciem Rom.
Reipub. reuiuiscantis cernimus, ci-
uium ordines, iura, magistratus, le-
ges, comitia, moresque fere omnes
tum publicos, tum priuatos: vt iam
nos Roman. Remp. extinctam vel o-
mnino non sentiamus, vel certẽ mi-
nore cum desiderio doceamus. Vna
Romanorũ militia, nescio quonam
fato, iacuit hætenus in tenebris, nec
vllum habuit, vt cetera, lumen litte-
rarum. Nam quotquot de ea scribe-
re sunt aggressi, qui particulam eius
duntaxat aliquam attrigerunt: pleri-
que etiam veterem Reip. militiam
cum ea quę temporibus Imperatorũ
est inuecta, male confuderunt.

Hanc ego Romanam militiam ab
alijs vel prætermissam, vel relictam
potissimum delegi, quam hoc com-
mentario explicarem, non patrię a-
more, aut glorię cupiditate adductus
(quid enim longius abest à religioso
viri

P R A E F A T I O

viri moribus?) sed officio impulsus
ac studio iuuandi plurimos, ne nobilissima ac maxime necessaria antiquitatis Rom. pars ignoraretur: neque ut militandi praecepta darem, sed ut rationem exponerem, quam in suscipiendo gerendoque bello veteres Romani, florente Repub. tenuissent. Vtinam hanc qualemcunque operam ac studium sacrae potius, quam profanae antiquitati illustrandae tribuere mihi liceret: id verò multo magis ex animi mei sententia esset, forte etiam ad religiosum statum conuenientius, sed nimirum quicumque in hac societate Iesu, animis corporibusque deuotis, Deo eiusque Ecclesiae militamus, nihil refugere debemus, aut à nostro munere alienum iudicare, quod gloriae diuinae ac proximorum utilitati possit inferuire. Quare cum societas nostra, admirabili consilio id in se receperit; ut scholis publicis institutis, adolecentes ad humanitatem erudiat, quod tenera illa aetas una cum litteris facilius ad pietatem conformari posse videatur: omnino

ci pra

P R A E F A T I O

ci praestanda sunt omnia, quae ab humanitatis professoribus postulatur, aut huius professionis nomen relinquendum. Porro sic iam omnium mentibus infirmatum est atque anticipatum, studia humanitatis tota in antiquitate posita esse, ut nemo ea rite profiteri possit, quin Philologiam vniuersam, omniaque veteris Romanae reip. instituta moresque scientia comprehendit. Rectè ne id, an secus, alij viderint, certè nobis iam integrum non est, aut opinionem tam vetustam tamque penitus insitam extirpare, aut contra eam velle differere: quin potius neruis omnibus contendendum est, ut ne hospites in antiquitate videamur, neue laus haec in nostris gymnasijs iure desiderari possit. Ex omnibus autem partibus antiquitatis Romanae, quarum quidem tractatio ad humanitatem pertinere potest, nullius fructus mihi latius patere videtur, quam Romanae militiae. Etenim ex antiquitatis Romanae cognitione aut utilitas quaeritur, aut voluptas. Utilitas verò illa, opinor, vel

A 4

sola

P R A E F A T I O

sola vel maxima est, vt Romani scriptores dum leguntur, recte intelligantur (legere enim, neque intelligere etiam vulgari reprehenditur prouerbio:) hoc autem sine aliqua antiquitatis Romanae notitia fieri non posse videtur. Accedit alterum commodum, neque id sane paruum, quod, ignoratis Romanis auctoribus, latinam linguam quae tantopere expetit, quaeque ex ijs solis hauritur, ignorari quoque necesse est. Quis porro nescit, Romanorum auctorum plurimam optimamque partem bella scribere, quae Romani vel ciuilia interesse, vel externa cum Regibus populisque gessere: vt sine rei militaris notitia, in magna & rerum, & auctorum, atque adeo latinae linguae ignorantia versari necesse sit. Iam vero quid dicam de voluptate? quae tanta est, vt ne maior quidquam ex omni reliqua antiquitate sperari possit? Etenim si res Romanae ideo delectant, quod omnes sic habent persuasum, nullam rem sapientioribus legibus temperatam, neque vilius populi res gestas praestantiores

P R A E F A T I O

tiores esse posse: quantam tandem voluptatem afferet militiae tractatio, quam populus Rom. pra. omnibus rebus maxime coluit, quae Rom. vrbi aeternam gloriam peperit, quae orbe terrarum parere Imperio Rom. coegit, quae demum vna cum ipsa vrbe nata, altaque est, & cum eadem simul extinguita. Quid ad animi delectationem iucundius, quam procul ab omni discrimine, domi sedentem, pugnacissimi populi bellicos nosse apparatus, delectibus interesse, milites ordinibus signisque distinctos cernere vel instructa acie concurrere, vel composito agmine incedere, vel metari castra, vel vrbes oppugnare, militaria siue virtutis praemia, siue ignaviae supplicia cognoscere, armorum ac machinarum nomina vsuque; discere, belli indicendi leges, finiti foedera, magistratum iura tenere, denique Duces ipsos victores inter populi militumque plausus in urbem triumphantes sequi? Quae cum ita sint, quis tandem virum religiosum, Humanitatis professorem iure reprehendat,

▲ 5   qui

PRAEFATIO

qui officio, & susceptæ vitæ institutio
publicisque aliorum rationibus ad
ductus, Romanam militiam, id est
nobilissimam atque utilissimam ad
rique Romanæ partem explicat
reaggrediatur? ut etiam si hac in
me deserat perficiendi facultas, ipsa
tamen laudanda videatur conant
voluntas. Existet forte aliquis aliqua
do nostro excitatus exemplo, qui
dia hæc, leuiterque adumbrata, meli
liore præditus facultate absoluat,
que perficiat. Interea nostrum huius
qualemcunque laborem Deo Optimo
Max. cui nostra omnis desudat in
dustria, non ingratum fore confidit
ut opus ipsius causa susceptum,
ex ipsius item sanctissima
voluntate absol
uatur.

DE RE MILITARI
VETERVM ROMANORVM

LIBRI PRIMI QUI EST DE
Bellorum Indictione.

CAPITA XI.

- 1 De præstantia militia Romana.
- 2 De honore, quem Romani rei militari tribuebant.
- 3 De Seueritate discipline militaris Romanorum.
- 4 De labore & exercitatione militum Romanorum.
- 5 De religione Romanorum in suscipiendis, gerendis
que, bellis.
- 6 De Auspicijs militaribus.
- 7 De Diebus præliaribus.
- 8 De Iustitia Romanorum in suscipiendis, gerendis
que, bellis.
- 9 De Rebus repetendis.
- 10 De ijs que fierent ante belli indictionem.
- 11 De Indictione bellorum.

Libri secundi, qui est de Militum
delectu.

CAP. VII.

- 1 De Imperatore deligendo,
- 2 De Militia generibus.
- 3 De Militum delectu.
- 4 De Aetate Militari.
- 5 De Vacationibus militaribus.
- 6 De ijs, qui à militia recerentur,
- 7 De Sacramento militari.

Libri

Libri tertij, qui est de Militum ordinibus

CAP. XV.

- 1 De Legionē, eiusq; magnitudine.
- 2 De Peditibus legionariis ordinibus.
- 3 De Peditibus leuis armaturæ.
- 4 De Equiribus.
- 5 De Auxilijs Sociorum.
- 6 De Supplementis.
- 7 De cohorte Prætoria.
- 8 De alijs generibus hominum, qui castra sequebantur.
- 9 De Signis militaribus.
- 10 De Magistratibus legionis, siue exercitus totius.
- 11 De alijs Magistratibus peditū, equitū, & auxiliij. (11)
- 12 De armatura peditum, equitumq;.
- 13 De vestibus militaribus.
- 14 De tubis, cornibus, buccinis, alijsq; signis militaribus.
- 15 De Stipendio militum.

Libri quarti, qui est de Itineribus
militaribus.

CAP. VII.

- 1 De Die locoq; militib. ad conueniendum in dis-
- 2 De Processione Imperatoris ex vrbe.
- 3 De Lustratione exercitus.
- 4 De Itineribus militaribus.
- 5 De Castrorum metatione.
- 6 De Castrorum disciplina.
- 7 De Motione Castrorum.

Libri quinti, qui est de Prælio

CAP. VI.

- 1 De Preparacione ad prælium.
- 2 De Acie instruenda.
- 3 De Prælio.
- 4 De Militum deuotione.
- 5 De Oppugnatione urbium.
- 6 De Machinis ac tormentis bellicis.

Libri sexti, qui est de ijs quæ fierent
post prælium.

CAP. XII.

- 1 De Humatione Casorum, prædæq; collectione.
- 2 De Præda diuisione.
- 3 De Donatino.
- 4 De donis militaribus.
- 5 De Missione honesta.
- 6 De Exauçtoratione.
- 7 De Priuilegijs veteranorum.
- 8 De Pænia militaribus.
- 9 De Animaduersione in hostes.
- 10 De Pace ac Fœderum generibus. (eudi.)
- 11 De ritu Fœderū ceremonijsq; in fœderibus faci-
- 12 De Hostium deditioe.

Libri septimi, qui est de ijs, quæ Ducibus
victoribus honoris causa
decernerentur.

CAP. XXI.

- 1 De Imperatoris nomine.

- 7 De Supplicatione.
- 8 De Aduentu Imperatorum ad urbem, & Triumpho postulatione.
- 9 De Triumpho nomine & inuentore.
- 10 De causis, cur triumphus concederetur, vel negaretur.
- 11 De ordine, ad quem spectabat triumphum decerneret.
- 12 De Imperio triumphantium.
- 13 De Pompatriumpho.
- 14 De Imperatoris curru & ornata.
- 15 De reliqua pompa triumpho.
- 16 De Conuiuio triumphantium.
- 17 De Triumpho nauali.
- 18 De Priuilegijs triumphantium.
- 19 De Ouatione, quibus de causis concederetur.
- 20 De Ouationis pompa, quid a triumpho differret.
- 21 De Triumpho in monte Albano.
- 22 De Triumpho intermisso, & ornamentis triumphalibus institutis.
- 23 De relictis ad ararium rationibus.
- 24 De Aerario.
- 25 De Trophæis.
- 26 De Spolijs opimis.

F I N I S.

DE RE MILITARI
ROMANORVM
LIBER PRIMVS.

Qui est de bellorum indictione.

De Præstantia militiæ Romanæ
Caput Primum.

ESSENT omnia instituta Reipubl. Rom. summam apud omnes laudem atque admirationem habent: tum verò nihil aut præstantius aut admirabilius videtur militari disciplina. Nam cæteros ritus, leges, magistratus, mores, pleraque ex his sero admodum Romani acceperunt: virtus autem bellica & cunctis in ipsa urbe nata atque est, & cum eadem simul extincta. Neque enim Romanorum, ut multorum populorum, vno aut altero Imperatore innixa stetit, ut gloria militaris & vixisse ceterorum ætate pariter, & sepulta esse videretur: Sed iam inde ab initijs ipsius urbis, quem admodum Linius ait, tradita per manus in artibus perpetuis præceptis ordinatæ modum venerat, neque vlla ciuitas, vel gens aut bellis magis exercita, aut ducum feracior fuit. A Numæ enim Pompilij morte, qui secundus post Romulum ipsius urbis parentem regnavit,

DE RE MILITARI

ut, vt superiora tempora prætereamus, a
Augusti imperium annis amplius sexcentis
nullum annum Romani à bellis quietum ha-
buere, præter vnum T. Manlio Cos. Receptum
seamne duces Romanos omnes omnium æra-
tum, quorum auspicijs illa bella sunt gesta
id vero infinitū est, cum plures propemodum
bello clari Imperatores, vel ex vna Romana
familia numerare liceat, quam quos multa
sæculis reliquæ simul omnes prouinciz tulerunt.
Atque suorum ducum, vt nunquam vitio-
tatis, ita fortunæ non sæpe populum Romanum
pœnituit. Nam, vt tradunt ij, qui hæc sub-
lius subdixerunt, annorum quingentorum
spatio, quot à pulsis Regibus ad Augusti im-
perium numerantur, quingentis quinquaginta
populus Rom. præliatus est, quadringentis
quadragies victor discessit, & quamuis præ-
lijs aliquot victi Romani sint, bello tamen
muni, vt ciuilla sileantur, superiores fuerunt
et quo sine mirabiliores Romani duces, quæ
alij, denos vicenosque dies quidam dictant
ram, nemo plusquam annū consulatum gesta
ab Tribunis plebis delectus impediti sunt
post tempus ad bella iterunt, ante tempus, et
mitiorum causa, reuocari sunt: in ipso
nati rerum circumegit se annus: collegæ
temeritas, nunc præuitas impedimento
damno fuit: malè gestis rebus alterius suc-
sum est: tironem, aut malè disciplina: insti-
tum militem acceperunt. Quæ omnia quæ
admodū maxima ad victoriam impedimento
sunt, ita qui virtute effecerunt, vt ea ne victo-
ria

*Francisc.
Patricius
de milit.
Rom.*

Lini. li. 9.

ROMANOR. LIB. I

ria obstarent, ij nimirum non hostium magis
quam fortunæ victores videri debent. Quid
quod semper multis partibus numero inferi-
ores Romani cum hostibus conflixerunt duas
enim legiones cū suis auxilijs, qui exercitus
erat consularis, ad quoduis bellum sufficere
existimabāt: maximusque exercitus ille fuit,
cum duō consules suas copias coniunxissent:
tantum vel armorum vsus, vel animi virtus,
vel militaris disciplina potuere. Iam quæ
tanta animi magnitudo, quæ tanta grauitas
& constantia in vllis fuit, vt sit cum populo
Rom. comparanda? qui quemadmodum nul-
lis vnquam periculis eladibusq; cogi potue-
re, vt pacem priores peterent, ita oblatam ab
ijs, quos vicissent, nunquam reiecerunt, neq;
supplices vllos spreuerūt. Hannibal Pœnus,
tota ferè Italia victa, procritis Romanorum
exercitibus per innumerabiles cedes infestus
ad urbem venerat, Romani tantū abest, vt ali-
quid indignum maiorum suorum virtute fe-
cerint, vt ne exercitum quidem à Capuz ob-
sidione censuerint auocandum: quin etiam
quo tempore Hannibal ad mœnia vrbis Ro-
mæ armatus sedebat, eo ipso tempore milites
porta alia sub vexillis in supplementum Hi-
spaniæ mittebantur, adeo supererant animi
ad pericula non solum sustinenda, sed etiam
contemnenda. Parua quidem est res illa, sed
quæ cū magnitudinem animi æquè demon-
strat, tum ipsum certe Hannibalem non me-
diocriter turbauit: quod per eos dies forte
ager is, in quo ipse castra haberet, præscriptus

*Poly. li. 3.
Piges. li.
2. cap. 4.*

DE RE MILITARI

atque inuentus, nihil ob id precie diminuto. Cum hac animi celsitudine agentis, diuina certauit, siue in inueniendis potestatis, quae opus essent, siue in imitandis atque efficiendis, quae de coniuurat. Catilin. Polybius libr. 1. & 6, quoque traderentur. Neque enim Romanis, ut Sallustius scribit, superbia unquam oblitit, quo minus aliena instituta, si modo proba fuissent, imitarentur, & quod ubique apud socios vel hostes idoneum visum esset, cum studio domi exsequerentur. Atque ut leges magistratuumque insignia Graecis & Hetruscis accepta reticeam, arma atque tela peditum a Samnitibus sumptero equitum armaturam a Graecis, e castrorum metationem a Pyrrho, a nauium fabricandarum rationem a Carthaginiensibus, Athenensium & machinas urbium expugnandarum, a Tyrhenis aciei instruendae rationem, a Samnitibus scutum, ab Iberis gessa sumpsisse dicitur, aliaque ab alijs accepta ipsi longe fecere meliora, quae quidem digna statuissent, in quibus elaborarent.

a Sallust. de coniu. Catilin. b Polyb. lib. 6. c Frontin. lib. 4. c. 1. d Polyb. lib. 1.

De honore, qui tribuebatur rei militari.

C A P. II.

Neque verò Romani solum militum ignauiam & contumaciam poenis coercuerunt, sed industriam etiam virtutemque praemissis comodisque excitarunt. Honos enim, ut inquit ille, alit artes, iacentque ea semper, quae apud quos-

ROMANOR. LIB. I.

quosque improbanur. Itaque ne militiae honor, militum unquam sordibus oboleret, decreuerunt Romani, ut neque serui, neque libertini, neque capite censi, quique turpem aliquam artem exercerent, aut crimine aliquo infames essent, iudicio publico damnati, in militiam allegerentur: contra nostris temporibus ferè sit, & egentissimus quisque, omnibusque vitijs contaminatissimus militiae nomen dare solet. Qui enim fieri potest, ut homines seruituri nati, turpis famae prodigi, pro aliena libertate, aut gloria dimicent? egentissimi verò etiam facillime ueri ipse ad quoduis scelus inducuntur. Haec igitur hominum genera, quorum peioris angustiae gloriae pulchritudinem recipere non posse videbantur, a suis castris Romani reiecerunt. Ut autem in ceteris virtutem honorarent, eiusque cupiditatem alerent; nemini ad urbanum magistratum aditum patere uoluerunt, qui decem annorum stipendia non confecisset, ut Plutarchus & Polybius tradidere. Itaque cum virtus militaris honorum praerogatiua esset, iuuentus simul ac belli patiens erat, in castris per laborem usum militum addiscebat: gloriaeque magnum certamen praemiorum spes accendebat. Sic se quisque hostem ferire, murum ascendere, conicipi, dum tale facinus faceret, propebat; quod illud unum ad diuitias, honores, gloriam, nobilitatemque iter expedire, & compendiarium esse arbitrantur, quo in urbe honestissimus potentissimusque esset.

Pol. li. 6. Plutarch. in c. Graecib.

esset, qui plurima & fortissima in bello fa-
nora edidisset. Eadem fuit in castris ratio,
ad ordines honoresq; militares non diu-
aut nobilitas, vel gratia, sed sola virtus
dum fecit. Iam vero ne milites, cum mel-
tatem in bellis attriuisent, senectute de-
viribus exhaustis, membrisque plerumq;
debilitatis, egere cogentur: ijs captos
hostibus agros liberaliter distribuere, ve-
set, vnde in senectute se suosque liberos
stentarent. Aliaque plurima emerita mil-
hominibus decouerunt: de quibus vna
Missione disputabimus. Itaque cum viri
summa premia, ignauiae poenae grauissimae
propositae essent, quid mirum, si Romani
lites, maluerint in acie hostium telis
tem oppetere, cum mortuos etiam ingens
ria sequeretur, quam fuga vitae suae consu-
vt eam deinde cum ignominia supplicio
inter suos amitterent?

De severitate disciplinae militaris.

C A P. III.

Hiscere rebus omnibus optimus custos
litaris disciplinae severitas addita est.
enim cogitabant viri omnium sapientissimi
vires armis consent, ea ubi a recto iudicio
desciuerint, oppressura esse, nisi opprimen-
tur. Neque apud vllas nationes grauior
poenis supplicijsq; militares leges, signor
amor, ducum obedientia sancita sunt. Qu
ties enim integras legiones, quod signa

essent, aut loco pulsa hostibus cessissent, le-
gimus decimatas? Bello Tarentino quassatis
& attritis Reip. viribus, cum magnum capi-
uorum numerum a Pyrrho rege vltro missum
recepissent, quoniam crudele videbatur in e-
os lauire, quibus hostis pepercisset, eos tamē
omni ignominiae genere notarunt. Bello autē
Punico, alijs super alias cladibus cumulatis,
cum Hannibal sex millium, quos Cannensi
proelio ceperat, redimendorum potentiam
faceret, conditionem spreuerē, memores,
tantam multitudinem armatorum iuuenum,
si honeste mori voluissent, turpiter capi non
potuisse. Parem iram aduersus illos distrin-
xerunt, qui ex Cannensi proelio fugerunt.
nam ijs, quod commilitones suos pugnantes
deseruissent, censuerē Rempubl. committen-
dam non esse; eosque in Siciliam relegatos,
neque munere vacare, neque dono militari
virtutis ergo donari, neq; in Italiam, quam
diu hostis intra Italiam esset, reportari vo-
luere. Bello vero Ligustico, quod Q. Petiliū
Conf. fortissime aduersus hostes pugnantem
occidere milites passis essent, legioni senatus
neque stipendium anni procedere, neque ve-
ro dari voluit, quia pro salute Imperatoris,
hostium telia se non obtulerunt, Petiā Cor-
nelio Nasica D. Iunio Coff. qui exercitum de-
seruerant, damnati, virgis casti publice ve-
nierunt. Finis nullus sit, si ea omnia com-
morentur, quae Romani ad militarem disci-
plinam sancendam seuerē fecerunt: cuius
rei, qui volet, plura exempla apud Valerium

Val. l. 2.

Front. li.

4. ca. 1.

Lin. l. 22.

Valer.

Lin. l. 25.

Valerius

Valerius.

Frontin.

Frontin.

8 DE RE MILITARI

& Frontinum potest reperire, & infra, cum de pœnis militaribus differetur, nonnulli afferentur. Neque enim fuga solum, proditiones, transfugia, ceteraque cum ignominia turpitudine coniuncta pœnis Romanis excrucuerunt, sed etiam fortia facinora, quae sine ducis imperio essent patrata, summorum interdum supplicio vindicarunt. Quod in genere A. Postumius Tubertus Dict. & T. Manlius Torquatus Coss. par nobile Romanorum Imperatorum maximè celebrant, qui suos filios, quod aduersum sua edicta contra ordinem in hostem pugnassent, victores securi percusserunt; satius esse iudicantes tremi forti filio, quam patriam militari disciplina carere. His igitur, ut ita dicam, proculis, si quid aduersum militum leges peccatum esset, procurabatur, militum notorum sanguine, strage filiorum, militumque disciplina acriter retenta principatu orbis terrarum Romanorum imperio peperit, quae vna quamdiu viguit, res Romana tit.

De labore & exercitatione militum Romanorum.

C A P. IIII.

Bellicam virtutem pœnis sancitam, prolixiusque excitatam, ne deinceps otio languesceret, Romani labore & exercitatione militari aluerunt: militesque in pace, verum bratili certamine ad belli labores, verum pericula durauerunt. Hinc Seneca epistola

XVII

ROMANOR. LIB. I.

XVIII. Miles in media pace decurrit sine villo hoste, vallum iacit, & superuacuo labore lassatur, ut sufficere necessario possit. Itaque militares copiae non ab armis robore, proclisue, sed ab vna exercitatione nomè inueniunt, ut exercitus dicerentur, ut Varro & Cicero tradidere. Simul enim adolescentes laboris patientes erant, id est, simul atque virilem togam sumpserunt, quae anno 17. sumebatur, in Campum Martium à parentibus deducebantur, ibique à magistris, ad omnem belli disciplinam exercebantur. Tanti que exercitationem veteres fecerunt, ut in ea vna posita omnia esse arbitrarerunt. Hinc illa Ciceronis. Quid exercitatio legionum? quid ille cursus, concursus, clamor quanti laboris est? ex hoc ille animus in proclis paratus ad vulnera, adduc pari animo in exercitatum militem, mulier videbitur. cur? tantum interest inter nouum & veterem exercitum, quantum experti sumus, & tironum plerumque melior, sed ferre laborem, contemnere vulnus, consuetudo docet. Iosephus autè l. 3. de bello Iudaico: Romanorum exercitationes praelia sine sanguine, ipsa praelia cum sanguine, exercitationes appellari posse dicit: adeo nihil in bello accidere posse voluerunt, ad quod sese multo ante per exercitationem non preparassent. Quo in genere lepide illud quondam in Polybij historia legimus Romanis accidisse. Cum enim Romani cum Carthaginensibus mari pugnare decreuissent; neque tamen aut classis aedificandae, aut remigandi rationem nobis

B 4 sent;

DE RE MILITARI

sent; accidit, ut quinquereimis una vi tempestatis à cætera hostium classe dissecta, ad litus frangeretur. Hanc nacli Romani, eius exemplo iuas naues fabricarunt. Interea dum quinquereimes ædificabantur, Romani sese ad remigium exercebant. Subsellis enim in arena ordine collocatis remiges insidentes, ad numerum simul omnes brachia protendere, & adducere, remosque per arenam mouere pariter docebantur; cum ad nauarchi vocem omnes simul inciperent, & desinerent. Itaque hac exercitatione Romani confirmati, Carthaginienses aggressi, eos maris primum, deinde etiam terræ imperio exuerunt.

Sed, ut ad militares exercitationes reuertar, earum plura genera fuisse: nam cursu, & saltu exercebantur: inferre, & declinare ictus, hostilia, lapidesque manu vel fundâ iacere; in equum insilire docebantur à magistris, quos propterea duplici annona à veteribus honoratos scribit Vegetius. Vnde illa Senecæ epistola XXCIX. An liberale studium istud esse iuuentuti nostræ credimus, quam maiores nostri rectam exercuerunt? hastilia iacere, eadem torquere, equum agitare, arma tractare? De Pompeio quoque scribit apud Vegetium Sallustius, cum cum alacribus saltu, cum velocibus cursu, cum validis veste certasse.

Qua verò exercitatione inferendi aut declinandi ictus artem tirones addiscerent, ita explicat Vegetius lib. 1. cap. 11. Scuta, inquit, de

ROMANORVM LIB. I. II

de ~~climac~~ in modum cratium corrotundata texebant, ita ut duplum pondus cratis haberet, quam scutum publicum habere consuevit: ijdemque clauas ligneas duplicis æque ponderis pro gladijs tironibus dabant. A singulis autem tironibus singuli pali defigebantur in terram, ita ut nutare non possent, & sex pedibus eminent, contra illum palum, tanquam contra aduersarium, tiro cum crate illa & claua, velut cum gladio se exercebat, & scuto. Qua in meditatione illa quoque cauetela seruabatur, ut non exsim, sed punctim ferirent; & ita ad inferendum vulnus insurgerent, ne qua ex parte ipsi parerent ad plagam. Hanc exercitationem, cum ad palos milites exercebantur, Palariam dictam scribit Charisius Grammat. Duplicis autem ponderis cratis illa & claua iccirco dabantur, ut, cum vera & leuiora arma tiro sumpssisset, velut grauiore pondere liberatus, securior alacriorque pugnaret. Eandem etiam ob causam hastilia ponderis grauioris, quam vera futura essent iacula, tironibus, tradebantur, quæ aduersus illum palum, tanquam aduersus hostem iactarent. Pileis quoque pannonicis ex pellibus utebantur, ne grauis deinde galea videretur.

Funditores vero, ut idem Vegetius ait, scopas, hoc est fruticum, vel straminum fasces, pro signo ponebat, ita ut DC. pedibus mouerentur à signo, ut sagittis vel lapidibus destinatis sapius, signum tangerent.

Equitandi verò artem addiscabant, equis lignis,

Veget. 11.

eg. c. 14

Veget. L. c. 20.

Lib. 2. 4. 1. 23.

L. 1. c. 18.

DE RE MILITARI

ignis, hieme quidem sub tecto, & state vete
in campo, positus: super quos, Vegetio testis
iuniores primo inermes, dum consuetudine
proficerent; deinde armati cogebantur
lucendere. Qua in re maxima cura adhibebatur,
vt non solum à dextris, sed etiam à sinist
ris partibus & insilire & desilire condiscerent,
euaginos etiam gladios vel hastas tenentes.
Vt vitiò fuisse datum adolescenti Romano,
qui nesciret equitare, significat Horarius cum
stomacho quodam scribens:

Lib. 3. ca.
24

Nescit equo rudis haurere ingenuus puer.

Vbi verò satis sese exercuissò visissent, in
Tiberim sese deieciabant, vt eadem opera
natandi artem addiscerent, & sudorem labore
remque aestu collectum deponerent, quae
etiam ob causam scribit Vegetius huiusmodi
exercitationibus campum Martium Tiberi
vicinum fuisse electum.

Lib. 1. ca.
10.

In huiusmodi exercitationibus illud adol
lescentum pudori & honestati tributum est,
vt primo anno, quo togam virilem sumpserunt,
ne corpus nudaret, sed tunicati exercerentur:
cum ceteri campestribus duntaxat succincti
essent. Cicero in Caëliana, Nobis quidem,
inquit, olim annus erat vnus ad exhibendum
brachium toga constitutus: & vt exercitatio
ludoque campestri tunicati videremur. Isidorus
libr. XIX. cap. XXII. Campestria nuncupantur
pro eo, quod eisdem iuuenes, qui nudi exercentur
in campo, pudenda operiunt.

Vt autem non solum corpus ad labores ducerentur

ROMANOR. LIB. I.

73

rarent: sed etiam animum ad caedes, vulneraque
assuescerent, ludos gladiatorios instituerunt,
vt cum pugnas, & vulnera, & ferrum, & nudas
inter se cohortes certantes viderent, dimicantes
postea in bello armatos hostes non timerent,
neque vulnera & sanguinem perhorrescerent:
quemadmodum in Maximè & Balbini vita scribit
Capitolinus.

Neque verò in pace solum adolescenter, antequam
in milites allegerentur, ad militiam munera
laboresque erudiebantur; sed multo magis
idem, vbi in militiam essent adscripti, exerciti
sunt. Nam de Pompeio Plutarchus, & Appianus
scribunt, cum tironibus exercendis non
interfuisse solum, sed etiam praefuisse, consue
ntibus ad id spectaculum ex omni parte
plurimis. Vegetius etiam tradit, tirones bis
in die, mane, & post meridiem: veteranos
autem sine intermissione semel in die in
armis exerceri solitos. At quibus exercitatio
nibus? militaribus itineribus, si sua ca
denda, ferendis oneribus, ceterisque. Inter
dum etiam terrestres, maritimaeque copiae
inter se decurrebant, simulachrumque pedestris,
naualisue pugnae edebant: vt in simulata
illa pugna milites ordines seruare, signa
agnoscere assuescerent. Linius libro decimo,
Titus Manlius Cos. vix dum ingressus hostium
fines, cum exerceretur inter equites ab
rapido cursu ei cum agendo equo effusus,
extemplo prope exspirauit, & libr. XXXIII.
T. Sempronius Cos. quia otiosa statua erant,
crebro decurrere milites cogebat, vt tirones

Plutar.
in Pompeio. Appianus
lib. 2.

(ca ma-

DE RE MILITARI

(ea maxima pars volonum erat) affuescerent
signa sequi, & in acie ordines agnoscere suos.
Lib. XXVI. in extremo, Scipio paucos dies,
quibus morari Carthagine statuerat, exer-
cendis navalibus pedestribusque copijs ab-
sumpsit, primo die legiones in armis quatuor
millium spatio decurrerunt, secundo die ar-
ma curare, & tergere ante tentoria iussit, ter-
tio die sudibus inter se in modum iustæ pu-
gnae concurrerunt, præpilatisque missilibus
iaculati sunt, quarto die quies data, quinto
iterum in armis decursum est, hunc ordinem
laboris quietisque quoad Carthagine mora-
ti sunt, seruauerunt. Remigium classici mil-
ites tranquillo in altum euecti, agilitatem na-
uium simulachris navalis pugnae experieban-
tur. Hæc Lilius. Augustus quoque, vt auctor
est Vegetius, cauit, vt ter in mense tam equi-
tes, quam pedites educerentur ambulatum:
hoc enim verbo hoc exercendi genus nomi-
nabant. Decem millia passuum armati instru-
ti que omnibus telis pedites, militari gradu
ire ac redire iubebantur in castra, ita vt ali-
quam itineris partem cursu alacriore confi-
cerent. Equites quoque diuisi per turmas, ar-
mati que similiter tantum itineris peragebant,
ita vt ad equestrem meditationem, interdum
sequerentur, interdum cederent, & recursu
quodam impetus repararent. Non solum au-
tem in campis, sed etiam in cliuosis, & arduis
locis & ascendere, & descendere vtraque
acies cogebatur, vt nulla res, vel casus pro-
fus pugnantibus posset accidere, quam non

Lib. 1. c.
27.

ante

ROMANOR. LIB I,

15

ante boni milites assidua exercitatione didi-
cissent.

Tanti autem exercitationem fecere Roma-
ni, vt, præter quã quod eius magistros ac præ-
fectos multis præmijs honestarunt, vt supra
demonstratum est; milites etiam, qui parum
profecerat, hordeum, Vegetio teste, pro fru-
mento cogere accipere: nec ante eis in
tritico redderetur annona, quam sub præsen-
tia præfecti, tribunorum, vel principum, ex-
perimentis datis, ostendissent se omnia quæ
erant in militari arte, complexisse. Multos quo-
que exercitus, licentia, aut luxuria cor-
ruptos, vna exercitatione ad generosissimã mi-
litariã disciplinam Imperatores reuocarunt.
Nam de Africano minore ita legitur epitoma
LV II. Scipio Africanus corruptum licen-
tia luxuriaque exercitum, ad generosissimam
militariã disciplinam reuocauit, omnia enim
deliciarum instrumenta recidit: duo millia
scortorum à castris reiecit: militem omni
die in opere habuit: & triginta dierum fru-
mentum ac septenos vallos ferre cogebat. De
Metello autem ita scribit Sallustius in tu-
gurthina, Metellus edicto primum ad iumen-
ta ignauitatis sustulit, ne quisquam in castris pa-
nem, aut quem alium coctum cibum vende-
ret: ne lixæ exercitum sequerentur: ne miles
gregarius in castris, neque in agmine seruum,
aut iumentum haberet: præterea transuersis
itineribus quotidie castra mouere: iuxta ac
si hostes adessent, vallo, atque fossa munire
vigilias crebras ponere, & eas ipse cum lega-
tis cir-

Lib. 1. c.

13.

circuirentem in agmine in primis modo, modo in postremis adesse, ne quisquam ordine egrederetur, vt cum signis frequentes incederent, miles cibum, & arma portaret, ita prohibendo à delictis magis, quam vindicando, exercitum breui confirmauit.

Iam verò in ceteris rebus quanta militum patientia fuit, cum, vt ait Seneca, omnem apparatus castrensis disciplina submoueret. Lecti enim òstramine fuere, vnde segestria appellata Varro vult. Mensæ in castris duæ erant, eodem Varrone teste, altera escaria quadrata, quam Cibilam nominabant, altera vinaria rotunda, quam Cillibantum vocabant, vtraque parce sobrieque exstructa. Spartianus in Hadriano, cibus etiam castrensis in propatulo libenter vtens, hoc est larido, caseo, & posca. Frontinus libr. 4. c. 1. Stratag. Q. Metellus prohibuit alia carne, quam assa, elixate milites, vti. Spartianus de Postennio antiquæ virtutis ac disciplinæ duce. Hic fuit, inquit, tanta seueritatis, vt cum milites quodam in caueo argenteo expeditionis tempore, bibere vidisset, iusserit omnino argentum summoueri de vsu expeditionalis, addito eo, vt ligneis vasis vterentur. Idem iussit vinum in expeditione, neminè bibere, sed aceto vinctos esse contentos. Idem pistores sequi expeditionem prohibuit, buccellato iubens milites, & omnes contentos esse.

Romani etiam milites iidem fabri tignarij, nauicularij, frumentatoresq; erant: neq; minus aptè gladios & hastas quam securas, dolabra

Lib. 4. de L. L.

labra, falcesq; tractare conuenerunt. Testes sunt huius rei milites Cæsariorum, qui, vtiple ait Cæsar, materiâ exdebant, vnde pontes, naues, machinæq; viribus oppugnandis edificarent; frumentumq; ipsi sibi ex agris metebant, & in castra deportabant. Hinc illa Marcellini Romanos milites degenerasse deplorantis, lib. 22. & Marcell. lib. 32. Accessere flagitia disciplinæ castrensis, cum miles cantilenas meditaretur pro iubilo molliores, & non saxum erat, vt ante hac armato cubile, sed pluma & flexiles leculi, & grauiora gladij pocula: testa enim bibere iam pudebat. & libr. 25. de Iuliano Imp. Per varios prociuctus stans interdum more militiæ, cibum breuem vilemq; sumere videbatur.

De Religione Romanorum in suscipiendis, gerendisq; bellis.

C A P. V.

Populus Romanus non solû bellandi scientia, armorumq; disciplina, & exercitatione, sed religione, Deorumq; cultu ceteris nationibus præstitit vniuersis, qui licet a veri Dei cognitione longissimè abesset, tamen quoscumque Deos superstitione induerat, eos omni veneratione cultuq; profectus est, Neq; alia re vlla fieri magis, quam Deorum ope bella sunt aggressi. Hinc Tullus Rex apud Liuium, Albanorum legatis respondit, Regem Romanum Deos facere testes, vter prius populus res repetetes legatos alpernat

Lib. 2

rus dimiserit, ut in eū omnes expetāt huiusmodi clades belli. Et apud eundem Fabius Cos. Legatos hęc in concilium gentis Aequorū nunciare iussit; Q. Fabium Cos. dicere, se ex Aequis pacem Romam tulisse; ab Roma Aequum bellum afferre, quorum id perfidia, ac periculis fiat, Deos nunc testes esse, mox fore vltiores. Si poeniteat, tutum receptum ad expertam clementiam fore: sin periurio gaudeant, non dijs magis iratis, quam hostibus gesturos bellum, T. autem Manlius quærenti Geminio Tusculanorum duci qui à Romanis defecerat, ubi Consules, & duo exercitus consules essent, ita Liviō eodem teste, respondit. Aderunt, inquit, in tempore, & cum illis aderit Iuppiter ipse fœderum à vobis violatorum testis, qui plus potest, polletque. Itaque nullum bellum Romani suscipere, nisi ante explorata Deorum voluntate ipsiq; placatis sibi iratos esse existimassent, quæ ideo à Romanis facta apud Liviū Cn. Manlius ait, ne ullius calumniæ subijcerentur ea, quæ Deo comprobauissent. Hinc bello Macedonico Philippo Rege instante, Senatus, ut Liviū scribit, decreuit, ut Consules maioribus hostis rem diuinam facerent quibus Dijs ipsi videretur, cum precatione ea: Quam rem S. P. Q. R. de Repub. deque in eundo nouo bello in animo haberet, ea res uti populo Romano socijsque ac nomini Latino bene ac feliciter eueniret, secundam rem diuinam, precationemque, ut de Repub. deque Prouincijs Senatū consulere. Cum pronuntiaſſent Consules

Lib. 3.

Lib. 38.

Lib. 31.

sules rem diuinam ritè perfectam esse, & precationi annuisse Deos, haruspices responde- re letaque exta fuisse, & prolationem finium, victoriamq; & triumphum portenditurum litteræ Valerij Aurelijque lectæ, & Legati Atheniensium auditi.

Etiam supplicatio indicebatur, ludique & dona vouebantur, quæ omnia facta bello Macedonico narrat Liviū libro XXXI. Supplicatio inde à consulibus in triduum ex S. C. indicta est, obsecratiq; circa omnia puluina, Dijs, quod bellum cum Philippo populus iussisset, id bene ac feliciter eueniret. Et paulo post, cum delectum Consules haberent, pararentque quæ ad bellum opus essent, ciuitas religiosa in principijs maxime nouorum bellorum, supplicationibus habitis, & obsecratione, circa omnia puluina, facta, ne quid prætermittere, quod aliquando factum esset, ludos Ioui donumque vouere consulem iussit, Vouit in eadem verba consul, præeunte Maximo Pontifice, quibus antea quinquennalia vota suscipi solita erant, præterquam quod tanta pecunia, quantam tum; cum solueretur, senatus cenſuisset, ludos, donaque facturum vouit. Eadem bello Antiocheno religiosissime obseruata idem Liviū scribit libro XXXVI initio. Patres priusquam de Prouincijs agerent, res diuinas facere maioribus hostijs iusserunt in omnibus sanis, in quibus lectister- nium maiore parte anni fieri solet: precari- que quod senatus de nouo bello in animo ha-

C

beret,

beret, vt ea res S. P. Q. R. bene atque feliciter
eueniret, ea omnia sacrificia læta fuere, pri-
misque hostijs perlitatum est, & ita haruspice-
tes responderunt, eo bello terminos popu-
li Roman. propagari, victoriam, ac trium-
phum ostendi. Et mox S. C. factum est, quod
populus Roman. eo tempore duellum iussit
feri cum Rege Antiocho esse, quiq; sub im-
perio eius essent, vt eius rei causa supplica-
tionem imperarent Consules: vtique M. Acili-
us Cos. ludos magnos loui voueret, & dona
ad omnia puluinaria. Id votum in hæc ver-
ba, præeunte P. Licinio Pontifice maximo
Consul nuncupauit: Si duellum, quod cum
Antiocho Rege sumi populus iussit, id ex sen-
tentia S. P. Q. R. confectum erit, tum tibi Iup-
piter populus Roman. ludos magnos, die
X. continuos, faciet, donaque ad omnia pul-
uinaria dabuntur de pecunia, quantam sena-
tus decreuerit, quisquis magistratus eos ludi-
dos quando ubique faxit, hi ludi recte facti
donaq; data recte sunt. Eadem in bello con-
tra Persam obseruata scribit Liius Prodi-
gia quoque si qua nunciata essent, procura-
bantur, haruspicibus consultis, aut libris Si-
byllinis inspectis. Liius libr. XXII. Prius
quam signa ab vrbe nouæ legiones mouerent,
Xuirii libros adire atque inspicere iussit. &
libr. XXXVI. Placatis Dijs, nunc votis ritibus
soluendis, nunc prodigijs expiandis in pro-
uinciam Cons. proficiscitur. Neque alterius
fere rei plura exempla in historia Liiuiana le-
gentibus occurrunt.

Lib. 42.

De auspicijs militaribus, & li-
tatione.

C A P. VI.

Deorum autem voluntatem & alijs rebus,
& auspicijs maxime Romani exquisie-
runt. Auspicia autem appellata sunt, signa
quædam, ex quibus Deorum se voluntatem
mentemque interpretari posse putabant, quæ
cum in alijs rebus omnibus publicis priua-
tisq; tum vero in militia religiosissimè sunt
obseruata, vnde illud Ciceronis libr. II. de
diuinatione, Bellicam rem administrare ma-
iores nostri nisi auspicato, noluerunt, & lib.
I. de leg. Nihil domi, nihil militiæ per magi-
stratus gestum sine eorum auctoritate posse
cuiquam probari.

Auspicia, id est potestatem inuestigandi
per illa signa Deorum voluntatem, initio
Patricij habuere, quod ex oratione Appij
Claudij patricij aduersos plebeios, apud Li-
uium cognoscitur. Penes quos, inquit, sunt
auspicia more maiorum? nempe penes Pa-
trios, nam plebeius quidem magistratus nul-
lus auspicato creatur, nobis adeo propria
sunt auspicia, vt non solum, quos popu-
lus creat patricios magistratus, non aliter,
quam auspicato creet: sed nos quoque ipsi si-
ne suffragio populi auspicato Interregem
prodamus, & priuatim auspicia habeamus,
quæ isti ne in magistratibus quidem habent.
Quid igitur aliud, quam tollit ex ciuitate

Cic lib. 2
de Div.
Lin. li. 6.

Lin. li. 6.

C a a ualpi-

auspicia, qui plebeios consules creando, Patribus, qui soli ea habere possunt, auferunt. Hæc apud Lium Appium. Itaque quamdiu in Patriciorum ordine consulatus ceterique magistratus mansere, ij soli auspicia habuerunt: postea vna cum honoribus ad plebem auspicia quoque transiere. Hinc P. Decius plebeius in oratione aduersus patricios, ut refert Lius lib. X. semper, inquit, ista audierunt, eadem penes vos auspicia esse; vos solum iustum imperium, & auspiciū domi militariæque æque adhuc prosperum, plebeium autem patricium fuit, porroque erit. Et lib. VII. dem Lius, in expectatione, inquit, ciuitatis erat, quod L. Genucius primus de plebe Consul, bellum suis auspicijs gesturus esset, forte ita tulit casus, ut Genucius ad hostes magno conatu profectus, in insidias præcipitaretur, quod ubi est Romanis nunciatum, nequaquam tantum publica calamitate moti isti patres, quantum feroces infelici Cos. plebeij ductu, fremunt omnibus locis, irent, crederent Consules ex plebe, transferrent auspicia, quo nefas esset, &c.

Porro cum multa essent genera auspicio- rum, duo tamen in castris sunt adhibita Tripudium, & ex acuminibus: credo quod hæc genera, magis in promptu essent volentibus. Quamquam interdum Imperatores de castris etiam seruasse legimus. Lius lib. IV. semper silentiū & quies fuit: nec Hetruscis cogentur, pugnam inituris; & Dictatoris aciem Romanam respectante, ut ab augu-

ribus

ribus, simul aues rite admisisse, ex composito tolleretur signum.

Tripudio autem, ut eo reuertar, ita augurium captabatur. Singulis magistratibus, qui imperium habebant, augur & pullarius præsto erat, qui pullos in cauea inclusos asseruabat: vbi vero Dei voluntatem Imperator volebat exquirere, auguri, ut scribit Cicero, dicebat. Te volo mihi in auspicio esse, volo respondere: tum ille. Dico si silentium esse videatur. Silentium esse videri augur aiebat, tum ille. Dico, si pascuntur aues. Pascuntur respondebat, statim enim pullarius pullos (Melicos & chalcidicos in hoc genere maxime probatos scribit Plinius) e cauea emittebat, eisq; offam obijciebat, futurumq; eventum rei ex eorum pastu conijciebat, nam si tardius cauea pulli exirent, aut offam obiecta non attingerent, infastū habebatur, remque aggressuros inuitis Dijs: sin autem auidius arriperent, ita ut aliquid caderet ex ore pulli, cum pascebatur, prosperum euentum, Deosque propitios sibi fore existimabant; atque Imperatori auspicianti Tripudium solitimum a pullario nunciabatur. Quod augurij genus iccirco Tripudium solitimum appellatum est, auctore Cicero, quia cum offa pullis obiecta, aliquid ex ore in solidum cadere necesse esset, & terram pauere, terripudium primo, post terripudium dictum est, ex eo tripudium, & quod in solidum caderet, solitimum nominatum. Silentium autem in augurio quid fuerit, explicat in eodem loco

Lib. 2. de
Diu.Lib. 1. de
21.Lib. 1. de
Diu. 6.
lib. 2.

M. Cicero: Silentium dicimus in auspicijs, quod omni vitio caret. Et Festus, sinistrum in auspicijs significare ait Attius Capito lectum & prosperum auspicijs: at silentium, ubi duntaxat vacat vitio. igitur silentio surgere cum dicitur, significat non interpellari, quo minus rem gerat. Idem alibi, ut quidem eius lacunas viri doctissimi explenerunt, silentio surgere, Verius a iudici, ubi qui post mediam noctem, auspiciandi causa, ex lectulo sub silentio surrexit, & liberatus à lectulo in solido sedet, siletque, ne quid eo tempore deiiciat, rursusque se in lectum reposuit: hoc enim est proprie silentium, omnis vitij in auspicijs vacuitas. Veranius ait, non vitio que ex lecto, sed ex cubili, nec rursus se in lectum reponere necesse esse: Et alibi ex eorundem coniecturis, solida sella, ait Verrius, sedere tum quis iubetur, cum mane surgens auspiciandi causa, euigilauit; quod antiqui expresse, & ab interiora parte excavatas non faciebant sedes, quas solidas in deo, quod in his nihil erat concauum appellabant.

Quanta autem fuerit huius auspicij auctoritas Plinius ostendit libro X. c. XXI. de Gallicis disputans. secundus est honos habitus Melicis, & chalcidicis, ut plane dignæ aliti tantum honoris præbeat Romana purpura. Horum sunt tripudia solistima. Hi magistratus nostros quotidie regunt, domosque ipsi susculdant, aut referant. hi fasces Romanos impellunt, aut retinent; iubent acies, aut prohibent

hibent: victoriarum omnium toto orbe partarum auspices. Livijs lib. VI. Eludant nunc religiones, quid enim est, si pulsi non pascuntur, si ex cauea tardius exierint? parua sunt hæc, sed parua ista non contemnendo maiores nostri, maximam hanc rem fecerunt, & lib. X. Tertia vigilia noctis Papius silentio surgit, & pullarium in auspicijs mittit, cum pulli non pascerentur, pullarius auspicijs mentiri ausus, tripudium solistimum Consul nunciavit. Consul lætus, auspicijs egregium esse, & Deis auctoribus rem gesturos pronunciat, signumque pugnae proponit. Valerius de auspicijs. P. Claudius bello Punico primo, cum prælium nauale committere vellet, auspicijsque more maiorum petisset, & pullarius non exire pullos cauea nunciasset; abijci eos in mare iussit, dicens, quia esse nolunt, bibant.

Auspicijs ex acuminibus, militare fuisse docet Cicero libr. II. de Diuinatione, Ex acuminibus, inquit, quod totum auspicijs militare est, iam M. Marcellus ille quinque Consulum omisit. Et libr. II. de Natura deorum, Negligentia nobilitatis, auguriorum disciplina omissa, veritas auspicijs sprete est, species tantum retenta. Itaque maxima Reipublicæ partes, in his bella, quibus Reipublicæ fasces continentur, nullis auspicijs administrantur, nulla perennia seruantur, nulla ex acuminibus, nulli viri vocantur, ex quo testamenta in prociectu perierunt. Meminit huius auspicijs, etiam Arnobius lib. v. de decimo.

*pulli**Lib. I. ca.
4
Cic. 2. de
natura
deorum.*

artium discrimen obeantes, spem proelii sumitis, & ex acuminibus auspicatis? Id auspicium quale fuerit, obsecrum est, nonnulli existimant veteres ex acumine spiculatorum, pilorum, ensiumque spem proelii & eventum solitos auspicari, verbi causa, si splenderet, si retusum non esset, si non sordidum, si non hebes, si horrorem quendam præ se ferret. Cælius Calcagninus lib. i. epistol. quæst. ult. putat esse, cum super hastas stellæ appaerent, pila ardere viderentur, de quibus Senec. in nat. quæst. Plinius, Aliqui, quod tamen Cælio non placet, ad Geomantiam referunt, quæ acuminibus ita exercetur, ut punctorum paritas, imparitas, obliquitas, quadratio, decussatio spectetur, &c.

Neque solum auspicato, sed etiam litato rem aggrediebantur, erat autem litare, partem à Dijs hostijs immolandis impetrare. id autem fiebat, cum hostia cæsa, haruspices extra diligenter inspicientes ex quibusdam haruspiciarum præceptis propitios Deos interpretabantur. Liuius lib. V. Tribuni milicum nec auspicato, nec litato instruunt aciem, & lib. VI. Dictator, callis eo die positris, postremo cum auspicato prodisset, hostiaque cæsa pacem Deum adorasset. Et lib. VII. Diu non prolitatum tenuerat dictatorem, ne ante meridiem signum dare posset. & lib. IX. Agentibus diuina humanaque quæ assolent, cum acie dimicandum est, consulibus, Tarentini legati occurrere responsum expectantes. quibus Papirius ait, Auspicia secunda esse, Tarentini, pul-

ni, pullarius nunciat, litatum præterea est egregiè: auctoribus Dijs, ut videtis. Ad rem agendam proficiscimur. Plutarchus etiam Paullum Aemilium, proelii die usque ad vigesimam hostiam non litasse narrat: in vicecima autem prima demum victoriæ signa apparuisse. Hinc etiam Cicero, Romanos nihil in bello sine extis egisse narrat.

lib. 1. de Diuina.

Illud verò in hac re scire operæ pretium est, haruspices in extis consulendis, partem eorum inimicis, partem amicis assignasse, atque ex vtriusque partis colore habituque futura coniecisse. Cic. lib. II. de Diuinatione cum haruspiciam irrideret; Quomodo, inquit, est collata inter ipsos, quæ pars inimici, quæ pars familiaris esset, quod fissum periculum, quod commodum aliquod ostenderet? Et paulò post, haruspices fissum familiare, & vitale tractant. Liuius lib. IX. Romani Coss. priusquam educerent in aciem, immolauerunt. Decio caput iecinoris à familiari parte cæsum haruspex, dicitur ostendisse: alioqui acceptam Dijs hostiam esse: Mælium egregiè litasse. Et Lucanus lib. I. Pharsal.

Cernit tabe iecur madidum, venasque minaces
Hostili de parte videt.

Hæc auspicia non modo cum proelium incundum erat, sed etiam cum amnes transeundi, adhibebantur. Vnde illa Ciceronis de iuris temporibus, quibus mos maiorum, & reli-

lib. 2. de Diuina.

28 DE RE MILITARI

ri maiores nostri, nisi auspiciato noluerunt, quam multi anni sunt, cum bella à Proprætoribus, & Proconſulibus adminiſtrantur, qui auspicia non habent? itaque nec amnes tranſeunt auspiciato, nec tripudio auſpicantur. Hæc autem auſpicia, quæ in traiectu annium fiebāt, perennia videntur appellata. Cicero lib. II. de Divinatione, Bella nullis auſpicijs adminiſtrantur; nulla perennia ſervantur; nulla ex acuminibus. Feſtus, Perenne dicitur auſpicari, qui amnem, aut aquam, quæ ex ſacro oritur, auſpicato tranſit. ex ſacro autem illam aquam oriri arbitror, quæ ex capite fontis oritur: capita enim fontium omnium, ut notum eſt, antiquitas conſecrauit, quaſi ea, quæ caſtellis, aut manu deduceretur, ſacra non eſſet. Idem Feſtus, Petronia amnis eſt in Tiberim profluens, quam magiſtratus auſpicato tranſeunt, cum in campo quid agere volunt. quod genus auſpicij perenne vocatur. Ad hoc auſpicium pertinet illud, quod Feſtus alibi ſcribit, Manalis, inquit, fons appellatur ab auguribus, puteus perennis: neque tamen ſpiciendus videtur; quia ſummon id ſpiciatur, quod ſua ſponte in amnem iſſuat. Plutarchus etiam Luculum Euphrati ſcribit *ſua præcipua* ſacrificaffe.

De diebus præliaribus.

C A P. VII.

Tanta autem fuit Romanorum in bellis *gentibus* trendis ſive religio, ſive ſuperſtitio, ut non modo nihil niſi placatis Dijs aggredierentur *ſe d*

ROMANOR. LIB. I. 29

ſed etiam in regerenda, atque in itineribus faciendis dies certos cauere, quod eos Deorum aliqua ira inſauſtos eſſe exiſtimarent. Herodia. lib. 3. de Seuero Imp. Iter faciebat ſine intermiſſione, neq; feſtos dies, neq; labores illos magnopere curans. Dies autem illi, quibus prælium gerere licebat, Præliares dicti ſunt. Feſtus, Præliares dies appellatur, quibus fas eſt hoſtem bello laceſſere, erant enim quædam feriæ publicæ, quibus nefas fuit id facere. Et Macrobius, Præliares dies oēs, *lib. I. Sat. c. 16.* quibus fas eſt res repetere, vel hoſtē laceſſere. Quibus autem diebus bellum gerere non licebat, eos religioſos nominarunt. Feſtus, Religioſi dies, quibus, niſi quod necesse eſt, nefas habetur facere, quales ſunt ſex & triginta Atri qui appellantur, & Alienſes, & ij, quibus mundus patet. Frontinus lib. IV. c. ultimo, P. Scipio in Lydia exhortatus eſt fratrem, ut poſtero, quamuis religioſo die committeret prælium. In diebus autem religioſis Macrobius Latinas ferias numerat ſaturnalia, & cum mundus patet; item ferias, diesque qui eſſent notati rebus aduerſis, qui que poſtridie Kalendarum, Nonarum, Iduumq; ſequebantur.

Feriaz Latinæ dicuntur, quæ à Romanis, Latinisque cõmuniter in monte Albano Ioui Latiali celebrabantur, à Tarquinio ſuperbo Romanorum Rege inſtitutz, qui ijs ferijs diem vnum dicauit: exactis regibus, alter additus eſt, poſt foedus cum Latinis à Sp. Caſſio Cos. iſtum, tertius: anno demum V. C. CCCXVI. com.

Composita de plebeio consulatu seditiones, quartus, vt Linius, Dionysius, & Plutarchus scribunt. Hæc feriæ conceptiæ fuere, Macrobio teste, & quotannis à Consulibus antequam ad bellum proficisceretur, indicebantur. Linius libr. XLIII. Consules ob eam irati senatui, Latinis ferijs in primam quamque diem indictis, in prouinciam abituros se denunciarunt. Et libr. XLIV. Latinas ubi magistratum Cōs. inissent, quod per religionem posset, primo quoque tempore fieri placere. Ferijs autem Latinis iccirco nefas erat bellum sumere, quia, vt ait Macrobius, decere non videbatur eo tempore bellum inchoari, quo publice quondam inducitur inter Romanum populum, Latinosque firmata essent.

Saturnalia feriæ fuere siue ab Iano, siue à Pelasgis, siue ab Herculis comitibus Saturno dicatq. Hæc vno tantum die initio celebrabantur, id est XIV. kal. Ianua. post in triduum propagata, primum duobus adiectis à Cesare Decembri diebus, deinde ex edicto Augusti quo trium dierum ferias Saturnalibus addidit. Itaque à XVI. kal. cœpta, in XIV. desinebant, quo solo fieri ante consueuerunt. His igitur ferijs neque bellum sumere, neque ^{pos}nas exigere fas putabatur, quod, vt ait Macrobius, sine vllō tumultu bellico Saturnus crederetur imperasse.

Nec patente quidem mundo, vt Festus scribit, in Rep. quidquam geri voluere. itaq; per eos dies non cum hoste manum conferebant, non exercitus scribebatur, non comitia habebantur.

Ab. 1. Sat
1. 7 10 16

bebantur, non aliud quidquam in Rep. nisi quod vltima necessitas admonebat, administrabatur. Quid autem veteres mundi nomine, quem patere aiebant, intellexerint, nō facile dixerim: existimo tamen de mundo Cereris intelligendum esse. Mundus autem in sacris Cereris videtur appellatus, arcanus quidam ornatus, qui huius mundi superioris similitudinem exprimeret. Hic mundus cum reliquo anni tempore clausus esset, ter in anno ostendebatur: quo tempore nihil eorum, quæ dixi, agi licuit, cum enim sacrum illud Diti patri & Proserpinae esset, melius occlusa Plutonis fauce, vt Macrobius ait, eundem ad prælium putauerunt. Hinc Varro apud eundem Macrobiū, Mundus, inquit, cum pater, Deorum tristium, atque inferum quasi ianua patet: propterea non modo prælium committi, verum etiam delectum rei militaris causa habere, ac militem proficisci, nauem soluere, vxorem liberum querendum causa ducere, religiosum est. Quibus autem diebus mundus pateret, hanc proclue dictū est. Festus enim, ex quo vno hoc perire posset, non sibi constat: in Ichedis enim F. V. fini patuisse dicit III. kal. Septembr. IV. Non. Octobr. & III. Idus Nouemb. Idem verò Festus alibi, & in epitoma Pauli, postridie Volcanalia, & ante diem tertium Non. Octobr. & ante diem sextum Idus Nouemb. patuisse ait: vt in alterutro loco mendum inesse necesse sit. Nam Volcanalia in kalendario Romano X. kal. Septembr. reponuntur.

Iano

Iam verò non alium esse mundum nisi Cereris, Festus ostendit in Shedis, Mundus, inquit, etiam mulieris appellari potest, atque etiam a de Cereris, qui mundus appellatur, qui ter in anno solet patere III. kalend. Sept. & IIII. Non. Octobr. & III. Id. Nouembr. qui id omne dictus est, quod terra mouetur. Et alibi, Mundus, ut ait Capito Ateius, in lib. VII. Pontificali, ter in anno patere solet, diebus his, postridie Volcanalia, ante diem tertium Non. Octobr. & ante diem VI. Id. Nouemb. qui quid ita dicatur, sic refert Cato in commentarijs iuris ciuilis, Mundo nomen impositum ab eo mundo, qui supra nos est: forma enim eius est, ut ex his, qui intrauere cognoscere potui, adsimilis illi eius inferiorem partem, veluti consecratam Dijs manibus, clausam omni tempore, nisi his diebus, qui supra scripti sunt, maiores censuerunt, quos dies etiam religiosos iudicauerunt ea de causa, quod quo tempore earum occultæ & abditæ religionis deorum manium essent, veluti in lucem quandam adducerentur, & patefierent, nihil eo tempore in rep. geri voluerunt. Hæc Festus. Apuleius verò apologia priore. Quoniam, ut res est, maius periculum decernis speculum philosopho, quam profano mundum Cereris videre.

Ferias quoq; publicas in militum delectatione vitare, ut Festus, & Macrobius scribunt. Hinc Varro in augurum libris, Viros vocare ferijs non oportet: si vocauit, piaculum est. Feriæ aut statiuæ fuere, certis & constitutis diebus

diebus ac mensibus, & in fastis, statis obseruationibus annotatæ: aut a magistratibus sacerdotibusue in dies vel certos, vel incertos conceptæ, & imperatæ. Feriæ conceptiuæ fuere Paganalia, Sementinæ, Compitalia, &c. Statiuæ autem multo plures, ut in mense Ianuario Agonalia, & Carmentalia. Februario, Lupercalia, Quirinalia, Feralia, Terminalia, Equiria. Martio, Equiria, Liberalia, Quinquatrus. Aprili, Cerealia, Palilia, Vinalia, Robigalia. Maio, Lemuria, Agonalia. Iulio, Neptunalia, Furinalia. Augusto, Portunalia, Vinalia, Consualia, Volcanalia, Opiconsua, Voltornalia. Septembri, Neptuni, & equorum probandorū feriæ. Octobri, Meditrinalia, Augustalia, Fontinalia. Nouembri, feriæ equorū probandorū. Decēbri, Agonalia, Consualia, Saturnalia, Opalia, Diualia, Laurētinalia. Hæc aliaq; alijs mēsis, ut ex veteri Kal. constat, feriæ statiuæ fuere quibus delectus haberi non potuit. Sed neque diebus Atris, aut ijs qui rebus aduersis notati essent, milites scribere licuit; ut Macrobius, Festus, alijque tradiderunt. Dies autem Atri sex & triginta fuere, aut nonarū. Hæc Festus; id est ij omnes, qui postridie kalendarum, Nonarum, & Iduum sequerentur. Cuius rei causam ex Gellio lib. XV. Annalium, & ex Cassio Hemina lib. XI. Historiarū. A Gellius, & Macrobius hanc tradunt. An-

no, inquit, ab vrbe condita CCCLXIII. Tribunis militum Virginio, Manlio, Aemilio, Postumio, collegisq; eorū, in senatu actū, quid esset cur toties intra paucos annos male

Festus v. nonarū.
v. Præli-
ares.
Gellius li. 5. ca. 17.
Macrobius li. 1. c. 16.
341.

esset

esset afflictis resp. introductusque in Senat. L. Aquinius haruspex, dixit Q. Sulpitium Tribunum milit. ad Alliam adversum Gallos pugnaturum, rem diuinam, dimicandi gratia fecisse postridie Idus Quinctiles: item apud Cremeram, multisque alijs temporibus & locis, post sacrificium die postero celebratum male preelium celsisse. Itaq; Pontifices con sulci, statuerunt postridie omnes kalendas Nonas, Idus, atros dies habendos, vt hi dies neque preeliales, neque puri, neque comitiales essent. Eadem haud multo secus narra Liuius lib. VI. Tu de diebus, inquit, religio sis agi ceptum, diemque ad XV. kal. Sextil duplici clade in signem, quo die ad Cremeram Fabij cecidi, quo deinde ad Alliam cum exitu urbis foede pugnatum, a posteriore clade Alienem appellarunt; insignemque rei nulli publice, priuatimque agendae fecerunt. Quodam, quod postridie Idus Quinct. non litabis Sulpitius Tribunus militu, neq; inuenta post deum, post diem tertium obiectus hosti exercitus Romanus esset: etiam postridie Idus rebus diuinis supercederi iussim, inde, vt postridie kalendas quoque ac Nonas eadem religio esset, et aditum putant. Hec Liuius. Aliam causam addit Plurarchus in Quinctilianis, philosopho magis, quam historico dignam, ait enim singulis mensibus ter Luna luminis varietatem suscipere, kalendis, cum sese occultat, Nonis, cum sese iterum ostendit, & Idibus, cum iam orbe perfecto est: Romanosque eos dies, qui varij luminis in

questio.
Rom. 25.

essen

essent, Dijs superis, proximos inferis dicasse, nefastosque statuisse. Adscribit & alteram, quia cum Kalendae, Nonae, & Idus sacri Dijs haberentur, neq; ijs prophanom aliquid agere liceret; itaq; dies, qui hos sequerentur, magis apparandis, quam gerendis rebus destinare vouerunt. Sed haec vt acute excogitata, sic ad veritatem parum accommodata videri possunt. Gentilitatis enim sunt Apine.

Dies etiam ille, quo salutis augurium ceprabatur, quod Graeci *διώνυμια τῶν θεῶν* appellant, ab omni bello purus seruatus est. Quam consuetudinem ita explicat Dionys. lib. XXXVII. Annuo tunc, inquit, spatio Romani bellis vacarunt, ita, vt longo tempore intermissum augurium salutis repeterent. Est autem quoddam diuinationis genus, quo probatur, concedant ne ipsis Dijs, vt populo salutem petant: quasi nefas esset eam prius petere, quam per augurium Deorum voluntas fuerit explorata.

Ad hanc rem dies eligitur singulis annis, quo die nullus exercitus ad bellum sit profectus, nullus hostis se mouent, nequam pugnam sit, atq; ob eam causam in perpetuis bellis, ciuilibusq; discordis nunquam celebratur. Et praeterca difficillimum est diem vnum aliquem hisce rebus omnibus purum obseruare. Hec Dion. qui etiam lib. II. scribit ab Augusto pace terra, marique parta, lanam clausum, & augurium salutis celebratum. De salutis augurio meminit Cicero, qui in suis *Lib. 2. de legib.* ita sanxit: sacer dotis vineta, virgetaq; leg.

D

& salu-

& salutem populi auguranto. & lib. I. de Divinatione: Tibi P. Clandius Augur Consul nunciavit, addubitato salutis augurio, bellum domesticum triste ac turbulentum fore. Tacitus lib. XII. Salutis augurium quinque & viginti annis omissum repeti, ac deinde continuari placitum. Suetonius in Augusto. Nonnulla etiam ex antiquissimis criminis paulatim abolita restituit, ut salutis augurium. Festus: Pro collegio augurum decretum est, quod in salutis augurio Prætores maiores & minores appellantur, non ad ætatem, sed ad vim imperij pertinere. Cælius Calcagninus lib. 6. epist. 9. Augurium salutis sic explicat. Veteres, ait, cum salutem à Dijs expetere non auderent, augurium salutis instituere, ut nihil temere cum Dijs egisse viderentur.

Metis etiam, neque dum conditis Ancilibus ad bellum proficisci fuit nefas. Suetonius in Othone cap. IIX. Expeditionem impigre, atque etiam præpropere inchoavit: nulla ne religionum quidem cura; sed & motis, necdum conditis ancilibus, quod antiquitus infestum haberetur. Et Tacitus eadem de re scribens, li. XVII. Fuere, inquit, qui Othoni proficisceri, moras religionemque nondum conditorum ancilium afferrent. Livius lib. XXXVII. Statio ad Hellepontum aliquandiu habuerunt, quia dies forte, quibus ancilia mouentur, religiosi ad iter inciderant, idem dies P. Scipionem propiore etiam religionem quia satius erat, disunxerant ab exercitu.

Seruius

Seruius ad lib. 7. Roma colit, cum prima moment, & ad initium libr. VIII. moris fuisse dicit, ut belli dux sacrarium Martis ingressus primo ancilia commoveret, post ipsius hastam simulachri, dicens, Mars vigila. Ex quo Seruij loco posset aliquis suspicari, bello indicto promi solita ancilia, ut mouerentur: atque egredi ex vrbe antequam cõderentur, ominosum fuisse. Verisimilius tamen est, tempus illud significari, quo ancilia per urbem lustrarentur, quibus non conditis, nefas erat expeditionem suscipere, quod ex Livij loco, proxime citato colligitur. Lustrantur autem ancilia Quinquatribus mense Martio, ut ante diximus. Charisius li. Quinquatribus à quinquando, id est, lustrando, quod eo die arma ancilia lustrari solita.

Illud porro in hoc genere sciendum est, hanc dierum religionem, tum demum fuisse à Romanis obseruatam, cum ipsi priores bellum inferrent: cum verò illatum propulsarent, nullum obtulisse diem, quo minus vel salutem suam, vel publicam defenderent dignitatem, quemadmodum scribit Macrobius lib. I. cap. XVI. Saturnaliorum.

De iustitia Romanorum, in suscipiendis gerendisq; bellis.

C A P. VIII.

Populus Romanus ut illatas sibi iniurias bello acerrime persequi solebat, sic nunquam sine causa, nec ferè nisi provocatus, arma alijs inferre consuevit. Quæ in re illud

D

illud

Illud vel maxima admiratione dignum vide-
tur, quod, cum opibus vsque adeo præpotens
esset, proferendi autem imperij gloriaq; cu-
pidissimus, cum tamen animum semper in om-
ni ætate, rerumq; vicissitudine seruauit, vt
nullum bellum temere, ac fere nisi aliorum
iniurijs coactus susceperit: siue quod, vt ait
pro Marcello, M. Cicero: permultum ad vic-
toriam, ipsam causam putaret conferre; si-
ue quod æquitatis esset amantissimus, Deo-
rumque in primis studiosus; quos, vt aduer-
sos heroice timebat, si vltro ipse iniuriã alijs
intulisset, ita propitijs se vltimum sperabat, si
iniuriam propulsasset. Varro libr. II. de vita
pop. Rom. Apud Nonium. n. Fetiales. Bella, &
tarde, & nulla licentia suscipiebant, quod
bellum nullum nisi pium putabant geri oportere.
Hinc illa Rhodiorum apud Lium ad
Senatum Roman. oratio: Certe quidem, in-
quiunt, vos estis Romani, qui ideo felicitis
bella vestra esse, quia iusta sint, præ vobis fer-
tis: nec tam exitu eorum, quod vindicatis
quam principijs, quod non sine causa susci-
piatis, gloriamini. Dionysius quoque libr. II.
Romanorum bella ideo semper felicitia fuisse
narrat, quia iuste suscepta, pie, sancteque ge-
sta essent. Et Cn. Marcius Coriolanus eodem
teste Dionysio, cum ad Volscos non solum
virtutem, sed religionem etiam, & æquitatem
deportasset, licet iusto odio in Romanos
arderet, iniuriamque vlcisci quampre-
mum cuperet: tamen ante iustam honestamque
belli causam querendam censuit. Neque
verò

lib. 45.

lib. 8. An-
siquit.

verò necesse est, vt omnia, quæ cum hostibus
pie iusteque Romani gesserint, singillatim
commemorentur: illud autem vniuerse di-
xisse satis fuerit, nullam gentem, neque pacis
neque belli iura sanctius, quam Romani co-
luisse, vt Polybius libr. 13. scribit. Atque et-
iam ob hanc ipsam causam, ne Romani vllum
bellum iniustum susciperent, collegium Fet-
tialium institutum est, quorum id, Dionysio libr. 2.
teste, munus fuit, darent operam, ne Romani
vlli foederatæ ciuitati bellum inferrent, quod
si prior aliqua, contra foederis condiciones
aliquid commississet, legatos ipsi Fetiales age-
bant, & verbis primo res repetebant: si postu-
lata facere negligenter, bellum indicabant.
Idem, si qui populi illatam sibi à populo Ro-
mano iniuriam querebantur, causam cogno-
scebant, fontesque dedebant, de legatorum
iniurijs iudicabant, pacem consciebant, aut
si parum legitime facta videretur, eandem
irritabant: si quid etiam Imperatores contra
fidem & iusurandum fecissent, cognoscebant,
aque expiabant. Cùm igitur tantum esse
munus Fetialium, iure Cicero dixit libr. 1.
officiorum: belli æquitatem sanctissimam, Fe-
tiali populi Romani iure, fuisse perscriptam.
Ex quo illud etiam in suis legibus sanxit. Fet-
derum pacis, belli, indutiarum, oratores, de legib.
Fetiales, iudicesque sunt. Et Varro libr. IV.
de lingua Latina. Fetiales, quod fidei publicæ
inter populos præerant: nam per hos fiebat,
vt iustum conciperetur bellum. Et libr. III.
de vita popul. Roma. apud Nonium, si cuius v. Fetial.
legati

legati violati essent, qui id fecissent, quamuis nobiles essent, vt dederentur ciuitati, statuerunt, ferialesque viginti, qui de his rebus cognoscerent, iudicaret, statuerent, & constituerent. Liuius libr. 38. L. Minucius Myrtilus, & L. Manlius, quod legatos Carthaginenses pulsasse dicebantur, iussu M. Claudij Pratoris vrbani per fetiales traditi sunt legatis, & Carthaginem aucti.

Collegium Fetialium, qui bellis præessent, à Numa institutum est, vt scribit Dionysius cum eorum leges & iura ab Aequicolis, siue Ardeatibus esset mutuatus. Liuius, & is, qui de viris illustribus scripsit, Ancum Marcium faciunt auctorem, iusque, quo fetiales viderentur, ab antiqua gente Aequicolis descriptum. Valerius libr. X. Sertorem Resium Aequicolam primum ius fetiale excogitasse ait.

Fetiales porro, vt ait Dionysius, ex familiaribus nobilissimis eligebantur, eoque Sacerdotio perpetuo fungebantur. Eos viginti numero fuisse videtur indicare Varro loco quo proxime citauit: statuerunt, inquit, Fetiales XX. qui de his rebus cognoscerent. Ex his igitur rebus intelligi potest, quanta fuerit Romanorum in bellis suscipiendis iustitia: neque vllum bellum, vt ait Cicero, iustum esse existimarunt, nisi quod aut rebus repetitur gereretur, aut denunciatum ante esset, & indictum. Hinc illa Liuij de Romanis à maiorum virtute desoissentibus, Marcium, inquit, & Atilium Romam cum venissent, legationem

in Capitolio ita renunciarunt, vt nulla re magis gloriarentur, quam decepto per inducias & spem pacis Persa. hæc, vt summa ratione acta, magna pars Senatus approbat: veteres, & moris antiqui memores, negabant se in ea legatione Romanas agnoscere artes, nõ per insidias, & nocturna prælia, nec simulatam fugam, improuisosque ad incautum hostem reditus, nec vt astu magis, quam vera virtute gloriarentur, bella maiores gessisse, indicere prius, quam gerere solitos bella: denunciare etiam, interdum locum finire, in quo dimicaturi essent. eadem fide indicatum Pyrrho regi medicum vitæ eius insidiantem, eadem Faliscis vincitum traditum proditorem liberorum regis. hæc Romana esse, non veritiarum Punicarum, neque calliditatis Græcæ, apud quos fallere hostem, quam superare gloriosius fuerit, interdum in præsens tempus plus profici dolo, quam virtute: sed eius demum animum in perpetuum vinci, cui confessio expressa sit, se neque arte, neque casu, sed collatis cominus viribus, iusto ac pio bello esse superatum. Hæc seniores, quibus noua hæc minus placebat sapientia: vicit tamen ea pars Senatus, cui potior vtilis, quam honesti cura erat. Hactenus Liuius. iam vero quoniam nisi rebus repetitis, belloque indicto, arma Romanos nunquam intulisse diximus, quæ in vtraque re solemnitas obseruata fuerint, ordine deinceps videamus.

Dionys.
lib. 2.
Plutarc.
q. 20. 62.
Sern ad
l. 9. la
culon im
mittit in
auras
Principiu
pugna.
E. li. 10.
initio.
Nonius
vide Fe
tiales.

Cum igitur gens aliqua fines populi Rom.
Caut sociorum populi Rom. inuasisset; aut
ciuem Rom. sociusue populi Rom. iniuria af-
fecisset: antequam bello iniurias persequerentur,
legatos Romani mittebat, qui res ablatas
repererent, eosque qui fecissent, depolcerent.
Quæ si hostes fecissent, bello abstinabant;
sin minus, armis ius suum tuebantur, bellum
que indicabant. Legati ad res reperendas
fere quatuor mittebantur, ex Fetialium collegio
electi, quibus præerat is, quem ipsi Fetiales,
ut scribit Dionysius nominassent, hunc Patrem
patratum dictum ait Seruius, additque Plutarchus,
cum Patrem patratum eligi solitum, qui, patre
adhuc supersite, liberos suscepisset. Varro
libr. II. de vita populi Rom. apud Nonium:
Priusquam indicerent bellum iis, à quibus
iniurias factas sciebant, Fetiales legatos
repetitum mittebant quatuor, quos oratores
vocabant. Linius libr. IV. Tunc quoque, me
confestim bellum indiceretur, neue exercitus
mitterentur, religio obstitit, Fetiales prius
mittendos ad res repetendas censuere.

Pater igitur patratas, ut narrat Dionysius, veste,
quam exteri, augustiore, sumptuosaque sagumibus
sive verbenis (utroque enim nomen idem
significatur, hoc est gramé ex arce cum sua
terra auulium) cum Fetialibus ad hostes
fines contendebat; qui propterea etiam verbenarius

benarius dictus videtur, à Plinio l. XXII. c. II. Donat. enim in Andr. act. 4. sc. 4. Verbenæ sunt
omnes herbe frondesque ex aliquo loco puro
decerptæ: verbenæ autem dictæ, quæ herbenæ,
hæc ille.

Vbi verò Pater patratas ad fines eorum
venisset, vnde res repererentur, capite velato
(solum lanæ, Linius teste, velamen fuit) aliisque
insignibus, quæ diximus, ornatus, clara voce,
sollemnique carmine, res repetebat: ex quo
etiam clarigario, Plinio, Seruioque auctoribus,
appellata est. Carmen autem, quo res repetebatur,
ita exponit Linius libr. I. Legatus, ait, ubi ad
fines venit, Audi Iuppiter, inquit, audite fines,
(cuiuscumque gentis sunt, nominat) audiat fas:
ego sum publicus nuncius populi Romani. iuste
petique legatus venio, verbisque meis fides sit.
Peragit deinde postulatum inde Ionem testem
facit: Si ego iniuste impetique illos homines,
illasque res dedierim nuncio populi Romani,
mihi exposcitur patriæ compotem me numquam
finas esse. Hæc, cum fines supra scandit;
hæc quicumque ei primus obvius fuerit;
hæc portâ ingrediens; hæc forum ingressus,
paucis verbis carminis, concipiendi;
iuramentum mutatis peragit. Hæc Linius,
quæ eadem persequitur Græcus auctor
Dionysius, in extremo libro secundo. Idem
Linius libr. 4. Missi fetiales, nec eorum,
deum Linius libr. 4. Missi fetiales, nec eorum,
more patrum, iurati repererent res, verba
sunt audita: & libr. 42. Legati ad res
repetendas in Macedoniam, renunciamque
amicitiam regis missi redierunt.

Postquam Paterpatratus mandata exposuisset, dies tres & triginta expectabat; intra quos si non reddebantur, quæ exposcebatur, is reuertens. Audi Iuppiter, inquit, & tu Iuno, Quirine, diique omnes caelestes, volque terrestres, volque inferni audite. ego vos rector, populum illum (quicumque est, nominat) iniustum esse, neque ius persolvere. Sed de istis rebus in patria maiores natu consulamus, quo pacto ius nostrum adipiscamur. Liuius & Dionysius.

De ijs, quæ post reditum Fetialium, ante belli indicationem fierent.

CAP. X.

Romam igitur reuersi Fetiales, ut ait Dionysius, senatui renunciabant, omnia se esse exsecutos; quare licere, si vellent, bellum indicere. Tum is, qui senatum habebat, haud ferme verbis Patres consulabat, quæ referuntur Liuii libr. I. Quarum rerum, licitum, causam repperit Paterpatratus populi Romani. Quiritium patripatrato priscorum Latinoque hominibusque priscis Latinis, quas res nec dederunt, nec soluerunt, nec fecerunt; quas res dari, fieri, solui oportuit: dic, inquit, quem primum sententiam rogabat, quid censes? Tum ille: puropioque duello querendas censeo: itaque consentio, consciscoguntur inde ordine alij rogabantur, quandoque patrum maior eorum, qui aderant, in eandem sententiam ibat, bellum erat consensu fieri solitum.

litum. Neque antequam Fetiales reuertissent, fas erat de bello quidquam statuere, ut Dionysius ait libr. II.

Vbi autem Senatus bellum gerendum censuisset, ad populum deinceps de bello indicendo ferebatur. Liuius libr. IV. Missi ad Ventures Fetiales; nec eorum, cum more patrum iurati repeterent res, verba sunt audita. controuersia inde fuit, vtrum populi iussu indiceretur bellum, an satis esset, S. C. pernicere Tribuni, denunciando impedituros se delectum, ut Quinctius Cos. de bello ad populum ferret: omnes centuriae iusserunt. Et libr. VI. Ex S. C. populi que iussu bellum Prænestinis indictum. Et li. VII. Dictator ex auctoritate patrum, ac populi iussu Caritibus bellum indixit. libr. XXI. Latum inde ad populum: vellent, iuberent populo Carthagenicis bellum indici. libr. XXXI. S. C. factum est, ut cum Consules prouincias sortiti essent, atque is Consul, cui Macedonia prouincia enuississet, ad populum tulisset, ut Philippo Regi Macedonum indiceretur bellum. P. Sulpicio prouincia Macedonia sorte enenit, itaque rogationem promulgauit: vellent, iuberent Philippo Regi, Macedonibusque qui sub regno eius essent, ob iniurias armaque illata socijs populi Rom. bellum indici. Hinc idem Liuius tanquam contra leges usurpatum notat. Prætor, inquit, nouo maloque exemplo rem ingressus erat; quod ante non consulto Senatu, non Consulibus

Lib. 45
certo.

certioribus factis, de sua vnus sententia rogationem ferret: vellēt, iuberētne Rhodijs bellum indicio, cum antea semper prius senatus de bello cōsultus, deinde ad populum latum.

Quibus ex locis non illud solum intelligitur, quod propositum est, bellum indicendum, nec ne, esset, prius in senatu agitatum, deinde latum ad populum: sed illud præterea, in rogando populo illa verba quodammodo sollempnia fuisse, vultis, iubetis, Quiritēs. Populus autem legem de indicēdo bello vel respuebat, qua in re solemne fuit verbū Antiquo; vel solēnibus item illis verbis, Vt rogas, bellum iubebat. Linius libro XXXI. Rogatio de bello Macedonico, primis comitijs, ab omnibus centurijs antiquata est. Et paulo post: Ab hac oratione in suffragiū missi, vti rogarat, bellum iusserunt. Cicero lib. II. de legibus suade igitur, si placet, istam ipsam legem, vt ego, vti rogas, dicere possim.

Indicēbatur porro bellum comitijs centuriatis. Linius lib. IV. Peruicēre Tribuni, denunciando impedituros se delectum, vt Quintilijs Cos. de bello ad populum ferret, omnes centurie iussere. Et lib. XLII. Patres, quod faustum felixque populo Rom. esset, centuriatis comitijs, primo quoque die ferre ad populum Consules iusserunt, vt bellum eum Perseo iniretur. Nam quod idem Linius lib. VI. scribit. Tum vt bellum iuberent, latum ad populum est, omnes tribus bellum iusserunt. Id non videtur repugnare, atque euincere.

Tribu-

Tributis comitijs bellum indicum. Tribuū enim nomine populū vniuersum intellexit, non tributa comitia; quemadmodum etiam de iudicio Perduellionis quod centuriatis comitijs exercebatur, loquens Cicero lib. I. in Verr. credit, inquit, omnes quinque & triginta tribus, homini grauissimo atque ornatissimo M. Antonio, qui, se præsentē, ciuem Rom. securi percussum esse dixit.

Antequam tamen ad populum quidquam ferretur, iubebat senatus sacrificijs, supplicationibusque deos placari, eorumque voluntatem exquiri, Linius lib. XXXI. Senatus decreuit, vt Consules maioribus hostijs rem diuinam facerent, quibus dijs ipsis videretur, cum precatione ea, Quam rem S. P. Q. R. de repub. deq; in eundo nouo bello in animo haberet; ea res vt populo Rom. socijsq; ac nomini Latino bene ac feliciter eueniret. Et mox in oratione P. Sulpicij Consul. bellum suadentis, Huius, inquit, vobis sententiæ nō Consul modo auctor est, sed etiam dii immortales, qui mihi sacrificanti, precantiq; vt hoc bellum mihi, senatui, vobisque & socijs, ac nomini Latino, classibus exercitibusque nostris bene ac feliciter eueniret, læta omnia, prosperaque portendere, ab hac oratione in suffragiū missi, vti rogarat, bellum iusserunt. Et lib. XXXVI. initio. P. Cornelium Scipionem, & M. Acilium Glabrimonem Coss. iniro magistratu, priusquam de prouincijs agerent res diuinas facere maioribus hostijs iusserunt in omnibus fanis, in quibus lectissimum

maior

maiore parte anni fieri solet: precariq; quod Senatus de nono bello in animo haberet, ut ea res S.P.Q.R. bene atque feliciter eueniret. ea omnia sacrificia lata fuere, primisque hostijs perlitatum est: & ita hauspices responderunt, eo bello terminos populi Rom. propagari, victoriam ac triumphu ostendi. Haec cum renunciata essent, solutis religione animis, patres rogationem ad populum ferri iusserunt, vellent, iuberentne cum Antiocho rege bellum iniri? Libro autem XLII. Consules, inquit, quo die magistratum inierunt, ex S.C. cum circa omnia fana, in quibus hostiasternum maiorem partem anni esse solet, maioribus hostijs immolassent; inde preces suas acceptas ab dijs immortalibus ominatio senatui ritè sacrificatum, precationemq; de bello factam renuocauerunt. Haruspices ita responderunt, si quid rei nouae inciperetur, id maturandum esse; victoriam, triumphum, prorogatione imperij portendi. Patres, quod faustum felixque populo Roman. esset, centuriatis comitijs, primo quoque die ferre ad populum consules iusserunt, vt bellum cum Perseo iniretur.

Neque solum antequam ferretur ad populum, sed etiam post, indicta est nonnumquam supplicatio. Linius libro XXXI. Supplicatio inde à Consulibus in triduum ex S. C. indicta est, obsecratiq; circa omnia puluinaria dij, quod bellum cum Philippo populus iussisset, id bene ac feliciter eueniret.

Sed & Iudi voti, si bellum ex senentia successisset. Linius ibidem: Ciuitas religiosa in principijs maxime nouorum bellorum, supplicationibus habitis iam, & obsecratione circa omnia puluinaria facta, ne quid praetermitteretur, quod aliquando factum esset, ludos Ioni, donumque vouere Consullem, cui prouincia Macedonia euenisset, iussit. Et lib. XXXVI. de bello Antiochino.

De bellorum indictione.

C A P. XI.

Um autem S. P. Q. R. bellum gerendum esse decreuisset, Fecialis iterum mittebatur, qui bellum aperte indiceret, idque ijs ceremonijs, quas Linius exponit, libro I. Fecialis, inquit, hastam ferratam, aut sanguineam praustam ad fines eorum ferebat, & non minus tribus puberibus presentibus dicebat: Quod populi priscorum Latinorum, hominèue prisci Latini aduersus populum Roman. Quiritium fecerunt, deliquerunt, quodque populus Rom. Quiritium bellum cum priscis Latinis iussit esse, Senatusque populi Roman. Quiritium censuit, consensit, consciiuit, vt bellum cum priscis Latinis fieret: ob eam rem ego, populusque Roman. populis priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis bellum indico, facioque. id ubi dixisset, hastam in eorum fines emittebat. Haec Linius; quae eadem fere ex Cincio refert. Gellius libro XVI. cap. IV. nomine quantaxat populi commutato. Ad hanc hastam iacien-

DE RE MILITARI

faciendæ consuetudinem, auctore Seruio, respexit Virgilius lib. IX.

En ait, & iaculum intorquens inmittit in auras
Principium pugna.

Thucydus lib. XI. c. 17. & li. 8. ca. 23. aduers.

Hastam autem sanguineam, quam a fetiali in hostium fines emissam Linius ait; quidam ita putat appellatam, quod est sanguineo frutice, vel arbore esset, que, quod coloris erat cruenti, iccirco ea ad bellum indicendum fetiales vfos alij, quod cuiuscumq; demum ligni ha- stile haberet, sanguine cruentaretur. Marcellinus li. XIX. de Persis Amidam obsidentibus vix ubi Grumbates hastam infectam sanguine vrit patrio, nostrique more coniecerat fetialis, armis exercitus concrepans inuolat in muros.

Hanc bellorum indicendorum consuetudinem ita interpretatur Linius lib. XXXI. vbi necesse non fuerit, ad intima regni, regemque ipsum, cui bellum indicebatur, penetrare: testis est primus oppido nunciare: Consul fetiales, inquit, bellum, quod indiceretur regi Philippo, verum ipsi vti ue nunciari iuberent; an satis esset, in sinibus regni, quo proximum præsidium esset, eo nunciari: fetiales decreuerunt, vtrum eorum fecisset, recte facturum. Et lib. XXXVI. Consul M. Acilius ex S. C. ad collegium fetialium rescripsit sine vti que regi Antiocho indiceretur bellum, an satis esset ad præsidium aliquod eius nunciare, fetiales responderunt, iam ante se, cum de Philippo consulerentur, decreverunt se, n

ROMAN. LIB. I.

se, nihil referre, ipsi coram, an ad præsidium nunciaretur.

Illud quoque scitu dignum est, cum aliquis populus apertè se hostem populi Roman. ostendisset, neque id dissimulante egisset, necesse non fuisse illi bellum indicere, quod ex Lino videtur colligi posse, qui eodem libro fetiales consultos, num Aetolis indici iuberent bellum, respondisse scribit, Aetolos vltro sibi bellum indixisse, cum Demetriadem sociorum urbem per vim occupassent: Chalcidem terra, marique oppugnatam isent; regem Antiochum in Europam ad bellum populo Rom. inferendum traduxissent.

Aliam indicendi belli rationem Linius lib. XXI. commemorat, qua Carthaginensibus bellum indictum scribit. Romanus, inquit, sine ex toga facto, Hic, inquit, vobis bellum & pacem portamus; vtrum placet, sumite. Sub hanc vocem haud minus ferociter, daret vtrū vellet, succlamatum est, & cum is iterum, sine effuso, bellum dare dixisset, accipere se omnes responderunt. Hæc Linius. Alij tamen, ut Gellius tradit, hastam, & caduceum Carthaginensibus missa, datamq; optionem, vtrum vellet eligere, scripsere.

Atque hæc quidem apud hostes procul ab urbe fiebat, interea Romæ ad bellum necessaria apparabantur, templumq; Iani index belli aperiebatur. Consul enim is, qui prior creatus fuerat, Gabino cinctu ornatus, Iani templum, ut Seruius ait, recludebat: neque ante claudebatur, quam omnia bella essent profli-

Lib. 10. c. 27.

ad l. VII.

DE RE MILITARI

figata. quod, vt initio diximus, intra anno
amplius sexcentos, ter tantum contigit Rom
nis. Quo de more ita scribit Virgilius

Mos erat Hesperio in Latio, quem protinus v
bes

Albana coluere sacrum, nunc maxima verum
Roma colit, cum prima mouent in prælia Ma
tem

Sunt gemina belli porta (sic nomine dicunt)
Religione sacra, & sacri formidine Martis.
Centum erei claudunt vectes, æternaq; ferri
Robora, nec custos abstulit limine Ianus.
Has, vbi certa sedet Patribus sententia pugnae,
Ipse Quirinali lituo, cinctusq; Gabino
Insignis, referat stridentia limina Consul.
Ipse vocat pugnas, sequitur tum cetera pubes,
Ære aq; assensu conspirant cornua rauco.

Et Capitolinus in Gordiano; Prætextatus
inquit, & Attico Coss. Gordianus, aperto
no gemino, quod signum erat indicti belli
profectus est contra Persas.

Huius moris apud Romanos auctor Nu
ma fuisse traditur, qui teste Liuius, Iani tem
plum ad infimum Argiletum (nam & sup
rius erat) indicem pacis, bellique fecit: aper
tus, vt in armis esse ciuitatem, clausus, paci
ros circa omnes populos significaret. Ho
templum à Numa duabus portis ædificatum
ob Ianum bifrontē docet Seruius: postea ve
ro captis Faliscis ciuitate Tusciæ, cum inue
ntum esset simulachrum Iani cum frontibus
quatuor

ROMAN. LIB. I.

quatuor, aliud templū ad forum transitorium
cum portis quatuor fuisse constructum. Hoc
templum describit Procopius libro. de bel
lo Gothico, qui duas tantum portas in eo tem
plo fuisse videtur indicare, vt Virgilius, cum
dixit: Sunt geminæ belli portæ: Plutarchus
in Numa duas etiam portas templum illud
habuisse narrat. Verba autem Procopij hæc
sunt, vt quidem ea Christophorus Persona
interpretatus est. Iani, inquit, sacellum to
tum ex ære constructum fuisse constat, &
quadrata quadam dimensione locatum: tan
tæque amplitudinis, quanta integri Iani sta
tua poterat: quæ vtrique æneæ cum sit, non mi
nor quam fortè quinque pedalis esse apparet,
per cetera omnia mortali similis, capite dub
taxat bifrons, ita, vt facies altera in orien
tem solem vergat, in occidentem altera, por
tæ vtriusque æneæ, in faciem alterutram ver
sæ, quas ferme in pace, & prosperis rebus oc
cludi Romani veteres quondam instituerunt,
contraq; aperiri dum bellum ipsis esset. Hæc
ille.

Cur autem belli tempore huius potissi
mum Dei templum aperiretur, pace autem
clauderetur, hanc fabulam narrat Macrobius
lib. 1. Saturn. cap. IX. ait bello Sabino, cum
hostes per patentem portam in urbem irruer
ent, subito ex æde Iani magnam vim cali
dæ aquarum erupisse, quæ hostium im
perum represserint: atque ex ea re institu
tum, vt belli tempore, velut ad vrbs au
xilium profecto Deo, fores referrentur.

34

DE RE MILITARI

Quidius tamen aliam causam reddit libr. 4.
Fastorum, ubi sic loquentem Ianum inducit.

*Vt populo pateant reditus ad bella profecto:
Tota patet dempta ianua nostra sera.*

Vbi autem bellum à Fetialibus ritè fuisse indictum, dies triginta constituebantur apponendis ijs, quæ ad bellum necessaria essent, qui dies Iusti, & Præliares dicti sunt: quibus etiam diebus vexillum rufi coloris, vt ait Macrobius, proponebatur in arce, vt ciuitatem belli expectatione suspensam atq; erectam ostenderent, Festus, Iusti dies dicebantur triginta, cum exercitus esset imperatus, & vexillum in arce positum. Arnobius li. 11. Cum paratis bella signum monstratis ex arce? aut Fetialia iura tractatis: per clarigationem repetitis res raptas?

Lib. 1. ca.
16. sat.

Turæbus
li. 21. c. 1.

Consuetudinem indicendi bella per Fetiales posterioribus temporibus intermissam ex Varrone colligit aliqui. Is enim libr. IV. de lingua latina: Fetiales, inquit, quod fidei publicæ inter populos præerant; nam per hos fiebat, vt iustum conciperetur bellum & inde desitum; & vt fœdere fides pacis constitueretur, ex his mittebantur, antequam conciperetur, qui res repeterent; ac per hos etiam nunc fit fœdus. Quibus verbis id Varro significare putant; in Fetialibus desitum esse per eos bella iudici, cum ipsius gratæ ad res repetendas iam non mitterentur, sed tantum fœderibus faciendis adhiberentur. Ego tamen contrarium potius ex Varro nis di-

ROMANOR. LIB. I.

35

nis dictis colligi posse puto; Fetialium mittendorum consuetudinè ipsius tempore perdurasse, ac per eos bella coepta & desita. Verba autem extrema ita puto distinguenda: Ac per eos etiam nunc fit. Fœdus, quod fides scribit Ennius, &c. Et sanè Cicero, Liliusque de Fetialibus ita loquuntur, vt eorum ius suis etiam temporibus obseruatum significent.

Quod si quis omnino bellorum indicationem sublatam velit, is facile dixerit, pro ea aliam consuetudinem inductam, vt hastam Romæ iacerent in columnam, quæ ante Bellonæ templum fuit. de qua re ita Festus: Bellonæ dicitur dea bellorum, ante cuius templum erat columella, quæ bellica dicebatur: supra quâ hastam iaciebant, cum bellum indicebatur. Dionys. lib. 50. Cleopatrx bellum manifesto indicebatur: ac quasi iâ id gereretur, saga ipsi sumpserunt, & ad eam Bellonæ progressi sunt: ibique Cæsar tanquam fetialis, omnia, quæ, antequam bellum iureretur, fœdere Romano consueuerant, iussa eorum pregit. Quanquam vtrumque simul esse potuit, vt & Fetiales finibus hostium bellum indicerent, & Romæ hastam aduersus columnam iacerent, aut etiâ hic mos obseruatus est, cum ob causas, quas supra diximus, Fetiales mittendi esse non viderentur. Sed iam bellorum apparatus videmus.

E 3

LIBER

De Imperatore deligendo.

CAP. I.

Bello suscepto indictoq; Dux eligebatur, à quo bellum administraretur. Et quoniam Romanum imperiū in Prouincias erat distributum, cui ea Prouincia, quæ tumultuaretur, hostibusue proxima esset, decreta esse idem etiam bellum mandatum legimus. Mitterbantur autem in Prouincias Consules, & Prætores, ex quo Prouincia Prætorix, & Consularis dictæ sunt. Id tamen nunquam non obseruatum est, ut quæ Prouincia bello tentarentur, ex Consulibus committerentur, reliquæ Prætoribus. Itaque Consulibus, Prætoribusque designatis, vel certò inito statim magistratu, Senatus (is enim Prouincias constituendi potestatem habebat, ut quos vellet, modo de magistratibus, in quas vellet, mitteret, administratione annua) Prætorias Prouincias Prætores sortiri, Consulares siue sortiri, siue inter se comparare iubebat (sic enim loquebantur, cum inter consules de suis Prouincijs conuenisset: nam comparandi consuetudo apud Prætores nulla fuit). Interdum etiam, (quod tamen quia inuidiosum esset, minus sæpe factum est) senatus Consulibus nominatim singulas Prouincias destinauit. Quæ omnia veterū testimonijs probanda sunt. Ac de ordinatione quidem Prouinciarū testis est Lilius li. XXXVIII. comi-

tijs perfectis, quas Prouincias Prætoribus esse placeret, reculit ad Senatum Consul: decreuerunt duas Romæ, iurisdicundi causa: duas extra Italiam: Siciliam, & Sardiniam; duas in Italia: Tarentū & Galliam: & extemplo, priusquam magistratus inirent, sortiri iussi. Et li. XL. Mummius Prætor Sardinia euenit, sed ea propter belli magnitudinem Prouincia consularis facta: Gracchus Cos. eam sortitur.

De sortitione vero idem Lilius XXVII. Consulatum ineunt C. Claudius Nero, & M. Lilius iterum. qui quia iam designati Prouincias sortiri erant, Prætores sortiri iusserunt. Illa vero de comparatione Prouinciarum inter Consules, apud eundem Lilium reperitur l. XXXII. Decreuerunt Patres, ut Prouincias Macedoniam, atq; Italiam Consules compararent inter se, sortirenturue. Et l. XXXVIII. Consulibus, alteri Pisæ, cum Liguribus, alteri Gallia Prouincia decreta est. comparare inter se, aut sortiri iussi. Et l. XXVIII. P. Cornelius Scipio. P. Licinius Crassus consulatum iauerunt, nominatæ Consulibus Prouinciæ dant: Sicilia Scipioni extra sortem, cæcedente collega; Brutij Crasso. De præcipua destinatione satis erit Liliij locus li. XXXVII. Lælius, cum Senatus aut sortiri, aut comparare inter se Prouincias consules iussisset; elegantius facturos dixit, si iudicio Patrum, quam si sortem rem permisissent. prope omnes Scipioni Græciam; Lælio Italiā decreuerunt. Et l. VIII. Peritum ab Cos. ut extra sortem Coruina prouincia esset. & li. X. Nec minore pa-

populi cōsensu, quam senatus, prouincia Hertruria extra sortem Fabio decreta est.

Ceterum quemadmodum Prouincia à Senatu, ita Imperiū in Prouincia à populo mandatum est. Imperium Romani appellatur exercitum cogendi, gerendiq; belli potestatem; sine quo nihil eorum à magistratibus fieri potuit. ex quo Cicero oratione .V. in Antonium: Demus, inquit, imperium Cæsari, sine quo res militaris administrari non potest, teneri exercitus, bellum geri non potest. Itaq; simul atq; senatus prouincias decreuisset, populo curiatim in forum conuocato, vel, ut extremis temporibus fieri cœptū scribit Cicero, XXX. lictoribus veteres XXX. curias repræsentantibus, lex de imperio ferebatur, quæ quod curiatis comitijs ferebatur, curiata uideatur nominata. Hinc Camillus apud Livium lib. V. Comitijs curiatis rem militarem contineri dixit; quod ijs comitijs daretur imperium, sine quo res militaris administrari non poterat. Cicero in Rullum: Consuli, si legem curiatam non habet, attingere rem militarem non licet. Cæsar lib. 1. belli civilis. In reliquis prouincijs Prætores à senatu mittuntur: neq; quod superioribus temporibus acciderat, expectant, ut de eorum imperio ad populum referatur. Iterum Cicero ad Cassium: Omnes tuos nervos in eo cōtende, ne quid mihi ad hanc prouinciam, quam & Senatus, & populus annuam esse uoluit, temporis proregetur. Et ad Atticum lib. IV. ep. XVII. Consules flagrant, infamia, quod C.

Mem-

Memmius candidatus, pactione in senatu recitauit, quam ipse, & suus comperitor Domitius cum cōsulibus fecisset, ut ambo HS. C. D. consulibus darent, si essent ipsi cōsules facti, nisi tres augures dedissent, qui se affuisse dicebant, cū lex curiata ferretur, quæ lata nō esset.

Porro legem curiatam ferebat is, qui imperium esset accepturus, ita tamē, si magistratu fungeretur. Livius lib. IX. Papirio Dictatori legem curiatam de imperio ferenti triste omen diem diffidit. Quod si is, qui imperio esset usurus, nullum gereret magistratum, consul ferebat, non Tribunus plebis. (curiata enim comitia, ut Livius ait lib. V. auspicijs fiebant: auspicijs autem plebeij carebant) quod exemplo Cicero nis ostenditur, cui priuato Marcellus Cos. legem de imperio in Cilicia prouincia tulit: sic enim ad eum scribens ait: Ne quid accedat temporis ad id, quod tu mihi ex S. C. & lege finisti. Et in Rullum, consulibus legem curiatam ferentibus sæpe intercessum est.

Imperio igitur à populo curiata lege mandato, Senatus nouo S. C. prouincias ordinabat (sic enim loquebantur) id est, quos legionibus res administranda esset, decernebat: & stipendium in milites, viaticumque Imperatori, comitibusque adsignabat: hæc enim omnia, ut infra dicemus, de publico curabantur. Atque ut in Senatus potestate fuit illa definire: ita is, nisi imperio ante à populo lege curiata tradito, nihil eorum decernere solebat. Quod si Imperatores in prouincias

6 5

uellent

Agr. 2.

Agr. 2.

ep. 14. li. 15. fam.

epi. 7. li.

15. fam.

Agr. 2.

vellent proficisci, suo omnia sumptu ipsos
exsequi necesse erat. Hinc Cicero ad Fratrem:
Appius sine lege curiata confirmat se Lentulo
nostro successurum. Et ad Atticum eadem de
re scribens: Appius sine lege, suo sumptu in
Ciliciam cogitat. Poterat enim Senatus qui-
dem lege Cornelia, quam Iuba Dictator tulerat,
mittere in prouincias magistratus cum
summa potestate: sed sine lege curiata neque
ornamenta Prouinciarum addebat, neque duces
sem militarem attingebant. Quare ipse
Appius legem curiatam proficiscenti in prouinciam
vtilem quidem esse dicebat, non autem necessariam:
quemadmodum Cicero ad Lentulum scribit.

lib. 1. epi.
pen.

Hęc igitur ordinaria deligendorum Imperatorum ratio fuit, vt bello indicto, ex S. C. prouinciam sorte, imperium militare lege curiata, ornamenta verò prouincialia deinceps nouo S. C. nanciscerentur. Interdum tamen variatum nonnihil est, verbi causa. P. Sulpicio Conf. Macedonia prouincia mandata prima est, deinde bellum indictum. Et Appius, lege curiata prolata, tum demum se vel fortiturum, vel comparaturum prouincias dixit. Sed hęc non sunt tati. Illud forte maioris fuerit animaduersionis, cum priuatus aliquis extra ordinem in prouincia mitteretur, non opus fuisse lege curiata, aut S. C. Sed qua lege prouincia à populo, eadem & imperium, & ornamenta est consecutus, atque vt curiata lex curiatis comitijs à consulibus, ita hæc Tributis à Tribunis pl. lata est. L. li. XXX. Italiam, atque Africam in sorte

lin. 1. 31.

Cicer. ad
Lentulū.

in sorte conijci, Africam ambo Coss. cupientes, volebant. Consules iussi cum Tribunis pl. egerent, vt si ijs videretur, populum rogarēt, quem vellent in Africa bellum gerere: omnes tribus P. Scipionem iusserunt. Posterioribus autem temporibus, cum perpetuæ quæstiones in vrbe institutæ essent, de quibus Prætores quærerēt; Prætores ex Prætura in Prouincias proficisci cœperunt, quod fieri cœprum est anno V. C. DCIII. cæterum eodem modo reliqua peracta sunt. Imperator igitur, prouincia ornamentisque decretis, aut veterem exercitum à decessore suo in prouincia accepit, aut ex S. C. nouum in vrbe conscripsit, de quo more iam deinceps dicendum nobis est.

De militia generibus. CAP. II.

Militia, vt pluribus locis docet Seruius, tria genera fuisse, euocatio, tumultus, & delectus. Euocatio appellata est, cum subitis bellorum moribus in diuersa loca duces, militum cogendorum causa, dimittebantur, qui milites subitarij, & tumultuarij dicti videtur. L. li. III. Ad eum exercitum explendum Latini, Hernicique, & colonia Antium dare Quintio subitarios milites (ita tum repentina auxilia appellabant) iussi. & lib. III. senatum consules vocant, iubentur subitariam scribere exercitum. Et lib. XXXII. Prætor cum quinque legatis profectus, obuios in agris Sacramento rogatos arma capere, & se sequi cogebat. Et libro XXXV. Mens ea senatus fuit, vt in Hispania tumultuarij milites legerentur. Et libro XL. Permissum, vt quaerent.

li. 7. Ipse
vocat pugna.
li. 2. Sen.
Sacrata
resoluerit
intra. li. 3.
initio.
Ipsor. li.

prot.

protinus subitarios milites scriberent, duce-
rent; secum, & paullo post. Ut Petilius duas
legiones ciuium Romanorum tumultuarias
scriberet.

Tumultus, bello tantum Gallico, aut Itali-
co indictus est; multo que grauius, quam bel-
lum fuit, quemadmodum Cicero Philippica
VIII. testatur. Potest, inquit, esse bellum sine
tumultu, tumultus esse sine bello non potest.
Quid est enim tumultus, nisi perturbatio tan-
ta, ut maior timor oriatur? unde etiam nomen
ductum est tumultus. Itaque maiores nostri
tumultum Italicum, quod erat domesticus,
tumultum Gallicum, quod erat Italix finiti-
mus, preterea nullum tumultum nominabant.
Grauius autem esse tumultum, quam bellum
hinc intelligi licet, quod bello Gallico va-
cationes valent, tumultu non valent. Hec
Cicero.

Indicabatur autem tumultus, Senatus aucto-
ritate, a Dictatore, consulibusue quare Dio
bellum ciuile Cesaris a senatu tumultum
esse decretum narrat; & alibi saepe Senatus
decreto tumultum legimus indictum. Tumul-
tus autem tempore, Resp. consulibus deman-
data, ut viderent, ne quid detrimenti caper-
et: Senatores, ac ceteri Magistratus Iatum
clauum, & praetextum deponebant, atque cum
reliquis ciuibus saga sumebant: vacationes
tollebantur, iustitiaeque indicto, tota vrbe
publice, priuatimque aliud nisi bellum agi
verabatur. Orosius l. 5. c. 18. Senatus sagam, hoc
est vestem mœtoris, quam exorto sociali
bello

bello sumpterat, hac spe aridente deposuit,
atque antiquum togæ decorum recuperavit. Cn.
Pompeius Picentes graui proelio fudit, qua
Victoria Senatus laticlauiam, & cetera dignita-
tis insignia recepit, cum togas tantummodo
Victoria Cesaris primum respirante sumptis-
set. Cicero Philip. V. & VI. Rem sine mora
administrandam, & cœlestim gerendam cen-
seo: tumultum decerni, iustitiam indici, sa-
ga sumi dico oportere, delectum haberi sub-
latis vacationibus, & Philip. VIII. Delectus
tota Italia decreti, sublatis vacationibus, sa-
ga cras sumentur, consul se cum praesidio de-
fensurum dixit. Lilius lib. III. Consul, vo-
cato senatu, cum ex auctoritate patrum iusti-
tio indicto, profectus esset. & ibid. Dictator
cum magistro equitum in concionem venit:
iustitiam edicit: claudi tabernas tota vrbe
iubet: vetat quemquam priuatae quidquam
rei agere, etiam lib. IV. simul edicitur iusti-
tiam, neque aliud tota vrbe agi, quam bellum
apparari: cognitio vacantium militiae mune-
re post bellum differtur. Item lib. VII. & cum
(quod per magnos tumultus fieri solitum erat)
iustitio indicto, delectus sine vacationibus
habitus esset. & lib. XII. Itaque (quod in tu-
multu fieri solet) delectus extra ordinem non
in vrbe tantum, sed tota Italia indicti. Sen-
eca epistola XVIII. Quod fieri nisi in tumultu
& tristi tempore ciuitatis non solebat, volu-
ptatis causa ac festorum dierum, vestem mu-
tauimus. Dio lib. XI. VI. Tumultum impen-
dere consuerunt: vestem senatoriam exuerunt:
saga

64 DE RE MILITARI

saga omnes Romani, etiam ij, qui ad bellum non proficiscebantur, sumplere: consu libu- que custodia vrbis mandata: ac S. C. factum, darent operam consules, ne quid Resp. detri- menti caperet. Lucanus quoque de Tumulta ob bellum ciuile indicto ita canit, lib. ii.

Plebeio tectus amictu.

*Omnis honos: nullos comitata est purpura sa-
scis.*

Consulares tamen, tumultus tempore, saga non videntur sumplisse, sed in togis fuisse. Cicerero Phil. VIII. Equidem P. C. quanquam hoc honore vsi, rogati esse solent, cum est in sagis ciuitas: statui tamen a vobis, ceterisque ciui- bus in tanta atrocitate temporis, tantaq; per- turbatione populi Rom. non differre vestitus non enim ita gerimus nos hoc bello consula- res, vt a quo animo pop. Rom. visurus sit nos- tri honoris insignia. Et lib. i. epist. ad Casarem iuniorem, Descendi ad forum togatus, cum reliqui consulares sagati vellent descendere.

Tumultus tempore, vt ait Seruius, cum est periculi vicinitate timor esset multus, neque singulos interrogare liceret, qui exercitum ex- dicturus, in Capitolium ibat, & proferes duo vexilla, vnum rosei coloris, quo pedites, alce- rum cærulei, quo equites euocabantur (cæ- ruleus enim color maris est, a cuius Deo equi- primum putabant inuentum) dicebat: Qui vult Rempub. saluam, me sequatur. Tum qui conuenerant, simul iurabant, vnde etiam hoc militix genus coniuratio dicta est. Cicc. pro

*Nonim.
v. Sagum*

*ad lib. 8.
Ibid. li. 9.
Etymol.
Donatus,
in Enun.
ali. 4. Sc.
ubi.*

Rabi-

ROMANOR. LIB. II.

Rabirio Perduellion. Fit S. C. vt C. Marius, L. Valerius Coss. adhiberent Tribunos pl. & Prætores, quos eis videretur; operamque da- rent, vt imperium pop. Rom. maiestasq; con- seruaretur. adhibet omnes Tribunos pl. præ- ter Saturninum, Prætores præter Glauciam, qui Remp. saluam esse vellent, arma capere & se sequi vident. Ad hanc turbulenta consue- tudinem videtur Virgil. lib. VIII respexisse.

Vt belli signum Laurenti Turnus ab arce

Extulit, & rauco streperunt cornua cantu:

Exemplo turbati animi, simul omne tumultu

Coniur at trepido Latium.

Durauit iustitium & tumultus, quam diu durauit periculum. Liu. lib. III. Finem iustitio, quod quatriquum fuit, reditus Quinctij Cos. in urbem fecit. Epitoma LXXIII. L. Cæsar, Cos. feliciter contra Samnites pugnavit: ob eam victoriam Romæ saga posita sunt. Idem Liu. li. III. Quod necesse erat in tanto tumultu iustitium per aliquot dies seruatum, inde Romam reditum est, iustitium remissum est. Et lib. X. Supplicationes ob rem bene gestam consulū nomine decernunt: iustitiū remitti- tur, quod fuerat dies XIIX supplicatioq; per- lecta fuit.

De militum delectu. CAP. III.

ATque in euocatione quidem, & tumultu, quoniam ordinaria non fuere, multa ex præfenti potius necessitate, quam ex mili- tia legibus acta sunt. In delectu autem, qui ob bella alia ex alijs nascencia, singulis annis

annis habebatur, omnia legitima fuisse iure ordineque gesta. Cùm igitur militum delectum Romani erant habituri, consules, quorum id maxime munus stâte Rep. fuit, dimissis, vt Dionysius ait, per loca præconibus, diè edicebant, quo Romani omnes, qui in vrbe, quiq; in agris erant militaris ætatis, Romæ adessent. Is dies vbi aduenerat, vniuersa multitudo in Capitolium, aut in forum, aut in campum Martium (in his enim omnibus locis delectum habitum legimus) conueniebat. Ibi consules in tribunali positæ sellis, & quatuor legionum Tribuni (tot enim legionum scribebatur exercitus) singuli seorsum sedentes, delectum habebant. Polybius lib. VI. Dionysius lib. IX. inieio. Cn. Manlius, M. Fabius Coss. edixerunt, ad quam diem delectum habere vellent, vt prælo essent nomina daturæ. Lilius lib. II. Consules, in tribunal ascendunt, citant nominatim iuniores. In foro autem tribunal illud fuisse, satis ostendunt illa, quæ sequuntur. Consules, inquit, violatis licet oribus, fascibus fractis, è foro in curiam compelluntur. & lib. III. Consules in conspectu Tribunorum positæ sellis delectum habebant. & ibid. Dictator edicit, vt quicunque ætate militari essent, armati cum cibarijs in dies quinque coctis, vallisque duodenis, ante solis occasum Martio in campo adessent. Iterum: Consules cum in concione pronunciasent, tempus non esse causas cognoscendi, omnes iuniores postero die prima luce in campo

Martio

Martio adessent; omnis iuuentus affuit postero die. Et lib. XXVI. Consul in Capitolium ad delectum discessit. Et li. XLII. de Macedonico delectu cum Tribuni militum centuriones primum quemque vocarent, tres & viginti centuriones, qui primos pilos duxerant, citati Tribunos plebis appellarunt.

Sic autem delectum peragebant, vt scribit lib. VI. Polyb. Tribus singillatim sortiebatur; & eam, quæ sorte exierat, ad se vocabat, vnde iuniores quatuor, ætate, corporisque habitu quæ simillimos, nominatim citatos excerneret. Quibus prodeuribus, primû primæ legionis Tribuni legebant, alterum secundæ, tertium tertiz, quartum quartæ legionis Tribuni cooprabant. Iterum alijs quatuor iunioribus citatis, primum secundæ legionis Tribuni, tum deinceps ordine ceteri legebant; postremo primæ legionis Tribuni lectionem faciebant. Rursus quatuor alijs prodeuntibus primum tertiz, postremum secundæ legionis Tribuni cooprabant; atque ita in vrbem suam quisque vicem Tribuni ordine ex tribus ad militiam idoneos legebant, donec legitimus militum numerus conficeretur. Lilius libro IV. Delectum haberi non ex toto passim populo placuit, decem tribus sorte ductæ sunt; ex his scriptos iuniores duo Tribuni ad bellum duxere. Valerius lib. VI. c. III. M. Curius Cos. cum delectum subitum educere coactus esset, & iuniorum nemo respondisset, coniectis in sortem omnibus Tribubus, Pollia, quæ proxime exierat, primû nomen vna extractû citati iussit.

F

Qua

Qui autem citatus ad nomen non respondet, ei multa dicebatur, in qua dicenda haec verba legitima fuisse docet ex Varrone Gellius lib. XI. c. 1. M. Terentio, quando citatus neque respondit, neque excusatus est; ego de vna omem multam dico. Interdum grauius etiam animaduersum legimus.

Dig. de remilit. lege. 4. Menander: Qui ad delectum olim non respondebant, vt proditores libertatis, in seruitutem redigebantur. Liuius lib. VII. Accubitas in delectu non damno modo ciuium sed etiam laceratione corporum lata, partim virgis caesis, qui ad nomina non respondissent partim in vincula ductis, inuisa erat. Marcus

lib. 6. c. 3.

autem Curius teste Valerio, adolescentem qui citatus non responderat, ipsum, eiusque bona vendidit, praefatus non opus esse eo ciue Reip. qui parere nesciret.

Neque verò difficile fuit scire, qui ad diem dictam non venissent. Seruius enim Rex, vt scribit Dionysius lib. IV. cum vellet ciuium in vrbe numerum nosse, & qui nascerentur & qui vita decederent, qui que inter viros adscriberentur, instituit, vt pro cuiusque ore cognati nummum in arcam Iunonis Lucinae inferrent, pro interitu in Veneris Libitinae pro ijs autem, qui togam virilem sumerent in Iuuentu. Quae eadem cum in pagis diligentissimè seruariantur, facile quam multi quot annis omnes, qui que ex his militari essent aetate, cognoscebat. Illud porro in iunioribus citandis veteres summa religione obseruauerunt, vt quem primum nominassent, is bonum esse

esset nominis. Cice. lib. I. de Diuinatione: In delectu Consules obseruant, vt primus miles fiat bono nomine. Festus, Lacus Lucrinus in vestigalibus publicis primus locatur eruentus, ominis boni gratia: vt in delectu, celsus primi nominantur Valerius, Saluius, Scato-rius.

De aetate militari. CAP. IV.

Aetati autem militari, qua iuniores in milites lectos scripsimus, initium dabat annus decimus septimus: finem sextus & quadragessimus aerebat, vt infra annum XVII pueri: ab anno XLVI seniores dicerentur, bello que inutiles haberentur. Tubero enim in Historiarum primo, teste Gellio, scripsit, Ser. Tullium regem, cum illas quinque classes iuniorum, census faciendi gratia institueret, pueros esse existimasse, qui minores essent annis septemdecim: atque inde ab anno XVII, quos idoneos iam esse Reip. arbitrarentur, milites scripsisse: eosque ad annum XLVI maiores: supraque eum annum seniores appellasse. Dionysius etiam lib. IV in exponendo censu secundae classis, eos qui maiores essent annis XLV ab aetate separat militari. Eundem militandi finem constituere etiam videtur Polybius lib. VI. Seneca verò rotundum potius, quam diligentem numerum videtur quae fuisse, cum in extremo libro de breuitate vitae scripsit, Lex à quinquagesimo anno militum non cogit: à sexagesimo tenatorum non citat. Primum autem militum annum decimus septi-

num fuisse, præter Tiberonem, Seruius officit ad lib. VII. Romani, inquit, ante pubertatem, armis exercebantur, & XVII militabant quo etiam solo sub custodibus erant. Lilius cum lib. XXV, scripserit, senatus Triumviribus creati iussit, alteros, qui citra, alteros qui ultra quinquagesimum lapidem in plateis, forisque, & conciliabulis omnem copiam ingenuorum inspicerent, & si qui roboris latius ad ferenda arma habere viderentur, etiam si nondum militari ætate essent, milites facerent: Mox eos, quos nondum militaris ætatis appellauit, minores annis XVII. dicit fuisse.

Plutar. in
vita.

Hinc etiam C. Gracchus Trib. pl. legem tulit, ne minores annis XVII. ad militiam cogentur. Lilius li. XXVII. Censores ex ijs, qui principio eius belli sexdecim annos nati fuerant, neque militauerant, omnes ærarios fecerunt. Quod (si tamen locus mendo caret) de ijs intelligendum est, qui annum XVI. exegissent: nam anno XVI. militiæ idoneos non fuisse Suetonius in Augusto. c. VIII. ostendit. Duodecimū, inquit, annum agens quia Iuliam defunctam pro concione laudauit: quadricenio post, virili toga sumpta, militaribus donis, triumpho Cæsaris Africano, donatus est: quanquam expers belli propter ætatem.

Summis tamen Reip. temporibus, inopiæ iuniorum, minores annis XVII, maioresque annis XLVI milites lectos in historia legitur Lilius lib. V. Omnium primum Tribunis militum fuit, delectū habere: nec iniores modo conscripti, sed seniores etiam coacti no-

mina

mina dare, vt vrbis custodiā agerent. Et li. VI: Iustitioq; indicto, delectum iuniorum habuit, ita vt seniores quoque, quibus aliquid roboris superesset, in verba sua iuratos cēturiaret. & li. XII: Delectū edicto, iuniores ab annis XVII. & quosdā prætextatos scribunt. lib. XLII. Nec illi, qui non maior annis quinquaginta esset, vacationē militiæ esse. Atque hi quidem, qui anno XVII. militabāt, Tirones dicti sunt, quod primum militiam auspicarentur. quare præcipua etiam cura habebantur in castris, ijsque custodes præficiantur. Seruius: Romani anno XVII. militabant, quo etiam solo sub custodibus agebant. Cic. in Cæliana. Nobis quidem olim annus erat vnus, ad cohibendū brachium toga, constitutus, vt exercitatione, ludique campestri tunicati vteremur: eademque erat, si statim mereri stipēdia cœperamus, cærens ratio ac militaris.

ad lib. 7.
vrg.

De vacationibus militaribus.

C A P. V.

NEq; verò iuniores omnes, qui ætate essent militari, omnibus delectibus quotannis milites scripti sunt: sed ij durtaxat militiæ nomina dare coacti, quos Cōsules, Tribuniq; ex iuniorum tabulis nominatim citassent: ceteri quādiu non citarentur, si vellent in illud tempus tacitam quandā militiæ vacationem habuere. Etenim non eosdem omnibus annis delectibus milites omnes scriptos, videtur significare Lili. lib. VI. Simile veri est, interual-

lis bellorum, sicut nunc in delectibus sit Romanis, alia atq; alia sobole iuniorum, ad bella instauranda toties vsos esse. Hinc Camillus Dictator cum tribunos seditionem in urbe mouentes aliter coercere non posset, minatus est, se sacramento omnes iuniores adacturum, vt scribit Lilius. quasi verò ceteris ordinarijs delectibus non omnes adigi soleant. Ratio quoque idem suadet: cum enim urbano prope delectu, legiones, vt Lilius ait, conficerentur decem, vix quatuor tamen ad bella educerentur: ceteri verò, vt ante dixi, militiæ vacationem habebant; ita tamen, vt quoties Consules, Dictatorue iussissent sine ulla excusatione nomina dare cogentur.

Alia verò fuisse hominum genera, quibus perpetua militiæ vacatio sic data est, vt nullis delectibus nomen darent, nisi præcipuo S. C. aut subito aliquo tumultu compellerentur. Harum autè militarium vacationum tria genera fuisse, iusta, necessaria, & honoraria. de quibus alius erit dicendi locus.

Vacationes gratiolas extra ordinem Senatus dabat. Lilius lib. xxiii Senatus Prænestinis militibus duplex stipendium, & quinquennij vacationem decreuit. & lib. xxxix. S. C. factum est, vt Consul cum Tribunis pl. ageret, vt P. Aebutio emerita stipendia essent, ne inuitus militaret, neue censor ei equum publicum assignaret. Et lib. XLIII. & quoru ante emerita stipendia, gratiosa missio sibi visa esset. Cicero de Natura deorum, P. Vatienu agrò a Sogatu, & vacatione donatus.

lib. 6.

lib. 7.

lib. 9.

Sacerdotes etiam lege perpetuam militiæ vacationem habuisse, Gallico tumultu excepto, Plutar. in Plutarcho, & Appianus tradidere. qua ratione ductus Cicero, grauius esse tumultum quam bellum concludit; quod bello Gallico vacationes valerent, tumultu non valerent. Nam legem latam tertio anno post Romam captam, bello Gallico iterum imminere, scribit in Camillo Plutarcho. Quamquam id multo ante sacerdotum non tam dignitati, quam ætati à Romulo datū, Dionysius narrat. à Romulo enim lege sancitum ait, vt è singulis cuiusque bini Sacerdotes eligerentur, maiores autem quinquaginta, eosque propter ætatem militiæ, & propter legem urbanis negotijs iussit esse immunes. Eadem militiæ vacationem coloni maritimi habuere, teste Lilio libro XXVII. Colonos etiam maritimos, qui sacrosanctam vacationem dicebantur habere, dare milites cogebant.

Ceteri quoque, si vicariū dedissent, videtur vacationem impetrare potuisse. nam ita loquitur Sp. Ligustinus apud Liliu. Quod si mihi nec stipendia omnia emerita essent, nec dum ætas vacationem daret: tamen cum quatuor milites pro me vno vobis dare possem, æquum erat me dimitti. Seneca lib. IIX Declam. V. Militauit senex, militauit ex sanguis, militauit qui iam vicarium dederam.

Hi ergo militiæ vacationem habuere: non quod ijs bello prorsus interdiceretur, sed hoc tributum est, vt, si minus ire ad militiam vellent, cogi ne possent. Itaque sponte

Plutar. in Marcellò Appia. 2. Ci. Phil. 8

Dion. l. 9

lib. 42

multos augures, multosque Pontifices ad bellum exiisse historiae narrant. Qui tamen extra Italiam primus Pontifex maximus, P. Licinius Crassus Mucianus contra Aristonicum profectus est; is in proelio interfectus, neglectae religionis poenas dedisse visus est. Hanc legem significauit Plutarchus in Fabij vita, cum Crassum, quod erat Pontifex maximus, diuina quadam lege domi detentum narrat. Eodem Liuius libro xxviii. Spectauit, Nominatae, inquit, consulibus provinciae sunt, Scipioni Sicilia extra sortem, concedente collega, quia sacrorum cura Pontificem maximum in Italia retinebat: Brutij Crasso.

Istamen annus, quo iniussi militabant, non numerabatur inter annos legitimos militiae, quibus quisque lege tenebatur militare. Hinc illud beneficij loco datum scribit Liuius libro v. Placere omnibus, &c. Contra verò illud ignominiae fuit, quod idem refert lib. xxviii. Illis omnibus adempti equi, qui Cannensium legionum equites in Sicilia erant: addiderunt acerbitati etiam tempus, ne praeterita stipendia praecederet ijs, qui equo publico mauerant, sed dena stipendia equis priuatis facerent.

Multos etiam eo anno, quo militare non cogebantur, sponte militiae nomen dedisse legimus: Neque solum hi, sed etiam qui confecta omnia stipendia habebant, ad bellum sponte sunt profecti, qui omnes propterea voluntarij sunt appellati. Liuius libro lxxi. Cum ad ea bella delectum Coss. edixissent, fau-

uore plebis, non iuniores modo, sed emeritis etiam stipendijs, pars magna voluntariorum ad nomina danda praesto fuisse. Et libro V. Ad curiam concursus sit plebis, pedestris ordinis se aiunt nunc esse, operamque Reipu. extra ordinem polliceri. Et mox: Placere omnibus his voluntariam extra ordinem professis militiam, aera procedere. Et libro xxvii. Ad quinque milia voluntariorum extra Romanis, socijsque qui emerita stipendia sub imperatore P. Africano habebant, praesto fuisse exeunti Consuli, & nomina dederunt.

Interdum etiam veterani, emeritisque stipendijs milites, qui honorariam missionem erant consecuti, ab imperatoribus virtutis causa euocabantur. Qui autem hoc modo ab Imperatoribus rogati ad bellum ibant, euocati dicebantur. Dio libro Lxv. *ἐκ τούτων δὲ δὴ τῶν ἀνδρῶν, καὶ τῶν ῥηοικῶν ἀποπέμματα (ἕως ἀνακλήτους ἀντισιμωνίους, ὅτι περὶ μὲν τῆς στρατίας, ἐπ' αὐτὴν ἀνεκλήθησαν, ἰσομάτευ) ἐνομιόθη.* id est. Ex his hominibus & euocatis cohors constabat (quos euocatos Graece quispiam ἀνακλήτους dixerit, quod militiae labore iam defuncti, ad eam rursus euocarentur.

Caesar lib. 3. bel. ciu. euocatorum duo milia, quae ex beneficiarijs superiorum exercituum ad eum conuenerant & libro 1. Multa undique ex veteribus Pompeij exercitibus, spe praemiorum atque ordinum euocantur.

Cicero libro extremo ad Atticum, epistola VIII. Octavianus, inquit, veteranos, quique Castilini, & Calatix sunt, perduxit ad suam sententiam. Et apud Livium lib. XLII. Ita loquitur Sp. Ligustinus: à Tito Graccho rogatus in provinciam iui. Evocabantur autem non solum pedites, sed equites, levis armaturæ, centuriones, auxilia. Cæsar. libr. I. civil. Expeditos ex evocatis sagittarijs, funditoribusque raros in muro disponit. & Cæsar legiones in Hispaniam præmiserat, ad sex millia auxilia peditem, equitum 3000, quæ omnibus superioribus bellis habuerat, & parè ex Gallia numerum, quem ipse petiverat, nominatim ex omnibus civitatibus nobilissimo ac fortissimo quoque evocato, Sallustius in Iugurthino de C. Mario: Interim quæ bello opus erant, prima habere: postulare legionibus supplementum, auxilia à populis, & regibus, sociisque arcescere: præterea ex Latio fortissimum quemque plerisque militia, paucos fama cognitos accire, & ambiendo cogere homines emeritis stipendijs secum proficisci.

Vt autem sacerdotum vacatio tumultu Gallico infirmata est, sic alij tumultibus aliter sublata sæpe leguntur. Livius libro VI. Tertius exercitus ex caussarijs, senioribusque à L. Quinctio scribatur, qui urbi præsidio sit. Et libro XXVII. Colonos etiam maritimos, qui sacrosanctam vacationem dicebantur habere, dare milites cogebant. Et libro XLI.

Illud

Illud quoque præcipuum datum sorti Macedonix, vt centuriones, militesque veteres scriberet, quos vellet Consul vsque ad annos quinquaginta. Eodem etiam modo pueros senesque ad bellum interdum coactos, supra demonstratum est.

Causas autem vacationum dum delectum habebant, Consules cognoscebant: quod si præiens vergeret necessitas, earum cognitio post bellum differebatur. Livius libro III. Cum consules in concione pronunciaissent, tempus non esse causas cognoscendi, omnes iuniores postero die prima luce in campo Martio a desent: cognoscendis causis eorum, qui nomina non dedissent, bello perfecto sedaturos tempus: pro desertore futurum, cuius non probassent causam.

Interdum tamen milites cum à Consilibus vi cogèrentur ad bellum, Tribunos pl. appellarunt. Livius libro XXXIV. Cum milites, qui in legionibus urbanis erant, Tribunos pl. adijissent, vti causas cognoscerent, quibus aut emerita stipendia, aut morbus causa esset, ne militarent, &c. Et lib. XXXVI. Cum cogèrentur in classem coloni maritimi Tribunos pl. appellarunt. Et libr. XLII. Cum Tribuni militum Centuriones, sed primum quemque vocarent, tres & viginti Centuriones, qui primos pilos duxerant, citati, Tribunos pl. appellarunt. duo ex collegio M. Fulvius Nobilior, & M. Claudius Marcellus ad Con-

Consules reijciebant: eorum cognitionem esse debere, quibus delectus, quibusq; bellum mandatum esset.

Censores etiam dum censum agebant, eorum, qui nō militassent, causas cognouerunt: ac singulos, quot annos, quibusq; Imperatoribus militassent, interrogabant: quorum autem causam non probassent, eos pro arbitrio in nomina notarunt, ut in Gracchorū & Pompeij vita Plutarchus narrat. Itaq; dicitur Pompeius Cos. iad Lentulum & Gellium censum in foro agentes, equum manu ducens venisset, acque ab ijs interrogatus, verum legitima stipendia omnia consecisset, respondisse, legitima à se omnia stipendia se imperatore confecta habere. Liuius lib. XXIII. Neque senatu modo, aut equestri ordine regēdo, cura se censorum tenuit, nomina omnium ex iuniorum tabulis excerpserunt, qui quadriennio non militassent, quibus neque vacatio iusta militiæ, neq; morbus causa fuisset, & ea supra duomillia hominum in aerarios relata, tribuque omnes mori. Et li. XLIII. In sensu accipiendopopuli, milites ex Macedonico exercitu, qui quam multi abessent ab signis, census docuit in prouinciam cogebant: causas stipendiorum misorum cognoscebant: & cuius nondum iusta missio visa esset, ita iusurandum adigebat: Ex tui animi sententia, ex edicto C. Claudij. T. Sempronij censorum, in prouinciam Macedoniam redibis, quod sine dolo malo facere poteris?

Interdum etiam vacationum causas Sena-
tus

tus cognouit. Liuius libr. XXVII. Colonos etiam maritimos, qui sacrosanctam vacationē dicebantur habere, dare milites cogebant, quibus recusantibus, edixere in diem certam, ut quo quisque iure vacationem haberet, ad Senatum deferret.

De ijs, qui à militia reijcerentur.

CAP. VI.

Atq; hæc quidem hominum genera, legis beneficio, ita vacarunt, ut ad militiam si uellent, exire non prohiberentur: Alij autem fuere, quos leges omnino à militia reicere. Romani enim, ut rei bellicæ honorem conseruarent, id curarunt maxime, ne eos milites legerent, quorum lectione militaris gloria fedaretur. Hinc illud Senecæ epistola XLIV. Castra quoque, inquit, quos ad laborem & periculum recipiunt, fastidiosè legunt. In legione enim Romana nulli nisi ingenij, & ex ingenij, nisi in classibus quinque censerentur, & turpis artis essent expertes, merere poterunt. Ex quo sequitur seruos, libertinos, histriones, opifices, sellularios, nec non proletarios, & capite cencos, qui in sexta classe censebantur, omnes à militia fuisse reiectos: nisi si aliquando præuens necessitas in dubijs Reipubl. rebus hos etiam ad arma vocare cogepit. Ac seruos quidem omni militia excludos docet Marciianus de re militari: Ab omni, inquit, militia serui prohibentur, alioqui capite puniuntur. & Seruius ad illud Virgilij l. IX.

L. XLIX

Dig. lege

11.

*Meonio Regi, quem serua Lycimnia furtim
Sustulerat, retentisq; ad Troiam miserat armis.*

Serui, inquit, à militia prohibebantur, unde in Deiotariana purgat hoc Cicero, cum fuisset obiectum inter equites, quos Deiotarus miserat Cæsari, vnum seruum fuisse. Seruos, sanè nunquam militasse constat, nisi seruitute deposita, excepto Hannibalis tempore, cum post Cannense prælium in tanta necessitate fuit vrbs Roma, vt ne liberandorum quidem seruorum daretur facultas. Hæc Seruius. Quod autem ait bello Punico secundo seruos militasse, id etiam narrat Linius li. XXII. Aliam, inquit, formam noui delectus, inopia liberorum capitum, ac necessitas dedit. octo millia iuuenum validorum, ex seruitijs prius suscitantes singulos, vellent ne militare ÷ empta publice armauerunt.

Eadem libertinorum condicio fuit, vt militia omni prohiberentur. Hinc Linius illud tanquam contra morem factum notauit li. X. Senatus, inquit, iustitium indici, delectum omnis generis hominum habere iussit: nec ingenui modo, aut iuniores sacramento adacti sunt; sed seniorum etiam cohortes facti: libertiniq; centuriati. Libertinis tamen, bello Marfico, propter ingenuorum inopiam, legitimam militiam concessam fuisse, legitur in epitoma LXXIV. & apud Appianum, Macrobiumque lib. i. Saturnal.

Neq; serui modo & libertini à militia reiecti, sed etiã Proletarij, & Capitecens, quos in

in sexta classe censos fuisse diximus. Cum enim ij minimi essent census, aptos eos ad militiam non iudicauerunt, propterea quod, vt scribit Gellius, res pecuniaq; familiaris, obfidis vice pignorisq; apud Remp. amorisq; in patriam fides quedam firmamentumq; esse videretur. Proletariorū tamen ordo honestior aliquanto & re & nomine quam Capitecensorum fuit. nam & asperis Reip. temporibus, cum iuuentutis inopia laboraretur, in militia scriptos legimus: & non capitis censione, sed prosperiore vocabulo à munere, officioq; prolis edendæ sunt appellati; quod, cum re familiari parua minus possent Remp. iuuare, solis tamen gignendæ copia ciuitatem frequentarent. Proletariorum tamen census fuit aeris mille quingentum: capite autem censurum aeris trecentum septuaginta quinque, quoniam non ex censu, qui nullus, aut tenuissimus fuit, sed ex capite describebantur, capitecens appellati sunt. Hinc D. Augustinus li. III. c. XVII. ciuit. Tum vero tam multa vndiq; bella crebruerūt, vt inopia militum, Proletarij illi, qui eo quod proli gignendæ vacabant, ob egestatem militare non poterant, hoc uoluntate acceperant, conscriberentur. Capite tamen censos primus C. Marius bello Cimbrico, siue, vt Sallustius ait, bello Iugurthino, milites delectu scripsisse traditur. qua de re ita scribit Valerius l. ii. c. 1. Laudanda etiã, inquit, populi verecundia est, qui impigrè se laboribus & periculis militia offerendo, dabat operam, ne imperatoribus capite censos sacramento rogare

rogare esset necesse, quorum inopia suspecta erat: ideoque hanc arma publica non committentur. Sed hanc diutina usurpatione firmatam consuetudinem, C. Marius capite consumendo legendo militem abruptit. Eadem in vita Marij Plurarchus, & Gellius lib. XVI. narrant.

Ex ceteris vero classibus illi etiam, qui turpè aliquam artè exercebant, militia sunt prohibiti, quo numero opifices, sellularij, & histriones, præter Attellanos continentur. Nam ut Dionysius libro secundo, & nono scribit, Romulus artes omnes sellularias Romanis interdixit. Hinc Livijs lib. VIII. Mamercus, inquit, cui Gallicum bellum euenerat, iussus scribere exercitum sine vlla vacationis venia, quin opificum quoque vulgus, & sellularij, minimè militiæ idoneum genus, exciti dicuntur. Et de Histrionibus lib. VII. initio, hoc institutum manet, vt actores Attellanorum, nec tribu moueantur, & stipendia, tanquam expertes artis ludicræ faciant. Legebantur enim ferè milites ex rusticis, quod ij præ ceteris ad labores militiæ perferendos durati viderentur: atq; olim ab aratro ad dictaturas & consulatus ipsi duces accersebantur. Hinc Cato initio de re rustica. Ex agricolis, inquit, & viri fortissimi, & milites strenuissimi gignuntur. Et Seneca epistola LIV. Nullum laborem reculant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur. Cicero pro Archia: Nostri illi fortes viri, sed rustici ac milites. Et in epistola ad Brutum: Denique homines rusticos, sed fortissimos viros, & ciuesque optimos dementes fuisse

fuisse iudices, primum milites veteranos, deinde legionem Martiam. Vegetius quoque non aliunde, quam ex agris milites legendos præcipit lib. I. cap. III. de re milit.

Criminis etiam alicuius publici infames aut rei a militia reiectos, veteres iuriconsulti, tradunt. Hinc illud Linijs de delectu post Cannensem pugnam à M. Iunio Dictatore habito: Ad vltimum prope, inquit, desperata Reipub. auxilium, cum honesta vtilibus cedunt, descendit, edixitque qui capitalem fraudem ausi, qui que pecuniæ iudicati in vinculis essent, qui eorum apud se milites fierent eos noxa pecuniæque se exsolui iussurum. Menander li. XXIX. Dig. de re militari, in hoc genere numerat in exilium relegatos; ad beatas, rei capitalis, adulterij, & aliquo iudicio publico, infamiæque perpetua damnatos: cum ignominia semel dimissos: qui que habens litem, militia se dedisset, vt aduersario se pretiosior faceret. Vlpianus addit etiam eos, qui redempti suat ab hostibus, priusquam se

liant. Dio lib. LX. Milites, ait, lege prohibitos vxorem habere: quod idem aliquibus in locis tradit etiam Tertullianus, sed aut ij falluntur, aut de posterioribus temporibus loquuntur, perpetua militia iam instituta, tunc enim militibus vxores habere interdictum est, quod tamen postea Seuerus Imp. concessit, vt scribit Herodianus l. 3. Scante enim Rep. milites vxores habuisse: cum alia multa sunt argumento, tum illa, quibus imperatores milites pugnatores

84 DE RE MILITARI
 turos excitabant, cum ipsos pro vxoribus liberisque pugnare in memoriam reuocabant. Hinc illa P. Scipionis patris ad milites in prælio, quod cum Hannibale commissum est; Vnusquisque se non corpus suum, sed coniugem, ac liberos paruos armis protegere præter. Et apud eundem Liniu[m], Sp. Ligultinus vxore liberisque susceptis ad bella plurima se profectum gloriose narrat. Cæsar l. 7. conclamant equites sanctissimo iureiurando confirmari oportere, ne recto recipiatur, ne ad liberos, ne ad parentes, ne ad vxorē aditū habeat, qui non bis per hostium agmen perequitasset.

Lib. 42.

Non licuit tamen in militiam ducere vxores. Hinc Virgilius de Antonio, qui secum in prælium Cleopatram duxit

Sequiturq[ue] (nefas) Aegyptia coniux

Et proptertus lib. 4. e leg. 3.

Romanis vtinam patuissent castra puellis:

Essem militiæ sarcina fidatius.

D. Hieronymus ad Oceanum; Nemo miles cum vxore pergit ad bellum. Isidorus l. 9. Castra dicta esse scribit quasi Casta; quia illic castraretur libido: nam nunquam his intererat mulier. Pompeius è Pharsalicis campis remouet vxorem charissimam & in Lesbo condit.

De Sacramento militari. CAP. VII.

Lib. 6.

Dilectu perfecto, reiectisque ijs, qui ad militiam idonei non viderentur, ceterorum autem cognitis vacationum causis, Tribuni militum, vt scribit Polybius, suos quisque in suas legiones vocantes, vnum ex omnibus

omnibus maxime idoneum lectum, iure iurando obstringebant, se quoad posset, mandata ducum exsecuturum. Quod iuramentum sacramentum appellarunt, Linius lib. VII. Dictator omnes iuniores, nullo detrectante militiam, sacramento adegit, & li. IX. Is, prourei magnitudo postulabat, omnes iuniores sacramento adegit. Primi videntur iurasse Legati, tum Tribuni, deinceps centuriones, milesq[ue]. Cæsar i. ciuil. Fit celeriter concursus in prætorium, postulat vt iurent omnes se exercitum, ducesq[ue] non deserturos. Princeps in hæc verba iurat ipse ad idem iusurandum adigit Afranium, subsequuntur Tribuni militum, centurionesq[ue] centuriatim producti, milites idem iurant. & lib. 3. Princeps Labienus procedit, iuratq[ue] se eum non deserturum, eundemq[ue] casum subitarum, quemcunq[ue] fortuna tribuisset: hoc idem reliqui iurant legati, hos tribuni militum, centurionesq[ue] sequuntur, atque idem omnis iurat exercitus.

Quanta autem Sacramenti vis & religio fuerit, Seneca ostendit epistola XCVI. Primum militia vinculum est religio, & signorum amor, & deserendi nefas: tunc deinde facile cetera exiguntur, mandanturq[ue] ad iusurandum adactis. Huius rei multa & præclara exempla in historijs leguntur. apud Dionysium enim libro VI. ita scriptum est; Senatus plebis seditionem disscere volens, vetuit Consules exercitum dimittere: habebat enim in potestate legiones, quod Sacramento tenerentur, nec possent signa

86 DE RE MILITARI
deserere: tanta erat in vnoquoque iurisu-
randi religio. Et lib. XI. Virginius, inquit, ex-
ira, & quia nihil duces amplius timeret, arro-
gantius eos carpebat, lucem eos, & exitium
vocans patriæ, suadensque omnibus, vt signa
tollerent, ducerentque domum exercitum,
horrentibus autem multis sacra mouere si-
gna; neque tutum, neque sanctum esse existi-
mâtibus omnibus duces relinquere ob sacra-
mentum militare, quod maxime omnium ser-
uant Romani (iubet enim militantes sequi
ducem, quocunque ducat, lexque ducibus
potestatem dedit occidendi nō parentes, re-
linquentesque signa, indēnatos & indicta cau-
sa) videns eos Virginius hæc pauentes, inque
religionem trahentes, docebat legem soluis-
se eis sacramentum: quando quidem oportet,
creatum ducem ex lege legionibus im-
perare. Lilius lib. III. iam primum omnium,
Quinctius inquit, Quirites, in Volscos, & Ae-
quos mihi, atque collegæ legiones ducere in
animo est, tum tribuni eludentes velut va-
na dicta, persequi quærendo, quonam modo
exercitum educturi Consules essent, quos de-
lectum habere nemo passurus esset, nobis ve-
ro, inquit Quinctius, nihil delectu opus est,
cum quo tempore P. Valerius ad recipiend-
um Capitolium arma plebi dedit, omnes in
verba iurauerint, conuenturos se in iussu con-
sulis, nec iniussu abituros. Cauillari tum tri-
buni, & populum exsoluere religione velles-
priuatum eo tempore Quinctium fuisse, cum
sacramento adacti sint; sed nondum hæc, quæ

aug

nunc tenet sæculum, negligentia Deum ve-
nerat, nec interpretando sibi quisque iustu-
randum, & leges aptas faciebat, sed suos po-
tius mores ad ea accommodabat. Sacramen-
tum quomodo solueretur, videtur indicare
Cæs. lib. 2. Ciuil. in oratione Curionis, sa-
cramento vos tenere qui potuit, cum proie-
ctis fascibus, & deposito imperio priuatus &
caprus ipse in alienam venisset potestatem.
Relinquitur noua religio vt eo neglecto sa-
cramento, quo tenemini, respiciatis illud,
quod deditione ducis, & capitis diminutio-
ne sublaturum.

Militaris sacramenti vim illud etiam o-
stendit, quod sine sacramento pugnari cum
hoste nefas esse existimabant. Id vero multis
verbis & Catonis in primis testimonio do-
cet Cicero libro 1. officiorum. P. Aemilius,
inquit, imperator tenebat prouinciam, in
cuius exercitu Catonis filius tiro militabat.
Cum autem P. Aemilio videretur vnam di-
mittere legionem, Catonis quoque filium,
qui in eadem legione militabat, dimisit: sed
cum amore pugnandi in exercitu remansisset
Cato, ad P. Aemilium scripsit, vt, si cum pa-
teretur in exercitu remanere, secundo eum
obligaret militæ sacramēto, quia priore a-
misso, iure cum hostibus pugnare non pote-
rat. M. quidem Catonis senis epistola est ad
Marcum filium, in qua scripsit, se audisse, cum
missum factum esse à Consule, cum in Mace-
donia Persico bello miles esset: monet igi-
tur, vt caueat, ne prælium ineat: negat enim

63

ius

ius esse ei, qui miles non sit, pugnare cum hoste. Hæc Cicero. Huius autem rei causas aliquot reddere conatur Plutarchus in quaestionibus Romanis.

Porro iuraturandú ita cõcipiebatur. Miles quem Tribuni milit. elegerant, gladio stricto, tota legione audiente, suam fidem testans, iurabat, se quoad posset, omnia mandata ducum esse facturum. id enim patrium ac sanctissimum iurandum Romanis fuisse grauis auctor docet Dionysius lib. 9. Marcellinus lib. XXI. Iussuque vniuersi in eius nomen iurare solemniter, gladijs cernicibus suis ad motis, sub execrationibus diris, verbis iurauerunt conceptis, omnes pro eo casus, quoad vitam profuderint, si id necessitas exegerit perlaturos. Id autem dicebatur in verba Imperatoris iurare. nam quod Linius ait lib. 28. Citati milites nominatim apud tribunos milit. in P. Scipionis verba iurauerunt, Polybius lib. XI. eandem rem exponens, iurasse dicit se mandatis ducum obtemperaturos.

Illud etiam in iure iurando quidam tradunt obseruatum, vt pollex atrolleretur, multoque ne ad militiam compellerent, cum sibi digitum præcidisse. Ego tamen non propter iurandum, sed quia præciso pollice, gladium commode stringere non possent, à militia reiectos puto. Suetonius in Augusto. cap. XXIV. Equitem Rom. quod duobus filijs adolescentibus causa detrectandi Sacramenti, pollices amputasset, ipsum, bonaque subiecit hastæ. & Marcellinus lib. XV.

in ex

in extremo de Gallis; Ad militandum, inquit, omnis ætas aptissima, nec eorum aliquando quisquam, vt in Italia, munus Martium pertimescens, pollicem sibi præcidit; quos ioculariter Murcos appellant, hæc ille. Murci autem, qui sibi pollicem amputauerant, ideo videtur appellari, quod Murcia Dea habetur ignauorum, vt Arnobius lib. IV. & D. Augustinus libro item IV. ciuitatis, tradidere.

Vbi igitur miles, quem primum Tribuni elegerant, hoc modo iurauerat; tum ceteri omnes deinceps milites singuli, vt ait Polybius ad Tribunum accedentes, in primi verba iurantes dicebant, Idem in me. Festus, Præiurationes facere dicuntur ij, qui ante alios conceptis verbis iurant, post quos in eadem verba iurantes tantummodo dicunt. Idem in me.

Atque hæc quidem stante Republ. in militari Sacramento videntur obseruata. Posterioribus temporibus addita nonnulla significat Vegetius libro II. cap. V. Diligenter, inquit, lectis iunioribus, animis corporibusque præstantibus, additis etiam exercitijs quotidianis, quatuor vel eo amplius mensium, iussu auspicijsq; inuictissimi Principis legio informatur. Nam victuris in cute punctis milites scripti, & maticulis inserti iurare solent, & ideo militæ Sacramenta dicuntur. Quibus verbis significat impressa signa aliquot militibus Sacramento iam adactis; vt etiam libro primo, capite octauo. Sed non statim punctis signorum scribendus est non statim punctis signorum scribendus est tiro delectus. Impressa autem militum ma-

G 4 nibus

90 DE RE MILITARI
nibus, brachijsve puncta siue stigmata docet
Actius *στιγματα* inquit *καλοῦσι τὰ ἐπὶ τοῦ πρὸς
σώματος ἢ ἄλλοι τινὸς μέρους τοῦ σώματος ἐπιγρα-
φόμενα. διὰ τῶν στρατιωτικῶν ἐν τοῖς χερσίν.*
id est, Stigmata vocant, quæ in facie, aliâve
corporis parte inscribuntur, qualia sunt,
quæ militum manibus imprimuntur. Et Cod.
de Fabricensibus lege I II. quæ est Arcadij
& Honorij: Stigmata, hoc est nota publica,
Fabricensium brachijs ad imitationem tiro-
num insligantur, vt hoc saltem modo possint
latitantes agnosci. Videtur autem inscriptum
nomen Imperatoris: sic enim scribitur Cod.
de Aquæ ductu lege penult. quæ est Theodor.
& Valent. Aquinarios, singulis manibus eo-
rum felici nomine pietatis nostræ impresso,
signari decernimus, vt huiusmodi annota-
tione manifesti sint omnibus, quod si quem
ex iisdem Aquarijs mori contigerit, cum ni-
hilominus, qui in locum defuncti subroga-
tur, signo eodem notari præcipimus, vt mi-
litiz quodam modo sociati, excubijs aq-
custodiendæ incessanter inhxreant. Huius et-
iam moris pluribus meminit D. Augustinus
lib. 10. contra Parmen. cap. XIII.

Li. 2. c. 5. Militum deinde nomina, qui sacramêto es-
sent adacti, in matriculam, vt Vegetius ait, re-
ferebantur, ad scriptis notis, quibus viui de-
functiq; resciscitur. Isidor. l. 1. c. XXIII. In bre-
uiculis quoq; inquit, quibus militum nomina
continebantur, propria nota erat apud veteres,
quæ inspicere, quanti ex militibus su-
peres-

peressent, quanti que in bello cecidissent. T
nota in capite versiculi posita, superflitem
designabat. O verò ad vniuscuiusq; defuncti
nomen apponebatur. Cum autem pueritiam
significare vellent. A litera vsi sunt. Hæc Isi-
dorus. Hinc dare nomina, & scripti milites
Lijus lib. VII. Ne cuius militis scripti no-
men, nisi ipso volente deleteretur. Isidorus li.
IX. Conscripti milites dicuntur, quia in ta-
bularum conferuntur ab eo, qui eos ducturus
est.

Neque tamen omnes illico milites vidē-
tur scripti, & in numeros relati, nisi post ex-
pletum anni tirociniū. Vegetius lib. I. c. VIII.
Non statim, inquit, punctis signorum inscri-
bendus est tiro delectus; verum ante exerci-
tio prætentandus, vt vtrum vere tanto operi
aptus sit, possit cognosci. Et Vlpianus de mi-
litari testamento lege XLIII. Ex eo, inquit,
tempore quis iure militari incipit posse te-
stari, ex quo in numeros relatus est: proinde
qui nondum in numeris sunt, licet etiam e-
lecti tirones sint, & publicis expensis iter fa-
ciant, nondum tamen milites sunt: debent
enim in numeros referri. Hæc ille. Videntur
enim tirones annum vnum sub custodia ali-
cuius consanguinei fuisse: deinde in nume-
ros relati, milites vocari cœpisse. Plautus in
Mostellaria act. 1. Sc. 2: Ad legionem quom
itant, adminiculum eis danunt, tum iam ali-
quam cognatū suum, eatenus abeunt à fabris,
vnum vbi emeritum est stipendium. Et Ser-
uius ad lib. VII. Virgilij. Romani, inquit, post
puber-

92 DE RE MILITARI
pubertatem exercebantur, & XVII anno militabant; quo etiam solo sub custodibus agebant.

Addita est etiam posterioribus temporibus præcinctio, cuius, militarique cinguli tam frequens mentio reperitur. Paulus de militari testamento lege XXXIX Miles non ignominie causa missus, rursus cinctus est in alia militia. Papinianus ibidem lege XLIV Filius familias equestri militia exornatus, cingi confestim iussus, testamentum de castrensi peculio facere potest. Militibus scriptis & sacramento adactis, Tribuni, ut scribit Polybius, locum diemque edicebant, quo sine armis omnes adessent, interea eos dimittebant. Vbi autem ad diem dictam omnes convenissent, Tribuni gradus, ordinemque legionis diuidebant,

qua de re actusque differo. pauca de ipsa legione generatim dicenda sunt.

LIBER

93
LIBER TERTIUS.

De Legione, eiusque magnitudine.

CAPVT I.

ROMANVS OMNIS exercitus tribus generibus militum consistit, equitibus, peditibus legionarijs, & peditibus leuis armaturæ, victis autem nationibus, & prouincijs Rom. imperio adiunctis, externa etiam sociorum auxilia addita sunt. de quibus omnibus singillatim ordine differemus: nunc de ipsa legione vniuerse dicendum.

Legionem primus Romulus instituit; eamque vt cum Varrone Plutarchus, alijsque omnes scribunt, à fortissimorum militum delectu nominat, tamque propria Romanorum legio fuit, quam aut Macedonum phalanx, aut cæterarum Gallorum.

Militum in legione numerus non idem omnibus temporibus fuit. Romulus enim initio legionem trium millium scripsit, peditibus ex singulis tribubus Ramnensium, Tatiensium, & Lucerum mille delectis, vt Varro & Plutarchus narrant. Varroni etiam militum nomen inde ortum videtur, quod singulis tribus millia singula militum ad bellum mitterent. Ab eodem Romulo geminatam legionem, victis Antemnaibus & Corninensibus, ac sex millium factam, videtur significare Dionysius: Plutar.

Var. l. 4.
et del.
l. 13.
de vita p.
r. apud
Non.
Plut. in
Romulo.
Veg. l. 2.
cap. 2.
Ibid. li. 9.
lib. 4. de
l. l.
Dio. li. 4.
Plutar.

Plurarchus quidē diferte id narrat, receptam iam in civitatem Sabinis. Quod mihi tamen probabile non fit: eosque potius scriptores nō auctū in vna legione militum numerum, sed abundāte multitudine binas ex vna legiones ternum singulas milliū esse cōscriptas, significare voluisse crediderim. Quod si omnino auctam à Romulo legionem fateri volumus, eam ad quatuor millia redactam esse verosimilius puto, quæ ex eo quadrata legio fit, auctore Festo, appellata. hoc enim numero, atque ad sua tempora legiones ordinario scriptas grauis auctor Polybius testatur: aut cum maius aliquod periculum instaret, quinque millium.

v. Sex
millium.

Per belli autem Punici secundi tempora & deinceps, quinque millium peditum legiones frequentari sunt cœptæ: hinc Livijs libro xxii. Numero quoque peditum equitumque legiones auctas, millibus peditū, & centenis equitibus in singulas adiectis, vt quina millia peditum, trecenti equites essent. Et libro xlii. Id præcipue provincie Macedonice datum, quod cum alterius Consulij legionibus quina millia, & ducenti equites ex vetere instituto darentur in singulas legiones; in Macedoniam sena millia peditum scribi iussa, Appianus quoque in historia Hannibalis, Romanam legionem, quam ille τὸ τεῖλος appellat, bello Punico secundo, peditum quinque millia, equites trecentos habuisse narrat.

v. Sex
millium.

Primus C. Marius, auctor Festo, legionem sex millium ducentorum hominum cōscripsit

pfit, quod sic est intelligendum, vt is primus ordinarium in legione numerum senum millium ac ducentorum peditum fecerit: cum antea nisi extra ordinem, graui aliquo cogente periculo, ad eum numerum legiones non adaugerentur. Atque id etiam à Mario sine S. C. factum Sallustius in Iugurthina ostēdit; Marius, inquit, cum aliquanto maiore numero, quam decretū erat in Africam profectus; ex eo igitur tempore legiones senis millibus peditum ordinariæ esse cœperunt, neque tamen is numerus post Marium statim frequentatus est, nam bellis civilibus legiones adhuc quinque millibus scribebantur.

Illud quoque nosse opera precii videtur esse, in legione nullum, nisi ciuē Romanum meruisse. hinc Hiero apud Lium, lib xxii dixit, Milite atque equite scire se nisi Romano, Latiniq̄ue nominis non vti populū Romanum armatorum auxilia etiam externa vidisse. Et Festus, v. Municeps, Seruius filius municipis aiebat initio fuisse, qui ea conditione ciues Romani fuissent, vt semper remp. se paratim à populo Rom. haberent: Cumanos videlicet, Acerranos, Atellanos, qui neque ciues Romani erant, & in legione merebant, sed dignitates non capiebant.

Scribebantur autem quotannis legiones ferè quatuor, quæ duobus Consulibus ad bella prope quotidiana ex eunibus traderēt: tantumque valuit sine virtus, sine exercitatio, vt contra quemcunque hostem vnus Consul eum duabus legionibus, auxiliisque sufficere puta-

puta-

puraretur: maximusque ille exercitus est habitus, cum duo Consules coniunctis copijs ad bellum proficiscerentur, id quod libro II Polybius, & Vegetius libro II. cap. IV. & libro III. cap. I. tradidere. Quod si plura bella exorta essent, plures duces cum pluribus legionibus mittebantur. Hinc Liuius libro XXIV. Duodeviginti legionibus bellum geri placuit. Hic ut numerus legionum expleretur, sex nouæ legiones erant scribendæ, eas primo quoque tempore Consules scribere iussi. Et li. XXV summa trium & viginti legionum eo anno effecta est.

lib. 38.

Ipsæ porro legiones ab ipsius defectus ordine, Dione teste, nominabantur, ut quæ primo loco scripta esset, prima diceretur, & secunda, quæ secundo, atque ita deinceps, aut à locis, ubi stationes habebant. Hinc legiones Germanicæ, Pannonicæ, Britannicæ passim inueniuntur, aut à ducibus: ut Augusta, Claudia, &c. Dio lib. V. aut denique ab alijs euentibus: ut legio Martia apud Ciceronem in Philippicis, Rapax apud Tacitum libr. I Historiarum. Vidrix, Ferrea, Fulminifera apud Dionem, lib. 55. atque alix apud alios leguntur. Atque de legione quidem, eiusque magnitudine hæcenus: deinceps eius ordinem videamus.

De Peditum legionariorum ordinibus.

C A P. II.

IN Romana legione quatuor hominum genera fuere, non solum ætate, censu, bellandique

dique scientia; verum etiam armis, pugnantique ordine maxime inter se diuersa. Scribebantur enim milites, Tullij regis instituto, ex quinque classibus, atque pro census amplitudine, & arma, & in pugna locus decernebatur. Hinc Seneca, Censu in castris ordinem promouet. Qui enim ætatis censuque; *lib. 2. minime, ij, teste Polybio, in velites (sic enim ²⁰⁰⁰ ^{populæ} ^{ætas} interpretari posse videtur) de* libebantur: qui verò ijs proximi essent, in hastatos: ætate præstares in Principes, omnium maximi in Triarios.

Militum aut ætatis cuiusque numerus, pro legionis magnitudine alius alijs temporibus fuit. Cum enim legio quatuor milibus & ducentis scribebatur (quod ferè Polybij tempore obseruatum est) Triarij in legione fuere sexcenti: Principes, Hastati, Velitesque singuli, milleni ducenti. Quod si plurium militum legio esset, singulæ ætates proportione augebantur, exceptis Triarijs, qui eodem semper numero permansere.

Singulæ deinde ætates, ut idem Polyb. ait, decem in partes distribuebantur, præter Velites, qui ad omnes illas partes æqualiter adiungebantur. Cuius diuisionis Romulū facit auctorem Ouidius lib. III Fastorum.

Hastatos instituitque decem.

Et totidem Princeps, totidem Pilani habebat Corpora,

Pilani enim iidem, qui Triarij, Varrone *lib. 4. sic.* Has partes Romani generali vocabulo *de lib.* Manipulos videntur appellasse. Liuius enim *lib.*

98 DE RE MILITARI
libr. x. Manipulum nominat Hastatorum, &
lib. xxv. Manipulares primi principis, & lib.
xxvii Manipulum primi hastati. proprio ta-
men nomine in Triarijs ita vocabantur, Pri-
mus pilus, secundus primus pilus, tertius pri-
mus pilus, & deinceps vsq; ad decimum pri-
mum pilum. In Principibus autem, primus
princeps, secundus princeps, vsque ad deci-
mum. In Hastatis vero, primus hastatus, se-
cundus hastatus, item vsque ad decimum ha-
statum. Linius libr. viii. in Triarijs ordinem
vnumquemque primum pilum vocatum ait,
& mox: Duo primi pili inquit ex vtraque a-
cie inter Triarios erant. Et libr. vii. septimi
primi pili meminit: libro autem xxv. secun-
di hastati, & lib. xlii. primi & decimi ordi-
nis hastati, primi que principis mentionem
facit. Cicero etiam in epistola ad Brutum
octauum principem nominat.

Singuli porro manipuli, vt Polybius ait,
in dextram & sinistram partem diuidebatur:
que partes, centuriæ videtur à veteribus no-
minate: Centuriones enim singulos singulis
partibus præfuisse, idem Polybius ait, dex-
tramque sinistra fuisse honoratiorem. Hinc
Sp. Ligustinus gloriatur, sibi à M. Porcio Cos.
primum hastatum prioris centuriæ, & à M.
Aetio primum principem prioris centuriæ
fuisse assignatum.

Cum autem cohortes instituendæ erant,
ex tribus ex manipulis vno Hastatorum, alce-
ro Principum, tertio Triariorum, velicibus
adiunctis fiebant. Cæsar in li. 3. civil. in pri-
ma co-

ROMANORVM LIB. III. 99
ma cohorte, priorem principem centurionem
nominat. Varro lib. iv. de lingua latina: Co-
hors, quod, vt in villa ex pluribus tectis con-
iungitur ac quiddam sit vnum; sic hæc ex ma-
nipulis pluribus copulatur. Tacitus libro 1.
Certe modo nomina singulorum, modo cen-
turiam quisque, cuius manipularis erat, co-
hortem, legionem. Linius libro xxii. Noua
de integro pugna orta est, non illa ordinata
per principes, hastatosque ac triarios, nec vt
in sua legione miles, aut cohorte, aut mani-
pulo esset. Ex quo intelligitur verum illud
esse, quod ex Cincio tradit Gellius libr. xvi.
cap. iv. In legione centurias sexaginta, ma-
nipulos triginta, cohortes decem fuisse. De-
cem autem fuisse in legione cohortes, in epi-
stola Galbræ ad Ciceronem significatur. is enim
legionem Martiam, & cohortes præ-
torias duas obuizum Antonio processisse di-
xisset; hæc statim addidit: Acies est instructa à
nobis duodecim cohortium. Et eadem epistola
viginti cohortibus ab Hirtio Antonij copie
deletæ dicuntur, quas Cicero Philippica xiv
legiones duas fuisse ait, quartam & septimam.
Cæsar etiam libro v. li. in tribus legionibus
cohortes indicat fuisse triginta, cum Labie-
num, quem antea tres legiones habere dixe-
rat, mox, quaque cohortium præsidio impe-
dimentis relicto, cum vigintriquinq; coh-
ortibus in hostem profectum esse scribit. Et lib.
vii. Quinque cohortes, quas minimè firmas
addimicandum esse existimabat, castris præ-
sidio relinquit: quinque eiusdem legionis
reli-

epist. 30.
li. 10. sum.

Linius
li. 48.

reliquis proficisci imperat. Idem libro I. de bello civili, Domitio ait fuisse Corfinij cohortes amplius triginta, quæ, vt ex Orofio cognoscitur, legiones fuere tres. Velleius quoque libro posteriore, trecentas cohortes triginta legionum instar fuisse narrat.

Milium porro in cohorte numerus, non idem omnibus temporibus fuisse videtur. Hinc Sallustius in Catilinaria, Duas, inquit, legiones instituit: cohortes pro numero militum complet. Extremis autem temporibus cum legio quinque millia peditum habuit: cohortes ex quingentis militibus constabant, quod ex Cæsare, Valerio, Plutarcho & Appiano intelligitur. Valerius enim duas Camertiũ cohortes à C. Mario ciuitate donatas scribit libr. V. capite de Gratis, hos Plutarachus in vita Marij & Apophtegmatibus Camertes mille fuisse dicit. Cæsar etiam libro III de bello civili in centum & decem cohortibus millia inesse dicit quinque & quinquaginta, quæ summa non conuenit, nisi quingenti in cohorte ponantur. Plutarachus verò in Pompeij Cæsarisque vitis, Cæsarem narrat in Pharsalica pugna extrema ex acie sex cohortes detraxisse, quæ tria millia fuisse scribit Appianus libr. II. Ex quo mendum subesse in Cæsare videri potest, cum libro tertio belli civilis ita legitur ex tertia acie singulas cohortes detraxit: ac forte scribendum, ex extrema acie senas cohortes detraxit. Cohortes ipsius legionis cohortes centuriatæ videntur appellatæ, vt ab ijs cohortibus distinguatur, quæ extra legionem

auxi-

auxiliorum & subsidiarum causa, in exercitu fieri. Cæsar libro I civil. cohortibus centuriatis subsidio missis. & legionariæ quod in legione numerarentur. Cæsar lib. I civil. crebras stationes disponit equitum & cohortum alariarum, legionariarumque interijciunt cohortes.

Tot igitur fuere in legione Romana peditum genera, ordinesque, quorum omnium Romulus auctor videtur fuisse, nam ab eo legionem in centurias, manipulosque hastarum, principum, & Triariorum distributam Ouidius & Plutarachus tradidere. De cohortibus nonnulla est dubitatio. quidam enim negant cohortem ordinariam fuisse legionis partem, sed rum à duce fieri solitam, cum pugnae tempus instaret: eiusque rei illud esse argumento, quod à Polybio, cum legionem tribuit in partes, ne nominetur quidem. Ego tamen cum in omni historia non solum in pugna, sed etiam extra pugnam cohortium mentionem inueniam, cogor existimare cohortis vsum in legione ordinariam fuisse. Cæsar lib. VII. Postridie cū duabus legionibus in occulto restitit: reliquas copias cum omnibus impeditimētis, vt consueuerat, misit, demptis quibusdã cohortibus vti numerus legionum constare videretur. De cohortibus prima, ni fallor, mentio fit apud Liniũ anno II post reges exactos: sic enim scribit I. II. Consulũ alter T. Lucretius porta Neua cum aliquot manipulis militum egressus: ipse Valerius Coelio motæ cohortes electas educit. At Polyb. non minus inuenit, nimirum quia in explicandis cohortibus

Man. epi. 30. lib. 3. fam.

nova diuisione, præter eam quam dixerat. opus non fuit, cum ex tribus manipulis hastatorum, principum, & triariorum fierent neque vllus ijs præcipuus magistratus præficeret. Neque tamè omnino nulla à Polybio de cohortiũ partibus mentio facta est. nam cum velites, hastatos, principes, triariosque, decem in partes tributos esse dixisset, quamlibet partem τάγμα, σπῆρα, & σκημαία dicit appellatã; videlicet prout variè inter se partes illę componerentur. σπῆρα autem idem Polybius libro XI. cohortem dicit à Romanis appellatam.

Illud autem in hoc genere magna admiratione dignũ videtur, quid causæ sit, cur in describendis classibus à Tullio institutis, nulla neque Triariorum, neque Principum, neque Hastatorum, Velitumve à Liniò & Dionysio mentio fiat: quorum tamen postea frequentissima mentio in historia reperitur. Hunc nodum soluere haud facillè videtur, nisi forte quis dicat mutatam à Tullio Romuli militiam, vt non iam per Triarios, & Hastatos, sed ex censu legio diuideretur: atque iterum post Tullij mortem rem ad primam Romuli diuisionem rediisse. quæ mutatio, quoniam minima fuit, verè potuit dicere Linius libro VIII Disciplina militaris, iam inde ab initij vrbis tradita per manus, in artis perpetua præceptis ordinatę modum venerat. ita reges gesserant bella, ita deinde regum exactores Iunij, Valerijque, &c. quibus verbis significat nunquam militiam Romanor. esse mutatam

Quamquam ego verisimilius puto ab his auctoribus Triariorum & Hastatorum nomine omittã, quia consilium ipsis fuit, ea duntaxat explicare, quę noua Seruius rex in militia addidisset; hæc autem fuere, classiu distributio, censusque definitio; quæ etiam ad extrema vsque Reip. tempora durauerunt. Hinc illa Salustij de C. Mario, ipse milites scribere non more maiorum, neque ex classibus; sed vt cuiusque libido erat, capite census plerisque. Et Polybius in Velitibus, equitibusque deligendis census habitam esse rationem significat. Itaque sic statuo in prima classe Triarios, in secunda Principes, in tertia Hastatos, in quarta Velites adnumeratos fuisse, quod tum ex armorum genere, tum etiam pugnandi ordine clarius infra demonstrabitur. Neque etiam legionum, aut manipulorũ in censu Tullij meminere, quæ tamen à Seruio sublata verisimile non sit, cum de Tarquinio superbo pauld post Seruij mortem Linius hæc scribat: *lib. ii*
Ne secretum imperium, propriæve signa haberent, miscuit manipulos ex latinis Romanisque, vt ex binis singulos faceret, binosque ex singulis: ita geminatis manipulis centuriones imposuit. Dionysius etiam in prælio, quod à primis consulibus cum Tarquinio rege commissum est, meminit Triariorum, eosque veteranos ait spectatę virtutis fuisse. *Lib. ii*
Linius autè in gestis anni xv post primos Consules, M. Latorium primipili centurionem nominat, quem ordinè in Triarijs fuisse paulo ante docuimus. Triariorum verò primum

104 DE RE MILITARI
 meminit, vt opinor, M. Fabio, Cn. Málio Coss.
 anno post reges exactos xxx. Triarij, inquit,
 Romani, qui primam irruptionem sustinere
 non poterant. Vegetius li. ii. legionem, co-
 hortésq; aliter distribuit, quod tamen mira-
 bile non est, cum is de suis temporibus, muta-
 ta iam militiæ ratione, loquatur. Liiuio mi-
 ror, qui Romanæ militiæ ordines describere
 aggressus, meras tenebras effudit: itaque ne-
 mo adhuc eum intelligere potuit, sed tamen
 à Polybio non multum differre cognoscitur.
 Forarios autem & Adensos, quos ille nomi-
 nat in legione, nemo alius, neque ipse alibi
 nominat: agnoscuntur tamen à Varrone &
 Festo, atque de his vna cum peditibus leuis
 armaturæ capite proximo dicemus.

De Peditibus leuis armaturæ.

C A P. III.

Triarij igitur, principes, hastati, velitesq;
 (qui omnes grauis armaturæ pedites ap-
 pellabatur) his ordinibus descripti in legio-
 ne fuere: pedites autem leuis armaturæ extra
 ordinem militarunt. Leues porro milites,
 à Velitibus fuisse diuersos, & infra, cum de
 vtrorumq; armaturâ disputabitur, ostendetur
 & Liiuius apertè demonstrat, separatim vtrius-
 que nominans, lib. xxix. eques, leuisq; ar-
 maturâ, & velites circumductis alis, in latera
 incurrebant. Et mox, Elephantum tumultuoso
 genere pugnx equitum, velitumq; & le-
 uis armaturæ consternati. Et libro XLII. Ipse
 velitibus, ad firmanda leuium armorum au-
 xilia

zilia, adiectis, ad tumulum procedit.
 Vt aut Velites in quarta, ita leues in quinta
 classe census à Seruio rege instituti, numerati
 videntur. Dionysius enim cum classes omnes
 quique in singulis censerentur, explicasset,
 hæc adscribit, *αὐτὴ μὲν ἡ διακόσμησις ἦν, ἡ τῶν
 περὶ ἐκὼν ἐκπληρῆσαι τῶν τε φαλαγγιτῶν, καὶ τῶν
 περὶ τῶν ἐφάτευμα*, id est, hi peditum ordines fu-
 ere tam legionariorū, quam leuis armaturæ.
 Censabantur igitur leues in classe, at in nulla
 ex quatuor, restat igitur, vt in quinta recen-
 serentur.

Atque in initio quidem leuis armaturæ mili-
 tes ciues Romani fuere; postea, additis pro-
 uincijs imperio, ex exteris nationibus assu-
 mebatur. Legio enim, vti dixi, nulli nisi ciui
 Romano paruit. Hinc Hiero rex Siracusanus,
 apud Liiuum ait: Milite atque equite scire se
 nisi Romano Latiniq; nominis non vti po-
 pulum Rom. leuium armatorū auxilia etiam
 externa vidisse. Sagittarij enim Numidæ sere,
 aut Cretenses fuere, presertim post Numi-
 dam & Cretam denictas: funditores verò Ba-
 leares, Hispania subacta.

Quamuis autem leuis armaturæ milites ex-
 tra legionem militarent: tamen in cohortes
 & manipulos videntur fuisse distributi. Li-
 uius lib. xxxi. Turmatim equites, inuicemq; que
 manipulos leuis armaturæ aquatum ire, &
 prandere iubet. Caesar libro 111 belli ci-
 uil. initio. Sagittarios tria millia numero
 habebat, funditorum cohortes sex, merce-
 narias duas.

Fuere leues milites, vt Liuius ait, minimi roboris & fiducia in exercitu, ac spectatorum pugnae potius, quam pugnatore, vbi enim leuibus armis ac procurfionibus ad pugnam hostes eliciissent, in extremam aciem sese recipiebant. Hinc enim Liuius lib. 33. Consul, inquit, strata per tumulos corpora Gallorum ostentat, & cum leuis armatura tale praelium ediderit, quid a legionibus, quid ab iustis armis, quid ab animis fortissimorum militum expectari? Hi tamen aliorum periculis edocti, postea in mortuorum locum succenturiabantur. Quare quod leuibus armis ante pugnam procurerent, Rorarij, Ferentarij, & Velati: & quod in defunctorum locum allegerentur, Adscripticij, siue Adscriptiui, & Adcensi vocati sunt. Festus in epitoma Pauli, Adscripticij veluti quidam scripti dicebantur, qui suppleendis legionibus adscribebantur, hos & Adcensos dicebant: quod ad legionum censum essent adscripti: quidam Velatos, quod vestiti inermes sequerentur exercitum: nonnulli Ferentarios, quod fundis lapidibusque praeliaturi, ea modo ferrent, quae in hostes iacerent: alij Rorarios, quod id genus hominum antequam acies coirent, in modum rorantis tempestatis dimicaret.

Haec eo loco Festus, idem verò alibi: Adcensi dicebantur, qui in locum mortuorum militum subito subrogabantur. Varro libro 14 de lingua Lat. Adscriptiui dicti, quod olim adscribebantur inermes, qui succederent armatis militibus, si quis eorum deperisset. Aconius

nus ad lin. Verrinarum: Adcensus nomen est ordinis & promotionis in militia, id est, vt ego quidem interpretor, quod ex eo ordine in quo militabant, ad alios ordines, in mortuorum locum promouerentur. Varro libr. IV. de l. l. Magister equitum, quod summa potestas huius in equites & adcensos. Vegetius lib. 3. cap. 14. Quibus scuta deerant, siue lapidibus manu iactis, siue missilibus in hoc ordine dimicabant, quos Adcensos tanquam iuniores & postea additos nominabant. Idem l. 2. c. 19. Adcensos dicit additos postquam fuisse legio completa: suoque tempore supernumerarios vocatos. De adcensis, meminit etiam Liuius libr. VIII. eosque minimae fiduciae manum fuisse, & in postremam aciem reiectos ait. Libro autem primo quintae classis additos scribit a Seruo Rege. & Festus: Velati appellabantur vestiti & inermes, qui exercitum sequebantur, qui que in mortuorum militum loco substituebantur: ipsi sunt & Ferentarij, qui fundis ac lapidibus pugnant, quae tela feruntur, non tenentur. Idem alibi: Rorarios milites vocabant, qui leui armatura primi praelium committebant, quod vt ante imbrem fere rorare solet, sic illi ante grauem armaturam quod prodibant Rorarij dicti. Et Nonius. Rorarij appellabantur milites, qui, antequam congressae essent acies, primo non multis iaculis inibat praelium: tractum, quod ante maximas pluias caelum rorare incipiat. De Rorarijs etiam Varro meminit apud eundem Nonium libro 3. de vita pop. Rom. Rorarij appellati, quod imbribus

fere primum rorare incipiat. & lib. VI. de IJ. Rorarij dicti à rore, qui bellum committebāt ante, ideo quod ante rorat, quam pluāt. Liuius tamen lib. 8. Rorarios ab Adecnsis diuersos fuisse significat: licet omnes ad leuem armaturam pertinerent. Liu. enim duos gradus videtur facere leuis armatura, vt alij Rorarij, alij essent Adecnsi. Veget. libr. 3. etiam tertium addit Ferentariorum. credo quod singuli tres ordines diuersis armis, vt erentur, fundis, missilibus, sagittis, &c. Nonius, Ferentarij, leuis armatura, quod quidquid opus esset, auxilio ferrent, excursu leui, armis grauibus non impediti.

Atque igitur fuit leuis armatura Romanorum: in obsidione tamē Capuana paulum immutata ratio est. Cum enim Romanus equitatus inferior esset Cāpano equitatu, Q. Nauius centurio auctor fuit, vt ex omnib. legionibus iuuenes maxime vigore ac leuitate corporum veloces eligerentur; quos singulos in suos equos equites accipientes, assuefacerent & veli post sese, & desilire perniciter, vbi datum signum esset.

Hi quoniā funda & lapidib. quę lenium erat armatura, abiectis parmā & iacula acceperūt, quę fere Velitum erant arma; & idem inter equites efficiebāt, quod velites inter pedites: ob quādam armorum munerumq; similitudinem, velites ipsi quoque nominati sunt, & in legione militare coeperunt, cum antea extra legionem, vt reliqua omnis leuis armatura, mererent. Nam hos velites, qui ad Capuam sunt

sunt instituti diuersos fuisse ab ijs, qui inter Triarios, Principes, Hastatosq; pugnauerunt, Liuius ostendit l. XXVI cum de eorum institutione differit: Eis, inquit, parmę breuiores, quam equestres, & septena iacula; quaternos longa pedes data, præfixa ferro. quale hastis velitaribus inest. Cum hastas nominat velitares, alios iam tum velites fuisse demonstrat. Hinc idem Liuius lib. xxx vias patentes inter manipulos antesignanorū velitibus (ea tunc leuis armatura erat) compleuit. Et lib. xxviii cum dixisset: Cū ternis peditum cohortibus, ternisq; equitum turmis, ad hoc velitibus in hostem ducebant: protinus addit: Eques, leuisq; armatura, & velites circumductis alis in latera incurrebant: cohortes à fronte urgebant. Quo loco velitum nomine, leuē armaturam, velitesq; comprehendisse apparet. Contra autem, leuis armaturę nomine, velites, auxiliaq; peditum intellexit, Eques, inquit, leuisq; armatura fatigabat: sed cū nunc equestria, nunc cum velitibus, auxilijsq; peditum prælia confererent. Et libr. XLII. Dextro cornu præpositus C. Licinius Crassus cū omni Italico equitatu, velitibus intermissis. Salustius in Iugurthina, cum equitibus permisti velites, quocumque accederent, equitatus hostium propulsarent.

De Equitibus Romanis.

CAP. IIII.

DESCRIPTIS peditum ordinibus, res postulat, vt de Equitibus dicamus: qui quidem olim

110 DE RE MILITARI

olim post pedites, deinde ante pedites, vt Polybius ait, descripti sunt. Equites in legione, Romulus ipse legionis auctor instituit trecetos, denis equitibus opulentissimis quibusq; ac nobilissimis ex singulis triginta curijs delectis, quos in tres centurias descriptos, Ramnensium, Tatienensium, & Lucerum nomine distinxit, vt Liuius, Dionysius, Plutarchus, reliqui omnes tradidere. Atq; hic fere numerus in legione seruatus est: licet quoq; interdū, prout res postulat, variatum legimus. Auctis pedestribus copijs, legioneq; vti diximus, geminata, equitum quoq; numerus ab eodem Romulo, teste Plutarcho, duplicatus est, factiq; sexcenti. Tullus deinde Hostilius, diruta Alba, equitum decem turmas, vt Liuius ait, ex Albanis legit. Postea Tarquinius Priscus cum equitatu indigeret, ad tres Romuli centurias, tres alias sub iisdem nominibus adiecit, vt essent mille ducenti. Postremo Ser. Tullius, diuiso populo Roman. in sex classes, in prima classe octodecim centurias equitum maximi census instituit; duodecim ceterijs ad sex veteres adiunctis, vt Liuius, Dionysius, alijque narrant.

Hi equites initio Celeres dicti sunt, siue à celeritatis officio, siue à duce Celere, quē ijs Romulus præfecit: deinde Flexumines: postea Trossuli: tandem equites. Plinius libro XXXIII. cap. II. Equitum nomen, inquit, sæpe variatum est, in ijs quoque qui ad equitatum trahebantur. Celeres sub Romulo, regibusq; appellati sunt, deinde Flexumines, postea Trossu-

ROMANOR. LIB III. 111

Trossuli, cum oppidum in Tuscis citra Volturnos passuum nouem millia sine vlllo peditem adiumento cepissent eius vocabuli, idq; durauit vltra C. Gracchum. Hæc Plinius, qui capite proximo, equitibus narrauerat equos militares nomen dedisse. Equites porro, vt Polybius ait, ex censu legebantur à censoribus, more iam inde à Tullio rege recepto, Censum autem equester videretur fuisse HS CD milliū, vt ex Suetonio in Iulio cap. XXXIII. colligitur, & Horatio, qui epistola prima ait:

*Si quadringentis, sex septem millia desunt,
Plebs eris.*

His equitibus equi de publico assignabantur, atque ad eos emendos dena millia aris ex publico data: ad eos autem alendos Seruius Viduas attribuit, quæ, vt scribit Liuius, in annos singulos bina millia aris penderent. Cetera verisimile est suo sumptu equites excutos, donec ijs etiam vt peditibus stipendia de publico persoluta sunt, vt infra dicetur. Hinc equi publici nomen à scriptoribus vsurpatur, cum equitem Rom. significare volunt, quod equus ille de publico à censoribus, vti diximus, assignaretur. Varro lib. I. de Analogia: Equū publicum mille assarium vocat, quo nomine forte stipendium aliquod intelligit alendi vel emendi equi causa de publico constitutum. Assarius enim veteribus as fuit, vt scribit Charissus lib. I. Liuius libr. XXXIX. P. Acbutius, cuius pater publico equo stipendia fecerat. & mox: S. C. factum est, vt P. Acbutio

III DE RE MILITARI

butio emerita stipendia essent, neue inuitus militaret, neue censor ei equum publicum assignaret. Et lib. V. Repente quibus census equester erat, equi publici non erant assignati, equis se suis stipendia facturos promittunt.

Atque hi equites equo publico fuere, qui equestrem ordinem, tertiam ciuitatis Romanae partem, tenatus seminariū expleuere. Valerius lib. c. IV. Equestris quoque ordinis bona magna pars, C. D. iuuenes censoriam notam patienti animo sustinuerunt: quos M. Cornelius, P. Sempronius, quia in Sicilia ad munitionum opus explicandum ire iussi, facere id neglexerant, equis publicis spoliatos in numerum arariorum retulerunt. hanc Valerius, qui equites equo publico equestris ordinis fuisse dicit. Idem equos publicos equitibus ipsi ademptos ait, qui post Cannensem cladem ex Italia profugere coniuerauerant, quos Linius lib. XXVII. equestris ordinis fuisse narrat. et Cicero Philippica VI. Altera, inquit, statua est ab equitibus Roman. equo publico, qui item adscribunt; Patrono. quem vnquam iste ordo patronum adoptauit? Si quemquam, debuit me. Quae cum dicit, ordinem equestrem sine dubio significat, quo se natum, quemque cum Senatu consul reconciliasse, plurimisque decretis ornasse vbique gloriatur. Plinius quoque equites Romanos, quos annuli medium ordinem tertiumque plebi & patribus inseruere, ab equis publicis equites primum, deinde à censu Iudices ait appellatos.

li. 33. c. 1.

SAC

ROMANOR. LIB III. 113

Sat igitur, opinor probatum est, Equites equo publico equestrem ordinem fuisse, qui in ciuitate Roman. Senatoribus opponeretur. Idem in legione peditibus videntur oppositi.

Valerius enim Priscum Regem equestrem ordinem vberiore relinquitte narrat lib. III. capit. IV. at is, vt supra demonstratum est, tres equitum centurias à Romulo institutas auxit, & sex fecit. neque dubitari potest, quin equitum illarum centuriarum peditibus in legione responderint: cum id Dionysius lib. vndecimo, dilerte scribat: Romulus, inquit, trecentos viros ex clarissimis familijs robore praestantissimos selegit, ex singulis curijs decenos, quos circa se perpetuo habuit. hi in bellis saepe strenue se gesserunt, cum primum proelium inirent, vltimi confecto proelio excederent; & modo equis, modo peditibus, prout loci natura postulabat, pugnarent. Has igitur centurias, Valerius, vt apparet, equestrem ordinem appellauit. Demonstrat hoc ipsum Cicero Philippica prima, qui in lege Antonij, quae ad duas decurias Senatorum & equitum (hi enim soli lege Caesaris, vt Suetonius, & Dio scribunt, eo tempore iudicabant) tertiam decuriam centurionum in rebus iudicandis adiungebat, ita disputat. At quae est, illa tertia decuria? Centurionum, inquit, quid? isti ordini iudicatus lege Iulia, etiam ante Pompeia, Aurelia non parebat? Censu praefinebatur, inquit, non centurioni quidem solum, sed equiti etiam Roman. itaque viri fortissimi atque honestissimi, & ordi-

214 DE RE MILITARI
ordines duxerunt, res & iudicant & iudicantur.
Non quero, inquit, istos: quicumq; ordinē
duxit, iudicet. atq; si ferretis quicumq; equo
meruisset, quod est laudatius, nemini proba-
retis: in iudice enim spectari & fortuna de-
bet, & dignitas. Hæc Cicero, quibus satis per-
spicuo demonstrat, quicumque equo meruis-
set, equestrem ordinem, licet non decuriam
iudicum expleuisse. Leges enim Aurelia, Pō-
peia, & Iulia non ordinem solum in iudice,
sed etiam censum spectari iubebant. Pompeia
enim, vt scribit Alconius, amplissimo censu
centurijs iudices legebat, itaque ijs legibus
ne equites quidem omnes iudicare poterant,
sed ij duntaxat, qui inter equites censu essent
amplissimo. M. autem Antonius leges illas
immutare vdebat, ferebatq; vt omnis cen-
turi, quocunq; demum censu esset, iudica-
ret. Cuius legis iniquitatem vt ostenderet
Cicero, illud usurpat, multo laudatius fore
(quod tamen nemini probatum iri dicit) si
quicumque omnino eques Rom. esset iudica-
ret, quam si quicumque ordines duxisset, cum
in equite Rom. non solum fortuna sit (mini-
mus enim census equester HS. CD millium
fuit) sed etiam dignitas, quod secundum in-
ciuitate dignitatis locum obtineret: Centu-
riones vero plerumq; e plebe, & infima cla-
ssis censuq; esse possint. Cum igitur ait Ci-
cero, Quicumque equo meruisset, ostendit
nullos præterea alios equites Romanos fuisse,
quam qui in legione militarent, Ex quibus
& ordo equester, & iudicum centuriæ exple-
rentur.

In Pison.
extr.

rantur. Præterea quos equo publico, ordinif-
que equestris iuuenes à censoribus notatos
Valerius dixit, eos Frontinus l. 4. c. 1. Stratag.
legionarios equites fuisse significat: Aure-
lius, inquit, Corra Cos. cum ad opus equites
necessitate cogente iussisset accedere, eorum-
que pars detrectasset imperium; questus a-
pud censores effecit, vt notarétur à patribus;
deinde obrinuit, ne eis præterita æra proce-
derent. Hinc equus publicus, militaris est di-
ctus, teste Plinio, qui lib. XXXIII. ca. 1. nomen
equestri ordini, vt equites dicerentur, equos
militares dedisse scribit, diuq; nomen illud
in turmis equorum publicorum constitisse:
postea iudices ab ordine iudicandi nomina-
tos; neq; iam, vt antea, equis publicis & mili-
taribus, sed annulis censuq; à patribus & ple-
be distinctos. Alconius etiam in Diuinatione
equestrem ordinem, cum quo senatores iudi-
cia, lege Corra, exercebant, equites militares
vocat, cum ait populum Rom. à Sulla victo-
re iudicandi iure spoliatum, quod habuit per
equites militares. Quod cum idem Plinius, Pe-
lusque Romanos equites Trossulum Tusco-
rum oppidum sine vilo peditum adiumento
cepisse narrant, nonne aperte significant, eos
equites fuisse legionarios, peditibusque in a-
cie oppositos? Hinc Persens Rex, cum equestri
proelio Romanos vicisset, eam victoriam his
verbis apud Liuium extollit: Præiudicatum
mentum belli habetis: meliorem partem ho-
stium, equitatu Rom. quo inuictos se esse glo-
riabantur, sedistis. equites enim illis princi-
Libr. 42.
I per in-

116 DE RE MILITARI
pes inuenturis: equites seminarium Senatus
inde lectos in patrum numero consules, in-
de imperatores creant. Liuius etiam ipsos e-
quites proceres iuuentutis, honore & digni-
tate peditibus præstitisse ait. Sic enim scribit
li. I. Ad equites Dictator aduolat, obrestans,
vt fesso iam pedite descendant ex equis, & pu-
gnâ capebant, dicto paruere, defiliât ex equis,
prouolât in primum, & pro antesignanis par-
mas obijciunt. recipit extemplo animum pe-
distris acies, postquam iuuentutis proceres,
& equato genere pugnæ, secum partem periculi
sustinentes vidit, Et li. III. Consul aduolat ad
equites: agite iuuenes, inquit, præstate virtutē
peditē, vt honore atq; ordine præstatis. li. IX.
dati obsides dicuntur equites sexcēti, qui mox
Principes Romanæ iuuentutis appellantur.
Itaq; ob hanc causam ad opus coacti non vi-
dentur, vt ex Valerio, & locis proxime citatis
colligitur. Vegetius lib. III. cap. VIII. Omnes
equites, & pars peditum, qui non operantur
dignitatis priuilegio, ante fossam in procin-
ctu armata consistit.

Concludamus igitur, Equites omnes qui in
legione militarunt equestri ordinis fuisse,
& equo publico meruisse. Quamquam non-
nullos etiã priuatis equis stipendia fecisse le-
gimus apud Liuium l. XXVII. Illis omnibus
inquit, adempti equi, qui Cannensium legio-
num equites in Sicilia erant: addiderunt acer-
bitati etiam tempus, ne præterita stipendia
procederent ijs, qui equo publico meruerat,
sed dena stipendia equis priuatis facerent.
Quibus

Quibus verbis significat alios præterea legio-
num equites fuisse, qui priuatis equis milita-
rent. Hos autem ego fuisse puto, qui ordine
cenlūq; cum essent equestri, tamen à censori-
bus adhuc lecti non erant. hos enim versimili-
le est, cum ad bellum proficiscerentur, suis
equis stipendia fecisse, quoniam publici à cen-
soribus non essent assignati. Interdum etiam
ignominiz causa, publicis equis adēptis, suis
equis, aut etiam pedibus militare cogebatur:
vt alibi dicitur. Illud quoq; in hoc genere ob-
seruandū est, vbi quis eques esse defisset (quod
accidebat, cū gesto aliquo magistratu in sena-
tum à censoribus legebatur) eundem non sta-
tim publicum equum amisisse, sed in eorum
potestate fuisse, vtrum retinere vellent, an re-
linquere ante senectutē: aut potius coacti vi-
dentur retinere. Suet. n. c. 38. Scribit Augustū
reddendi equi gratiam fecisse ijs, qui maiores
annis 35 retinere eum nollent. Itaque de Sa-
linatore & Nerone (quos ac rātos viros quis
credat à nullis censoribus lectos in Senatū;
cum de Nerone dicat Liuius lib. 27. cum lon-
ge ante alios ciues præstitisse?) narrat idem
Liuius l. XXIX. in extremo: eos iam consula-
res, & triumphales, & censores equum publi-
cum habuisse. Valerius autem li. II. c. IV. pro-
pter robur ætatis ex equitum numero adhuc
fuisse tradit. Pompeium quoq; narrat Plutar-
chus, cū primum consul esset, ad censores Len-
tulum & Gellium equum manu ducentem, vt
in censu equitū mos erat, venisset atq; ab ijs ex
ordine interrogatum, legitima à se omnia sti-
pendia se imperatore confecta respondisse.

Hi equites igitur Legionarij dicti sūt, quod in legione, vti dixi mererent. Diuidebantur autem equires trecenti in termas decem, quas Polybius *ἑτάδας* appellat: turmę deinde singule in tres decurias tribuebantur. Quod si maior, aut minor equitum multitudo fuisset, verisimile est, numerum quoq; in decurijs turmisque proportionem vel auctum vel imminutum. Singulis autem decurijs singuli Decuriones præerant, vt infra dicemus. Hirtius de bel. Afric. Cum ante portam turma densa adfuitisset, scorpione accuratius misso atque eorum decurie percusso, reliqui perterriti fuga se in castra recipiūt. Var. l. IV. de lingua lat. turma, terma est, e in u abijt, quod ter deni equites ex tribus tribubus Tatiensium, Ramnensium, & Lucerum fiebant. itaq; primi singularū decuriarum Decuriones dicti, qui ab eo in singulis turmis sunt etiam nunc terni. Eadem ex Curiatij sententia verbis iisdem docet Festus.

Romani, si Festo credimus, duobus equis in prælio sunt vsi, vt ex festo in recētem insulirē, sic enim ait paribus equis, id est, duob. Romani vtebātur in prælio, vt sudāte altero trāsirent in siccū. Et alibi: Pararium æs appellabatur id, quod equitibus duplex pro binis equis dabatur. Liu. de Numidis hoc narrat lib. XXIII. Numidis defultorum in modum binos trahentibus equos, inter acerrimam sæpe pugnam in recentem equum ex festo armatis transultare mos erat: tanta velocitas ipsis, tamque docile equorum genus, &c.

De

De auxilijs sociorum.

CAP. V.

Edem tempore, quo Romę ciuium delectus habebatur, Consules teste Polybio, confœderatis Italiae cinitatibus, vnde sociorum auxilia petere volebant ex S. C. numerū militum imperabant, & diem locumque edicebant, quo conuenire deberent. Liuius lib. III. Hernici & Latini iussi milites dare ex fœdere. Et lib. XXII. Ad socios latinumque nomen ad milites ex formula accipiendos mittunt. & lib. XXXIV. Minucius Cos. Socijs & Latini nominis magistratibus, legatisq; eorum, qui milites dare debebant, edixit, vt in Capirolio se adirent. Socij, delectu in suis ciuitatibus habito, sacramentoque dicto, cum præfecto, & altero qui stipendia militibus penderet, ad Consulem, Imperatorem ve Roman. proficiscebantur, vt scribit Polybius. Hinc Dio lib. L. vt nouum & inusitatum notat, quod bello ciuili Antonius, & Augustus socios apud se sacramenta dicere coegerint.

Porro sociorum in singulis legionibus numerus, teste Polybio, peditum quidem par fuit Romanorū: equitum vero duplo maior. Hinc Liuius lib. VIII. Scribebantur quatuor fere legiones quinīs millibus peditum, equitibus in singulas legiones trecentis. alterum tantum ex latino delectu adijciebatur. & lib. XXII. Socij duplicem numerum equitum darent, pedites æquarent. & lib. XLIV. consul VII. millia ciuium Rom. & equites CC scri-

I 3

bere

DE RE MILITARI
hære iussus; & Socijs latini nominis VII mil-
lia pedum imperare, C D equites. Velleius
li. II. cum exponeret Italicorum querelas, qui
Romanam ciuitatem petebant, sic eos loquen-
tes facit: Per omnes annos & omnia bella, du-
plici numero se militum equitumq; fuigi. Id
tamen non semper obseruatum est, vt ex Li-
uiana historia cognoscitur, nam interdum
pedum numerus duplicatus est, equitum ve-
ro triplicatus. Liuius l. XXI. Sempronio datæ
legiones duæ, ea quaterna millia erant pedum,
& trecenti equites. Sociorum XVI. millia pe-
ditum, equites M D C C C. & alibi sæpe, Hinc
præceptum illud Liuij l. XXV. cum P. Scipio-
nè à socijs quos multo plures in exercitu ha-
buit, proditum scripsisset: Id quidem inquit,
cauendum semper Rom. ducibus erit, exem-
plaq; hæc vere pro documētis habēda, ne ita
externis credāt auxilijs, vt non plus sui robo-
ris, suarumq; proprie viriū in castris habeāt.
Vbi igitur ad Imperatorem socij peruenis-
sent, Præfecti aptissimos quosq; exijs Impera-
toris obsequio destinabant, peditum quidem
quintam partem, equitum vero tertiam, qui om-
nes Polybio teste, extraordinarij dicti sunt.
Reliqua sociorum multitudo duas in partes
diuisa, dextrum & sinistrum cornu appella-
batur, quod fere in cornibus instruerentur.
Liu. l. 37. Romani mediam aciem, cornua lati-
ni tenuerunt. Eandem ob causam Alæ &c. Liu.
l. 27. peditum etiam prima legio, & dextra alæ
præliū inibant. Alæ quoq; dictæ vidētur, quia
vt ex Cincio tradit Gellius l. XVI. c. IV. circū
legiones dextra, sinistraq; parte tanquam alæ

in animum corporibus locarentur. Liu. l. XXXI
Dextera alæ (in alas diuisum socialem exerci-
tum habebat) in prima acie locata est. Et lib.
XXXIV. Adeo turbati erant dextræ alæ equi-
tes, peditesq; vt quosdam consul manu ipse
reprehenderit. Et li. XXXV. sinistra sociorum
equitum alæ, & extraordinarij prima in acie
pugnabant. Et mox sinistra alæ ex prælio sub-
ducta est, dextra in primam aciem subiit & l.
XL. Egregiæ legiones, nec segnus duæ alæ pu-
gnabant. Hinc equites alarij legionarijs op-
ponuntur, hi enim Rom. vt ostensum est, fueros
illi sociorum. Liuius li. XXXV. Consul C. Li-
uium Salinatorem, qui præerat alarijs equiti-
bus, quam concitatissimos equos immittere
iubet: & legionarios equites in subsidijs esse.
Et li. XL. Legionarij equites detractis frenis,
bis vltro citroq; cum magna strage hostium,
in fractis omnib. hastis, transcurrerunt. Et ala-
rij equites, postquam Rom. equitum tam me-
morabile facinus vidēre, &c. Cæsar l. I. belli
Gallici in extremo. Omnes alarios in conspe-
ctu hostium pro castris minoribus constituit;
quo minus multitudine militū legionariorū,
pro hostium numero valebat, vt ad speciem ala-
rijs vteretur. Hi equites in turmas vidētur di-
uisi, non secus atq; legionarij. Liuius l. XXXIII.
M. Stacilius Præfectum cum turma Fulcuro-
rum exploratum misit. Et li. XL. M. Lucium
fratrem cum duabus turmis sociorum equitū
ad castra hostium speculatum misit. Pedites
in cohortes similiter vidētur ordinati: vnde
auxiliares & alariæ cohortes dictæ, legiona-
rijq;

rijsq; opposita. Caesar li. i. bel. ciu. Quare cognita, crebras stationes disponunt equitum, & cohortiu alariarum; legionariasq; interijciunt cohortes, & l. i. ciu. Delectum habuit tota provincia: legionibus completis duabus cohortes circiter triginta alarias addidit. vbi cohortes factas in provincia notat Alarias, dixerat. n. li. i. Varronem missum in provinciam cum duabus legionibus. Liuius l. X. Sp. Nautium mulos; detractis elitellis, cum cohortibus alaribus in tumultu circumducere iubet. Et paulo post, D. Brutum Scenam legatum cum legione prima, & viginti cohortibus alaribus equitatuq; ire aduersus subsidium hostium iussit. Caesar l. i. ciuil. Duabus auxiliaribus cohortibus Iberda presidio relictis, Tacitus lib. III. Histor. Prætorianum vexillum proximum tertianis; cohortes auxiliorum in cornibus. Liuius etiam legionem nominat sociorum lib. XXXVII. Duæ legiones Romanæ, duæ socium ac latini nominis erant. Rom. mediam aciem, cornua latini tenuerunt. Extraordinarij quoque pedites quidem in cohortes, equites vero in turmas diuisi videtur; ac proportione ad aliam dextram & sinistram adiuncti. Liuius l. XXVII. Cedere inde ab Romanis dextra ala, & extraordinarij cedere. Et li. XXXV. sinistra sociorum ala, & extraordinarij prima in acie pugnabant. Et lib. XL. Placcus luce prima C. Scribonium præfectum socium ad vallum hostium cum equitibus extraordinarijs sinistrae alae mittit. Et li. XXXIV cohortium meminit, cohors extraordinaria missa à consule ad tuendam Quæ-

Roriam

Roriam portam. Et mox: Eodem tempore & quarta legio cum duabus extraordinarijs cohortibus porta erupit. & lib. XL. Quatuor extraordinarijs cohortibus duas adiunxit.

De supplementis. CAP. VI.

Quoniam autem in bello multi aut vulneribus, aut morbis cadebant, ne ordines infrequentia militum dissoluerentur, habuere semper Imperatores in castris multos, quos in locum legerent de mortuorum, qui propterea ad censi, & ad scripticij sunt, & adoptati vel optiones appellati: quemadmodum cum de leui armatura diserebamus, ostendimus. Transcriptos quoque dictos scribit Isidorus lib. IX. Transcripti vocantur, cum de alia in aliam legionem transeunt: & inde transcripti, quia nomina dant, vt transcribatur. Hi autem à centurionibus centuriabantur. Varro li. III de vita pop. Rom. apud Nonium. v. optiones. Referentibus centurionibus adoptati in cohortes subibant, vt plene essent legiones: a quo optiones in turmis decurionum, & cohortibus centurionum appellati. Quod si tam multi cecidissent, vt non facile ex ea multitudinem, quæ versaretur in castris, mortuorum numerus suppleri posset, aut ex duabus legionibus vnam faciebant, quæ legiones propterea Gemellæ sunt appellatæ, vt scribit Dio lib. LV. aut supplementum à Senatu petebat. Caf. lib. III. Ciuil. legionem ex Sicilia veteranam traduxerat, quam factam ex duabus Gemellam appellabat. Et mox magnum numerum ex Thessalia supplementi nomine in le-

1 5 giones

124 DE RE MILITARI
giones distribuerat. Linius lib. xxvi. Exercitus civium, sociorumque minui iustus, ut ex duabus legionibus vna legio quinque milia peditum, & trecenti equites essent, dimissis, qui plurima stipendia haberent. Et libro xlii. M. Linius, & Sp. Lucretius, quibus Hispaniæ provinciæ obuenerant, fatigato sæpe idem petendo Senatu, tandem peruicerunt, ut supplementum sibi ad exercitum daretur tria milia peditum, centum & quinquaginta equites in Romanas legiones: in socialem exercitum quinque milia peditum, & trecentos equites imperare socijs iussi. Et lib. xliiii. In utramque provinciam, quod res desideraret, supplementi decerni placuit. In Macedonia peditum Rom. sex milia, sociorum nominis Latini sex milia: equites Rom. ccc. socios ccc. veteres milites dimitti: ita ut in singulas Romanas legiones, ne plus sena milia peditum, ccc. equites essent. alteri consuli nullus certus finitus est numerus civium Rom. quem in supplementum legeret: id modo finitum, ut duas legiones scriberet, quæ quina milia peditum & ducentos haberet, equites trecentos. Frontinus libro iv. cap. i. Artag. C. Curio Cos. nullis precibus exorari potuit, ne eius legionis, quæ militiam detrauerat, signa submitteret, nomenque aboleret: milites autem in supplementum exterarum legionum distribueret. Milites, qui in supplementis erant, in cohortes videntur distributi, quæ propterea subsidiariæ dictæ sunt, quod subsidio quocunque esset opus mit-

ROMANOR. LIB. III. 125
mitterentur. Linius libro IX. subsidiarias cohortes, quæ integræ ad longioris pugne casus reservabantur, in primam aciem emisit.

De cohorte Prætoria.

CAP. VII.

HI fuere igitur, tum legionum, tum auxiliorum ordines & discrimina. Cohors Prætoria in legione non numerabatur, neque in hastatos, aut principes, aut triarios dividebatur. Fuit autem electa manus militum ac familiarium ducis, qui circa eum pugnant, neque ab eo discedebant. Prætoria vero dicta est, quod veteres, Asconio teste, omnem magistrarum, cui pareret exercitus, Prætores appellarēt. Cohortem Prætoriam circa se primus habuisse P. Africanus traditur à Festo: cum ait: Prætoria cohors est dicta, quod à Prætores non discedebat: scipio enim Africanus primus fortissimum quemque delegit, qui ab eo in bello non discederent, & cætero militiæ munere vacarent, & sexquipler stipendium acciperent. Sed tamen multo ante Africanum cohortis prætoriæ mentio apud Linium reperitur: is enim libro II. ita scribit, Dictator Postumius cohorti suæ, quam delecta manu, præsidij causa circa se habebat, dat signum, ut quem suorum fugientem viderent, pro hoste haberent. Neque aliud nisi cohortem prætoriam videtur intellexisse Plutarchus, cum laboranti Coriolano Cos. scribit ex ijs, quos

laboranti Coriniano consulem scribit ex ijs quos circa se habebat, fortissimos auxilio misisse. Dici tamen posset pratoriaz cohortis honores, vt muneribus vacaret, & sesquiplexis stipendium acciperet, ab Africano primum institutos, aut quod verius puto, ipsum euocatorum manum circa se habere coepisse, cum antea socioru extraordinarijs duces reliqui essent vsi. Scribit enim Liuius libro XXI in initio: Scipionem ex voluntarijs militibus trecentos iuuenes florentes etate, & virium robore insignes circa se habuisse.

Cohors pratoria duo hominum genera videtur comprehendisse: euocatos siue voluntarios, & extraordinarios; hi socij fuere a suis praefectis vt diximus, Imperatoris obsequio attributi; illi vero etia ciues, aut sponte militiam securi, aut nominatim honoris virtutisque causa ab Imperatore euocati. Neque tamen omnes extraordinarij videntur in cohorte pratoria fuisse, nam ex ijs eligit quosdam solitos narrat Polybius, qui eis praecipuum quoque locu assignat in castris. Scipio autem ex omnibus voluntarijs solum trecentos elegit.

Quamuis autem cohors pratoria diceretur longe tamen plures milites videtur habuisse quam reliqua ordinariae cohortes. Caesar enim decimam legionem sibi cohortem pratoriam electurum pollicitus est, si alia non sequerentur, vt ipse ait, libr. I. belli Gallici, aut etiam elegit, vt Dio testatur lib. XXXIX. Appianus etiam in Libyca Scipionem in extrema pugna cum Hanibale, duo millia circa se ha-

se habuisse dicit electorum militum. Habuit autem pratoria cohors equites pedesque. Hinc, cum teste Iosepho lib. III. cap. III. quod etiam modo ex Polybio docuimus: Caesar ad colloquium cum Ariouisto proficiscens, omnibus equis Gallis equitibus detractis, legionarios eo milites legionis decimae, quam se cohortis pratoriae loco habiturum edixerat, imponeret, quidam ex militibus decimae legionis dixit, vt ipse Caesar refert, plus quam pollicitus esset, Caesarem facere; pollicitum esse in cohortis pratoriae loco decimam legionem habiturum, ad equum rescribere. Dio lib. LV. in cohorte Pratoria Augusti dicit fuisse peditum X millia in partes decem diuisa; equites praeterea extraordinarios & euocatos. Non igitur omnes ex cohorte pratoria equites fuere, fuisse tamen equites aliquos ostendit in Iugurthina Sallustius, Consul, inquit, cum turma sua, quam ex fortissimis magis, quam familiarissimis parauerat, vagari passim, &c. Equites enim in cohorte videntur fuisse, vt ex eo Sallustij loco colligitur, Imperatoris amici ac familiares, qui etiam in contubernio fuisse dicuntur. Cicero epist. I. ad Fratrem. Quos aut ex domesticis conuictoribus, aut ex necessarijs apparitoribus tecum esse voluisti, qui quasi ex cohorte praetoris appellari solent. & in Caesiana: Caesius in Africam profectus est Q. Pompeio Proconsul. contubernalis. & in Planciana: Hic adolescentulus cum A. Torquato profectus in Africam, sic ab illo dilectus est, vt & contubernij necessitudo, & adolescen-

olefcentuli modestissimi pudor postulabat. Sallustius in Iugurthina, filium Metelli Procos. in Africa contubernio patris militasse narrat.

Eos autē, qui in contubernio Imperatoris fuere (quod idem de tota cohorte videtur affirmare posse) in legione non numeratos, ac precipuos habitos fuisse, Frontinus ostendit li. IV. c. 1. stratagem. Q. Metellus, & P. Rutilius Coss. inquit, cum secundum leges in cōtubernio suo filios possent habere, in legione milites fecerunt.

Atque hæc quidē de prætoris cohorte dicta sufficiant. Alię præterea prætoris cohortes sunt ab Imperatoribus institutę, quę ad hunc locum non spectant.

*De alijs generibus hominum, qui castra
sequebantur,*

CAP. VIII.

Præter milites autem alia multa genera hominum legebantur, qui vel militiam honestarent, vel militibus ministrarent. Primum igitur armorum machinarumque opifices ac fabri fuere, qui machinas in bello ferrent, & reliqua ad urbium expugnationem necessaria efficerent, viasque munirent. Hos Servius Rex duas in centurias seniorum, iuniorumque distribuit primę, ut Liuius ait, classi, vel, ut Dionysius tradit, secundę attribuit, & sine armis stipendia facere iussit.

Ad censum item, Cornicines, Tubicines, ceterique ab eodem Servio tres in centurias
tella

teste Liuius, vel in duas, ut vult Dionysius, iuniorum ac seniorum distincti, quatuor, vel quintę classi (in hoc etiam scriptores dissentiunt) adiuncti sunt. Sequebantur præterea Agalones, Muliones, Calones, Lixę, ceterique militum ministri. Frontinus libro II. cap. IV. Marcellus cum vereretur, ne paucitatem eius militum clamor detegeret, simul lixas, calonesque, & omnis generis sequelas conclamare iussit. Et in eodem libro: C. Sulpitius Petreius Cos, contra Gallos dimicaturus, iussit muliones clam in montes proximos cum mulis abire. Item: Marius Marcellum cum parua manu equitum peditumque noctu post terga hostium misit, & ad implendam multitudinis speciem agalones, lixasque armatos simul ire iussit. Quid autem à calonibus lixę differant, docet Aeron ad Satyram secundam Horatij: Calones, inquit, sunt ministri militum liberi homines: Lixę verò sunt serui proprii eorundem. Et Porphyrio ibidem. Calones dicuntur à calando, quod vocent ad ministerium: nonnulli à Kalendis putant, quod eo die cibaria accipiant.

Servius ad initium libri VI. ita scribit: Calas dixerunt prisce fustes, quos portabant serui sequeates dominum ad prælium: unde & Calones dicebantur. nam consuetudo erat militis Romani ut arma sibi portaret, & vallum, id dicebant Calam. Eadem ferè leguntur apud Festum. Nonius autē eos ligna militibus subministrasse ait. Vetus glossarium Calones, militum galearios interpretatur.

Vege-

Vegetius tam lixas quam calones galearios exponit libr. I. cap. 10. l. 3. ca. 6. De Lixis verò idem Nonius ita scribit: Lixarum proprietates hæc est, quod officium sustineant militibus aquæ vehendæ: lixam namque veteres aquam vocauerunt. Et Festus: Lixæ, quod exercitum sequuntur quæstus gratia, dicti, quod extra ordinem sunt militiæ, eisque liceat quod sibi fuerit alij eos à Licha appellatos dicunt, quod & ille Herculem sit secutus. quidam à liguribus quæstum. Quibus verbis Lixas liberos homines fuisse significat, contra quam docet Acron. Lixas quoque à seruis diuersos fuisse, vtrumque autem genus hominũ in castris versari solitũ Sallustius ostendit, qui Metellum edixisse ait: ne Lixæ exercitum sequerentur, ne miles gregarius in castris, neue in agmine feruum aut iumentum haberet, cæteris arcto modum statuisset.

in Ingur-
thina.

Mercatores quoque, cæterosque qui reuinales haberent, in castris fuisse Sallustius idem ostendit, qui de exercitu Metelli luxuria corrupto scribit in Ingurthina, milites prædam cum mercatoribus vino aduectitio, & alijs talibus mutasse: Metellumque edixisse: ne quisquam in castris panem, aut quem alium coctum cibum venderet. Hinc Cæsar lib. VI. Ut qui sub vallo tenderent mercatores, recipiendi sui facultatem non haberent. Calones quoque centuriatos fuisse, & impedimentorum curam habuisse tradit Vegetius lib. III. cap. VI. Veteres, inquit, ad exemplum militum, etiam impedimenta sub quibusdam

signis

signis ordinanda duxerunt. denique ex ipsius calonibus, quos Galearios vocant, idoneos ac peritos viu legebant, quos non amplius quam ducentis sagifariarijs puerisque præficerent, hisque vexilla dabant, vt scirent, ad quæ signa deberent impedimenta colligere. Calones quoque, cum opus fuit strenue pugnasse docet Iosephus lib. III. de bello Iudaico, cap. III vel VI. *ὁ γὰρ τροπὸς* videtur appellare.

De signis Militaribus.

C A P. IX.

Militibus igitur in ordines descriptis, Mæxæratio signa à Quæstoribus promuebatur, & vnicuique ordini suum signum attribuebatur, vt scirent milites, ad quem ordinem in tumultu sese aggregare deberent. Iuuius lib. III. Hæc omnia adeo mature perfecta accepimus, vt signa eo ipso die à Quæstoribus ex ærario prompta delataque in campum, quarta diei hora mora ex campo sint. Et lib. IV. Signa ex ærario prompta feruntur ad Dictatorem. Et lib. VII. Signa eodem Quæstores ex ærario deferre iussit. Dionysius libro X. Quinctius signa proferri iussit: *ἔκ τῶν τῆς ἀρχῆς*, i. ex templis (ærarium. a. in templo Saturni fuit) Totius legionis signum Aquila fuit, præcipuo quodam augurio consecrata, vt Seruius & Isidorus tradunt, quod Iuppiter ad bellum contra Atturnum, siue Tiran. egrediens, vna aquila victoriam consecutus esse dicatur. Hinc Tacitus lib. II Annal. Interea pulcherrimum

lib. 9. Ta.
an armi-
per or
Iud. l. 18.
cap. 3.

K

augu-

augurium, octo aquilæ petere silvas, & intra
re visæ, Imperatorem advertere exclamat, i-
rent, sequerentur Romanas aves propria le-
gionum nomina. Hæc aquila non picta fuit,
sed ex solido auro expressa, quæ in sacello
quodam, sine tabernaculo collocata, hasteq[ue]
impõsita, cuius ima pars esset præpilata, ab
aquilifero ferebatur, ut scribit Dio libro 1. X.
ἔστι δὲ, inquit Dio, ὑψίστος μικρὸς, & ἐν αὐτῷ ἀ-
τὸς χειρῶν ἐκδιδόται, & ἐν πᾶσι τοῖς ἐκ τοῦ κα-
ταλόγου στρατηγῶν, & αὐτῶν εἰς ἀνὰ ἐπι δόμα-
τος μακροῦ ἐστὶ τὸ εὐρακὸς ἀπὸ χειρῶν, ἀπὸ
& ἐς τὸ δάπεδον καταπλήνυται φέρεται. Auream
verò aquilam fecere, quia, ut ait Plinius, lib.
xxxiii. capite iii longius fulget. Cicero &
Catil. scio pactam & constitutam esse cum
Manlio diem; à quo etiam aquilam illam au-
ream, cui domitux sacrarium scelerum tuorum
constitutum fuit, scio esse præmissam. Eam
verò aquilam bello Cymbriico C. Marius ha-
buisse dicebatur, teste Sallustio.

Dio tamen in eodem loco auream fuisse
significat. Habuit tamen fulmina aurea, ut
idem scribit Dio lib. XLIII quæ pedibus sus-
tinebant. Obsequens: C. Cæsare M. Lepido
Coss. Decimæ legionis aquilæ Cn. Pompeij
filio, quæ fulmina tenebant, visæ dimittere,
& in sublime auolare. Hoc aquilæ simula-
chrum parvulum videtur fuisse: nam, ut scri-
bit Florus lib. iv. Signifer quidam aquilam,
priusquam in manus hostium veniret, evulsit

mer-

mer samque inter balthei sui latebras gerens,
in cruenta palude delituit. ex quo intelli-
gitur parvulam fuisse, quæ baltheo occultari
posset. Quod si plures fuissent legiones, sin-
gulæ separatim suas aquilas habuere. Tacitus
libro 1. Annalium. Postremo eo furoris
venere, ut tres legiones miscere in vnam a-
gitauerint, depulsi æmulatione, quia suæ
quisque legioni eum honorem querebant,
alio vertunt, atque una tres aquilas, & signa
cohortium locant. Cuiusque tamen legio-
nis aquila videtur nota aliqua à cæteris di-
stincta, ut agnosci posset Tacitus ibidem.
Inter eadem prædamque reperit vndeice-
simæ legionis aquilam cum Varo amissam, er-
go vel numerum, vel aliquam notam aquila
habuit, quæ vndeicesimæ legionis eam esse
cognitum est: cum tres legiones à Germa-
niæ casæ fuissent. Aquilam qui ferebat in
prelio, aquilifer dicitur est, eius custodix
præfuit Primuspilus centurio. Valerius
libro 1. cap. vi. Aquilarum altera vix con-
nelli à primipilo potuit. Vegetius quoque
libro 11. cap. ix Primipili centurionem aquilæ
præfuisse narrat. Id certe in legione mu-
nus honestissimum fuisse significat Dionysius
libro X.

Præter Aquilam quatuor alia signa, ut ait
Plinius lib. 10. cap. 4. in legione fuisse, Lupus,
Minocaurus, Equus, Aper, siue Porca: quorū
solidæ effigies item ex argento præfereban-
tur, quare signa appellantur. Plinius enim

X 2 lib.

lib. XXXIII argenti colorem militariibus
 gnis familiarem esse dicit, quod longius ful-
 geret. Livijs lib. XXVIII & procul signa le-
 gionum fulgentia vidit. Tacitus lib. 15. His
 agmina legionum steterunt fulgētibus aquila
 signisq; & simulacris Deū in modum tem-
 pli. Hæc signa nullius ordinis propria viden-
 tur fuisse, sed ornatus causa adhibita, quæ
 quilibet comirarentur. Nam quod Plinius lib.
 X. cap. IV aquilam cum quatuor alijs singulis
 ordines anteisse scribit: ordinum nomine, ut
 videtur, legiones intelligit. Minotauri signum
 in legione adhibitum est, ut ostenderet duces
 consilia occulta esse debere, quemadmodum
 Festus & Veget. tradidere. Minotaurus enim
 in tenebricoso labyrintho dicitur habitasse.
 Porcam autem prælatam scribit Festus, quod
 ea foedera iungerentur. Equi & Lupi, cum mi-
 litariibus signis sint inserti, nescio, causas que
 piget comminisci: prælatos tamen eos quo-
 que inter alia signa narrat Plinius lib. X. or-
 dinem aliquem inter hæc signa fuisse videtur
 indicare Festus, cum Porcam inter militaria
 signa quintum locum obrinisse scribit.

Atque hæc signa diu in aciem cum aquila
 portabantur, paucis deinde ante C. Marium
 annis, sola in aciem aquila portari cœpta esse
 reliqua signa in castris relinquebantur, tan-
 dem C. Marius secundo cōsulari teste Plinio, reli-
 qua signa in totum abdicavit, aquilamq; Ro-
 manis legionibus proprie dicavit. Huiusmo-
 di signis videntur successisse dextræ inter se
 coniunctæ, pacis & concordia symbola, quæ
 a nati-

Reg. li. 3
 cap. 6.

Lix. e. 4.

a nationibus donabantur legionibus. Tacitus
 libro I. histo. Miserat civitas Lingonum,
 veteri instituto, dona legionibus dexteras
 hospitij insigne. Et lib. II. centurionem que
 Silennam dexteram concordia insigna, Syri-
 ac exercitus nomine, ad Prætorianos ferentē
 varijs artibus aggressus est. Hæc autem signa
 circa aquilam ferebatur, ut scribit Iosephus
 lib. 3. c. 5. vel 8. & lib. 6. c. 2. sive l. 5. cap. 6.

Cohortes sua quoque signa habuisse Livijs
 ostendit lib. XXVII. Cohortibus, quæ signa a-
 miserant, hordeum dari iussit. Tacitus lib. I.
 histor. Præfixa contis capita gestabantur, in-
 ter signa cohortium iuxta aquilam legionis.
 Cohortis autem vniuersæ vnicum signum fuisse
 videtur; nam vnus fuit signifer. Cæsar lib. II.
 de bello Gallico. Quarta cohortis omnibus
 ferè centurionibus occisis, signiferiq; inter-
 fectis, signo amisso. Prima cohors videtur a-
 quilam habuisse diuersam ab aquila legionis.
 Cæsar lib. 3. civil. Marcellinus cohortes sub-
 sidio nostris laborantibus submitit. In eo
 prælio cum graui vulnere esset affectus aquil-
 ifer, & viribus deficeret, cōspicatus equites
 nostros. Hanc ego, inquit, viuis multos per
 annos magna diligentia defendi, & nunc mo-
 tiens eadem fide Cæsari restituo. Hoc casu
 aquila conseruatur, omnibus primæ cohort-
 is centurionibus interfectis, propter princi-
 pem priorem. Hinc idem Cæsar prælio Phar-
 salico signa militaria relata dicit CLXXX. &
 aquilæ LIX. Quoniam autem in cohorte plu-
 res fuere manipuli, qui sua quoque signa ha-

buere: iccirco in cohorte plura signa interdum nominantur. Tacitus libro III Annal. Primo impetu pulsa cohorte, promptus inter tela occurrit fugientibus, increpat signiferos. Quamvis autem signa cohortium vocentur, tamen ea solida non fuere, ut aquila legionum, sed in velo depicta, quare vexillum dicitur à Tacito lib I Annal. Assistetem concionem, quia permissa videbatur, discedere in manipulos iubet; sic melius auditur os responsum: vexilla preferri, ut id saltè discerneret cohortes. Vexillum enim, Festo & Isidoro li. 18. ca. 13. auctoribus, diminutivum est à velo. Hęc vexilla variorum colorum fuisse indicat ex Platone Cic. li. II. de Legib. Color albus precipue decorus deo est, tum in ceteris, tum maxime in textili: res etiã verò absint, nisi à bellicis insignib. Cedrenus, ex purpura auroq; forma quadrangulari facta, longisq; hastis imposita gestari solita scribit. Βεξίλλα, inquit, παραπέτασματα ἐκ πορφύρας καὶ χρυσοῦ, ἂν τε τετραγώνιο σχήματι πεποιημένα, ταῦτα ἔχοντες, ἂν καὶ μικρὰ ἢ δοξάται κίχλιο παραπέτασται καὶ βασιλικὰ κατασκευάζουσι ἀσπίδι. In his vexillis nomē imperatoris videretur inscriptū. Dio l. XI. de prodigijs, quę crasso obtigerūt, ut quidem Xilander interpretatur. Vexillum quoddam, inquit, ex eorum numero, quę magna, velorumq; similia sunt, inscriptū puniceis literis ad notitiã exercitus imperatorisq; faciendam, inuersum vi vehementis vsati, à pōre in flumen decidit, at Crassus reliqua

Plat. l. 12 de leg.

liqua vexilla, quę eiusdem erant longitudinis præcidi iussit, ut breuiora, atq; ad ferendum aptiora essent. Tacitus li. II. histor. Laceratis vexillis nomen Vitellij preferentibus. Atque in antiquis nummis apud F. Vrsinum in gēte claudia & Cœlia, in signis cohortiũ videtur velum pendere quadratũ, litterisq; inscriptũ. Postea imagines Imperat. inscriptę. Tacitus li. I. hist. Vexillarius comitantis cohortis deceptam Galbę imaginem solo affixit. Suetonius in Caligula c. XIV. Aquilas & signa Rom. Cęsarumq; imagines adoravit. Veget. li. II. ca. XII cohortium signa dracones fuisse dicit, quod quando cęperit, ignoro: de his tamen multo ante Vegetium mentio reperitur. Trebellius in Gallienis: Dracones & signa templorũ, omniumq; legionum ibant. Vopiscus in Aureliano templum sōnē tolis, quod apud Palmiram aquilifer legionis tercię eũ vexilliferis, & diaconario, cornicinibus, atq; litiuinibus deripuerūt, ad eam formam volo, quę fuit, reddi. Isid. li. XVIII. c. III Draconum signa ab Apolline morte Pythonis serpentis inchoata dicit: dehinc à Græcis & Ro. in bello gestari cępta. Res igitur mentionem in bello, nisi post Remp. oppressam non inuenio. Fuere autem dracones in panno pisi purpurei. Marcellinus lib. XVI. Purpureis sub tegminibus texti circumdedere dracones, hastarũ aureis, gemmatisque summitatibus illigati, hiatu vasto perflatiles, & ideo velut ira perciti sibilantes, caudarumq; volumina relinquentes in mentum, Claud. l. II. in Ruffin. lateq; videt

*Surgere purpureis vndantes anguibus hastas,
Serpentumq; vago calum sauire volatu.
Et Panegyrico de consularu Honorij.*

Hi picta draconum.

*Colla leuant, multuq; tumet per nubila serpens.
Sidonius Paneg. ad Maiorannu. A.*

semel iam textilis anguis

*Discurrit per vtramque acie, cui guttur adactis
Turgescit Zephyris, patulo mentitur hiatu
Iratam pictura famem, pannoq; furorem
Aura facit,*

Manipulisetiam sua signa fuisse Liuius ostendit li. xxvii. An, inquit, si eosdem animos habuissetis, signa alicui manipulo, aut cohorti hostis abstulisset? Quoniam vero in manipulis singulis binæ centuriæ fuere, singulae quoque centuriæ singula signa videntur habuisse. Polybius enim in singulos manipulos signiferos binos electos dicit. Liuius libro eodem centuriones manipulorum, quorum signa amissa fuerant, distinctis gladijs disinctos destituit.

Et paulò post, C. Decimius Flavius tribunus mil. signo arrepto primi hastati, manipulum eius signi se sequi iussit. Cic. libr. i. de Diuina. Cum signifer primi hastati signum non posset mouere loco. Liuius li. 25. T. Pedanius princeps primus centurio cum signifero signum ademisset. & lib. xxvi. Nauius secundi hastati signum ademptum signifero in hostes infert. Et mox: Marcus Atilius legatus primi principis ex eadem legione signum inferri

ferri in cohortem Hispanorum coegit. Antiquissimis temporibus manipuli signa, ut Plutarchus ait in Romulo, feni fasciculus fuit: vnde etiam manipuli nomen ortum voluat. Ouidius lib. 3. Fastorum

Non illi calo labentia signa tenebant,

Sed sua: qua magnum perdere crimen erat:

Ille quidem feno; sed erat reuerentia feno,

Quantam non aquilas cerni habere tuas.

Pertica suspensos portabat longa manipulos;

Vnde manipularis nomina miles habet.

Postea, ut Vegetius tradit lib. ii. c. XIII. vexillum centuria habuit, litteris adscriptis ex qua cohorte, vel quora centuria illa esset.

Equites item vexilla habuere. Liuius l. iix. eques ipse iam primis erat in conspectu: & Cornelius respiciens ad manipulos militum, quod manu quod voce poterat, monstrabat, vexilla se suorum parmasque cernere equitum. Tacitus lib. ii. histor. ex ipsa vrbe haud spernenda manus, quinque prætoriae cohortes, & equitum vexilla cum legione prima. Veget. singulis turmis singula vexilla fuisse narrat lib. ii. ca. xiv. Marcellinus lib. xvi. Dracones tribuit turmae. Per purpureum, inquit, signum draconis summitati haste longioris aptatum stetit vnus turmae tribunus.

Auxilia tum peditum, tum equitum suorum pro more gentis habuisse verisimile sit, ea vero vexilla fuere. Liuius libr. xxv. Cohortis Pelignae praefectus Vibius ereptum vexillum trans vallum hostium traiecit. Et libro

140 DE RE MILITARI
xxxix. Quatuor millia militum amissa, & legio-
nium secundæ signa tria, vndecim vexilla
lociûm ac latini nominis in potestatem ho-
stium venerunt.

Calones quoque, ceterique, agminis im-
pedimenta sua vexilla habuisse tradit Vege-
tius libr. III. cap. VI. Veteres, inquit, ad exem-
plum & militum etiam impedimenta sub qui-
busdam signis ordinanda duxerunt. denique
ex ipsis calonibus idoneos ac peritos vsu le-
gebant, quos non amplius quam ducentis sa-
gulariis puerisque præficerent: hisq; ve-
xilla dabant, vt scirent, ad quæ signa deberent
impedimenta colligere.

Quamuis autem fere signa à vexillis distin-
xerim: tamen plerumque scriptores confun-
dunt. hinc manipulorum & cohortium, cere-
rorumq; ordinum signa, vexillaq; promiscue
nominantur.

Vexilla porro vnus legionis videntur ali-
quando diuersa fuisse signis alterius legionis.
quare Appianus l. iii. scribit: legionis quintæ
vexillis elephantum inscriptum fuisse, quod
elephantos auertisset.

Postremis temporibus Labarum inter in-
signia militaria nominatur; quod ego non ali-
ud fuisse, quam imagines imperatorum pu-
to. vt res quidem vetusta sit, nomen autē for-
te recens, meminit tamen Labari Tertullianus
in Apologetico cap. XVI.

Hæc signa militi acia, quemadmodum in an-
tiquis nummis lapidibusque cernimus, pluri-
mis ornamentis fuere insignia. hinc Herodia-
nus lib.

ROMANOR. LIB. III. 141

nus lib. IV. de Antonino Imp. τὰ τῶν στρατι-
ῶν σύμβολα ἐπιμήκει ὄντα, καὶ χρυσοῖς ἀναδήμα-
σι πολλοῖς κεκοσμημένα, μάλιστα ὑπὸ τῶν ῥητορῶ-
ν τῶν στρατιῶν φερόμενα, ἐπιπέδους τῆς ἰσότητος
ἴσους αὐτῶν, id est, signa militaria longissima,
& aureis donarijs multis ornata, quæ vix ro-
bustissimi milites ferrent, ipse humeris im-
ponens gestabat. Et Arrianus, τὰ σημεῖα τῆς ἐπιπέ-
δου στρατίας αἰετοί, εἰκόνας βασιλείων, εἰματα
πάντα χρυσῶ ἀνατεταμένα ἐπὶ χρυσοῦ ἀργυρο-
μένα. id est, Signa exercitus aquila, imagi-
nes Imperatorum, ornamenta omnia aurea in
hastis de argentatis extensa. Prælatos singulis
legionibus fufius videtur indicare Dio l. 55.
Augustus veteranos patris contra Antonium
conuocauit, seruauitq; deinde. & sunt vna ad-
huc legio peculiaris, suos habens fasces, quem-
admodum centuriones.

Signiferi, vt de ijs dicamus, in singulis ma-
nipulis ab ipsis centurionibus, vt ait Polybius
eligebantur, qui quidem ex robustissimis &
generosissimis fuere, nã vt ex Herodiano do-
cuimus, signa militaria sgrauia fuere. Fuere
autem signiferi inter milites ornamentis ar-
miq; insignes. Marcellin. l. xx. Maurus quidã
abstractum sibi torquem, quo vt draconarius
vtebatur, capiti Iuliani imposuit. Signiferos
non solum fideles, sed etiã literatos fuisse di-
cit Veg. l. 2. c. 20. vt possent reddere ratione co-
rũ, quæ apud signa deponerentur à militibus.

Signa militaria Romani non secus, atq; sacra
omni religione venerabatur. Ex quo Ter-
tullianus

tullianus in apologetico ca. xvi. Religio Romanorum tota castrensis signa veneratur, signa iurat, signa omnibus dijs preponit. Omnes illi imaginum suggestus insignes, monilia cruciis sunt. Sympara illa vexillorum, & Labarorum, stolæ crucium sunt, laudo diligentiam: non iustis nudas & incultas cruces consecrare. Et Dionysius li. vi. Milites, auctore Sicinio quodam, raptis signis à Consulibus defecerunt. nihil enim apud Romanos signis habetur venerabilis, haud secus quam deorum simulacra.

Hæc signa, rebus latis, diebusque festis ornari inungi; solebant. Plinius libr. xiii. cap. iii. Aquilæ, inquit, ac signa puluerulenta illa, & custodijs horrida inunguntur festis diebus. Suetonius in Claudio ca. xii. Neque aquilæ ornari, neque signa conuelli moueri que potuerunt. Claudianus

*Lataturq; tamen maioris signa rubescunt
Floribus, & subitis animantur frondibus hastæ.*

Contra vero in rebus aduersis signa erant inculta. Tacitus l. i. Ann. Drulo propinquanti quasi per officium, obuix fuere legiones, non late, ut assoler, neque insignibus fulgentes, sed illuue deformi. Et ibidem de funere Germanici: Præcedebant incompta signa, versi falces.

Apud signa quoque iurarunt, Tacitus libr. xv. Annal. Adiecit iurcirando Parti cautum apud signa. Liuius libr. xxvi. stare hinc legionario, hinc classico. per omnes Deos paratos iurare magis quæ velint, quam sciant
vera

vera esse: & obstringere periurio non solum suumque caput, sed signa militaria, & aquilas, sacramenti que religionem. Apud signa captiui custodiebantur. Marcellinus libr. xxi. Vadomarium apprehensum rectori militum arte custodiendum apud signa commisit.

Apud signa item fuit asyllum. Tacitus libr. i. Annaliu. Neque aliud periclitanti subsidium, quam castra primæ legionis. illie signa & aquilam amplexus, religione se tuebatur. ac ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcessisset; rarum etiam inter hostes, legatus populi Romani Romanis in castris sanguine suæ altaria Deum commaculasset.

Cum igitur tantus honos ac religio signorum esset, maximo probro dabatur ijs, qui signum amisissent, quod etiam capite vindicabatur. Hinc sæpe legimus vexilla militibus signiferis erepta à ducibus in confertos hostes coniecta, ut repetendi studio milites ad fortiter faciendum incitarentur.

Dionysius li. viii. Aquilius Cos. signiferis erepta signa in medios coniecit hostes: ut metu militaris pœnæ, quam daturi erant, nisi ea recepissent, rem fortiter gerere cogerentur. Liuius libr. ii. Appius signo amisso signiferos virgibus caesos securi percussit. Et li. xxxiv. Rom in asperis proelijs sæpe tentatam signa adempta signiferis in hostes iniecerunt, dum repetunt enixe signum, priores secundani te porta eiecere. Atque hæc quidem de signis militaribus, quæ ordines distinxerunt: nunc videamus,

deamus, qui magistratus singulis ordinibus fuerint prepositi.

Iosephus lib. 3. ca. VIII. ἀεὶ τὸς πρῶτος ἀρχὴν ῥωμαίων τῶν πραγμάτων βασιλεὺς τε διατείναν ἀπάντων καὶ ἀρχιμύστατος ἄρ. ὃ δὲ καὶ τῆς ἡγεμονίας τεκμήριον αὐτοῖς, καὶ κληθὲν ἴφ' ἑσ' αὐτῶν ἵασι τοῦ κρατῆρος δοκεῖ. id est, Aquila apud Romanos toti legioni preest, quod omnium avium regina sit & validissima. eaque & principatus ipsis signum est, omenque victoriam reportaturos de ijs, contra quos proficiscuntur.

De Magistratibus legionis, siue exercitus totius.

C A P. X.

Summam in exercitu vniuerso potestatem Imperator habuit, populi, vt ostendimus, comitijs creatus. Eius potestas, quod ad rem militarem spectat, duabus rebus maxime continetur, Imperio, & Auspicijs. Imperium à populo lege Curiata, vt demonstratum est, accepit: Auspicia in ipso magistratu in se habere. Hinc scribit Linius libr. V. Camillum non prius ab Ardea, vbi exulabat, profectum quam comperit legem Curiatam laram, quod nec iniussu populi mutari finibus posset, nec nisi Dictator dictus, auspicia in exercitu habere.

Quemadmodum autem imperium quædam exercitus habendi bellique gerendi potestas

testas appellata est: ita auspicia ius quoddam fuit signis quibusdam ex haruspicum disciplina, Deorum voluntatem explorandi, vt auspicia & signa, quæ Imperatori offerrentur, ea à Dijs vere immitti, & ad rem publicam pertinere putarentur, itaque si diuersa auspicia Imperatori, alijque magistratui in bello essent ostensa, semper Imperatoris auspicijs stabatur, vt egregie docet Valerius in disputatione Lutatij Cos, & Valerij Pr. Quoniam igitur auspicia cum ipso magistratu fuere coniuncta, ideo soli magistratus auspicia habuerunt, ex quo fit Proconsules & Proprætores cum sine magistratu essent, auspicijs caruisse. id videtur significare Cicero libro II. de Nat. deor. Bellicam rem administrare maiores nostri, nisi auspiciato noluerunt, quam multi anni sunt, cum bella à Proprætoribus & Proconsulibus administrantur, qui auspicia non habeant? Sed de auspicijs diximus alio loco: nunc reliquam Imperatoris potestatem prosequamur. In Imperatoris enim potestate ius fuit dimicandi, oppugnandi, obsidendi, signum pugne ac receptui dandi, castra locandi, mouendi, milites in æstiuam & hybernâ deducendi, inducias cum hostibus faciendi, obsidensque accipiendi, quæ omnia aut ipse per se Imperator, aut de consilij sententia statuebat.

Hinc illa Ciceronis libro primo de Orat. si forte quæreretur, quæ esset ars Imperatoris, constituendum putarem principio, quis esset Imperator. qui cum esset constitutus admini-

Li. 2. c. 3.

administrator quidam belligerendi; tum adiungeremus de exercitu, de castris, de agminibus, de signorum collationibus, de oppidorum oppugnationibus, de comœtu, de insidijs faciendis atque vitandis, de reliquis rebus, quæ essent propriæ belli administrandi: quarum qui essent animo & scientia competes, eos esse Imperatores dicerem. hæc Cicero.

Neque vero his tantum finibus Imperatoris potestas circumscripta est, sed priuatas etiam militum controuersias criminaque cognouit, eaq; cum alijs pœnis, quas infra commemorabimus, tum vero etiam capitali supplicio, si id rei commissæ atrocitas postulasset, vindicabant. Hinc Iuuenalis Satyra xvi

*Legibus antiquis castrorum, & more Camilli
Seruato, miles ne vallum litiget extra,
Et procul à signis*

Cæsar de bello ciuili. Quæcumque controuersias inter se milites habuerant, sua sponte ad Cæsarem introduxerunt. Et Gellius libr. VII. cap. I. Scipio quodam die ius in castris sedens dicebat, tum è militibus, qui in iure apud eum stabant, interrogauit quispiam ex more: in quem diem locumque vadimonium promitti iuberet. Et Scipio manum ad ipsam oppidi, quod obsidebatur, arce[m] protendens perendie, inquit, sese sistant illo in loco atq; ita factum. die tertio, in quem vadari iussit, oppidum captum est, eodem die in arce eius oppidi ius dixit. Hæc Gellius; ex quo

exem-

exemplo colligitur ius esse dictum ab Imperatore in castris, militumque controuersias cognitas. Quod si accidisset, vt duo Consules in iisdem castris essent, alternis imperitabant. Lælius libr. 22 Varro postero die, cui fors eius diei imperij erat, signum proposuit & libr. 23. Quoniam forte eo die, quo pugnatum est, auspicium Lini fuisse.

Grauiores tamen causas Imperator cum cõsilio conferebat, & de consilij sententiam statuebat. Cæf. l. 3. Gall. His nuncijs acceptis Galba concilio celeriter conuocato sententias exquirere cœpit, & Crassus non cunctandum existimauit, quin pugna decerneret. hæc re ad conciliũ delata, vbi omnes idem sententia intellexit, postero diem pugna constituit.

Ad concilium videtur legati Quæst. Tribb, primorum ordinũ vocati centuriones. hinc Cæf. libro 1. Gall. tanquam nouum videretur illud fecisse, vt conuocato concilio, omnium ordinum ad id concilium centuriones adhiberet. Item legati & quæstor Cæf. libr. 4. Gall. His constitutis rebus, & consilio cum legatis & Quæstore comunicato. & Legatis tribuniisq; militum conuocatis & quæ ex Voluseno cognouisset & quæ fieri vellet, ostendit. libr. 5. Ad consilium rem deferunt, magna que inter eos existit controuersia. L. Auruntuleius compluresque Tribuni mil. & primorum ordinum centuriones nihil temere agendum existimabant. libr. 6. Labienus noctu tribunis mil. primitque ordinibus conuocatis, quid sui consilij sit, proponit.

L

Cum

Cum igitur tanta esset Imperatoris potestas, eam plurimis rebus ornarunt, quæ fere omnia numerat. Livi^{us} libr. XLV. de Paulo Aemilio Procos. loquens: Cum decem legatis, inquit, in tribunal adscendit: assuetis regio imperio tamen nouam formam terribilem præbuit tribunal, summotor aditus præco, adensus, inueta omnia oculis auribusq; . Et Cicero in Verrem. Comites illi tui delicti manus erant tuæ, præfecti, scribæ, medici, adensus, haruspices, præcones manus erant tuæ.

*in Prat.
Sicil.*

Lib. 28.

Tribunal proprium fuisse Imperatoris; Scipionis apud Lium^{us} verba ostendunt, indignantis ab Albio, & Atrio imperium militare usurpatum. In pretorio, inquit, retenderunt Albius & Atrius: classicum apud eos cecinit: signum ab ijs peritum est: sederunt in tribunali proconsulis Scipionis: lictor apparuit: submouente eo incesserunt: fasces & securæ prælatæ sunt. Fuit autem Tribunal suggestus edictor, ex cespite constructus, in quo sella curulis posita Imperator, aut ius dicebat, aut exercitum alloquebatur, itaque vbicunque Imperator erat, ibidem etiam tribunal excitabatur. Tacitus libr. i. simul congerunt cespites, exstruunt tribunal, quo magis conspicua sedes foret & mox. Aggerabatur nihilominus cespes, iamque pectoriusque accreuerat. Plinius in laudatione Traiani; Decora facies consulis: multa post sæcula tribunal viridi cespite exstructum, nec fascium tantum, sed pilorum signorumque honore circumda-

enudatum. Plutarchus in Pompeio *βήματος* δὲ 'ὄντος, ὑδὲ τοῦ στρατιωτικοῦ γενέσθαι ἐπέδασσαντος, ἢ ποιοῦσιν αὐτοὶ τῆς γῆς ἐκτομῆς βαδείας λαμβάνοντες, κατὰ μῆλον σιωπιδέντες. Et Xiphilinus in Nerone de Boodicia Britannæ regina loquens: In tribunal, factum ex terra palustri, more Romano conscendit. Marcellinus libro XXXIII. de Iuliano Imperatore: Ipse aggere glebali assistens, coronaque celsarum circumdatus potestatum, talia ore sereno differuit. Vopiscus in Probo. Undique ab omnibus acclamatum est, Probe Auguste, dijte seruent. deinde concursus, & cespitium tribunal, appellatusque Imperator. Et Lucanus libro V.

Stetit aggere fulti

Cespitis

Fuit autem Tribunal amplum, quippe cum multos capere deberet; neque enim Imperator solus, sed legati etiam alijque conscendebant. Livi^{us} libr. 3. Præco Q. Fabium Magistrum equitum citauit, qui ex inferiore loco ad tribunal accessit. Et mox. Ne tribunal quidem, inquit, satis quietum erat, legati circumstantes sellam, orabant. Et paulo post. Iussi de tribunali descendere legati. Appianus etiam libro quarto, in tribunal cum Cassio adscendisse dicit Senatores ac Prætores plures.

Eius præterea altitudinis illud est argumento, quod Tacitus scribit lib. i. Annal. Aggerabatur nihilominus cespes, iamque pectori-

usque

150 DE RE MILITARI
vsque adreuerat, &c. & infra. Scabam pr.
concione legiones districtis gladijs: reus in
suggestu per Tribunum ostendebatur; si no-
centem acclamauerant, p[re]ceps datus truci-
dabatur.

Ornabantur p[re]terea Licetoribus P[re]tores
quidem, & Prop[re]tores sex; Consules vero
& Proconsules duodecim: Dictatores, 24. Pla-
tarchus in Paulo; P[re]tor in Hispaniam mis-
sus est non cum sex securibus, quos habere so-
lent P[re]tores, sed totidem alijs assumptis, vt
imperij consularis dignitatem haberet. Ap-
pianus in Syriaca, P[re]tores Romani ad exer-
citurum miserunt, quos *ἑξακλις*, id est, sex se-
curium appellant: quia consules duodecim
securibus & fascibus Regum more vtuntur
p[re]tores autem, quia dimidium dignitatis ha-
bent, etiam dimidium insignium consecuti
sunt.

Licetores δ plebe fuere contempti homi-
nes, vt illa indicant apud Liuium lib. 17. Qua-
tuor & viginti licetores apparere Consuli-
bus, & eos ipsos plebis homines: nihil con-
temptius neque infirmius, si sint qui conte-
mnan. Posterioribus autem temporibus ex
Brutijs, siue (vt in græcis scriptoribus, anti-
quisque inscriptione Rhegijs, vetustiq; num-
mo legi) Brettijs licetores eligebantur, hac i-
gnominia affectis, quod ad Hannibalem pri-
mi defecissent, & cum eo perseverassent, vs-
que dum recederet de Italia, vt Gellius tra-
dit lib. X. cap. III. Licetores à ligando dictos
esse constat, vel quod virgarum fascis liga-

tos

ROMANORVM LIB. III. 151
tos ferrent, vt Festus ait, vel quod fontes li-
garent, vt Plutarchus in quæstionibus Rom.
scribit. *Quæ. 67.*

Licetores igitur Imperatoribus apparebant
cum virgarum fascibus, in quibus etiam e-
rant secures. Poplicola enim Cos. teste Dio-
nyfio libr. VI. Fascibus in vrbe secures ad-
mit, lege lata, vt tantum extra urbem ma-
gistratus securibus vterentur, cum bellum
gererent, aut res externorum inuiserent. Hic
verò mos p[re]ferendi fascis cum securibus à
Tarquinio Prisco Hetruscorum exemplo in-
uectus esse dicitur, alij Romulo eius institu-
tionem adscribunt, vt tradit idem Dionysius *Lib. 16. ca.*
libr. III. Fuere autem virgæ licetorum ex be-
tula arbore, vt videtur significare Plinius.
Porro Licetores ita videntur magistratibus ap-
paruisse, vt vnus post alium incederet. quod
& in veteribus nummis marmoribusque cer-
nitur, & Liuius significare videtur lib. xxiv.
Cum obuiam, inquit, patri filius Cos. progre-
deretur, licetoresque verecundia maiestatis
eius, taciti antecirent non submouentes pa-
trem, p[re]ter vndecim fascis equo p[re]uectus
senex, vt Consul animaduertere proximum
licetorem iussit; & is, vt descenderet ex equo,
inclamauit; tum demum desiliens, experiri,
inquit, volui fili, satim fecires Consulem te es-
se, &c. Neque enim vndecim licetores p[re]-
teruchi potuisset, nisi singuli incesissent. ita-
que quemadmodum proximus licetor, vt ex
eo loco intelligitur, dictus est, qui postre-

L 3

mu6

mus omnium licitorum ante magistratum ibat, eique maxime omnium vicinus erat: ita primus licitor est appellatus, qui ceteris licitoribus præibat. Cicero epist. ad Fratrem. Apud quem primus licitor quieuit. Qui autem magistratui proximus incedebat, is quoque ipsi magistratui carissimus videtur fuisse. Sallustius in Iugurthina, Hiempsal in pido Thirmida forte eius utebatur domo, qui proximus licitor Iugurthæ, carus, acceptusque ei. Temper fuerat. In naui autem licitor ante proram sedebat, ac præternauigantibus, vt signum de naui deponerent imperabat, vt de Antonio & Aenobarbe scribit Appianus lib. V.

Licitoris munus fuit ingredientibus magistratibus turbam submouere. ex quo submotor aditus appellatur. Liuius libro XLV. Progre di præ turba occurrentium ad spectaculum non poterat: donec Consul licitores misisset, qui submouendo, iter ad prætorium facerent. Submouebant autem & voce, & manu Liuius libr. XXIV. Licitor vt descenderet ex equo inelamauit. Festus vero scribit Martonas à magistratibus non submoueri solitas, ne pulsari contrectariue viderentur, neue grauidæ concuterentur. In submouendo maximum laborem habuit licitor, qui primus ibat, is enim omnem impetum, & turbam excipiebat, quare Cicero, vt Octauij facilitatem laudaret, primum licitorem apud eum quieuisse dicit. Idem licitores, quos magistratus iussit

iussisset, comprehendebant, vestibulque nudatos virgis cædebant, & securibus feriebant, quare Nonius Licitores carnificis officio fungi solitos scribit. Hinc illa legati Regis Philippi contra Romanos, vt refert Liuius libr. XXXI. Prætorum Romanum, excelso in suggestu, superba iura reddentem, stipatum licitoribus vident, virgæ tergo, secures cernicibus imminet. Et libro vndecimo. Missi licitores ad sumendum supplicium nudatos virgis cedunt, securique feriunt.

Adcensus minister fuit, quo magistratus, vt nomen indicare videtur, utebantur in vocandis ijs, qui ius poscerent: Adcensum enim ab adciendo dictum esse docet Varro libr. V. de lingua latina. Idem diutius, quam oportet, loquentibus silentium videntur imposuisse. Cicero enim ad Fratrem ita scribit. Octauius iucundissimus fuit: apud quem primus licitor quieuit, tacuit adcensus, quoties quisque voluit, dixit, & quam voluit diu, videntur autem singulis magistratibus singuli adcesi fuisse. Suetonius in Iulio cap. XX. Cæsar Cos. creatus antiquum rerulit morem, vt quo mense fasces non haberet, adcensus ante eum iret, licitores pone sequerentur. Et de decemuiris. Liuius libro III. Decimo die ius populo singuli reddebant. Eo die pænes præfectum iuris fasces duodecim erant: collegis nouem singuli adcesi apparebant. Adcensum ipsi sibi magistratus adseisciebant,

154 DE RE MILITARI
ex libertis fere aliquem: eiusque munus honoratus aliquanto fuisse videtur, quam libertorum. hæc omnia ostendunt verba illa Ciceronis, quæ sunt in epistola prima ad Fratrem. Ad census, inquit, sit eo numero, quo cum maiores nostri esse voluerunt, qui hoc non in beneficij loco, sed in laboris ac muneris, non temere nisi libertis suis deferebant.

Præconis officium fuit silentium indicare, ut magistratus oratio posset exaudiri: magistratūque edicta voce promulgari. Linius libr. II. X. Silentio nequidquam per præconem tentato, cum præ strepitu, ac tumultu nec ipsius Dictatoris, nec apparitorum eius vox audiretur. & libro XXVI. Præconi imperavit, ut licitorem lege agere iuberet.

Scribæ vero tabulas publicarum rationum confecerunt. Ex quo dixit in Frumentaria M. Cicero: Scribarum ordo est honoratus, quod eorum hominum fidei tabulæ publicæ, periculaque magistratum committuntur.

Alij ministri, qui fuerint, nomen fere ipsum ostendit. Atque hæc de Imperatore præ instituta disputatione satis multa videri possunt.

Post Imperatorem sequitur Quæstor comitijs item populi creatus. Quæstores eodem modo fere, quo Imperatores legebantur. ubi enim legitimus quæstorum numerus populi

suus

suffragijs creatus esset, iubebat senatus provincias sortiri, ut cum singulis Imperatoribus singuli quæstores mitterentur. Cicero epistola prima ad Fratrem: Quæstorem habes non tuo iudicio delectum, sed eum, quem sortis dedit. Et in prætura urbana, Quæstor ex S. C. provinciam sortitus es, obtigit tibi consularis. Hinc apud veteres Quæstori cum suo Imperatore filij necessitudo intercessit. Cicero pro Plancio. L. Apuleius hunc tanti fecit, ut morem illum maiorum, qui præscribit in parentum loco Quæstoribus suis Prætores esse oportere, officijs benevolentiæque superavit. Et in Diuinatione in Verrem sic à maioribus nostris accepimus, Prætorem Quæstori suo parentis loco esse oportere: nullam neque iustiorum, neque grauiorem causam necessitudinis posse reperiri, quam cõiunctionem sortis, quam provinciarum, quam officij, quam publicam muneris societatem.

Quæstoris autem munus fuit pecuniam publicam curare, quæ aut ab ærario deprompta in usum esset exercitus expendenda, aut de hostium præda, provinciaque exacta in ærarium esset referenda. Itaque idem stipendium milibus numerabat, prædamque captam ex hostibus, aut custodiebat, aut vendebat, pecuniamque ad ærarium visi ita sum esset Imperatori ferebat. Cicero in Verrem: pecunia attributa numerata est: profectus est Quæstor in provinciam: venit in Galliam expectatus ad exercitum consularum cum pecunia. Et paulo post, cum Quæstor ad exercitum missus fuit,

custos non solum pecuniarum, sed etiam consulis: particeps omnium rerum consiliorumque fueris; habitus sis in liberam loco sicut mos maiorum ferebat. Linius lib. IV. Prædæ fuit aliquantum: venditum sub hasta consul in ærarium redigere Quæstores iussit. Et lib. V. Prædæ pars maxima ad Quæstorem redacta.

Videntur Quæstores etiam iurisdictionem exercuisse. Cicero in Diuinatione. Quæstor vocari ad se Agonidem iubet, iudicium daturum. Suetonius in Iulio cap. VII. Quæstori vltior Hispania obuenit, vbi cum mandato Prætoris iuredicundo cõuentus circumiret, Gadibus ingemuit.

Cum igitur talis esset Quæstor, scribis & lictoribus vsus est. Cicero in Frumentaria. Nuper, Hortensi, Quæstor fuisti: quid tibi scribere fecerint, tu potes dicere. Et in Prætura Siciliensi. Quæstores vtriusque prouinciæ cum fascibus mihi præsto fuerunt. Et pro Plancio. Plancius Quæstor ad me, lictoribus dimissis, insignibus abiectis, veste mutata profectus est. Quamuis autem lictoribus ornarentur Quæstores, tamen neque vocationem neque prehensionem habere, vt ex Marrone tradit Gellius, libro XIII. cap. XII.

Legati post Imperatorem præcipuum in exercitu locum habere. Neque tamen eo iure Legatus versatus est in castris, quo Quæstor. is enim magistratus fuit, potestatemque comitijs à populo accepit: hic eam potestatem habuit, quam Imperator voluit, illius potestas ab Imperatoris potestate longe di-

uerſa

uersa fuit, vt ostendimus; huius cadem, quæ ipsius Imperatoris. Hic apud Imperatorem affectus, ille filij locum obtinuit.

Legatorum porro, quatum quidem ad præsentem narrationem pertinet, duo genera fuisse, alterum, quod victis hostibus decernebat senatus, de quorum consilio Imperator pacis leges diceret, & prouinciam constitueret: de quibus infra dicemus. alterum eorum, qui cum ipso Imperatore proficiscerentur, vt ei in omni munere bellico operam nauarēt. Varronem libro IV. de lingua Latina. Legati, qui lecti publice, quorum opera, consilioque vtentur, peregre magistratus. Appianus lib. II. Legatos Romani appellant, quos prouinciæ acrum rectoribus addunt, vt ijs subsidio sint.

Legatorum numerus non videtur idem semper fuisse: sed in ea re dignitatis, prouinciæ, belli habitam rationem puro. Cicero enim quatuor legatos habuit in Cilicia, vt ipse ad Catonem scribens significat. Quintus vero frater tres. Pompeio autem lege Gabinia xv legatos bello piratico datos Plutarchus, & Dio narrant.

Legati aut à Senatu dabantur, aut ab Imperatoribus ex eiusdem Senatus auctoritate eligebantur. Hinc illud Ciceronis in Vatinium, qui sine S. C. legatus profectus est. Ne hoc quidem senatui relinquebat, quod nemo vnquam ademit, vt legati ex eius ordinis auctoritate legarentur? Factum est raro, vt populus deligeret Imperatorem: quis legatos audiuit vnquam sine Senatu

con-

epist. 4. l.
13. fam.epi. 1. ad
Quint.

Dio l. 36.

consulto? Posterioris verò modi plura exempla occurrunt. Cicero enim C. Verrem multis allegationibus, vt legatis Dolabellæ proficisceretur, expugnasse scribit in prætura urbana: Atticum enim narrat Nepos in vita C. Q. Cicerone in Asiam ire noluisse, cum apud eum legati locum obtinere posset. Hinc etiam Africanus fratri se legatum iturum professus est: & alibi fratrem frater, filius patrem sibi legasse dicitur apud Lium.

Fig. 1. 2.
647. 9.

Fuit autem legatorum dignitas maxima: nam ex prætorijs consularibus, triumphalibusque aut certe viris rei militaris peritissimis eligebatur. itaque Cicero legatos appellat in oratione in Varinium. Nuncios pacis ac belli curatores, interpretes, bellici consilij auctores, ministros muneris provincialis. Dionysius etiam lib. xi. legatum potestatem Imperatoris, sanctitatem & venerationem Sacerdotis habuisse narrat.

Legati in exercitu vices Imperatoris gerebant. Cæsar lib. ii. de bello civili. Neque se ignorare, quod esset officium legati, qui fiduciarium operam obtineret. Et libro iii. Alii sunt legati partes atque Imperatoris, alter omnia agere ad præscriptum; alter libere ad summam rerum consulere debet. Itaque legatis, cum personam sustinerent Imperatoris, reliqui magistratus parebant, vt tribuni, centuriones, equites Romani, sociique. Linius libro ix. Cû polluta semel militari disciplina non miles centurionis, non centurio tribunus, non tribunus legati, non legatus cõsulis, non

157

magister equitum dictatoris pareat impetio. Tacitus li. i. Annal. Etiam tum legato à centurionibus & optimo quoque manipulariû parebatur. Iidem pro tempore in prælio peditibus equitibusque, socijs, Romanisque ab Imperatore præficiantur: propterea quod nulli ordini præcipue præerant. Liu. l. x. Dextro cornu L. Volumnii, sinistro L. Scipionem: equitibus legatos alios C. Cæditium, & Trebonium præfecit. & li. xxxv. Sinistra sociorum equitum ala, & extraordinarij prima in acie pugnant: præerant duo consulares legati.

Videntur quoque legati ius dixisse. Cicero pro Flacco, Gracilius legatus, ad quem est aditum, actionem se daturum negavit: re iudicata stari ostendit placere. Onabantur autem fascibus atque licioribus. Linius libr. xxix. sine respectu non maiestatis modo, sed etiam humanitatis, in legatum impetum, licioribus prius indignum in modum multatis, faciunt.

Post legatos sequuntur Præfecti Fabrum & castrorum. Præfectus Fabrum in binis legionibus, id est, in exercitu cõsulari vnus omnino fuit. Itaque Præfectus Fabrum Ciceronis vnus tantum nominatur Q. Lepta, epist. vii. lib. iii. Famil. vnus etiam Præfectus Fabrum in Appij exercitu appellatur epist. viii. eiusdem libri. Cum autem scribit Cæsar in epistola ad Oppium & Balbum, quæ legitur lib. ix. ad Atticum, duos Præfectos Fabrum in suam potestatem venisse, vtrumque in binis legionibus Præfectum Fabrum fuisse puto: vt duorum consulum

fulum exercitus, qui à Pompeio regebantur, duos omnino Præfectos fabriū habuerit. Hic Præfectus fabris præerat, machinisque bellicis, vt scribit Veget. lib. II. cap. XI.

Præfecti castrorū in singulis legionibus singuli videtur fuisse. Velleius enim in exercitu Q. Vari, qui trium legionū fuit, tres nominat castrorum Præfectos, L. Eggium, C. Eionium, & L. Ceditium. Tacitus etiam lib. XIV. Pœnius, inquit, Postumus Præfectus castrorum secundæ legionis. Eius munus ita explicat Vegetius lib. II. cap. X. Ad Præfectum castrorū positio castrorum, valli & fossæ destinatio pertinebat, tabernacula vel case militū cum impedimentis omnibus nutu ipsius curabantur. Præterea ægri contubernalis & medicis, à quibus curabantur, expensæ etiam ad eius industriam pertinebant. vehicula, sagittarij, nec non etiam ferramenta, quibus materia secatur vel ceditur, quibusque aperiuntur fossæ circa situm valli & aquæ ductus. Item ligna vel stramina, ardetes, onagri, balistæ, cæteraque genera tormentorum, ne deessent aliquando, procurabat. is post longam probatamque militiam peritissimus omnium legabatur; vt recte doceret alios, quod ipse eū laude fecisset. Hæc Vegetius. Idem quoque itineribus militum, & impedimentis, quæ inter eundem milites ferrent, videtur præfuisse. Ad eundem vigilæ castrorum, & opera militaria spectant. Tacitus lib. I. Annal. Præcipua in Ausidienum Rūsum Præfectum castrorum ira, quem direptum vehiculo sarcini

nis grauant, aguntque in primo agmine, per ludibrium rogitantes, an tam immensa onera, tam longa itinera libenter ferret. quippe Rufus diu manipularis miles, dein centurio, mox castris Præfectus antiquam duramque militiam reuocabat, inuictus operis & laboris: & eo immitior, quia tolerauerat. Et lib. II. histor. Alphenus Varus Præfectus castrorum, desagrante paullatim seditione, addidit consilium, vetitis obire vigilias centurionibus, omisso tubæ sono, quo miles ad bellum munia cietur.

Quamuis autem militum segnitiam castigare potuit, tamen ei ad vltimū supplicium progredi non licuit. Hinc Tacitus libro I. Annalium. Præfenti, inquit, duorum militū supplicio repressi sunt, iusserat id Mennius castrorum Præfectus bono magis exemplo, quam concessio iure.

Numeratur à Vegetio Præfectus legionis: sed eius, stante rep, mentionem fieri nō legi. Has omnes Præfecturas Imperator dabat. Cic. ad Cæsarem. epi. 5. li. 7. fam. Trebatio ego neque tribunatum, neque præfecturam, neque alius beneficij certum nomē peto: beneuolentiam tuam & liberalitatem peto. & epist. I. 1. 6. ad Attic. Brutus à Cicer. petijt, vt præfecturam Scaptio deferret.

Vtrum autē Tribuni (de his enim dicendum iam est) legionis totius cōmunis magistratus, an proprius peditū fuerit, controuersum esse potest: nōnulli enim solis peditibus præfuisse Tribunos putāt, verisimilius tamē mihi sic legio-

legionis fuisse magistratum: nam Tribuni equitibus Romanis, sociisque præfuisse legitur. Sallustius in Iugurthina, in vtrumque latus auxilios, equites Tribunis legionum & Præfectis cohortium dispertuerat. Livi lib. X. I. X. Lentulus Ser. Cornelio tribuno milit. imperat, equites per patentes in hostili acies vias permittere equos iubeat. Et libro XXXV equites legionum extra aciem in locum patentem Q. & P. Minucios tribunos militum educere iussit. Polybius quoque ducis imperia equitibus Tribunos edixisse narrat. Vbi inquit, primū illuxit, equites & centuriones cuncti ad Tribunorum tabernacula se conferunt, & Tribuni ad consulem, is quid agendum sit, Tribunis edicit; Tribuni equitibus, & centurionibus, hi deinceps ceteris. Varrō quoque lib. IV de lingua latina, Optiones in decuriis equitum lectos scribit à Tribunis. Hoc igitur constituto, ad reliquā explicationem numerus Tribunorum gradum faciamus.

Var. l. 4. Tribuni militum dicti sunt, vel, ut ait Varrō, quod terni tribus Tribunus Ramnium, Lucerum, Tatiensium ad exercitum olim mitterentur; vel, ut placet Pomponio, quod Tribuni suffragio crearentur: vel demum, ut scribit Vegetius, quod iura tribuerent. Tribunorum neque numerus, neque lectio eadem semper fuit. Initio enim Tribuni tres fuere, esse Varrone, tum cum legio ex tribus millibus consiciebatur. Postea ut militum, ita & Tribunorum auctus est in legione numerus: atque ex tribus quatuor facti sunt, itaque eunt

ROMANOR. LIB. III. 163
vt diximus, singulis annis quaternæ legiones, quæ consulibus duobus traderentur, scribitolerent; in eas Tribuni seni deni legebantur: cum antea in legiones quatuor XII crearentur, ut singulæ legiones ternos haberent Tribunos. Quatuor autem in legione Tribuni esse cœperunt anno CDXLII C. Iunio Bubuleo III Q. Aemilio Barbula iterū Coss. ut scribit Livi libro IX. Tulere, inquit, rogationem Tribuni plebis L. Atilius, C. Marcius, ut Tribuni militum seni deni in quatuor legiones à populo crearentur. Postremo, cum legio ex quinque millibus, & sex millibus scribi cœpta esset; Tribuni ad quatuor legiones viginti quatuor in singulas legiones teni creati sunt, quod sua ætate factum scribit Polybius lib. VI.

Ut autem numerus, ita lectio Tribunorum variata est. Primis enim temporibus ab Imperatoribus Tribuni omnes legebantur in quatuor legiones duodecim, id est, in singulas terni. Anno autem CCCXCI Q. Seruilio Ahala II. L. Genucio Auentinensi II Coss. institutum est, ut Tribuni militum ad legiones suffragio fierent, id est, ut ego quidem arbitror, ut pars eorum suffragijs populi, pars imperatoris arbitrio crearetur. Id autem ex Livi lib. VII colligere videmur posse, cum de hac re ita scribit: cum eo anno primū placuisset Tribunos militum ad legiones suffragio fieri (nam & antea, sicut nunc, quos Rufulos vocant, Imperatores ipsi faciebant) I. Manlius L. F. secundum in sex locis tenuit. Sex locos

nominavit eorum, qui suffragijs fierent: quos reliqui sex, opinor, ab Imper. legebantur.

lib. 9.

Neque tamen ea lege Tribunorū numerus finitus videtur, quos vel populus, vel Imperator: es crearent: ex quo fiebat, ut perquam paucis suffragio populi relictis locis, reliqui loci imperatorū beneficia ferme essent. Itaque anno CDXLII L. Atilius, C. Marcius Tribb. pl. Livio teste, cum Tribunorū mil. numerū auxissent, ut leni deni in quatuor legiones essent illud enim rogatione lata cauerunt, ut deinceps à populo omnes crearentur. Ex eo igitur tempore Tribunatus militum suffragijs populi dari coeptus est; nisi si quando plebiscito aliquo ea potestas imperatoribus permissa fuit, ut bello Punico secundo, teste Livio li. xxvii. Primis quatuor legionibus populus tribunos creavit: in ceteras consules miserunt. Idem bello Persico factum narrat libro XLII. In Tribunis militum, inquit, novatum eo anno propter Macedonicum bellū, quod Consules ex S. C. ad populum tulerunt, ne Tribuni militū eo anno suffragijs crearentur, sed consulum praetorumque in his faciendis iudicium arbitriumque esset. Quod tamen haud diu observatum Livius idem ostendit, cum anno tertio post ita scribit libro VLIII: Tribunos non permissum, ut consules facerent, populus creavit. Hinc illa Scipionis apud Livium lib. xxviii. Quid populus Romanum imperium ablatum ab tribunis suffragio populi creatis ad homines privatos detulisset? Creati sunt igitur per populum Tribuni mili-

militum oēs, vsq; ad L. Aemilium Paulū iterū C. Liciniū Crassum Coss, qui fuit annus V. C. DXXXV. Eo aut anno, ut refert Liv. lib. XLIV. Senatus ob bellū Persicum decrevit, ut in legiones parem numerū Tribunorum consules & populus crearent: atque id deinceps, ut reip. populo, imperatoribusq; æquum servatū censeo. Polyb. certe, qui bello Persico par, sui temporis militiā græcis litteris explicavit; Tribunos militū partim ab imperatorib. partim à populo creatos significat, cum ita scribit: διὰ τὸν σφῶς αὐτοῦς οἱ νεώτεροι τῶν χιλιάρχων, καθ' ἑκάστην ἀνὰ τὸν δῆμον καταρτάδιον, ἢ τῶν στρατηγῶν, εἰς τέτταρα μέρη. id est, Dividunt sese iuniores tribuni, partim à populo vel imperatoribus fuerint creati, in partes quatuor. Hinc duo genera Tribunorū facta sunt: alij enim comitiati dicti sunt, Pediano teste, quod populi suffragijs crearentur; alij Rufuli sive Rutili, qui ab imperatoribus legebantur: sic appellati, auctore Festo, quod Rutilius Rufus de eorum iure legem tulerit. De utrisque Livius lib. VII. Cum eo anno primum placuisset Tribunos militum ad legiones suffragio fieri (nam & antea, sicut nunc, quos Rufulos vocat, imperatores ipsi faciebant) secundū in sex locis T. Manl. tenuit. Quibus verbis Liv. suo tempore Tribunorū milit. alios populi suffragio, alios imperatorū lectione factos significat. Id quoque ius fuisse Imperat. ut Tribunatū in castris conferret, Cic in epist. ad Cæsarem ostendit. Huic ego neq; tribunatum, neq; praefecturam, neque ullius beneficij certū nomē peto:

atq. t. te Per.

epist. 5. l. 7. fam.

benevolentiam tuam & liberalitatem peto. Et epist. 3. lib. 6. ad Attic. Scaptius à me Tribunatum cum accepisset, quem ego ex Bruti literis ei detulisset: postea scripsit ad me, se velle eo tribunatu. De Tribunatu aut militum per populum collato testis est Suetonius in Julio cap. v. Tribunatu militum, inquit, qui primus Romam reuerso per suffragia populi honor obtigit: & Plutarchus, qui Catonem Veientem, in petitione tribunatus militum, legem, que candidato nomenclatorem adesse vetabat, solum seruasse scribit. Sallust. in Iugurt. C. Marius vbi primū tribunatum militū à populo petit, plerisq; faciem eius ignorantibus, facile notus per oēs tribus declaratur.

Creabantur aut Tribuni, tam ex peditibus, tum ex equitibus rei militaris scietissimi: pedites enim sex minimū stipendia habuere, equites verò decem, vt scribit Polybius. Quare cum inter Tribunos, alij plura, alij pauciora stipendia haberent, hinc factum est, vt alij iuniores, alij veteres Tribuni nominarentur, vt idem Polyb. est auctor. De veteribus Tribunis meminit Cicero, acta. in Verrem, M. Creperius, L. Calpius, Cn. Tremellius, veteres Tribuni militares sunt designati.

Quo vero tempore Tribuni militū quatuor & viginti ad legiones quatuor creabantur, vt Polybius rite factum esse ostēdimus; Tribuni quatuordecim ex peditibus, qui stipendia sex haberent, legebantur, qui iuniores dicti sunt: reliqui decē Tribuni ex equitibus fiebant, qui iunior X. equo meruissent, qui veteres sunt appellati,

pellati, vt narrat Polyb. Cum igitur partim ex peditibus, partim ex equitib. Tribuni legerentur, hinc etiam factum puto, vt alij inter equites, alij inter pedites militariis ijsq; preffuerint, quod supra docuimus. Hinc Liuius lib. iv. Erat inter equites Tribunus militum A. Cornel. Cossus. Cicero etiam cum Scaptio ^{epist. 1. 2.} prefecturā pernegasset, ne is equitū opera ad ^{3. 1. 6.} suos questus abuteretur; tamen tribunatum ^{ad 1. 10.} ad cohortesq; detulit: ex quo intelligimus, illū peditibus solum preffurum fuisse: alioqui enim idem periculum fuisset in tribunatu & prefectura, si tribunus equitum similiter turmas habere potuisset.

Quomodo aut xxiv Tribuni in quatuor legiones distribuerentur, ita exponit Polybius. vbi dies delectus aduenit, congregatis omnibus in Capitolio, diuidunt sese xiv iuniores tribuni, prout à populo vel imperatorib. fuerint creati, in partes quatuor; propterea quod in quatuor legiones Rom. ferè copie diuiduntur. ac qui primi quatuor lecti sunt, eos in primam legionē distribuunt: tres qui deinceps, in secundā; quatuor subsequentes, in tertiam: & tres vltimos, in quartam. Ex decem autem veteribus tribunis, duos primos, primæ legioni: tres secundos, secundæ preponunt; duos deinceps, tertix: tres postremos, quartæ. Hec Polyb. Quibus ex verbis in singulis legionibus senos Tribunos fuisse constat; ita vt exercitus consularis, qui duarum legionum Romanarum fuit, duodecim tribunos haberet, septem quidem iuniores, quinque aut veteres.

Interdū tamen inter Tribunos viri cōsulares, pratorij, & dilicij; fuisse legūt: quos credo ab imperatorib. lectos, quis enim sibi persuadeat viros cōsulares se tribunatus militaris candidatos p̄fessos? Liu. l. xxii. Cesi dicuntur a tribuni mil. cōsulares quidā, pratorijq; & dilicij. & lib. 42. Duo cōsulares tribuni mil. cū eo missi C. Claud. Q. Mucius. & li. 44. C. Sulp. Gallus tribunus mil. secūde legionis, qui p̄tor superiore anno fuerat. Senatus quoque interdum iussit, vt honoribus functi d. c. Tribuni a populo, & imp̄. legerentur, quod factū bello Persico narrat Liu. l. 44. Senatus decreuit, vt in octo legiones parem numerū tribunorū cōsules & populus crearet: creari aut̄ neminem eo anno placere, nisi qui honorem gessisset. Quoniam autem singulis annis quatuor legiones primæ scribebantur, quæ duobus Cōsideraretur: Tribuni, qui ijs legionibus præfuerūt, ceteris omnibus dignitate præstiterē. Quare in legibus, in quibus reliqui magistratus adscribuntur, & hi præcipuē nominantur, vt in eā lege, quam Cicero in Cluētiana recitat, QVI TRIBVNVS MILITVM LEGIONIBVS QVATVOR PRIMIS. QVIVE QVAESTOR. TRIBVNVS PLEBIS. deinceps omnes magistratus nominat. Hinc illud Liu. l. 27. Primis quatuor legionibus populus tribunos creauit: in ceteras cōsules miserunt. Populus enim Tribunos, qui honoratiorēs erant, ipse creauit, in reliquis facies cōsulum iudicium arbitriumq; iussit esse.

Ex Tribunis autem sex qui in vna legione erant,

erant, bini duobus mensibus toti legioni, partique castrorum præerant, ac necessaria p̄ouidebant, vt scribit Polyb. Hinc Liu. lib. xl. Secundæ legionis Fuluius Tribu. militū erat; is mensibus suis dimisit legionem, mensibus suis forte dixit, quibus legioni præerat Fuluius. Ex his Tribunis alter videtur fuisse honoratior, qui primus dicitur est. Liu. l. xxi. L. Atius tribunus primus secundæ legionis.

Tribunorum munera in castris ita commē. ^{libr. 49.} morat Macer leg. xii de re militari. officium ^{Dig.} Tribunorum est, inquit, milites in castris continere, ad exercitationem producere, claues portarū suscipere, vigilias interdum circumire, frumentationibus cōmilitonum interesse, frumentū p̄obare, emālorum fraudē coercere, delicta secundum suæ auctoritatis modum castigare, principijs frequēter interesse, querelas cōmilitonum audire, valetudinarios inspicere. Hæc Macer, quæ præterea Polyb. auctoritate confirmari possunt; scribit enim Tribunos potestatem habuisse multandi, pignora capiendi, ac fuisse exdendi milites: eodem delectū habuisse, ac rates singulas Triariorum, Principum, Hastatorū, & velitū distribuisse, centurionatus ceterosq; ordines in exercitu assignasse: arma singulis militū ordinib. p̄ferā p̄fisse, milites sacra nento adegisse: castrorum descriptionem, aliāq; militaria opera, plasse, vigilias ordinasse. Ius aut̄ Tribuni dicebant in principijs. Liu. l. 28. Forma castrorum consistebat vna ea spe, quod Tribunos iura reddere in principijs sinebant. Signum quoque sine tessera vigiliarū a Tribuno petebatur: vigi-

170 DE RE MILITARI
liaſq; ipſi Tribuni circumibant. Liu. l. XXIII.
A cuſtodibus probra in circumeñtis vigilijs
Tribunos iacta. & mox. Forma Romanorum
caſtrorū conſtabat vna ea ſpe, quod Tribunos
& iura reddere in principijs ſinebant, & ſignū
ab eis petebant, & in ſtationes ac vigilijs or-
dine ibant. Tacitus li. XII. Signum more mi-
litie petenti Tribuno dedit optimæ matris.
Ad obeundas aut vigilijs vſi Tribuni viden-
tur cornicularijs: forte quia corniculo ſua
imperia ederent Tribuni. Front. lib. III. Tam-
quam Tribuni cornicularius vigiles quosdā
excitauit. Valer. li. VI. C. M. Lætorio tribuno
milit. Cominius trib. pl. diem ad populum
dixit, quodſcornicularium ſuum ſupri cauſa
appellaſſet. Et Suet. de claris Grāmaticis: Or-
bilijus primo appariturā magiſtratibus fecit:
deinde in Macedonia corniculo, mox equo
meruit. Auſtor de viris illuſtribus. Scantus
primo in Hiſpania corniculo meruit: ſub O-
reſte in Sardinia ſtipēdia fecit. Poſtremis au-
tem tēporibus corniculariorū ordo nomi-
natur: ſed ad noſtrū propoſitum non fuit. Quod
aut ordines aſſignauerint in legione præter
Polyb. Liu. oſtēdit l. XLII apud quem ita loqui-
tur Sp. Ligus. Ordinem, quo me dignum iudi-
cent Tribuni militum ipſorum eſt poteſtatis.
Et mox. Tribuni militares in legione prima
primumpilum virtutis cauſa ei aſſignarunt.
Iſdem miſſionū cauſas cognouerunt Tac. li. I.
Annal. Miſſio per Tribunos maturatur. Et a-
ciem inſtruebant. Liu. l. 44. Inſtabat tribunis
militum, vt maturarent inſtruere.

Cum

Cum igitur tanta dignitas & poteſtas Tri-
bunorum eſſet, multis quoque commodis ſine
cohoneſtati, nam ex Principibus, Haſtatiſque
ſinguli Tribuni, qui ſex in legione fuerunt
ternos manipulos Polybio teſte ſortiebantur;
qui Tribuni tabernaculum erigebant, lo-
cumq; æquabāt, aut, ſi neceſſe eſſet ad impedi-
mentorum cuſtodiam ſæpe muniabant. Ex ijs
manipulis octoni milites. Singulis diebus
ante Tribuni tabernaculum equosque excu-
babant, aliaq; miniſteria exſequabantur. Reli-
qui autē duo manipuli (viginti enim in Prin-
cipibus, Haſtatiſq; in legione fuiſſe diximus,
ex quibus octoni deni Tribunis attribueban-
tur, ſingulis terni) locum, qui ante Tribunos
erat, cuſtodiebant, curabantq; vt aqua ad ſper-
ſus munduſq; eſſet. Faſces tamen ijs non fuiſſe
prælatos Liuus oſtendit li. XXIX. Fugatis in-
quit ex principijs, ac paulo poſt è caſtris Tri-
bunis, ad principes ſeditioni gregarios mi-
litæx C. Albiū Calenū, & C. Atrium Um-
brum delatum omnium conſenſu imperium
eſt, qui nequaquam tribunicijs contenti orna-
mentis, inſignia etiam ſummi imperij faſces
ſecuresque attræctare auſi. Appianus etiam
in Libyca Tribunos militares annulo aureo
vſos ſcribit, cum ceteri ferreo vterentur.

Poſterioribus temporibus inſigne honoris
tribunicij, pugio tradebatur, quem *παγαζέ-
νιον* appellabant. Martialis

*Militia decem hoc, & grati nomen honoris
Arma tribunicium emgere digna latius.*

M 5

Die

Dio in Traiano. Cum Traianus tribunatum militum Suxæ traderet, parazonium, quo pro dignitate accingendus erat, nudum ei porrexit. Marcellus de militari testamento lege XXVI. Titius priusquam tribonus legionis factus esset, testamentum fecit, & postea cinctus, manente eodem testamento defunctus est.

*De alijs magistratibus peditum, equitum,
& auxiliorum.*

CAP. XI.

HAdenus de ijs magistratibus, qui totis copijs præfuerunt: nunc dicendum est de ijs, qui peditibus, equitibusque tum legionarijs, tum socijs proprijs præfuerunt. Singulis manipulis, quos in legione triginta fuisse diximus, bini centuriones præfiebantur, duabus legionibus cooptari. ex quibus qui prior electus erat, centuriam quæ in dextro cornu manipuli fuit gubernabat; qui autem posterior, eam regebat quæ esset in sinistro: quod si centurionum alter abesset, qui relinqueretur, toti manipulo præerat. quam etiam ob causam centuriones duo, teste Polybio, eligebantur, ut si alter cecidisset, nunquam manipulus sine duce relinqueretur. Cum autem essent in legione centuriæ sexaginta, sit ut par quoque numerus centurionum esset, qui quidem in manipulis Hastatorum ita vocabantur Primi Hastati, vel primus hastatus centurio, & deinceps usque ad decimum hastatum, vel decimi hastati centurionem:

tionem: in Principibus vero, primi principis, vel primus princeps centurio, atque ita in singulis usque ad decimum: in Triarijs vero primipilus, vel primipili centurio, & deinceps usque ad decimum primipili, vel primipilum centurionem: Triarij enim ante Pilani, ut ait Varro, dicebantur. Liuius lib. 8. Duo primipili ex utraque acie inter Triarios erant. Primumpilum enim centurionem fuisse Cæsar ostendit libro tertio bel. ciu. Crassinus euocatus in exercitu Cæsaris primumpilum in legione decima duxerat. Hic signo dato, sequimini me, inquit, manipulares mei, cum electi milites circiter 100. voluntarie eiuſdem centuriæ sunt prosecuti. Quoniam vero in singulis manipulis duo fuerent centuriones, quorum honestior ille fuit centurio, qui prior electus dextram manipuli centuriam gubernabat, iccirco ita distinguebantur, ut alter, verbi causa primus hastatus prioris centuriæ, alter posterioris diceretur; item princeps primus prioris centuriæ, & primus princeps posterioris centuriæ, vel certe prior, & posterior hastatus vel princeps, atque ita in reliquis deinceps. Cæsar li. III. de bello ciuili omnibus primæ cohortis centurionibus interfectis, præter priorem principem, Spurius etiam Ligullinus apud Liuium libr. XLII. gloriatur à suis sibi Imperatoribus primum hastatum prioris centuriæ, & primum principem prioris ite centuriæ virtutis causa fuisse assignatos, Idem Liuius lxxvii. manipulorum

pulorum centuriones nominat. Cæf. libr. 1. civil. Centuriones Marfi duo ex castris Curionis cum manipularibus suis viginti duobus ad Aclium Varum per fugiunt. & Livius lib. XXV. Titus, inquit, Pedanius primus princeps centurio cum signifero signum ademisset; tam hoc signum, & hic centurio, inquit, intra vallum hostium erit: manipulares sui primum transcendentem fossam, dein tota legio secuta est. Et paulo post Primipili centuriones vocat. Nonnunquam tamen centuriones etiam cohortibus præpositi leguntur. Livius lib. 3. Cohortes sibi quæque centuriones legerunt: bini Senatores singulis cohortibus præpositi, sed & equitibus præfecti narrantur. Livius lib. 4. Sex, Tempanium, A. Selliū & Antistium, & spurilium fecit, quos pro centurionibus sibi præfecerant equites. Quamquam existimo centuriones pro decurionibus usurpari à Livio.

Centuriones, qui primis manipulis Hastatorum, Principum, & Triariorum præerant, crederis videntur fuisse honestiores; quare primorum ordinum primique centuriones vocabantur. Livius li. 44. Ipse cum tribunis primisque ordinibus vadit ad contemplandos transitus. Cæf. li. 1. civil. Legatos de pace primorum ordinum centuriones mittunt. Cæf. lib. 1. de bello civili. Q. Fulginius primus hastatus legionis XIV. qui propter eximia virtutem ex inferioribus ordinibus in eum locum pervenerat. Et libr. III eiusdem. Cæsar Scævam centurionem ab octavis ordinibus ad primis

Primipilum se traducere pronunciauit. Tacitus libr. 1. Annal. Lucis propinquis barbaræ aræ, ad quas Tribunos, & primos ordinum centuriones mactaverant. Et Liu. Hist. Anteaquilam præfecti castrorum, Tribuniq; & primi centurionum candida veste. Inter omnes tamen ordinum omnium centuriones, honestissimus fuit Primipili centurio, qui etiam Primipilus, & primus centurio dicitur est. Cæsar libr. 2. Gall. P. Sestium Baculum primipilum nominat, quem mox libr. 3. Primipili centurionem vocat. Livius lib. VII. Lex sacra militaris lata est, nequis vbi Tribunus militis, fuisset, postea ordinum ductor esset, id propter P. Salonium postularum est ab conivatis, qui alteris prope annis & tribunus militum, & primus centurio erat, quem nunc primipili appellant. Huic reliquos sexaginta centuriones paruisse docet Dionysius lib. IX. Μάρκος, inquit, φλαβοῦ ἡγεμόνος τῶν ταγματῶν τῆς αὐτοκρατορίας ἀρχὴ κεκοσμημένος, ἢ τὸς ἐπὶ ἑκατὸν ταγμάτων ἐπιπλοῖ τε, καὶ τὸ κλειστόρρομον ὄντην πλείον κελευστόμος. τοῦτου ἑρμῆαιος τοῦς ἡγεμόνας τῆς πατρίας γλώττης πικροπέλοισ καλοῦσι. id est, M. Flauoleius ordinis cuiusdam nobilissimi ductor, quem centurias sexaginta sequi, & eius imperata facere lex iubet. hos ductores Romani primipilos vocant. Polybius etiam centurione, qui ex omnibus primus fuisset electus, consilij etiam participem fuisse dicit. is vero sine dubio primipili centurio videtur fuisse. Eius quoque dignitas intelligitur ex

tur ex eo quod narrat Liu. li. XLIV. ab Aemilio Paulo institutum, ut Tribunus militum primipilo legionis secretum ederet imperium ille, & deinde singuli proximo cuique in ordine centurioni dicere quid facto opus sit.

Fig. li.
4. de
Prom. 2.

Quibus ex verbis illud etiam colligitur, verum in legione primipilum fuisse, non autem plures; ut nonnulli scripserunt, quod etiam Dionysius docuit, cum primipilo sexaginta centurias, quot nimirum legio habuit paruisse narrat. Centurionum lectio, ut capite proximo ostentum est, ad Tribunos spectabat, interdum tamen a militibus cooptatos legimus. Linius libr. 3. Cohortes sibi quaeque centuriones legerunt. Eligebantur autem ut scribit Polybius ex singulis generibus praecipue quam ex velitibus, qui natu minimi erant. Querebantur autem, ut idem ait, centuriones non tam audaces & periculorum amatores, quam exercitus ductandi periti, animoque firmo & contanti, qui non temere ad pugnam ruant: aut si ab hostibus vrgerentur, ut tam potius, quam pugnae locum amittant. Atque ita fere ratio instituta fuit, ut ex inferioribus ordinibus ad superiores, centuriones promoverentur. Caesar libr. V. Erant in ea legione fortissimi viri centuriones, qui iam primis ordinibus appropinquarent. Et li. VI. Centuriones nonnulli ex inferioribus ordinibus reliquarum legionum, causa virtutis in superiores erant ordines huius legionis traducti. Et libr. I. belli civilis. Q. Fulginius propter eximiam virtutem ex inferioribus

ad primum hastatum pervenerat. Et libro 3. eiusdem. Caesar scruam ab octavis ordinibus ad primipilum se traducere pronunciauit.

Centurionum munus fuit, milites sub pugnae tempore instruere, vigilias obire, militum operibus aditare. Polybius, Vegetius libr. cap. 25. hinc Linius libr. XXX. Equites in turmas, pedites in cohortes, sicut quondam a Romanis centurionibus didicerat, distribuit. Tacitus libr. XV. Addidit gloriae Corbulo comitatem, epulasque, & rogitante rege causas, quoties novum aliquid advertebat, ut initia vigiliarum per centuriones nunciari, conuiuium buccina dimitti. Et li. II. Historiarum veteris obire vigilias centurionibus, omisso tuba tono, quo miles ad belli munia cietur. Idem militum controversias dirimebant. Lucianalis Satyra XVI.

*Legibus antiquis castrorum, & more Camilli
Seruato, miles ne vallum litiget extra,
Et procul a signis iustissima centurionum
Cognitio est igitur de milite,*

Itaque cum tanta esset centurionum dignitas, vilia quaedam munera non exsequabantur, ut corbes, itoreaque gestare, ut auctor est Dio libr. LII.

Porro centuriones milites ad opus non modo verbis, & cohortatione, sed etiam verberibus excitabant: quam ob causam vitem in manu gestabant, qua legnes castigarent. Plin. libr. XIV.

lib. XIV. cap. I. Centurionum in manu vitis optimo premio tardos ordines ad lentas producit aquilas, atque etiam in delictis poenam ipsam honorat. Hinc Macer li. XLIX. Digest. de re milit. Miles, si vitem tenuit, mutet militiam: si ex industria fregit, vel manum centurioni intulit, capite puniatur. Tacitus li. I. Annal. Centurio Lucilius interficitur, cui militariibus faceris vocabulum cedo alteram indiderant quia fracta vite in tergo militis, alteram clara voce, & rursus aliam posebat. Spartianus in Hadriano. Nulli vitem nisi robusto, & bonæ famæ dedit. Hinc ipsi centuriones maximo erant militibus odio. Tacitus lib. I. Annal. Repente lymphati districtis gladijs in centuriones inuadunt, ea vetustissimi militaribus odijs materies & læuendi principiu: prostratos verberibus militant, sexagena singulos, vt numerum centurionum adæquarent. Quare ipsi milites interdum operis vacationem, & verbera pecunijs a centurionibus redimebant. Propterea milites apud Tacitum conuenerunt lib. I. Annalium Deuis in diem alibus animam & corpus vitamque hinc lauitiam centurionum, & vacationes numerum redimunt. Et libris Histor. Flagitatum, vt vacationes prædari centurionibus solite remitterentur, namque gregarius miles vt tributum annuum pendebat, pars manipulis, pars per commercia, aut in ipsi casibus vagis, dum mercedem centurioni exsolueret, neque modum oneris quicquam, neque genus quicquid penh habebat. per latrocinia & raptus

& raptus, aut seruilibus ministerijs militare otium redimebant, tum locupletissimus quisque miles labore ac sauitia fatigari, donec vacationem emeret. vbi sumptibus exhaustus, socordia miser elangueret, inops locuplete, & iners pro strenuo in manipulum redibat. Porro gregarij milites per Tribunos ac centuriones quæ vellent ab Imp. petebant. Cæs. lib. I. Gall. Legiones per tribunos militum & primorum ordinum centuriones egerunt, vt Cæsari satisfacerent. lib. 7. Hæc eadem milites centurionibus tribunisq; militum mandabant, vt per eos ad Cæsarem deferrentur. Atque hæc quidem de numero, ordineq; centurionum, nunc deinceps reliqua videamus.

Singuli centuriones singulos sibi adiutores, quos Polybius *ἄσπαροδοί*, id est, extremi agminis ductores appellat, cooptarunt, vt par numerus vragorum & centurionum in manipulo legioneque esset. Hi à latinis forte dicuntur Optiones & Adcens. cumque olim à consulibus vel Tribunis legerentur, postea à centurionibus legi cœpere, Festus. Optio, qui nunc dicitur, antea Adcensus appellabatur. is adiutor dabatur centurioni à Tribuno mil. qui ex eo tempore, quem velint centurionibus permissum est optare, & nomen ex facto sortitus est. Linius lib. IIX. Duo primipili ex vtraque acie inter Triarios erant. Romano haud satis fidenti viribus, iam Romæ permissum erat ab consulibus, vt subcenturionem sibi, quem vellet, legeret.

Pedestribus igitur copijs hi præfuerunt. Equitum vero singulis decurijs, quas in turma ternas fuisse diximus, singuli præerant Decuriones: ex quibus qui primus esset electus, reliquis duobus honoratior fuit, ac non suæ tantum decuriæ, sed turmæ etiam præerat: eoque absente secundus totam turmam gubernabat. Et quamuis Polybius omnes communi nomine Decuriones appellatos dicat: tamen primus Decurio, qui toti turmæ præerat, præfectus quoque honestiori vocabulo dictus est. Cicero pro Marcello. Nihil sibi ex illa laude centurio, nihil Præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit Hirtius de bello Hispanico. Caesar ob virtutem turmæ Cassianæ donavit millia tredecim & præfecto torques aureos duos. Hi autem tres Decuriones, eodem Polybio teste, olim totidem sibi ἡγαιῶν, id est, extremi agminis ductores cooptabant: postea vero ab Tribunis dabantur. Optionesque similiter acque in centurijs peditum nominati, utrumque docet Varro libro v. de lingua lat. Turma, terna est; in uabij: quod terdeni equites ex tribus Tribubus Tatiensium, Ramnensium & Lucerum fieb. ut itaq; primi singularum decuriarum, Decuriones dicti, qui ab eo in singulis turmis, sunt etiam nunc terni, quos hi primo administratos ipsi sibi optabant, optiones vocari ceperunt, quo nunc propter ambitionem Tribuni faciunt. Eadem

fero

tere verbis jisdem ex Curiatij sententia Festus tradit. Præter hos autem Decuriones, qui in singulis decurijs erant, vna aliquis videretur omnibus equitibus præpositus, & si Magister equitum cum dictatore affuisset, ipse vniuerso equitatu præerat: sin minus, alius præfiebatur, qui Præfectus equitum, vel alia generali nomine dictus sit. Plutarchus enim narrat in exercitu Cæsaris, Præfectum equitum Labienum fuisse, quis autem putet eum, qui Legatus Cæsaris tot annos res maximas gesserat, ac tandem omnium admiratione approbationeque ad Pompeium transferat, vnius turmæ fuisse Præfectum? Cæsar etiam libro III. belli ciuilib. C. Volusenum suum Præfectum equitum nominat, quem certe pluribus quam vnius turmæ equitibus præfuisse ex eo constat, quod eum Roscellus & Aegus fratres Allobroges, qui inter equites Cæsaris primas obtinebant, interficere voluerunt, ut eum aliquo munere ad Pompeium perfugerent. Cæsar li. primi belli Gall. extremo. P. Crassus adolescens qui equitatu præerat. Frontinus libro quarto, cap. 1. Stratag. Domitius Corbulo in Armenia, Aemilio Rufo Præfecto equitum, quia hostibus cesserat & parum instructam armis alam habebat, vestimenta per hictorem scidit. Sueton. in Tiberio cap. 30. Præfectum alq; de vi & rapinis reum causam in senatu dicere coegit. Et in Augusto capite 38. Liberis senatorum militiam auspiciantibus non tribunatum

modo legionum, sed & præfecturas alarum dedit ac ne quis expertus castrorum esset, binos plerumque laticlauios præposuit singulis alis. Quibus ex verbis honestâ hanc dignitatem intelligimus fuisse, videntur autem hi Decuriones eandem in equites, quam centuriones in pedites potestatem habuisse.

Auxilijs sociorum præerant Præfecti duodecim ab Imperatore constituti, qui eandem ut scribit Polybius, in socios potestatem, quam in Romanos Tribuni habebant. Linius lib. 26. Fulvius Tribunus mil. ac Præfectus sociorum imperavit, uti duobus millibus equitum delectis denunciarent, ut ad tertiam buccinam præstosent. Equitibus tamen vniuersis cuius Romanus præsciebat, forte ne quid mouerent. Linius libr. XXXV. C. Linius Salinator præerat alarijs equitibus. Forte etiam quæ de Alæ præfectura proxime diximus, ad socios referri possunt.

Prætoria cohors suâ videtur habuisse Præfectum: cuius Repub. euerisa, frequens mentio est apud Tacitum: Dio li. 54. scribit ab Augusto Prætorianorum militum duos Præfectos institutos. Enocari si seorsum à Prætoria cohorte fuissent centuriati suum quoque Præfectum habuere, cuius meminit Cicero ep. 6. lib. 3. famil.

Calonibus præsciebantur ex ipsis calonibus idonei, vsque periti, qui tamen non amplius quam ducentis præsent. Vegetius lib. III. cap. VI. Ex ipsis, inquit, calonibus idoneos ac peritos vsu legebant, quos non amplius

plius quam ducentis sagifarciarijs, puerisq; præficerent.

Leuis armaturæ peditibus aliquos præfuisse verisimile sit; qui autem propriè ijs præpositi fuerint, constituere haud scio. Atque hæc de bellicis Romanorum magistratibus.

De armatura peditum, equitumq; Romanorum.

C A P. XII.

Vbi ordines peditum, equitumque Tribuni descripsissent, arma singulis ætatibus ordinibusque conuenientia, ut Polybius ait, præsciebant. Romani porro peditum equitumque armaturam, sæpe immutarunt, cum dies & exempla ceterarum gentium, quibus cum pugnabant, aliquid noui semper docerent. Romuli autem tempore, quo nam genere armorum sint vsu Romani, incertum est. Græca tamen vsos armatura, hinc licet conijcere, & quod à Græcis originem ducebant, & quod Romulû Plutarchus pro argolicis clypeis Sabinorum scuta sumpsisse narrat. Cæsar vero apud Sallustium de coniuratione, Romanos arma atque tela militaria à Samnitibus sumpsisse dicit. sed hoc posterioribus temporibus accidisse puto, cum bella inter Samnites Romanosque orta essent. Primus Ser. Tullius cum classes censumque institueret, singulis classibus arma ac tela dedit, quibus verentur in bello, quæ deinceps videntur retinuisse Romani. Singulos ordines propria

pria arma habuisse à ceteris distincta Tacit. ostendit libro 1. Hist. Aperire armamentarium iussit, raptà statim arma sine more & ordine militia, vt prætorianus aut legionarius insignibus suis distingueretur; miscetur auxiliariis galeis, scutisque.

Velites igitur, quos in quarta classe census fuisse diximus, ex Tullij institutione scutum, gladium, & hastam habuere, vt scribit Dionysius; idq; omnino verisimilius est, quam quod Liuius ait, nihil eos præter hastam & verutū gestasse. Polybius velitis etiã galeã tribuit, quod posterioribus temporibus factum putor: vt etiam illud, quod pro scuto parmam acceperint, quam illis Polybius, & Liuius deinceps tribuunt. Cum enim in obsidione Capue Romani equitatu inferiores essent, ex omnibus legionibus iuuenes maxime vigore & leuitate corporum veloces elegerunt, qui misti inter equites militarent, atque his parmas, & iacula tribuerunt vt Liuius ait; velitesque item sunt appellati: paulatimque eorum armatura ad eos Velites translata videtur, qui inter pedites pugnabant. Parma igitur, quam velites posteriore ætate habuere, rotunda fuit, & breuior quam equestris, magnitudine tripedali, firmitatem roburque habens cum ob structuram, tum ob magnitudinem, quæ tutando corpori satis esset, vt Polybius scribit libro VI. Liuius libro XXVI. de velitis ad Capuam institutis. Eis parma breuiores, quam equestres datæ, inde enim verisimile est, veteres velites parmam sumpsisse, quam illis, vt di-

vt dixi, Polybius tribuit. Itaque idem Liuius libro XXXIX. cum veterum velitum armaturam immutatam scriberet. Veles, inquit, tripedalem parmam habet, & in dextra hastas, quibus eminus veditur, gladio Hispaniensi est accinctus, quod si pede collato pugnam est, translatis in læuam hastis, stringit gladium. Quæ omnino descriptio cum Polybianæ conuenit. Veliti item parmam tribuit Liuius idem libro XXXI. Nec pedes concuriator, & vagus, & prope feminudus par erat genere armorum veliti Roman. parmam gladiumque habenti; pariterque & adse tuendum, & ad hostem petendum armato. Et Varro à *πεπινατρούξιας* apud Nonium. *u. Veles.* Quem sequuntur cum rotundis velites leues parmis. Velitum forte parmas extremis temporibus iterum iussit C. Marius, (vt Festus ait, u. Parmulis) datis in vicem earum Bruttianis, id est, vt idem u. Bruttianæ interpretatur, Scutis, quibus Bruttiani vterentur. hæc autem scuta ovalis figuræ fuisse puto, in æreo enim nummo vidi militem cum ovali scuto, quod secundum longitudinem induebatur cum inscriptione *Β. εὐρωπ.* sic enim Græci Brucios vocant: atque ita talis in veteri inscriptione Rhegiæ adhuc legitur.

Hastæ velitum, quas Polybius *ῥόστρος*, Dionysius *δρόστρα* nominare videtur, mistiles fuisse, vt Liuius docet l. xxxix. cum eorum armaturam describit, in dextra, inquit, hastas

186 DE RE MILITARI
habet, quibus eminus utitur. Et libr. XXX. velites ancipites ad ictum utrinque conijciebant hastas. Et libr. XXIX. velites primo missilibus territauere: deinde emissis leuibus telis, quæ irritare magis quam decernere pugnam poterant, gladios nudant. Et libro XXXI. velites emissis hastis cominus gladijs rem gerebant. Iam vero velites legionarios hæcæ hastas missiles habuisse Lilius ostendit libr. XXIV. ante institutos ad Capuam velites: Velites, inquit, quorum telum inhabile ad remittendum imperitis est; vix quemquæ sine vulnere consistere in muro patiebantur. Et libr. XXVI. cum de noua velitum institutione differeret: septena, inquit, iacula quaternos longa pedes data, præfixa ferro, quale hastis velitaribus inest. Quæ cum dicit, veteres velites hastis vsos aperte demonstrat.

Hæc hastæ duos longæ cubitos fuere, teste Polybio, digiti crassitudine dodrantali præfixo ferro, in tenuitatem gracilitatemque ducto, vt post primum ictum reflecteretur, neque remitti posset. Itaque Lilius libr. XXIV. velitum telum inhabile ad remittendum esse dixit. Cum vero hastas scriptores tribuant veliti, facile conijcere possumus, eas fuisse plures, tot nimirum, quot vna manu comprehendere commode possent. nam Lilius libr. xxxix. scribit velites, si collato pede pugnant dum fuisset, trāsatis in læuam hastis, gladios strinxisse. Ad iaciendas hastas velites amen-

tis vte-

tis vtebantur. Cæf. lib. v. Gall. Monet vt regulam cum epistola ad amentum delegata, intra munitionem castrorū, adijciat. Cicero in Bruto Hastæ velitibus amētatiq; traduntur. Isidorus libro xix. cap. vii Amentum vinculum est iaculorum hastilium, quod medijs hastis aptatur. Festus. Amenta, quibus vt miti possint, vincuntur iacula, ex Græco quod est *ἀμύνω* sic appellata: vel quia aptantes ea ad mentum trahunt.

Porro velitum hastas à pilis fuisse diuerfas, contra quæ nonnulli putant, Polybius ostendit, qui velitum *ῥόσφοις*, Hastatorū verò, & principum ceterorum *ῥοσφῶδς* fuisse dicit: & Lilius pila ab hastis velitaribus seorsum nominans libro XXXIX. Ingentem, inquit, vim pilorum, & velitarium hastarum parauerat.

Gladium veliti, vt dixi, Polybius, & Dionysius tribuunt, quem Lilius in explicatione census adimit: postea passim tribuit, vt libr. XXIX. Velites emissis leuibus telis, quæ irrita re magis, quam decernere pugnam poterant, gladios nudant. Et libro xxxi. Velites emissis hastis cominus gladijs rem gerebant. Et li. 38. Et cum cominus venerant, gladijs à velitibus trucidabantur. Hic gladius breuior fuit, ad propiorem habilis pugnam. Hispaniensem Lilius vocat: Polybius generali nomine *μάχαιον*, Hispaniensem verò cæteris tribuit, verisimile tamen est, gladium Hispaniensem peditum grauis armaturæ fuisse: deinde pro-

per insignes utilitates, à ceteris etiam equi-
tibus vsurpatos. Gladius Hispanienſ. verinq;
acutus fuit, Polybio teſte, mucronemq; exi-
mum, & obeliſcum firmū validumq; habuit
Lin. lib. 38. veles tripedalem parmam habet,
& in dextra haſtas, quibus eminus vitur: gla-
dio Hispanienſi eſt cinctus. quod ſi pede col-
lato pugnādum eſt, tranſlatis in leuam haſtis
ſtringit gladium. Et lib. vii. Armanſ inde iu-
uenem æqualem: pedestre ſcutum capit, Hi-
ſpano cingitur gladio, ad propiorem habili
pugnā. Hispanienſem autem gladium vor-
catum puto, quod cum ab Hiſpanis Romani
mutuati eſſent, utriq; enim punctim magis,
quam cæſim feriebant. de Romanis quidem
teſtis Vegetius lib. i. cap. xii. De Hiſpanis au-
tem Lilius lib. xxii. Gallis, inquit, Hiſpani-
que ſcuta eiſdem formæ fere erant: diſpares
ac diſſimiles gladij: Gallis prælongi, ac ſine
mucronibus: Hiſpano punctim magis, quam
cæſim aſſueto petere hoſtem, breuitate habi-
les & cum mucronibus.

Hoc gladio ita veteres præcingebantur au-
ctore Polybio, quod etiā in antiquis marmo-
ribus videmus, vt ab ſiniſtro humero ad dex-
trum femur penderet: que cauſa fuit, vt bre-
uior eſſet, cum alioqui ſtringi commode non
poſſet. Hinc Feſtus arma dicit appellata, q;
ex armis, id eſt, humeris pederent, vt gladius.
Ioſephus tamen qui Romanam militiam Ve-
ſpaſiano imperante explicauit Romanos v-
troque ex latere gladijs præcinctos dicit, ita
tamen, vt gladius dexter vnus eſſet palmis,

ſiniſter

ſiniſter verò multo lōgior. vt gladius dexter
nihil aliud quam pugio fuiſſe videatur: pu-
gionibus enim Romanos vſos eſſe Cicero, Sal-
uſtius, Tacitus, ceteriq; tradidere. Dio etiam
lib. xxxiix Rom. pugiones Gallicis minores
fuiſſe dicit, mucronemq; ex chalybe habuiſſe.
Veget. quoque ſpathas & ſemispathas, id eſt,
maiores & minores gladios militibus tribuit
L. c. 15. Porrò cingulū, ex quo gladius pende-
bat, Balteus ſiue Balteum dictum eſt, quod, vt
ait Varro, è corio eſſet bullis diſtinctum. Pro-
pertius lib. iv. eleg. xi.

Præbebant caſt baltea lenta boues.

In eodem balteo ſigna quædam fuiſſe, que
militum in legione numerum oſtenderent,
tradit Iſidor. l. 9. Originum cap. vltimo. Hoc
Balteum militare quoq; cingulū appellatur.
Caſ. li. 5. Tranſfigitur ſcutum Pulſio, & veru-
tum in balteo deſigitur. auertit hic caſus va-
ginam, & gladium educere conantis dexterā
moratur manum.

Galeā veliti neq; Dionyſ. neque Lili. vnus
verò Polybius tribuit: quam ſimplicem fuiſſe
dicit, lupi pelle, aliaſ re ſimili concrectam,
quod & integumentum pariter, inſigneq; eſ-
ſet, vt in prælio ſtrenue ignauiterq; ſe gere-
rent ſuos duces ij qui latere non poſſent. Pro-
pertius lib. iv. eleg. xi.

Et galea huiſuta compra ſupina iuba.

Virgil. l. 7. de Heruicis Fuluioque lupi de pelle galeros.
Eadē galeas ſtruthiocameli pennis ornarūt,
vt ait Plin. l. 10. c. 1. Haſ pennas tres fuiſſe, cubi-
tiq; vnus longitudine ſcribit Pol. quas rectas

ab

nigri vel punicei coloris, in galea, in corone modum ponebant, ut species cum per se pulchrior, tum hostibus esset terribilior.

Ex qua autē materia velutum galea fuerit, Polybius non tradit: ex ære autem fuisse inde adducor ut credam, quod reliquarum classium galeæ item æræ fuisse tradantur à Polybio, & Liuiο. Camillum tamen bello Gallico aduersus Gallorum ictus, galeas ferreas læui superficie fabricasse narrat Plutarchus in vita. Festus similes ait fuisse galeas naso sursum versus repando, quare Silas etiā dicit: ex hoc etiam potuit Propertius galeam supinam nominasse.

v. Sili.

Ac velites quidem ita armabantur, ut maxima tamē ex parte nudi essent. Hastati verò totam armaturam teste Polybio gestarunt. eæ autem fuit, ut idem ait scutum, galea, thorax, ocreæ, gladius, pila siue hastæ.

Scuta Romani videntur sepe mutasse. Romulum enim pro argolicis clypeis Sabinorū scuta Romanis dedisse Plutarchus refert. Ser. Tullius, ut Liuius & Dionysius scribunt, primæ classis, id est, Triarijs clypeos dedit: quos *ἀσπίδας* Dionysius vocat: secundæ verò & tertix, id est, Principibus & hastatis scuta, quæ *δωροῦς* idem appellat. Polybius Hastatis, Principibus, Triarijsque *δωροῦς* tribuit. Cæsar apud Sallustium Roman. à Samnitibus armaturam sumpsisse dicit: Athenæus lib. vi. extremo Roman. *δωροῦ ἑσπέρην* à Sānitibus sumpsisse dicit. Samnitium verò scutum ita descri-

describit Liuius li. ix. Forma erat scuti summum latius, quæ pectus atque humeri tegitur fastigio æquali: ad imum cuneatior, mobilitatis causa. Idem Liuius bello Persico, Romanos scutis Ligustinis vsos narrat, libr. xli v. Missilib. procul regia auxilia melius pugnant: cominus stabilior & tutior, aut parma, aut scuto Ligustino Romanus erat. quāquam ibi Liuius de leui armatura loqui videtur. Clypeum ego rotundum fuisse puto, vel Virgilij auctoritate, qui Polyphemi oculū fuisse dicit, Argolici clypei, aut phœbeæ lampadis instar. Festus quoque corium bouis ob rotunditatem clypeum vocatum dicit. Scutū verò ouali, aut quadrata figura portæ instar fuisse verisimile est, ex quo *δωροῦς* Græcis dictum videri potest. Samnitium verò scuta ex vtriusque composita fuere, superiore quidē parte lata, infima cuneata, ut Liuius ait.

Scutū, teste Polybio, superficie curua fuit, quod, ut opinor, sic melius militis non solum pectus, sed etiam latera protegeret. Hinc Liuius lib. xxxix de Gallorum scutis. Scuta, inquit, longa, ceterum ad amplitudinem corporum parum lata, & ea ipsa plana malè tangebant Gallos. Dio tamen lib. xli x etiam plana scuta in exercitu Ro. viderur agnoscere, cum in Testudinis descriptione dicit, eos, qui scuta curua haberent, extra in lateribus collocatos: qui autem lata scuta habuere, in medio positos, scuta super capita sustulisse: sic ut non solum milites, sed etiam equi currusque super ea testudine veherentur.

Fuit verò latum scutū, vt scribit Polybius, pedes duos & semis. itaque pede ipso milite latius fuit, cum hominis vnus latitudo vnus pedis & semis fere sit, aut nō multo secus. Longitudo autem ordinaria fuit pedum quatuor, aut vt maxima esset, quatuor amplius digitis ordinariam superabant. itaque scutum totum fere militem tegebat, cum homo fere maior quinque pedibus non sit: quare modica inclinatione corporis oēs ictus vitare poterant. Hinc Linius lib. xxxiv. Missilibus Lacedæmonij pugnabant; à quibus se magnitudine scuti perfacile Romanus tuebatur miles. Et lib. ix. de comparatione Macedonum & Romanorum militum, Arma, inquit, clypeus, sarissæq; illis: Romano scutum maius corpore regumentum. Quibus verbis scutum clypeo maius fuisse significat. Scuti quoq; Romani amplitudinem illud ostendit, quod idem Linius narrat lib. xlv. à Paulo institutum: Vigiles etiam nouo more scutum in vigiliam ferre vertit: non enim in pugnam vigilem ire, vt armis vtatur, sed ad vigilandum scuto præse erecto stare galeatos; deinde vbi fessis sint innixos pilo, capite super marginem scuti posito sopitos stare, &c.

Erat verò, vt Polyb. narrat, ex duabus tabulis scutum compactum, taurino glutino, linteisq; inter se coniunctis: exterior superficies ex vituli pelle obducebatur. vnde scuta dicta putat Festus ἀπό τοῦ σκίουρος, id est, pelle. Lini. lib. xxiii. Lora detracta; scutis pelles vbi seruida mollissent aqua, madore conarentur.

ur. Scutum videtur compactum ex axiculis. Marcellinus lib. xi. fere initio. Iulianus cum quatiens scutum varijs motibus exerceret in campo, axiculis, quis orbis erat compaginatius in vanū excussis, antea remanserat sola. Plinius lib. xvi. cap. iv. ex aquaticis arboribus scura præcipue facta scribit. Scuti ora, eodem Polybio auctore, ferrea lamina obducebatur, cum vt gladiatorum ictibus resisteret, tum verò ne terra adhærens attereretur. Hanc laminam bello Gallico à Camillo additam, cum antea scutum ex solo ligno esset, scribit in vita Plutarchus. In medio scuto, teste Polybio, ferreus fuit umbo, tam firmi roboris, vt omnibus ictibus lapidum, telorumque resisteret.

Habuit præterea scutum lora, vt scribit Seruius, quibus ex humeris brachioque sinistro suspendebatur: ex quo dixit Virgilius libro ii. Aeneid. *Clypeique insigne decorum induit, &c.* Quod idem scribit lib. xvii. Polybius.

In scuto porro intrinsecus quidem, vt Vegetius ait lib. ii. cap. xix. vnus cuiusque militis nomen erat inscriptum, addito ex qua esset cohorte, quæue centuria: extrinsecus autem nomen erat Imperatoris adscriptum teste Dione libro XLIIIX. & libro L. Xiphilinus in Domitiano. Iulianus insit milites sua & centurionum suorum nomina in scutis inscribere, quo facilius ij, qui præclare aliquid, aut turpiter fecissent, cognoscerentur. Hieronimus de bello Alexandr. Milites adeo factebantur, vt C. Pompeij nomen in scutis inscriptum

194 DE RE MILITARI
scriptum habent. Et mox. milites nomen
Pompeij ex scutis detraxerunt.

Ad femur dextrum gladium Hispaniensem,
similiter atque velites gestabant. Nec non
galeam, vt illi æream habebant, quam præ-
terea pinnis tribus puniceis nigrisue rectis
longitudine fere cubitali ad instar coronæ
cuiusdam adornabant: quæ pinnæ cum ad ar-
ma cetera in summo capite accederent, miles
duplo maior videbatur, eiusque species cum
pulchrior, tum hostibus terribilior reddeba-
tur, vt ait Polyb. li. vi. Varro lib. iv. de lingua
Lat. Muri, inquit, Summa, Pinnæ, ab ijs, quas
insigniti milites habere in galeis solent, &
in gladiatoribus Samnites. Has pinnas stru-
thionum fuisse ait Plinius lib. X. c. i.

Ocreæ tibiærum fuere tegumenta; ex quo
etiam Tibialia nominantur, ex ære fuisse Po-
lybius, Dionysius, Liuius tradunt. Scribit lib.
i. cap. xx Vegetius in dextris duntaxat cruri-
bus ocreas habuisse; forte quia, vt idem præ-
cipit, pedè dextrum, dum gladio cominus pu-
gnatur, milites proferre debent: quare is nu-
datur, cum sinister scuto tegitur. Virg. l. vi. in
de Hernicis idem testatur: vestigia nuda sini-
stri instituire pedis, cradus tegit altera pero.

Polybius tamen, Dionysius, & Liuius o-
creas numero multitudinis nominant; & in
marmoribus crus verumque tectum ocreis
videmus. Liuius lib. ix Samnites sinistra crus
ocrea tectum habuisse narrat, quod de omni-
bus militibus videtur confirmare Iuuenalis
Satyra vi.

Bal-

ROMANOR. LIB. III. 195

Baltus, & manica, & crista, crurisq; sinistri
Dimidium tegmen.

Tegebant autem ocreæ, vt ex marmoribus
videmus, solam tibiæm fere vsque ad genu:
ne, dum scutum ad ictus vitandos attollitur,
ima pars cruris tibiæque nudaretur. Ocreas
Festus inæqualiter tuberatas fuisse dicit, va-
de illis nomen. Ocrem enim veteres montem
confragosum nominabant. Liuius tamen &
Dionysius tertix classi id hastatis adimunt.
Pila præterea (sic enim ὄβος interpretor)
teste Polybio duo gestabant, alterum quidem
maius, alterum verò minus: minora pila vnâ
cum ferro iaculis mediocribus paria fuere,
vt cum Polybio scribit Dionysius libro vi.
Maiorum pilorum alia tereti, alia quadrata
figura fuisse, ait Polyb. id est, vt ego existi-
mo, vt hastile ad medium vsq; quadratū esset,
quod ferro item quadrato præingeretur, vt in
Celticæ scribit Appianus. Liuius quoque in
pilo hastile quadratum agnoscit libro XXI.
Ealatica, inquit, erat missile telum, hastili ob-
longo, & cætera tereti, præterquam ad extre-
mum, vnde ferrum exstabat, id, sicut in pi-
lo, quadratum.

Horum magnitudo fuit auctore Dionysio,
quæ manum impletet, hoc est, quemadmo-
dum scribit Polybius, vt teretiâ diametrum
digitorum quatuor: quadratâ eiusdem men-
suræ latera haberent. Porro maiorum mino-
rumque pilorum eadem fuit hastilis longitu-
do, id est, Polybio teste, cubitorum trium,
vel

o

vel ut scribit Dionysius, haud minor tribus pedibus, huic ligno ferrum, auctore Polybio, longitudinis eiusdem inferebatur, cetera, ut scribit Appianus, molle ac tenerum praeter mucronem, qui cum firmus fuit, tum etiam, ut ait Polybius, hamatus: videlicet ut cum ictu inflecteretur, inhabile ad remittendum esset, aut si corpori adhæsisset, non facile extraheretur. Cæsar libro I. Gall. Gallis magno ad pugnam erat impedimento, quod pluribus eorum scutis vno ictu pilorum transfixis & colligatis, cum ferrum se inflexisset, neque euellere, neque sinistra impedita satis commode pugnare poterant.

Ferrum autem, ut Polybius & Appianus narrant, ad medium vsque hastile interebatur, tamque firmiter connectebatur, ut prius ferrum frangeretur, quam nexus relaxaretur. Necebat enim multis fibulis, ut Polybius ait: Plutarchus tamen pili ferrum duabus fibulis ferreis colligatum fuisse narrat, earumque alteram à C. Mario bello Cimbrico sublatam, ac pro ea ligneum clauum repositum eo consilio, ut pilum in hostile scutum incidens non rectum hæreret, sed facto clauo ligneo, ferrum reflecteretur, atque hastile traheretur ob cuspidem flexam retentum. Dionysius pila utriusque ferro præfixa fuisse dicit, forte ut humi præfigi posset, ipse quoque ibidem pila, quæ ante tabernacula erant præfixa, a fuisse scribit.

In pilis videtur nomen Imperatoris fuisse inscriptum: nam hæc vna re dicit Plutarchus
notum

notum factum esse, Catuli opera victoriam de Cimbris partam esse, quod pila, quibus hostes fuerant interfecti, Catuli nomen haberent inscriptum.

Iam verò pilis vsos fuisse hastatos, Liuius ostendit libro XXVII. C. Decimius, Flauus Tribun. mil. signo arrepro primi hastati, manipulum eius signi se sequi iussit, pilaque in belluas conijci. Et lib. XXX. Hastati legionis vndecimæ conglobant sese, atque in elephantos pila conijciunt.

Primis tamen temporibus hastis vsi sunt hastati, & Dionysius, Liuiusque tertie classi, id est, Hastatis, hastas tribuunt. Varro etiam lib. IV. de lingua latina. Hastatos nominatos dicit, quod initio hastis pugnarent. Quando autem pro hastis pila acceperint, incertum est. Anno tamen CDIV. Hastati hastas habuere. Liuius libro VII. Ab hastatis, principibusque prælium inicitu, præter virtutem locus quoque superior adiunxit, ut pila omnia hastaque, non tamquam ex æquo missa, vana caderent, sed omnia librata ponderibus siggerentur. Ex quo loco illud etiam intelligimus hastas missiles fuisse.

Thoracem, siue lorica tertie classi id est Hastatis Liuius, Dionysius, & Polybius adiunxit. Polybius tamen eos pro lorica, ærea lamina, cuius in omnes partes latitudo vnus palmi esset, pectus munisse scribit; quam καρδιοφυλακα, id est, cordis munimentum nominarunt. Qui tamē censum supra decem millia drachmarum habuere, totum thoracem bestarunt, vt infra dicemus. Hæc

Hæc igitur Hastarorum, qui in tertia classe censabantur, armatura fuit. Eandem omnino habuere Principes, teste Polybio; Dionysius etiam & Liuius Ocreas, quas tertiæ classis est, hastatis ademerūt; secundæ, id est, Principibus tribuunt.

Triariorum, qui in prima classe numerati sunt, arma eadem fuere, vt scribit Polybius pro pilis tamen hastas habuisse narrat; quæ etiam primæ classis tribuunt Liuius & Dionysius. Eisdem diserte dat Triarijs Liuius libr. viii. Triarij sub vexillis considebant, sinistro crure porrecto, scuta innixa humeris, hastas suberecta cuspide in terra fixas tenentes. Triariorum hastæ non videntur missiles fuisse: itaque *δώρα* à Polybio vocantur: & Liuius ostendit libr. iix. Triarij cum semetipsi fatigassent, & hastas aut præfregissent, aut hebetassent. Et mox Triarij hastis ora fodientes per manipulos prope intæquales. Varro tamen libr. iij. de lingua latina Triarios pilis pugnasse dicit, & propterea Pilanos vocatos, quod etiam confirmat Ouidius libr. iiii. Fastorum, Pilanos, Triarios nominans:

Hastatos instituitq; decem

Et totidem Princeps, totidem Pilanus habebat Corpora.

Porro cum Triarij in prima classe numerarentur, cuius census finitus est supra centum millia æris, vel, quod idem est, supra centum minas, id est, decem millibus drachmis sive denarijs (mina enim à Solone centum drachmas

mis finita est, vt Plutarchus scribit) totum, integrumque thoracem habuere, non, vt ceteri solum palmare illud pectoris munimentum. Polybius enim eos, quorum census amplius decem millium drachmarum fuit, thoracem habuisse narrat; hic verò primæ classis census fuit. Quamquam idem Polybius inter Hastatos quoque aliquos eiusdem census fuisse dicit, qui thoraces item habuerint. Thoracem, quem Latini lorica nominant, hamatum fuisse tradit Polybius, id est, vt ego quidem puto, annulis confertum: quod etiam in antiquis marmoribus videmus. Ex ære fuisse docet Liuius: postea ex ferro lorica fieri cœperunt; Varro libr. iij. de lingua Latina. Lorica, quod è loris de corio crudo pectoralia faciebant: postea succederunt Galli è ferro sub id vocabulum, ex annulis ferream tunica. Plutarchus in Lucullo squamatas loricas nominat, id est, ex laminis ad instar squamarum confectas.

Verum autem Triarij scutum gestarint, con-
trouersum esse potest. polybius enim, vt diximus, Triarijs similiter atque hastatis, Principibusque scutum dedit. Liuius autem, vt Dionysius primæ classis *κωκίδας* siue clypeos, secundæ tertiæque *δυσπεδος*, siue scuta tribuerunt. Idem tamen Liuius libr. viii. scuta dedit Triarijs: Triarij, inquit, sub vexillis considebant, sinistro crure porrecto, scuta innixa humeris, hastas suberecta cuspide in terra fixas tenentes. At libr. xxi. iisdem clypeos tribuit; consulem, inquit, lancea transfixit: spo-

liare cupientem Triarij obiectis clypeis, arcuere.

Sic igitur legionarij sine grauis armaturæ pedites armabantur: Leues autē, qui in quinta classe censebantur, fundis, missilibusque pugnauerunt, vt Liuius & Dionysius tradunt, itaque scuto, gladio, cæteraque armatura videntur caruisse. Ac de scuto quidem verisimilis sit ex Vegetio cōiecturā, cum funditori & sagittario non modicum impedimentum sit: de gladio verò possumus quoque conijcere ex Plutarcho, qui in Sullæ vita Romanos sagittarios collectis manu sagittis, hostes à quibus premebantur, propulsiisse ait. nam si gladium habuissent, verisimile est eum stricturos fuisse, vbi vicinitas hostis sagittarum iactum exemisset. Gladium tamen ijs tribuit Tacit. lib. xii. Sed eo quoque irrupere ferentarius, grauisq; miles, illi telis assultantes, hi conferto gradu, turbatis contra Britanorum ordinibus, apud quos nulla loricarum, galearumue tegmina: si auxiliariis resisterent gladijs ac pilis legionariorum, si huc verterent spathis & hastis auxiliarium sternebantur. Veget. verò l. i. ca. xx. totam armaturam sagittarijs tribuere videtur: Quid enim, inquit, pedes sagittarius sine cataphracta, sine galea, qui cum arcu scutum tenere nō potest, faciet. Et mox. Pilatæ legiones pter scuta etiā cataphractis galeisq; fulgebant; vsque eo vt sagittarij sinistra brachia manicis munitur. Funda. vt scribit Veget. lib. 3. cap. 14. ex lino vel setis fuere, quibus, contorto circa caput

brachio,

brachio, non solum lapides, sed etiā glandes dirigebant. Est autē glans, Nonio teste plumbum in modum glandis informatum. Propertius lib. i. v. eleg. iii. Plumbea cum tortæ sparguntur pondera fundæ. Liuius lib. xxxix. de funda Aegiorum: Est non simplicis habena, vt Balearica, aliarumq; gentium funda, sed triplex scutale crebris suturis duratum, ne fluxa habena, volutetur in iactuglans, sed librata cum sederit, velut neruo missa excutiatur. Et ibidem. Consul, quia non cominus pugnam, sed præcul locis oppugnandis futuram præceperat animo, ingentem vim pilorum velitarium hastarum, sagittarum, glandisq; & modicorum, qui funda mitti possent, lapidū parauerat. Et li. xxxvi. Ex loco superiore fundis velut nimbum glandes, & sagittas simul, & iacula ingerebant. Sallustius in Iugurthina. Pars eminus glande, aut lapidibus pugnare. Hirtius de bello Africano officinas ferrarias instruere, sagittasque, & tela vt fierent complura, curare. glandes fundere, iudes comparare. Et de bello Hispaniensi. Glans missa est in scripta, quo die ad oppidum capiendum accederent, sese scutum posturum. Fiebant etiam glandes ex argilla. Caesar li. v. Feruentes fusili ex argilla glandes, fundis, & seruet facta iacula in casas iacere cœperūt. Has glandes inflicto vulnere in corpus penetrasse, idē Liu. l. 38 ait. Galli cū aculeus sagittæ, aut glandis abditè introrsus tenui vulnere in speciem vrit, & scrutantes quæ vellant, telum non sequitur. Plut. in Antonio glandes *μολοδδία* vocab.

O 4

Hæc

Hæc igitur de leui armatura. postea verò cum ad Capuam noui essent velites instituti, qui pugnaret inter equites. eis auctore Liuiõ, parmæ breuiiores. quam equestres. & septena iacula quaternos lōga pedes data sunt. prefixo ferro, quale hastis velitaribus inest. Quamuis autem aliorum armorum mētio non fiat. verisimile tamē est. eos & gladium. & galeam ceteraque vt velites reliqui habuisse.

Equites Romani. si Polybio credimus. non eodem semper armorum genere sunt vsi. antiquissimis enim temporibus loricas non habuere. sed *ἐπιθήματα*. id est. succincti. vt ille ait. præliabantur. Quare consequebantur id quidem. vt ad descendendum ex equis. insiliendumq; lenes & expediti essent. sed in congressibus prælijsq; maxime vulneribus erant expositi. cum fere nudi pugnarent. Hastæ præterea eorum tenues erant & graciles: itaque nec destinatum locum ijs ob agitationem ferire poterant. & sæpe solo iplo equorum motu agitatz frangebantur. Sed neque ab ima parte præpilatz erant: quare priore duntaxat parte erat vtiles. qua fracta nullum amplius vsum præstare poterant. Scutū verò habebant ex corio bubalo. placentis umbilicatis. quæ in sacrificijs offerri consueuerunt. persimile: quod præterquã quod firmitatem non habebat. tum verò vbi imbre maduisset. decorticatum & tumens inutile omnino reddebat.

Hæc igitur fuit primis tēporibus teste Polybio. equitū armatura; quam cum inuicilem esse

esse sensissent. aliã à Græcis mutuati sunt. quo autem tempore id cœperit. cum Polybius reticuerit. difficilis coniectura est. Quocunq; autem modo se res habeat. Equites Rom. Græcorum exemplo. loricam. scutum sumum. hastasq; cum robustas. tum ab ima parte præpilatas. acceperunt. Hastas equitibus tribuit etiam Liuius libr. i. Imperat. vt hastas equites erigere iubeat. Et libr. XL. Equites. detractis frenis. bis vltro citroq; cum magna strage hostium infractis omnibus hastis. transcurrunt. Quibus ex verbis equitum hastas haud missiles fuisse colligitur. vnde *δέσπερα* Polybius vocat. hinc etiam Liuius lib. ii. de Bruto & Arunte. qui in equis inter se concurrerunt. Contrario. inquit. ictu per parmam vterque transfixus. duabus hærentes hastis moribundi ex equis lapsi sunt. Iosephus libr. III. Equites *κότρον*. id est. contum longum gestasse scribit. quem etiam contum equiti tribuere videtur Vegetius lib. ii. cap. XIV. In pharetra præterea ternã plurãue iacula lato ferro. hastis magnitudine paria. suspensa habuisse. idem Iosephus narrat. neque Liuius negat. qui cum spicula. tum missilia equitibus tribuit. vt lib. III. Equites Romani impressione vna totum hostium equitatum sudere. magnam vim ex equis præcipitauerit. ipsos equosque spiculis confecere. Et li. VIII. Circumactis equis. cum prior ad iterandum ictum Manlius conturrexisset. spiculum inter aures equi fixit. sed forte in ijs locis spiculum pro hasta dixit Liuius:

At lib. VI. missilium diserte meminit; Equitum, inquit, turmaz immissa, dato signo, ne singulorum morando cæde, spatium ad euadendum multitudini darent: facis esse missilibus ac terrore impediri cursum, obequitandoq; agmen teneri. Et Cæsar lib. I. ciuil. Equites vero ex loco superiore in aduersos tela coniciebant.

Galeas & loricas equitum similes fuisse galæis ac loriciis peditum Iosephus narrat. Linius item equestrium loricarum meminit li. xxx. Munera quæ legati ferrent Massaniæ regi decreuerunt bina equestria arma cum loriciis. Galea tamen Polybius non meminit: quam tamen equites habuisse præter Iosephum, antiqua marmora ostendunt. Ex tamen equitum facies non texere. Itaque Cæsar proelio Pharsalico militibus suis præcepit, ut Pompeianorum equitum ora oculosque peterent, quæ res Cæsari victoriam peperit, ut Plutarchus, Appianus, Frontinus, ceteriq; tradunt. Hinc illud, ut nouum de Persarum armatura scribit Marcell. l. 25. initio. Erant omnes ceteræ ferratæ, ita per singula membra densis laminis rectæ, ut iuncturæ rigentes compagibus artuum conuenirent, humanorumq; vultuum simulachra ita capitibus diligenter aptata, ut imbracteatis corporibus solidis, ibi rotam incidentia tela posse hære, qua per cauernas minutas, & orbibus oculorum affixas parcius visitur, vel supremitates nasi angustis spiritibus emittuntur. Scutum equitibus Polybius & Iosephus tribuit, quod *dupeōn* appellat.

appellant: Iosephus etiam obliquum id ad equi latus gestasse dicit. Linius tamen vbique parmas assignat, lib. enim n. de equestri pugna Bruti & Tarquinij contrario ictu per parma vterq; transixus, duabus hærentes hastis moribundi ex equis lapsi sunt. Et ibidem, Equites desiliunt ex equis, & pro antesignanis parmas obijciunt. Et lib. xxvi. velitibus datas dicit esse parmas breuiiores, quam equestres.

Nec gladium quidem in equitum armatura Polybius nominauit; quo tamen longe ad latus dextrum præcinctos fuisse narrat Iosephus. Longiorem autem gladium equites iccirco videntur habuisse, quod, opinor, non tam prope semper quam velint, ad hostem possint accedere, quare T. Manlius eques Romanus cum Gallo pedestri pugna cõgressurus Hispanum peditum gladium accepit, qui ad propriorem pugnam magis habilis esset, ut scribit Linius lib. VII. Postea ipsi etiam equites Hispaniensem gladium videntur accepisse, sed eum forte longiorem quam peditum fecerunt. Linius enim de equestri pugna Romanorum & Macedonum, ita scribit l. xxxi. Postquam gladio Hispaniensi detruncata corpora, brachijs abscissis, aut tota ceruico defecta, diuisa corpore capita, patentiaq; viscera, & seditatem aliam vulnerum viderunt, &c. Quibus verbis illud etiam intelligitur Hispaniensi gladio equites cæsim potius quam panctum vsos fuisse; contra quam supra de peditibus docuimus. Vtrum aut equites ocreas habuerint, non memini me legisse: habuisse tñ marmora vetusta indicant.

indicant. Quare cum equites parmam, gladium, galeam, lorica, ocreas, hastamque habuerint, non plane intelligo, cur Scipio in extrema pugna cum Hannibale, Italos equites tanquam leuius armatos ex equis descendere iusserit, quod pedites graui armatura impediti, neque elephantorum impetum vitare, neque fugientes hostes insequi commode possent, ut in Libyca scribit Appianus certe enim nihil leuius equites, quam pedites fuisse videntur armati, nisi forte dicamus equites illo tempore neque galeas, neque ocreas habuisse, quod Polybius, qui Scipioni æqualis fuit, significare videtur, cum in equitum armatura hastæ, scuti, thoracisque duntaxat mentionem faciat.

Equi porro phaleris argenteis alijsque rebus magnifice ornabantur. Liuius libr. XXII. Præda ingens parta: & præter equos virosque & si quid argenti, quod plurimum in phaleris equorum erat, omnis cetera præda diripienda data est. Et libr. XXVI. Argenti, qui curuli sella sederunt, equi ornamenta, & libras pondos, ut habere possint. Quanquam autem phaleras equorum ornamenta fuisse constat inter omnes, quæ autem earum forma fuerit, dubium & controuersum est. Videntur tamē scuti similitudinem imitari, ut à naribus ad frontem ducta illustris lamina dilataretur in fronte, attenuata in imo: quod ex Suida colligitur, qui φάλαρα interpretatur, τὰς προμεταπίδας, τοὺς ἐπιείσοκους, τὴν κόσμησιν τὴν κατὰ τὸ μέγεθος τῶν ἵππων: hoc est frontis or-

namenta, scutula, id, quo frons equorum ornatur. addit tamen idem apud Herodotum significare τὰ περὶ τὰς γνάθους ἀκεράσματα, id est maxillarum tegumenta. Seruius neque frontem, neque maxillas, sed pectus phaleris ornatum significare videtur, qui versu illo ex libr. VII. Aurea pectoribus demissa monilia pendunt; monilia, phaleras interpretatur. Monile autem ex equorum collo propendere Festus etiam scribit. Monile, inquit, ornatus muliebris: ex eo etiam equis propendens à collo ornamentum monile appellatur. Plinius quoque libr. XXXVII. cap. XII. satis plane distinguit à frontalibus phaleras: Quondam, inquit, tantæ magnitudinis fuere, ut equis regum in oriente frontalia, atque pro phaleris pensilia facerent. Quæ cum dicit sentire cum Seruio potius, quam Suida, vel Herodoto videtur: verbum enim pensilia quis non putet referri potius ad monile illud quod collo pendere diximus, quam ad illud scutulum, quo frons aut maxillæ ornantur equorum? Rursus à Plinio & Seruio Gellius dissentit, aperte phaleras à monilibus distinguens, cum ait libr. V. cap. V. Equitatum frenis, ephippijs, monilibus, phaleris præfulgentem. Horum scriptorum dissensio dubitationem parit, verum phalerae fuerint ornamentum frontis in equo, ut sentit Suidas, an maxillarum, ut Herodotus, an pectoris, ut Seruius. nam Gellius ve à Seruio plane dissentit, cum eas à monilibus separat, sic utrum frontale cum Suida, an, ut ita dicam, maxillare cum Herodoto putet, in dubio re-

bio relinquit. Ammianus libr. XX. Phaleras significare videtur monilia fuisse, sic enim de Iuliano scribit. Augustus renuntiatus iubebatur diadema proferte, negansque vnquam se habuisse, vxoris colli vel capitis poscebatur. eoq; affirmante primis auspicijs noscebatur. eoq; affirmante primis auspicijs noscebatur. eoq; affirmante primis auspicijs noscebatur.

Equites stapedes & sella, quas nunc vocant, non habere vt ex antiquis lapidibus intelligimus stragulum tamen vt in iisdem cernimus, equi dorso imposuere ad mollem vecturam, quod Ehippium, teste Nonio, appellarunt. Cæsar. lib. 4. initio de Sueuis. Neque eorum moribus turpius quidquam aut inertius habetur, quam ehippijs vti. Itaq; ad quem nis numerum ehippiatorum equitum quamuis pauci adire audent. Xiphilinus scribit Nerone imperante, equites, dum quotannis recensentur, ehippijs primum vsos esse.

Qui autem ex prætoriana cohorte fuere, equites quidem equitum ceterorum armatura sunt vsi: pedices vero pro scuto & pilis siue hastis, clypeum & lanceam habuere, vt scribit Iosephus libro tertio.

Imperator equitum armatura vsus est, nam haste & parmæ meminit Liuius de pugna Bruti Cos. & Tarquinij Ln. Decorum erat tum ipsis capessere pugnam ducibus: adeoq; infestis animis concurrerunt, neuter dum hostem vulneraret, sui protegendi corporis memor, vt contrario ictu per parmam vterq; transfusus, dua-

tas, duabus hærentes hastis, moribundi ex equis lapsi sint. Habuit autem Imperator præterea plures equos magnifice ornatos, quibus in bello vteretur. Tacitus li. xv. Turbatus equus, qui insignia consularia gestabat, retro euasit. Plutarchus in Crasso, & Appian. in Parthica. Equus ex imperatoris insigniter ornatus, tracto per vim redore, in summe submersus disparuit. Quæstor, Legati, Tribuni, & Præfecti equitum arma habuisse verisimile sit, quod ij plerumq; equitibus præpositi legantur. Centuriones peditum armatura, pedites ipsi cum essent, vsi videntur: galeas tamen, vt scribit Vegetius, transuersis & argentatis cristis ornatas habuere, vt facilius cognosceretur à suis. Signiferi loricas minores accipere, & galeas ad terrorem hostium vsinis pellibus obtectas, vt idem ait. Socij & auxiliia cetera pro ritu suæ gentis arma gessere, vt Cretenses sagittarij, Baleares funditores, Numidæ equites &c. Certe auxiliorum arma à legionarijs diuersa fuisse Tacitus ostendit, qui li. 12. gladios & pila legionariorum, spathas & hastas auxiliorum nominat. Et, A perire, inquit, armamentarium iussit, rapta statim arma sine ordine & more militiæ, vt prætorianus aut legionarius insignibus suis distingueretur, miscentur auxiliarijs galeis, scutisque li. 1. Hist. Hæc igitur de armis, quæ singuli ordines habuere: plurima præterea armorum, telorumque genera in scriptoribus leguntur, sed mihi non fuit consilium armorum nomina recensere, sed vniuerse Rom. militiam explicare.

Arma autem Romani auro argentoque ce-
labant, & ornabant. Iuuenalis Satyra XI.

*Tunc rudis, & Gratas mirari nescius artes
Vrbibus enerfis, pradarum in parte reperta
Magnorum artificum frangebatur pocula miles,
Vt phaleris gauderet equus, celatq; castis.
Argenti quod erat, solis fulgebat in armis.*

*Bib. 2. ca
24. de
bel. in
datco.*

Id autem victis nationibus à Romanis fie-
ri ceptum videtur. olim enim Romani hor-
ridis armis fuere. itaque aurata & argentata
Samnitium arma Romani derisere, quod do-
cti à ducibus essent, horridum militè esse de-
bere, non celatum auro argentoque, sed ferro
& animis fretum, vt refert Linius lib. IX.

Pila, hasta, sagittæ, aliaque missilia, quo-
niam eorum copia ingenti opus erat, cù pro-
lijs exhaurirentur, Vehiculis, vt scribit Iose-
phus, post exercitum vehabantur. Tacitus li-
I. Histor. Vehicula cohortis, incipiente nocte
onerari aperto armamentario iubet.

Illud autem extremo capite admonendum
puto, Romanos priuatim arma non habuisse:
quod à Portenæ temporibus originem vide-
tur habuisse, qui pacem ijs condicionibus fe-
cisse dicitur cum Romanis, vt ne ferro nisi in
agris colendis vterentur, auctore Plinio lib.
XXXIV. cap. XIII. Itaque cum milites erant
scripti, ijs arma publico ex armamentario,
quod in Capitolio in arce fuit, tradebantur.
Hinc Lucanus, iam rupes Tarpeia sonat. Li-
uius libr. III. Consules & armare plebem, &
inermem pati timebant: dant tamen ar-
ma, null

ma, non vulgo, tantum vt incerto hoste, præ-
sidium satis fidum ad omnia esset. Cicero pro
Rabirio Perduell. Fit S. C. vt C. Marius L. Va-
lerius Coss. adhiberent Tribunos plebis, &
Prætores, quos eis videretur: operamque da-
rent, vt imperium populi Roman. maiestas-
que conseruaretur. adhibent omnes Tribu-
nos præter Saturnium, Prætores præter Glau-
ciam: qui Rempub. saluam esse vellent, arma
capere, & se sequi iubent. parent omnes, ex æ-
dificijs armamentarijsque publicis arma po-
pulo Roman. C. Mario Cos. distribuentem dan-
tur. Tacitus libro I. Histor. Vehicula cohortis
onerari aperto armamentario iubet. Et ibi-
dem. Aperire: deinde armamentarium iussit,
rapta statim arma, sine more & ordine mili-
tiæ.

De vestibus militarijs.

C A P. XIII.

QVemadmodum in pace Toga cõmunis Ro-
manorum omnium vestis fuit, ita in bello
sagum. Fuit autem sagum ex lana ad talos vsq; *Silius li.*
demissum, fibula in humero colligatum quod *17. Hume*
supra tunicam induebant, vt ait Strabo l. 4. de *ris impo-*
Gallis. Varro virgula diuina apud Nonium, *nit dona-*
Cum neq; aptam mollibus humeris fibulam *rem Ful-*
sagus ferret. Trebell. in Saturninõ. Conuiuio *gontis sa-*
discumbere milites, ne inferiora nudarentur, *gull.*
cù sagis iussit hieme grauibus, astare pelluci-
dis. Litiuus l. XXX. Munera quæ legati ferrent
Massanifæ regi decreuerunt sagula purpurea
duo cum fibulis aureis singulis. Cæsar lib. V.

P bell.

212 DE RE MILITARI
bell. Gall. Gladij cespites circumcidere, manibus, saguliſque terram exhaurire. Et libr. bell. civil. Quos deprehendit, interficit: reliqui coeunt inter ſe, & repentino periculo exterriti, ſiniſtras ſagis inuoluunt, gladioſque diſtingunt, atque ita ſe à cetratis equitibus defendunt. Quae omnia, niſi ſaga longa eſſent, fieri non poterunt.

Neque vero gregarij ſolum milites, ſed centuriones, Tribuni atque adeo ipſe Imperator ſagum habuere. Salluſtius libr. II. Hiſtor. apud Nonium. Occurrere duci, & prolium accendere; adeo vti Metello in ſagum, Herculeio in brachium tela venirent. Metellus autem Pius erat Imperator, vt ex Frontino libro II. cap. I. Stratag. colligitur. De ſagulo centurionum meminit Suetonius in Auguſto ca. XXVI. Cornelius, inquit, Centurio reiecto ſagulo offendens gladij capulum non dubitauit in curia dicere. Hic faciet, ſi vos non feceritis. Quod ſi Imperator ſago eſt uſus, quis iam de ceteris magiſtratibus dubitare poteſt, quin ſago item ſint uſi? Certe non ſolum ipſum Imperatorem, ſed liſtores quoque comitesſque ſagatos fuiſſe Cicero in Piſonem docet; Togulæ liſtoribus ad portam præſto fuerunt, quibus illi acceptis: ſagulariſque reſecerunt, & cateruam imperatori ſuo nouam præbuerunt. Suetonius in Vitellio, cap. XI. vibem ad claſſicum introijt paludatus, ferroque ſuccinctus inter ſigna atque vexilla, ſagatis comitibus, ac detectis commilitonum armis.

Impera-

Imperatoris tamen, Tribunorum, & Centurionum ſaga, à ſagis gregalium militum diuerſa videntur fuiſſe. Liuius libr. VII. Hæc omnia Tribunnus ſagulo gregali amictus, centurionibus item manipularium militum habitu ductis, ne duces circumire hoſtes notarent, perluſtrauit. Forte autem colore inter ſe diuerſa fuerunt: Imperatoris enim ſagum purpureum fuit. Hiſtius de bel. Afric. Cum Scipio ſagulo purpureo ante Iuba regis aduentum vti ſolitus eſſet, dicitur Iuba cum eo egiſſe, non oportere illum eodem vti veſtitu, atque ipſe vteretur. Itaque factum eſt, vt Scipio ad album ſeſe veſtitum transferret, Horatius libr. epod. IX. de Antonio imperatore

Terra maris, victus hoſtis punico

Lugubre mutauit ſagum

Ad quem locum Porphyrio: Depoſuit, inquit, coccineam clamydem Antonius, quæ ſcilicet imperator utebatur; & accepit lugubrem, id eſt, nigram. Punicum enim purpureum aut coccineum ſignificat.

Imperator ad ſagum addidit præterea paludamentum, quod proprium ſolius fuit Imperatoris. Apuleius Apologia prior: Quod imperatoribus paludamentum, quod pontificibus galerus, quod lituus auguribus, &c. Liuius I. IX. Tum à Conſulibus abire liſtores iuſſi, paludamentaſque detracta, tantam inter ipſos miſerationem fecit, vt lux quiſque condignis oblitus, ab illa deformatione tantæ maiestatis velut ab nefando ſpectaculo auerteret

214 DE RE MILITARI
oculos. Et libr. XXV. de Graccho Procos. Inter hæc dicta paludamento circum latuū brachium intorto (nam ne scuta quidem secum extulerant) in hostes impetum fecit.

Fuit autem Paludamentum pallium ad talos fere vsque demissum, quod dextro brachio exerto, in sinistro humero nodo colligabatur, ut in statuis antiquis videmus. Purpureum siue coccineum auroq; mistum docet Isidorus lib. XIX. cap. XXIV. Paludamentum erat, inquit, insigne pallium Imperatorum cocco, purpuraq; & auro distinctum. Hinc Plinius libr. XXII. cap. II. Coccum imperatoris paludamentis dicatum esse dixit. Plutarchus *ποινικίδα* appellat, tum in Crasso, tum in Bruto in extremo. Album etiam esse potuisse scribunt Valerius libr. I. cap. VI. de Crasso, & Plutarchus in eiusdem vita. Hirtius etiam scribit Scipionem, deposito purpureo sagulo album sumpsisse. Hinc Sex. Pompeius notatur qui pro paludamento purpureo cæruleum ut Neptunum imitaretur, sumpserit Appian. lib. V. Paludamento non solum Imperator; sed etiam lictores vsi sunt, addit Festus omnia militaria ornamenta, Paludamenta dici. Et Varro lib. VI. de lingua lat. Paludamenta, inquit, sunt insignia & ornamenta militaria. Ideo ad bellum cum exit imperator, ac lictores mutant vestem, & signa incinuerunt. Paludatus dicitur proficisci: quæ propterea quod conspicitur, qui ea habent, ac sunt palam, Paludamenta dicta.

Plerique omnes Paludamentum, & Chlamydem

mydem eadē faciunt. Sed ea inter se videntur separare Cicero in oratione pro Postumo, & Valerius libr. III. c. VI. qui in Scipione Asiatico, & Cornelio Sul la clarissimis Romanorum Imperatoribus illud tanquam insolens, & à Romanis moribus alienum notant, quod chlamydati fuerint. nimirum quod chlamys grecorum esset vestis, non Romanorum. Tacitus quoque libr. XII. diuersa ostendit, seorsim vtrumq; nominans. Ipse Claudius in signo paludamento, neque procul Agrippina aurata chlamyde. Et Dio eadem de re *ὁ δὲ κλαύδιος ὁ τῆ Νέρων ἑσπρωτικῆς ἐσθήτης ἦν Ἀγριππῖνα χλαμύδι διακρύπτειν ἔμετρο*. Plinius libr. xxxiii. cap. 3. in extremo eadem de re loquens videtur confundere. Nos, inquit, vidimus Agrippinam Claudi Principis, edente eo naualis prælij spectaculum, assidentem ei, indutam paludamento, auro textili sine alia materie. Isidorus quoque lib. xix. cap. xxiv. de vtrisque separatim præcipit.

Interdum cum Trabea ad bellum profecti Imperatores leguntur. Liuius lib. xxxii. Consul trabeatus ad hostem ire pergit. Virgilius lib. 7. Ipse quirinali trabea, cinctusq; Gabino Insignis referat stridentia limina Consul. Ego tamen Trabeam à Paludamento diuersam fuisse non puto, nisi quod cum Paludamentum vnus coloris esset, Trabea virgas quasdam trabiū instar haberet intextas, vnde illi nomen. Sic etiam Trebellius in Gallieno, saga Trabeata nominat in Gallia: constat autem Gallos discoloribus virgatisq; sagulis vsos.

Vt autem Imperator ad sagum adhibuit p*an*-
Iudamentum, ita Tribuni, ceteriq; magistra-
tus latum vel angustum clauum addiderunt, an-
gustum eundem Equites, latum qui in senatu
essent lecti. hanc latyclauij, & angustyclauij
tribuni, id est, qui vel senatores, vel equites
essent; & utroq; enim ordine lectos interdum
Tribunos ostendimus. Suetonius in Othone
cap. X. Interfuit huic bello pater meus Suetoni-
us Lenis, tertia decima legionis tribunus
angustyclanius. Et in Domitiano cap. X. scri-
bit, venia donatos tribunum latyclauium, &
centurionem. Angustum porro clauum equi-
tum fuisse (latum enim senatorium fuisse no-
tius est, quam vt confirmatione sit opus) Oui-
dij ostendit lib. IV. Tristium el. vltima.

*Curia vestabat: clauis mensura coacta est
Mater erat nostris viribus illud onus.*

Et Paterculus, qui de Mæcenate, qui sem-
per continuit se in equestri gradu, ita scribit,
vixit angusto clauo pane contentus. Clauij
autem dicebantur ornamenta intexta in tuni-
ca, vel toga, quæ sic appellantur, quod ca-
pita clauorum imitarentur. Festus. Clauata
dicuntur vestimenta clauis intexta. & ali-
bi. i. cla. bi. Tunica palmata à latitudine clauorum di-
cebatur; quæ nunc à genere picturæ appella-
tur. Varro lib. ii. de Analogia; si quis tunicam
in vsu ita consuit, vt altera plagula sit angu-
stis clauis, altera latis, vtraque in suo genero
cæret analogia.

*a. Pila
toga.
Charisij
li. i. cla. bi.
nus, in
purpura
ta vest.
ἐπιπέ-
φυκος
δύνα.*

Milites aduersus frigus, exliq; iniurias, p*an*-
nulam

nam ad sagum addidere Seneca lib. III. de
Benef. cap. XXIIIX. Quo te p*an*ulati isti in mi-
litem quidem non vulgarem cultum subor-
nari quo, inquam, te isti efferunt? & lib. V. ca.
XXIV. Quidam ex cõmilitonibus Cæleri p*an*-
nulam suam substravit. Isidorus lib. XIX. cap.
XXIV. P*an*ula est pallium cum fimbrijs longis.
Lacerna item vestis militaris fuit, p*an*nulæ
similis, nisi quod capitium, & fimbrias non ha-
bebat, vnde Lacernam dictam putat Festus. ^{a. Læna}
Propertius li. IV. eleg. III. Texitur hæc castris ^{ra.}
quarta lacerna tuis. Isidorus li. XIX. Lacerna,
inquit, pallium fimbriatum, quo olim soli
militares utebantur, inde autem lacernæ, qua
si amputatis capitibus fimbriarum, neque ita
laxis, vt sunt p*an*ularum.

Lænam quæ *χλαίνα* dicitur inter vestes mi-
litares numerat Nonius, pallij genus fuisse
videtur. Nonius lænam super omnia vesti-
menta sumi solitam scribit. Strabo libr. 4. de
Gallijs, lænam dicit fuisse sagum densiore filo
ex lana aspera, villisq; oblongis contextum.
hæc gestabatur; vnde prouerbiũ *ἐν δίφω
τῶν χλαίνας κατατροβῆς*. Abolla vestis ite mi-
litaris auctore Nonio, palliũ suæ p*an*nula
dicitur fuisse, sed duplex: quare diploidem dici
nonnulli volunt. gloss. vet. Abolla *ἐπιπέφυκος*.

Quamuis autem in principio huius capi-
tis Togam pacis, vrbisq; vestem esse dixi-
mus; tamen ea quoque in castris sunt vsi.
Plurarchus in Coriolano *ἤν δὲ τότε τῆς ἐ-
κείνης πόλεως εἰς τὰς κωδίσκας ἔδρανε, καὶ μέλλουσε*
P 4 τοῦς

τοὺς θυρεοὺς ἀγαλαμβάνειν, καὶ περιζάνουσθαι τῆν
τύβεννον, ἅμα καὶ διαδήκας ἀγυράφους γίνεσθαι
τρίων ἢ τετάρων ἰπακούοντων ὀνομάζοντας πρὸς
κλιρονόμου. Et Festus. Apud antiquos, in-
quit, togis succincti pugnasse dicuntur. Hinc
apud Lium saepe legimus togas in exercitū
missas. vt lib. xxxix. vestimenta exercitui de-
erant, mille ducentæ togæ, duodecim millia
tunicarum missa: Et lib. XLIV. Litteræ recita-
ræ Q. Marcij Cos. sunt, vestimenta militibus
ab Roma mittenda esse. C. Sulpicius Pr. VI.
millia togarum, xxx. tunicarum deportandā
in Macedoniam locauit.

Vegetius lib. i. cap. xx. milites ad sua vsque
tempora pileis ex pellibus, quos Pannoni-
cos vocabant, vsos scribit; ne grauis galea
videretur homini in prælio, qui gestabat ali-
quid semper in capite. Certe semper galeas
milites non gestasse Cæsar ostendit l. ii. belli
Gall. Temporis tanta fuit exiguitas, hostium
quæ tam paratus ad dimicandū animus, vt nō
modo ad insignia accommodanda, sed etiam
ad galeas induendas, scutisquæ tegmenta de-
trahenda, tempus defuerit. Et Hirtius de bello
Africano. Iamquæ cum procul hostis con-
spici posset, milites in campo iubet galeari,
& ad pugnam parari.

Pedibus milites caligas induebāt, caligam
enim pedis tegumentum fuisse Tacitus osten-
dit li. i. Annal. Milirari, inquit, vocabulo Cal-
ligulam appellabant, quia plerumquæ ad concili-
anda studia vulgi eo tegmine pedum induc-
batur.

batur. Has autem caligas ab vrbani calceis di-
uerfas fuisse Dio ostēdit l. i. vii. qui eadem de
re scribens Caligulā dictum ait, ὅτι ἐν τῷ στρα-
τοπέδῳ τὸ πλεῖστον τραφεῖς τοῖς στρατιωτικοῖς ὑπο-
δήμασι, ἀντὶ τῶν ἀσικῶν ἐχρήματο. id est, quod
in castris enutritus militaribus calceis pro
vrbani vteretur. Caligæ, vt reliqui vrbani
calcei, non solum pedem, sed etiam crus vi-
dentur texisse. Horat. lib. i. Sat. vi.

*Nam vt quisque infans nigris medium impedit
crus
Pellibus, & latum dimisit pectore clauum:
Audit continuo, quis homo hies?*

Titinius in Setina apud Festum, Iam cum ^{v. Mul-}
mulleis te ostendisti, quos tibi atim calceas. ^{leos.}
Terrullianus de Pallio Impuro cruri pinum,
aut mulleolum inducit calceum. Ab im a pe-
dum parte caligæ, siue calcei militares lignei
erant clauis ferreis muniti. Iosephus lib. vi. ^{lat. l. 7.}
cap. vii. belli Iudaici. Ἰουλιανὸς ἑκατοντάρχη καὶ ^{cap. 3.}
τὰ ὑποδήματα πεπαμμένα πυκνοῖς καὶ ὀπίσθι-
λοις ἐχάρη, ὡς περ τῶν ἄλλων στρατιωτῶν ἑκάστος,
κατὰ λιδωρῶτου τριχάρη, ὑπολιώδιναι, id est,
Iulianus Centurio calceos habens creberti- ^{li. 7. c. 3.}
mis & acutis clauis, vt ceteri solent milites,
confixos, dum strato saxeis crustis solo curre-
ret, labitur. Isidorus lib. xix. ca. vlt. Clauari,
eo quod minutis clauis, id est, acutis soleæ cal-
ligis vinciantur. Idem ibidem. Caligarius,
non à callo pedum, sed à calo, id est, ligno
vocat, sine quo conui calciamēta non pos-
sunt,

sunt, quod Græci καλοπόδιον dicunt; fiebant autem prius ex salice tantum. Hinc & calceamenta dicta, quod in calo, id est, in ligno fiunt; vel quod caleantur. hæc ille. Et Festus. Clauata dicuntur calceamenta clauis confixa. Hinc Iuuenalis Satyra III.

Planta mox vndique magna

Calcor, & in digito clauus mihi militis hæret.

Et Satyra vltima.

Cum duo crura habeas offendere tot caligatos.

Milia clauorum.

Iustinus lib. xxxix. in extremo de Antiocho. Argenti auriq; tantum, vt etiam gregarij milites caligas auro figerent, proculcarentq; materiam, cuius amore populi dimicant. Valerius lib. ix. cap. i. de eadem re. Antiochi exercitus magna ex parte aureos clauos crepidis subiectos habuit. Hinc etiã apud Plinium clauus caligarij nominantur, vt lib. xxxiv. cap. xiv. de ferro; Aliud breuitate sola placet, clauisq; caligarijs. Et libr. ix. Pisces existunt squamis conspicui crebris atque præcutis, clauorum caligarium effigie.

Quamuis autem caligæ calcei militares fuerint, non tamen omnium militum, sed gregariorum duntaxat videntur fuisse. Suetonius in Augusto cap. xxv. Vallares ac murales coronas quam parcissime, & sine ambitione, ac saepe etiam caligatis tribuit. Et in Caligula cap. ix. Caligula cognomen Castrensis ioco traxit, quia manipulario habitu inter milites educabatur. Venuleius de custodia ro-

rum.

rum, libro xlviii. Dig. Qui exercitum accepit, etiam ius animaduertendi in milites caligatos habet. Hinc Seneca caligam pro infima militia vsurpauit de Breuitate vitæ capite xvii. Marius caliga dimisit, consulatus exeret. Et libro v. de Beneficijs cap. xvi. C. Marius ad consulatum à caliga perductus, Iosephus tamen centurioni, item vt reliquis militibus caligas clauaras tribuit.

Se ruus ad lib. vii. Virgilij crepidas etiam militibus tribuit, sed vel is fallitur, vel de suis loquitur temporibus. Crepidis enim, quas Romani soleas vocarunt, Græci vsi sunt, hæcque non totum pedem, sed plantarum duntaxat calces texerunt, cæteris fere nudis. Gellius libro xiii. capite xx. Omnia, inquit, ferme id genus, quibus plantarum calces tantum infimæ teguntur, cætera prope nuda, & teretibus habenis vincta sunt, soleas dixerunt; nonnunquam, voce Græca crepidulas.

Id autem apud Romanos probrosum fuisse Cicero ostendit in Verrem, stetit in littore solearus Prætor populi Romanor. & Tacitus libro ii. Annal. Pedibus interiectis incedere, & pari cum Græcis amictu. P. Scipionis emulatione, quem eadem factitasse apud Siciliam accepimus. Lilius autem Scipionem dicit fuisse cum crepidis libro xxix. Ipsi etiam Imperatoris non Romanus modo, sed ne militaris quidem cultus is stabatur, cum palio crepidisque inambulare in gymnasio, &c.

Hæc

Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis.

Hæc igitur de vestibus militaribus dicta sunt factis. Quas quidem olim suo ipsi sibi militibus sumptibus curabant: C. deinde Gracchus Trib. pleb. teste Plutarcho, legem tulit, ut vestes militibus de publico darentur: neque tamen propterea quidquam de stipendio minueretur.

Atque his quidem vestibus Imperator milesque in bello extra urbem utebantur. Imperator tamen in urbe, dum bellum indictum, iam templum aperiebat, aut in prælio pro exercitu deouebat. Gabinus cinctus, ut dictum est, utebatur. Quid autem fuerit cinctus Gabinus, ita docet Persij vetus interpret. Habitu, inquit, Gabinus dii penates formabantur, inuoluti toga super humerum sinistro, & sub dextro: Et Seruius. Gabinus cinctus est toga sic in tergum reiecta, ut vna eius lacinia à tergo reuocata hominem cingat. Isidorus lib. xix. cap. xxiv. Cinctus Gabinus est, cum ita imponitur toga, ut togæ lacinia quæ post tergus reijcitur, attrahitur ad pedes, ita ut ex utroque latere ex humeris pendant.

De tubis, lituis, cornibus, &c.

CAP. XIV.

Quoniam autem sæpè tempus incidere, Imperator in bello aliquid militibus precipere vellet, neque tamen ad vniuersos eius vox peruenire posset, varia signa sunt instituta, quæ semivocalia nominarunt, quibus non solum Imperatoris iussa nota fierent, sed etiam

etiam militum animi ad fortiter agendum incitarentur. Hæc autem tubæ fuere, cornua, litui, buccinæ, classica, de quibus breuiter dicendum est.

Buccina, teste Vegetio lib. III. cap. v. appellatur, quæ in semetipsam æreo circulo flectitur. Ouidius i Met.

Caua buccina sumitur ille

Tortilis in latum, quæ turbine crescit ab imo.

Videtur enim Buccinum (oscorum est genus) imitata. Hac, ut scribit Isidorus, lib. xix. cap. iv. signum in hostes dabatur, insonansq; sollicitudinem ad bella denunciabat. Persius

Buccinam præcos cogebat ad arma Quirites.

Cæsar lib. II. bell. ciuil. Vacuus terrore exercitus cognito, buccinatoro in castris, & paucis ad speciem tabernaculis relictis, de tertâ vigilia silentio exercitum in oppidum reducit. Linius. Duces nec prohibere paucos temere rogantes, nec dare signum vniuersa pugne volebant: vbi verò transeundi animis aperte signum dedere, buccinæ concrepuere, &c. Buccina quoque in vigiliis milites mittebantur: Polybius enim verbo *ἑοικυῖα* utitur. Hinc Propertius lib. iv. eleg. iv. Etiam quarta canit venturam buccina lucem. Liui. lib. vii. Decius tesseram dari iussit, vbi secundæ vigiliæ buccina datum signum esset, armati cum silentio ad se venirent. Et lib. xxvi. Fuluius Tribunus mil. ac Praefectus sociorum imperauit, ut duobus millibus equitum delectis

Satyr. 5.
Bullaque
succinctus
laribus
donata pe
pendit.
li. 7. Ipse
Quirina
li. 11. ahea
cinctus, ut
Gabinus.

lectis denunciarent, ut ad tertiam buccinam præsto essent. Vegetius tamẽ tuba ad vigiliam inductos milites scribit libro ii. cap. xxii. & lib. iii. cap. viii. Buccina quoque conuiuio dimittebatur. Tacitus libr. xv. Addit gloria Corbulo comitatẽ, epulasq; & rogante reger causas, quoties nonũ aliquid aduenterat, ut initia vigiliarum per centurionem nunciari, conuiuũ buccina dimitti, & structa antea auguralẽ aram, subdita face accendi: cuncta in maius atrollens, admiratione præsci moris affectit. Poly. lib. 14. tubicines & buccinatores conuiuij tempore cecinisse scribit. Tuba, ut Vegetius, & Acron scribunt, directa fuit, perditumq; propria. Ouid. lib. i. Metam.

*Veget. 3.
Acron
ad odam
Her.*

Non tuba directi, non aris cornua flexi.

Quoties autem tubicines canebant, ijs non signa, sed milites obtemperabant. Cæs. libro iii. in ciuil. Cæsar suos per Antonium cohortatus, tuba signum dari, atque in hostes impetum fieri iussit. Itaque siue ad opus, vel ad exercitationem milites exituri erant, sine signis à tubicine euocabantur, atque ab eodem reuocabantur, ut scribunt Modestinus, & Vegetius lib. ii. cap. xxii. Liuius lib. xxxvii. Praetor tubicines canere iubet, ut, si qui per agros palati essent, redirent. Tacitus libro ii. hist. Omisso tubæ sono, quo miles ad belli munus cietur, Cæsar libro vii. Cæsar receptui canenti iussit; legionisq; decimæ signa constitere: ac reliquarum milites legionum, non exaudito tubæ sono, tamen à tribunis militum legatiq; retinebantur. Isidorus libr. xii.

CLXX

tum in euocandis, tum in reuocandis milibus vario tubæ sonitu veteres vsos esse scribit. Hinc Liuius lib. xxv. Terrorem, inquit, tuba audita ex theatro faciebat, nam Romana erat, à proditoribus ad hæc ipsum preparata, & inscienter à Græco inflata: quis aut quibus signum daret, incertum efficiebat. Cornua olim ex vrorum, ut ait Vegetius, vel bubalis cornibus, ut Varro, fiebãt, postea ex ære facta sunt, ut idem ait Varro. Ouidius lib. i. Metamorpheseon.

Non tuba directi, non aris cornua flexi.

Cornicines canebant, cum aut mouebantur signa, aut iam mota sigẽda essent; itaq; eorum imperio non milites, ut in tubis, sed signa parebant, ut Modestinus, & Vegetius libr. ii. cap. v. scribunt. Liuius lib. xxiv. Cornu signa dare iubet, ut ceteræ copiae admoventur. In pælio tamen tubæ, cornuaq; simul canebant teste Vegetio libr. ii. cap. xxii. Liuius lib. ix. Ante imperium deinde concentum tubarum ac cornuum, cursu effuso in hostem feruntur. Et lib. xxx. Tubæ cornuaq; ab Romanis cecinerunt, &c. Et lib. ii. Hernicorum cohortem in stationem educit cornicines tubicinesq; in equos impositos canere ante vallum iubet, sollicitumq; hostem ad lucem tenere. Tacitus libro i. Annal. Postquam hæserè munimentis, datur cohortibus signum, cornuaq; & tubæ concinere, & in clamore & impetu tergis Germanorum circumfunduntur. Et libro secundo. Sentius occinere cornua, tubasq; & peti aggerem, erigi

et iugifcalas iussit: Qui cornu tubaque cecinerunt, Aeneatores dicti sunt, quod utraque fierent ex xre. Festus. Aeneatores, cornicines dicuntur, id est, cornu canentes. Suetonius in Iulio cap. xxxii Rapta ab vno aeneatore tuba profuit ad flumen.

Lituus incuruus fuit, sonumque habuit acutum, vt tuba grauem, teste Acrone ad odam primam Horatij. Charisius li. i. Lituum genus tubæ minoris fuisse dixit. Festus. Lituus, inquit, appellatus est, quod litis sit testis. Est enim genus buccinæ incuruæ, quo qui cecinerit dicitur Liticeus. Ennius

Inde loci lituus sonitus effundit acutos.

Equitum fuisse, vt tubam peditum docet Acron. Priscianus tamen de XII versibus Aeneid. lib. v. Equites dicit vfox esse tubis. Salustius in Iugurthina idem significat. De impromiso, inquit, vestigales, item cohortium, turmarum, legionum tubicines simul omnes tuba canere iubet.

Classicum nullius fuit ordinis militum, sed solius imperatoris; atque eo duntaxat presente, classico canebatur, fuitque in signe imperij, vt Modestinus, & Vegetius lib. II cap. xxii tradidere. Hinc à Propertio lib. ii eleg. ii. Prætorium nominatur. Et Liuius lib. xxix de Albio, & Atrio, qui in militari seditione imperium proconsulare sibi vsurparunt. In prætorio tetenderunt, classico apud eos cecinit. Quod si duo Imp. adessent bis classico canebatur. Cæs. lib. iii. cii. Pompeius suum cum Scipione honorem partitur: classico

cumque

eumque apud eum cani, & alterum illi iubet Prætorium tendi. Hinc Asdrubal assuetus Romanis moribus, duos Consules in iisdem castris esse suspicatus est, quod bis signum cecinisset. Liuius libro xxvii. Classico canebatur, cum concio aduocabatur ab Imperatore, vel extremo supplicio in aliquem animaduerebatur, vt Modestinus & Vegetius scribunt. Liuius libro v. Luce orta, vocatis classico ad concilium militibus, ad Tribunos, cum & recte & perperam factio precium deberetur, &c. Et lib. vii. Vbi ad prætorium ventum est, consul classico ad concionem vocat. Et lib. ix. Quod vbi audiuit consul, ex templo filium auersatus, concionem classico aduocari iussit: & mox licetor deligat ad palum, &c. Et in eodem libro, classico ex templo concionem aduocauit; Accede licetor, inquit, &c. Sed alijs quoque de causis classico canebatur. Liuius libro II. Prima luce classico signum profectiois dedit.

Atque hæc quidem de classico. quid autem fuerit, haud dictu procliu est. *Ser- classica iamque sonant.* Liuius ad lib. vii Virgilij, classico, & tubam flexilem, & sonum ipsum, qui tuba emittitur, significare dicit. Priscianus lib. V. de XII versibus Aeneidos: classico, tubam item esse dicit, & quod ea vterentur, classes equitum, classico appellatū. Alconius in Diuinationem Ciceronis, & tubam, & sonum, quo in nauibus vterentur, classico esse significare videtur. Cæsi, inquit, remigibus celesma per symphonicos solebat, & per assam vocem,

Q

id est,

id est, ore prolata, ut in Argo naui per Cytharam. possumus etiam intelligere ad hoc symphoniacos capi solere, ut in classe pugnantibus classicum canant, vnde ipsi tubæ classicis nomen possumus esse classicum. Cum his videtur sentire Suetonius in Iulio ca. xxxii. Ad quem audiendum cum præter pastores plurimi etiam ex stationibus milites concurrissent, interque eos & aeneatores, raptâ ab uno tuba, profilit ad flumen, & ingenti spiritu, classicum exortus pertendit ad alteram ripam. Vnde libro quarto, de lingua Latina, Classicum cornu fuisse videtur significare. Classicus, inquit, a classe; item qui cornu canit. Et Propertius lib. iii. eleg. ii.

Nil tibi si rano prætoria classica cornu Flare.

Et Modestinus, Vegetiusque libro ii. cap. xxii. Classicum appellatur, quod buccinatores per cornu dicunt, vel cum in militem capitaliter animaduertitur. Isidorus quoque libro xix. classica dicit esse cornua, quæ conuocandi causa erant facta, & à calando classica appellata.

Fortè verisimile est apud Imperatorem omnes simul tubicines, cornicines, liticines, æteterique certo quodam sono cecinisse, idque appellatum classicum. Polybius enim libro xi. v. scribit Romanorum fuisse consuetudinem, ut cœnæ tempore cuncti tubicines ac buccinatores simul ante prætorium canerent, quod signum erat, ut nocturnæ vigiliæ suis locis disponerentur. Lilius libro xxiv. Postero die ubi signa cœperunt canere.

canere, primi omnium parati, instructique ad prætorium conueniunt. Dio libro xlvii. scribit sub initium certaminis tubicines in orbe constitutos certum modulationis genus cecinisse, quo milites mouebantur, ut in ordine starent, armaque expedirent. Quod aliquis forte classicum possit interpretari.

Singulæ autem cohortes ac turmae tum legionis, tum auxiliorum suos habere tubicines. Sallustius in Iugurthina: De improviso, inquit, vestigales, item cohortium, turmarum, legionum tubicines simul omnes tuba canere iubet.

Seruius Tullius Rex cum classes institueret, iussit, ut cornicines tubicinesque in tres, ut ait Lilius, vel in duas, ut Dionysius, centurias iuniorum seniorumque distributi, quartam vel quintam classem (in hoc enim Lilius à Dionysio dissentit) sequerentur. Sed Lilius quidem solum cornicines tubicinesque nominat, Dionysius autem præterea *καλιπιδάς, τυμπανιδάς, βυκανιδάς, & τοὺς ἄλλοις τισὶν ὄργανοις ἐπισχεδινοντας τὰ παρακλητικὰ τοῦ πολέμου.* id est, tubicines, tympanistas, buccinatores, quique alijs instrumentis, quæ bello opus essent, significarent. Tympanorum tamen usum apud Romanos non memini me legere. Hs verò Parthos vltos esse narrat Appianus in Parthica.

De stipendio Militum.

CAP. XV.

Stipendium Romani milites neque ab initio Urbis meruerunt, neque eodem anno equites, quo pedites acceperunt: sed de suo quisque militię munere fungebatur. Festus. Priuato sumptu se alebant milites Romani pene ad id tēpus, quo Roma capta est à Gallis. Recte id quidem, nam peditibus stipendiū de publico persolutum est anno CCCXLVII. v. c. Anxure Volscorum oppido capto & direpto: equitibus verò tertio anno post, bello Veienti. Vtriusque rei testis est Liu. de Peditibus quidem lib. IV. Additum, inquit, omnium maxime tempestiuo principum in multitudinē munere, vt ante mentionem vllā plebis, Tribunorum tū decerneret Senatus, vt stipendium miles de publico acciperet; cum ante id tempus de suo quisque functus eo munere esset. De Equitibus verò sic idem scribit li. V. Placuit omnibus voluntariam extra ordinem profectis militiam, æra procedere; & equiti certus numerus æris est assignatus: tum primum equis merere equites ceperunt. Quod autem tum primum equites merere ceperisse dicuntur, id ita videtur, intelligendum, vt æra sint equitibus assignata, quibus militię munere ipsi fungerentur: nam ad equos emendos alendosque iam inde à Ser. Tullio rege æra de publico dabatur, vt supra ostentum est. Hinc Liuius lib. III. L. Tarquitium patriciæ gentis stipendia peditibus propter paupertatē fecisse dicit.

Quant-

Quantum autem militare stipendiū fuerit, haud facile dictū est. Polybius diurnum stipendium (ὁλοβόλον ille vocat, qua voce stipendium significari colligitur ex eodem libr. XI. cum loquitur de seditione militū Africani) pediti obolos duos fuisse scribit, duplex ceteri rioni, equiti drachmā. Liuius equitem stipendium triplex meruisse dicit; idque à. Cn. Cor. nelio Tribuno militum consulari primū datum anno v. c. CCCLIV. Et lib. septimo, id vt iam fulgo factitatum commemorat. Cum igitur peditis stipendium duorum fuerit obolorum, equitis autem triplex, conficitur necessario, vt eques sex obolos, sive, vt Polybius ait, drachmam acceperit: drachma enim, Plinio, Vitruuio ac Polluce auctoribus, sex obolos pondere effecit. Quæ si ad rationem Romanæ pecuniæ velimus reuocare, inueniemus equites diurnum stipendium denarium accepisse; pedites aliquanto amplius quam tres asses. Drachma enim græcus nummus Romano denario respondit, qui, teste Plinio, in militari stipendio pro decem assibus semper est datus: itaque oboli duo, tres asses, & alterius tertiam partem effecere.

Igitur antiquissimis temporibus, peditis diurnum stipendium, Romano nummo trium assium fuit: vix digna merces, pro qua tot labores, tot pericula subirent. Idque ad Iulij Cæsaris Dictatoris tempora permansit: qui, vt Suetonius ait, stipendium legionibus in perpetuum duplicauit: id est, vt ego quidem interpretor, vt esset assium sex septemue.

Q 3 Polica

Plin. l. 22
cap. vlt.
Pollux l. 9.
Pitman li. 3.
cap. 1.
li. 22. ca.
vlt. cap. 1.
33 cap. 1.

Postea Augustus cum rem militarem corrigeret, & ad certam stipendiorum pramiorumque formulam adstringeret; videtur stipendium militare decem assu constituisse. Certe ordinarium hoc stipendium fuisse post Augusti mortem sub initia principatus Iulij, Percennius quidam gregarius miles in Pannonica seditione ostendit apud Tacitum libro I Annal. Enimvero, inquit, militiam ipsam gravem, infructuosam, denis in diem assibus animam & corpus aestimari: nec aliud levamentum, quam si certis sub legibus militia iniretur, ut singulos denarios mererent.

Itaque eo tempore pedites denos in diem asses merebant: tum primu denarium postulare coeperunt, & impetrarunt. Cuius postulati ratio pluribus explicanda est, ut tota haec disputatione magis eluceat. Asses initio, ut Plinius & Festus scribunt, librales fuere; denariusque denis assibus, id est, decem libris aeri permutabatur.

Punico bello primo institutum est, ut asses pondere sextantario ferirentur, hoc est, ut binarum unciarum essent singuli. Postea bello Punico secundo uncialiales facti sunt, auctusque eorum numerus in denario; ut assibus sexdecim denarius aestimaretur. Mox lege Papiria semunciales percussit. Hac postrema assis mutatione (neque enim postea mutatum ad Vespasiani usque tempora, Plinius eorum aequalis tradit) nihil esse variatum in denario assium numerum existimo; sed asses sexdecim minore quidem pondere, numero au-

Plin. lib. 33. cap. 3. *De libris.* *Sextantarius, & grana et. P. Strabo. lib. 3. cap. 1.*

tem eodem, in denario ut antea fuisse, aut maiore etiam numero, quam antea: nam quae causa bello Punico secundo assium numerum pondere imminuto auxerat in denario: eadem potuit, lege Papiriana, efficere, ut, semuncia detracta, pluribus tamen assibus denarius permutaretur. Sed cum id nemo tradat, denarium eodem quo antea, assium numero & precio, pondere tantum diverso, remansisse credibile videtur.

Ex hac autem tanta assium ponderis, estimationisque varietate, cum fere quatuordecim omnes veniret, soli milites lucri expertes fuere: videlicet quibus non asses sexdecim, quot extremis temporibus diximus denarium pependisse; sed decem asses nouo pondere, veteri aestimatione pro denario darentur, tertium fere partis denarii istura. Itaque illi denarium non antiqua & militari, sed praesenti aestimatione postulabant: qua rem impetrata, dimidio plus in dies singulos lucrati sunt.

Alij deinceps Imperatores diurnum militis stipendium videntur auxisse, ut singulis mensibus denarios quinque & septuaginta, hoc est, aureos ternos acciperent (in aureo enim denarios siue drachmas quinque & septuaginta fuisse Dio & Zonaras docent) Domitianus postea quartum aureum menstruo stipendio addidit: hoc enim significat Suet. cum ait; Ad-

didit & quartum stipendium militi aureis ternis, ut ad tres aureos quartum addidisse dicat

Q 4 Zona

Zonaras enim Domitianum militare stipendium auxisse scribit: cumque antea quinque & septuaginta drachmas milites singuli mererent, Domitianum iussisse, ut centum darentur.

Concludimus igitur sic. Initio cum stipendium de publico merere pedites ceperunt, ternos in diem asses habuere: senos deinde septenosque; tum denos; postea denarium; postremo singulis mensibus aureos ternos, quibus quartum addidit Domitianus. Neque dubium videri potest, quin centurionum, equitumque stipendia aucta etiam proportione fuerint. Centurio enim duplex, Eques autem triplex stipendium meruit, ut Polybius docet. Equites tamen illi, quos duobus equis viros in bello diximus, duplex quoque stipendium, quoniam ceteri qui singularibus equis uterentur, accipere, quod Pararium *as* appellabatur, auctore Festo. Prætoriarum cohortis milites sesquiplez stipendium meruere: quod à P. Africano institutum scribit Festus. Postea Senatus, quo fidelem Augusti custodiam gererent, duplex ijs stipendium decreuit, ut narrat Dio lib. LIII. Percennius in seditiosa illa oratione, quam Tacitus refert in primo Annaliu, cum quereretur militibus legionarijs denos in diem asses dari; Prætorias cohortes binos denarios accepisse dicit: meruisse enim videtur asses triginta, qui binos denarios, duobus assibus minus efficiunt. Auctis deinde militum cæterorum stipendijs, *æra* quoque Prætorianorum aucta esse quis poterit dubitare?

Socij

Socij *æra* à suis ciuitatibus habuerunt: ac propterea singulæ ciuitates cum Præfecto mittebant aliquem, qui ijs stipendia numeraret, ut Polybius ait. Hinc Cæsar lib. III. bel. ciuil. de Roscillo & Aego Allobrogibus, qui suæ ciuitatis equitibus præerant; Falsum ab ijs equitum numerum referri, quorum stipendium auerterent. Interdum tamen Romani ijs stipendia soluerunt: id autem primum factum in Hispania bello Punico secundo scribit Livius l. XXIV. in extremo. Cum Romani Celtiberos mercede conduxerunt: Zonaras autem, in Sicilia bello Punico primo, Galloz mercenarium militem in castris Romanorū primum fuisse narrat Cæcilio Metello, N. Fabio Coss.

Hoc autem stipendio non victum sibi modo, sed vestes, arma, tentoria, ceteraque quæ usus posceret, milites comparabant: additque, Polybius, licet hæc de publico militibus aliquando essent curata, tamen semper ex diurna mercede pro ijs ratam pecuniæ summam à Quæstore fuisse detractam. Quæ re adductus C. Gracchus Trib. pl. legem tulit, resse Plutarcho, ut vestes militibus de publico darentur, nec propterea quidquam de stipendio minueretur. Quæ lex postea, aucto militibus stipendio, videtur abrogata: nam apud Tacitum Percennius idem sic queritur. Militiam ipsam grauem, infructuosam, denis in diem assibus animam & corpus æstimari, hinc vestem, arma, tentoria, hinc seditiam centurionum, & vacationes munerum redimi. Fru-

Q s mentum

mentum tamen antiquissimis temporibus
na cum stipendio militibus de publico da-
tum idem Polybius narrat: Ac pedites quidē
ex tribus partibus medimni Attici (is Roma-
no modio æqualis est, vt scribit Nepos in At-
tici vita) duas tritici, singulis mensibus ac-
cepere: equites vero medimnos tritici duos,
hordei ad alendum equum septem, pro hor-
deo tamen pecuniam interdum accepisse quā
Hordiarium nominarent, testis est Festus. So-
cij item pedibus tantundem, quantum Ro-
manis datum: equitibus autem tritici medi-
mus, ac tertia pars alterius hordei medimni
quinque: quæ ipsis muneris loco tributa Po-
lybius scribit. Seuerus tamen Imperator pri-
mus frumenti summam militibus auxit, vt re-
fert Herodianus li. ii. Hinc in historijs pas-
sim legitur facta militibus frumenti distri-
batio. Cæsar li. i. Gall. Vbi se diutius duci in-
tellexit Cæsar, & diem instare, quo die fru-
mentum militibus meriti oporteret. & li. vi.
Post diem septimum sese reuersurum confir-
mat, quam ad diem legioni deberi frumen-
tum sciebat. Linius libr. xxxvii. Stipendium
militare, & frumentum duplex post trium-
phum militibus datum.

Atque hæc quidem de stipendio gregario-
rum militum satis dicta sunt. De Magistratū
stipendio deinceps dicendum est. Centurio-
nes alterum tantum ac pedites supra ex Poly-
bio ostensum est accepisse. Tribuni stipendii
quantum fuerit: non plane, vt puto, constat: o-
pimū certe fuisse apparet ex lucretialis sat. 3.

alii

Alter enim, quantum in legione Tribuni

Accipiunt, donat Calumæ vel Catione.

Et Plinio qui lib. xxxiv non sine stomacho
scribit, Nec pudet candelabrum Tribunorum
militarium salarijs emere.

Quidam Tribuni stipendium talentum fuis-
se colligunt ex Strabone, qui Tigranem mili-
tibus Pompeij diuisisse dicit drachmas quin-
quaginta, centurioni mille, tribuno, talentum;
vel, vt Plutarchus scribit in vita Pompeij, mi-
lici dimidiam argenti minam, Centurioni
minas decem, Tribuno talentum; hoc est sex

millia drachmarum (tot enim talentum dra-
chmis æquatum, Plinius, Pollux, ac Festus
tradunt) siue minas sexaginta, cum mina à
Solone centum drachmis finita sit, vt scribit
in vita Plutarchus. Plin. l. 21. c. vlr. Sed, ni fal-
lor, donatum illud fuit à barbaro Rege col-
latum, non legitimum stipendium à Roma-
no Imperatore numeratum. Sed neque ex do-
natiui summa, ordinarij stipendij quantitas
colligi potest: cum donatiuum pro liberali-
tate Imperatorum ac prædæ copia minus mi-
nuscq; fuerit. Centurioni stipendium duplex
fuisse ostendimus, eadem proportio non ra-
ro seruata in donatiuo, sæpe etiam variata
est: nam in Tigranis donatiuo amplius de-
cuplum accepit Centurio. Appianus libro
quarto, singulis militibus à Bruto & Cassio
datis dicit drachmas mille quingentas, cen-
turioni quincuplum, Tribuno amplius. Idem
Antonium distribuisse scribit militi drach-
marum quinque millia, Centurioni quin-
cuplum

Hermel.
in c. 3. li.
34. Plin.
li. XI. fo-
re extro:
mo.

Plin. l. 35.
cap. XI.
Pollux l.
9. Festus
n. Talen-
tum.

cuplum, Tribuno duplo amplius. Ergo hoc etiam inter reliqua antiquitatis incerta, obscurum sit quantum fuerit Tribuni stipendium. Neque dubium esse potest quin Legati, Quæstores, alijque multo plura acceperint quam Tribuni.

Ipsi autem Imperatori, quod certum est, omnia de publico præbebantur, vestes, vasa, vehicula, muli, tabernacula, triticum, ordeum, sumptusque reliquos, non solum in ipsum, sed etiam in comites ac necessarios eius. Cicero de signis. Maiores nostri neminem qui cum potestate aut legatione in provinciam esset profectus, tam amentem fore putauerunt, ut emeret argentum, dabatur enim de publico: aut vestem, præbebatur enim legibus. Livijs lib. XXX. Tabernacula, militaremque suppellectilem, qualem præberi consuli mos est. & lib. XLII. initio. Ante L. Postumium cons. nemo unquam locijs in vlla re oneri aut sumptui fuit: ideo magistratus mulis, tabernaculisque, & omni alio instrumento militari ornabantur: ne quid tale imperarent locijs. Suetonius scribit Augustum instituisse, ut ad mulos & tabernacula quæ publice locari solebant, certa pecunia constitueretur. Plutarchus etiam Caronem refert non plus tritici in se ipsum, suumque comitatum; quam tres atricos medimnos singulis mensibus accepisse: in iumenta vero singulis diebus ordeum minimum semimedimnorum. Atque idem significat Magistratus in provincias euntes tabernacula, lectos, vestesque de publico accepisse: eis

se: eisque rebus Caronem abstinuisset. Quamuis autem diurna mercede stipendium Romani militis cum Polybio aestimauimus, id tamen non sic est intelligendum ut in singulos dies acciperent stipendium, sed potius in sex menses, aut etiam in annum. Varro de vita populi Rom. ut citat Nonius. Stipendium appellabatur æs, quod militi semestre aut annum dabatur: Livijs lib. V. Annua æra habes, annuam operam ede: an tu æquum censes militiae semestri, solidum te stipendium annum accipere? Et lib. XLII. Bis quæ annua mercedem legiones stipendia feci. Hinc stipendia pro militia annis vsurpantur. Hirtius lib. VIII. Undecima legio octauam iam stipendio functa. Quare cum Fulvius Trib. mil. ante per solutum stipendiorum tempus legionem dimisisset, iure iurando ad egit centuriones, æs in æratum ad Quæstores esse delaturos, ut scribit Livijs lib. XL. Ad stipendium accipiendum milites nominatim citabantur. Livijs libro XXVIII. Citati milites nominatim apud Tribunos militum in verba P. Scipionis iuratur, stipendiumque; ad nomen singulis per solutum. Scribit Isidorus certas notas additas eorum lib. i. c. 23. nominibus qui stipendium accepissent. Stipendium autem milites in balteo siue zona habebant. hinc Livijs lib. XXXIII. de militibus. Negoriandi ferme causa argentum in zonis habentes in comitatibus erant. Vopiscus in Aureliano. Miles stipendium in balteo, non in popina habeat. Spartianus in Pescennio. Idem iussit, ne in zonis milites ad bellum

bellum aureos vel argenteos nummos portarent; sed publice comendant recepturi post praelia quod dederant. & Gracchus in oratione quadam apud Gellium. Zonas quas plenas argenti extuli, eas ex provincia inanes reculi.

Porro stipendium, frumentum, vestes, ceteraque quae de publico debebantur, Quaestor curabat ex ea pecunia, quae iussu senatus, ut Polybius ait, ipsi Roma fuerat à Tribunis aerijs adnumerata. Ut enim Quaestores aerijs pecuniam tractabant, quam in ararium inferrent; ita Tribuni aerijs, quam ex arario sumtam Quaestori Imperatoris in stipendium exercitus erogarent. Videntur autem singulis legionibus stipendium singuli Tribuni vitandae confusionis causa, curasse. Vnde Festus Primum Tribuni fuisse dicit, qui prima legioni tributum scribebat.

Pecunia quae à Tribunis Quaestori assignabatur, Atributa, sine Atributum dicta est. Varro li. IV. de lingua lat. Pecunia quae assignata erat, Atributum dictum, ab eo, quibus attributa erat pecunia, ut militi reddant, Tribuni aerijs. Et libr. x. epistoliarum quaestio-num, auctore Gellio. Pignoris capio ob es militare, quod aes à Tribuno aerijs miles accipere debebat. Aconius ad libr. i. Verr. Pecunia attributa, quae in stipendium militum de aerijs à Tribunis aerijs adnumerari Quaestori solet. Hinc Cicero libro IV. Verrin. pecunia attributa numerata est; profectus est Quaestor in provinciam, venit in Galliam expectatus ad exercitum consularem cum pecunia

pecunia. Et paullo post de rationibus à Quaestore Verre in ararium relatis. Accepi, inquit, vicies ducenta triginta quinque millia, quadringentos septemdecim nummos. dedi stipendio, frumento, legatis, pro quaestoribus, cohorti praetoriae HS mille sexcenta triginta quinque millia, quadringentos septemdecim nummos. Ad quem locum Aconius. Haec, inquit, omnia nomina sunt erogationum, quibus aut stipendium militibus dedisse se se dicit Verres, aut frumentum coemisse in annonam exercitus, aut legatis, & pro quaestori in sumptum dedisse: eis enim alimenta de publico dantur. Hoc in munere stipendij militibus numerandi Quaestori qui aderant, Libripendes dicti, veteri nomine retento, consuetudine immutata, qua olim asses, ut Plinius ait, non numerabantur, sed pendebantur.

Atque haec quidem de stipendio, quod olim non dabatur: postea ubi de publico conferri coeptum, simul etiam tributum ex censu indictum est, unde stipendium conficeretur. Hinc insam cepere Tribuni plebis beneficii senatus reprehendendi, cum dicerent illa quae Liuius refert l. 4. Vnde enim eam pecuniam confici posse, nisi tributo populo indicto, Et mox. Indicto iam tributo, edixerunt etiam Tribuni auxilio se futuros, si quis in militare stipendium tributum non contulisset. Patres bene coepit rem perseveranter tueri: conferre ipsi prius; & quia nondum argentum signatum erat, aes et aue plaustris quidam ad ararium conuehentes, speciosam etiam collationem faciebant, cum senatus

senatus summa fide ex censu contulisset; primores plebis nobilium amici, ex composito conferre incipiunt: quos cum & à patribus collaudari, & à militari ætate tanquam bonos ciues cõspici vulgus hominum vidit, repente spreto tribunicio auxilio, certamen conferendi est ortum. Et libr. V. Romæ simul delectu, simul tributo conferendo laboratum est: quantum enim augebatur militum numerus, tanto maior e pecunia in stipendium opus erat; eaque tributo conferebatur.

Ergo ex eo tẽpore Populus Roman. tributum pendere cepit in stipendia militũ; duravitque tributi collatio vsque ad L. Pauli Macedonicum triumphum, post annum vrbiſ DLXXXVI. is enim tantum in ærarium pecunia inuexit, vt finem attulerit tributorum, quemadmodum Cicero, Pliniusque tradidere. Addit Plutarchus tãtam pecuniam à Paulo esse illatam, vt populus Roman. vsque ad consulatum Hirtij & Panfæ tributo conferendo vacarit. Quæ de ordinaria tributi collatione videntur esse intelligenda: nihil enim prohibet, quin aliquando in angustijs ærarij extra ordinem tributum indictum esse possit. certe, quod negare nemo potest, frequens post Hirtij ac Panfæ consulatum, tributi collati mentio reperitur.

Postremis temporibus Augustus perpetuis legionibus constitutis, M. Aemilio Lepido, L. Arruntio Coss. an. v. c. DCCLVIII. Aærarium militare instituit, non solum ex vigesima hæ-

ma hereditatum legatorumque, & quinquagesima mancipiorum venalium, quod scribit Dio: sed etiam ex centesima rerum omnium quæ venderentur vt Tacitus significare videtur libro 1. Annal. in extremo. Centesimam, inquit, rerum venalium post bella ciuilia institutam deprecante populo: edixit Tiberius, militare ærarium eo subsidio niti. Hæc intellexit Suetonius, cum in Augusto scribit, vt perpetuo ac sine difficultate sumptus ad tuendos milites prosequendo sique suppetere, ærarium militare cum vectigalibus nouis constituit. Huic ærario Augustus, Dione teste, tres Prætorios præfecit: atque ijs singulis præter ceteram ministrorum turbam, binos etiam lictores attribuit.

Libr. 55

R

LIBER

Cicer. de
officijs
Plin. l. 33
ca. 3.

LIBER QVARTVS.

De die, loco, militibus ad conueniendum indicto.

CAPVT I.

Dilectu igitur perfecto, militumque gradibus armisque distributis, Imperator locum indicabat, quo scripti milites omnes Romani, sociique ad certam diem conuenirent. Polybius libr. VI. Lilius libr. xxxvi. M. Acilius Cos. edixit, ut quos L. Quintilius milites conscripserat, & quos socii nominisq; latino imperasset, quos secum in prouinciam ire oporteret, & tribuni militum legionis primæ & tertie, uti omnes Brundisium Idibus Martijs conuenirent. Hanc vero diem Imperator ex auctoritate senatus, rite captatis in templo auspicijs pro concione ediebat. Lilius libr. xxiii. De exercitijs ita decretum est, ut duabus legionibus urbanis Ti. Sempronius Cos. Cales ad conueniendum diem ediceret. Et libr. xxxiv. Minutius Cos. cui Ligures prouincia obuenerat, ex auctoritate patrum in rostra ascendit, & edixit, ut legiones duæ urbanæ, quæ superiore anno conscriptæ essent, post diem decimum Aretij adessent. Et libr. xxxvii. L. Cornelius Cos. pro concione edixit, ut milites, quos ipse in supplemen-

plementum scripserat, ut hi omnes Idibus Quintilibus Brundisium conuenirent. De auspicijs porro idem Lilius testis est libro XLV. Consul cum legionibus ad conueniendum diem dixit, non auspiciato templum intravit: vitio diem dictum esse augures, cum ad eos relatum est, decreuerunt. legiones Romanæ, quod vitio dies exercitui ad conueniendum dicta erat, Romæ manserant. Quod si Imperator veterem exercitum à decessore acciperet, edicto, litterisque missis diem locumque similiter designabat. Lilius li. XXI. Consulum designatorum alter Flaminius, cuius legiones, quæ Placentiæ hibernabant, sorte euenerant; edictum, litterasque ad consulem misit, ut is exercitus idibus Martijs Ariminij esset in castris. Ad diem dictam milites omnes præsto erant cum vallo, armis, cibarijs, aliisque rebus necessarijs. Lilius libr. III. Dictator cum magistro equitum in concionem venit, iussitum edicit, claudi tabernaculorum urbe iuber, vetat quemquam priuatæ quidquam rei agere, tum quicunque urbe militari essent, armati cum cibarijs in die quinque coctis, vallisque duodenis ante solis occasum Martio in campo adessent.

Qui autem miles die, qui prædictus fuerat, absuisset, neque excusatus esset, infrequens dabatur, ut ex Cincio docet Geilius li. XVI. capite quarto. Itaque omnes adesse cogebantur, teste Polybio; atque ad id etiam iustitiorando adigebantur, se iussu Imperatoris conuenturos, neque iniussu abituros his

additis exceptionibus, quas ex eodē Cincius Gellius exponit. Nisi funus familiare fuerit; Feriæ vindemiales; Calendæq; quæ non eius rei causa in eum diem collatæ sint, quo is eo die minus ibi esset; morbus fonticus; auspiciūque, quod sine piaculo præterire non liceat; sacrificiūque anniversarium, quod reſe fieri non posset, nisi ipſus eo die ibi sit; ius hostiſue status, condictusue dies cum hoste. Si cui eorum harumque causa erit, eum se postredie, quam per eas causas licebit, eo die venturum, aditurumque eum; qui cum pagum, vicum; oppidūque delegerit, hæc ille. Atque morbi quidem; & auspicio- rum meminit etiam Polybius: funeris vero familiaris Dionysius libro XI. Huius iurifurandi meminit etiam Liuius libr. III. Nobis, inquit, Quintus, nihil delectū opus est, cum quo tempore. P. Valerius ad recipiendum Cæpitoliū arma plebi dedit, omnes in verba iurauerint, conuenturos se iussu consulis, nec iniussu abituros. Atque initio quidem milites hoc iureiurando non adigebantur à Tribūnis, sed ipsi inter se vbi in centurias decuriasq; descripti essent, equites peditesq; cōiurabant, sese iussu consulum conuenturos, neque fugæ atque formidinis ergo abituros, neque ex ordine recessuros, nisi teli sumendi, aut petendi, aut hostis feriendi, aut ciuis seruandi causa; bello deinde l'unico secundo Paulo & Varrone Coss. id ex voluntario inter milites fœdere, à Tribūnis ad legitimam iurifurandi adactionem translatum est, vt scri-
bunt

bunt Liuius lib. XXII. & Frontinus lib. IV. ca. 1. Stratag.

Non solum igitur milites se ad diem, quam dixisset imperator, conuenturos iurabant, sed etiam se iniussu non abituros. Quæ tamen causæ militem excusabant, quo minus ad diem dictam adesset, eadem etiam efficiebant, vt ab Imperatore commeatum impetraret. Commeatus autem dicitur auctore Fe-
sto tempus, quo miles ire redireque commo-
de posset. Sic Virginius, vt filiæ pudicitia succurreret, funus familiare ementitus, abeundi à castris potestatem ab Imperatore extorsit, vt tradit Dionysius libro XI. Dabatur vero commeatus vel singulis militibus, vel pluribus qui sub signo mittebantur. Hirtius de bello Africano. Eodem tempore ex legionibus omnibus milites, qui aut morbo impediti, aut commeatu dato cum signis non poterant ante transire in Africam; ad millia quattuor, equites quadringenti, funditores, sagittarijque mille vno commeatu Cæsari occurrerunt. Porro cum dabatur commeatus, dies etiam præſcribebatur, ad quem reuerti deberet: atque militis nomen qui commeatum accepisset, & quot dierum notabatur vt scribit Vegetius libro II. capit. XIX. Qui autem ad diem commeatus non redisset, neque excusatus esset vt emanſor & desertor capite puniebatur, quemadmodum tradunt iurisconsulti Digest. libro XLIX. de re militari. Auctor ad Herennium libr. primo. Necessitatem excusabit, vt ille, qui ad diem com-
meatus

243 DE RE MILITARI
meatus non venit, quod eum aquæ interclu-
sissent.

De Profectione Imperatorum ex vrbe.

C A P. II.

Premiſſis militibus ipſe mox Imperator ſe-
quebatur, verum antequam id faceret, ſi
Conſules eſſent, qui exirent, ſerias latinas in-
dicebant, Iouique latiali ſollemne ſacrum
in monte Albano faciebant, atque Dio libr.
XLVI. nunquam Conſules ante latinas ex vr-
be profectos eſſe, quin ea res magno ipſis, rei-
publ. ſteterit. hinc Liuius libr. XXV. Romæ
Conſules Prætoresſque vſque ante diem V. Ka-
lend. Maias latine tenuerunt, eo die, perpe-
trato ſacro in monte, in ſuas quiſque provin-
cias proficiſcuntur.

Quo autem die ex vrbe in provinciam exi-
bant, in Capitolium profecti ſollemnia pro
Republ. vota nuncupabant, quæ vota nuncu-
pata dicta ſunt, & in tabulas referebantur. Fe-
ſtus, Vota nuncupata dicuntur, quæ conſules
& Prætores cum in provincias proficiſcun-
tur faciunt, ea in tabulas præſentibus multis
referuntur. Cicero de ſupplicijs. Cum palu-
datus exiſſet, vota que pro imperio ſuo, com-
muniſq; populi Rom. ſalute nuncuparet. Cæ-
ſar l. i. ciu. Paludati votis nuncupatis exeunt.
Hinc illa apud Liuium libro XXI. Senatus
indignantis, quia C. Flaminius hæc omiſi-
ſſet, Non cum ſenatu modo, ſed cum dijs im-
mortalibus C. Flaminius bellum gerere: com-
mizia Prætorum, & Capitolium, & ſollem-

nem

ROMANOR. LIB. IIII. 249

nem votorum nuncupationem fugiſſe, ne la-
tinas indiceret, Iouique latiali ſollemne ſa-
crum in monte Albano faceret, ne auſpicato
profectus in Capitolium ad vota nuncupan-
da, paludatus inde ad provinciam iret. Simi-
lia Cicero de Antonio V. Philip.

Vota autem ex S. C. præeunte Pontifice Max.
faciebant. Liuius libr. IV. Dictator præeunte A.
Cornelio Pont. Max. ludos magnos tumul-
tus cauſa vouit. Et libro quinto. Dictator,
ſatis iam omnibus ad id bellum paratis, lu-
dos magnos ex S. C. vouit Veijs captis ſe fa-
cturum.

Prodigia quoque, ſi quæ eſſent nunciata,
antequam proficiſcetur Imperator, pro-
curabantur. Liuius libro XXIII. Conſules
duabus vrbaniſ legionibus ſcriptis, ſupple-
mento que in alias lecto, priuſquam ab vrbe
mouerent, prodigia procurarunt, quæ nun-
ciata erant. Et libr. XXVII. Prætores in pro-
vincias profecti. Conſules religio tenebat,
quod prodigijs aliquot nunciatis, non facili-
litabant. Et libr. XXXIII. Priuſquam Præ-
tores ad bellum prope nouum proficiſceren-
tur, aut ipſi conſules ab vrbe mouerent, pro-
curare, vt aſſolet, prodigia quæ nunciaban-
tur, iuſſi. Et libro trigeſimo ſeptimo. Priuſ-
quam conſules in provincias proficiſceren-
tur prodigia per Pontifices procurari pla-
cuit.

Munus gladiatorium, venationeſque, data
ab Imperatoribus, priuſquam proficiſceren-
tur, ſcribit in Maximi & Balbini vita Capi-
tolianus

R 4

tolinus; cuius moris originem sic idem explicat. His gestis, celebratisq; sacris, datis ludis scenicis, ludisque Circensibus, gladiatorio etiam munere, Maximus, susceptis votis in Capitolio, ad bellum contra Maximinū missus est cum exercitu ingenti, Prætorianis Romæ manentibus. Vnde autem mos tractus sit, ut proficiscentes ad bellum Imperatores munus gladiatorium & venatus darent, breuiter dicendum est. Multi dicunt apud veteres hanc deuotionem contra hostes factam, ut ciuium sanguine litato specie pugarum, se Nemesis, id est, vis quædam fortunæ satiarer: alij hoc litteris tradunt, quod verisimilius credo, itur os ad bellum Romanos debuisse pugnas videre, & vulnera, & ferrum, & nudas inter se cohortes, ne dimicantes in bello armatos hostes timerent, aut vulnera & sanguinem perhorrescerent. Hæc Capitolinus.

Omnibus autem, quæ assolent, diuinis humanisque procuratis Imperator, sumto paludamento cum licioribus item paludatis, aliisque insignibus imperij, amicis profrequentibus ac bene ominantibus proficiscebatur ad portam. Liius libro xxxi. P. Sulpicius Cos. secundum vota in Capitolio nuncupata, paludatus cum licioribus profectus ab vrbe Brundisium venit. & libro quadragesimo quinto. Consul proficiscentes Prætorie paludatis licioribus in prouinciam & ad bellum, vota in Capitolio nuncupat. Cicer. epist.

epist. vi. lib. xiii famil. Cum te profequeretur paludatum. Et in Pisoniana. An cum proficiscebamini paludati in prouincias, consules vos quisquam putauit? itaque, credo, si minus frequentia sua vestrum egressum ornando atque celebrando: at omnibus saltem bonis, ut cōsules, non tristissimis, ut hostes aut proditores profequerentur? Hinc Lii. lib. xxi in C. Flaminio Cos. illud tanquam nouum & insolens obseruauit, Lix modo, sine insignibus, sine licioribus, profectum clam, furtim; haud aliter quam si ex silij causa solum vertisset. Et de C. Claudio li. xli. C. Claudius Cos. Veritus, ne forte ea res prouinciam exercitumque sibi adimeret, non votis nuncupatis, non paludatis licioribus, vno omnium certiore facto collega, nocte profectus præcepit in prouinciam abire.

Ad portam Imperator, Prætoris nomine salutabatur, quem morem sic explicat Festus; Prætor, inquit, ad portam nunc salutatur is, qui in prouinciam Proprætor aut Proconsule exit, cuius rei morem ait fuisse Cincius in libro de Consulibus potestate talem. Albanos rerum potitos vsque ad Tullam regem. Alba deinde diruta vsque ad P. Decium Murem, Cons. populos Latinos ad caput Ferentinæ, quod est sub monte Albano, consulere solitos, & imperium communi consilio administrare. itaque quo anno Romanos imperatores ad exercitum mittere oporteret, iussu nominis Latini, complures nostras in Capitolio a Sole oriente auspicijs operam dare solitos.

vbi aues addixissent, militem illū, qui à com-
rauni Latino missus esset, illum, quem aues ad-
dixerant, Prætozem salutare solitum; qui
eam Prætoris nomine obtineret. Hæc Fe-
stus.

Imperator ad portam profectus, salutatuf-
que, aut continuo ad exercitum proficisceta-
tur, aut si quid in vrbe negotij haberet, extra
vrbem per aliquot dies commorabatur; pro-
pterea quod cum imperio in vrbe esse non
posset. Qui quamdiu extra vrbem cum impe-
rio subsistebat, ad vrbem esse dicebatur. Ci-
cero in Sextiana. Erat Pompeius ad portas, e-
rat cum imperio. Et in Præura Siciliensi.
Verres, simulatque ei sorte provincia Siciliæ
obuenit, statim Romæ, & ad vrbem, antequam
proficisceretur, &c. Ad quem locum ita scri-
bit Asconius. Omnis magistratus, qui intra-
muranus non est, nec urbanus, si administra-
tor eius Romæ est, ad vrbem dicitur. Idem
Asconius alibi: ad vrbem dici solet de ijs
qui cum potestate provinciali nondum in
provinciam profecti essent.

Quantam autem dignitatem hæc Impera-
toris profectio haberet, Lilius declarat libr.
XII. Per hos forte dies P. Licinius Cos. vo-
tis in Capitolio nuncupatis, paludatis ab
vrbe profectus est. Semper quidem ea res
cum magna dignitate ac maiestate geritur:
præcipue conuertit oculos animosque, cum
ad magnum nobilemque, aut virtute, aut for-
tuna hostem, euntem consulem prosequun-
tur. Contrahit enim non officij modo cura,

sed

sed etiam studium spectaculi, vt videant du-
cem suum, cuius imperio consilioque sum-
mam respiciendum permiserunt. Subit dein-
de cogitatio animi, qui belli calus, quam
inertus fortunæ euentus, communisq; Mars
belli sic; aduerfa, secunda, quæque incertia &
temeritate ducum clades sæpe acciderint,
quæ contra bona prudentia, & virtus attule-
rit, quem seire mortalium, vtrius mentis, v-
trius fortunæ consulem ad bellum mittant;
triumphantem, ne mox cum exercitu victore
scendantem Capitolium ad eosdem deos, à
quibus proficiscatur, visuri: an hostibus eam
præbituri laritiam sint. Hæc Lilius. Quibus
ex verbis quantæ ea res maiestatis fuerit, in-
telligimus. Neque id tantè immerito: neque
enim legitimum habere imperiū putabatur
is, qui hæc solemnia non tenuisset.

Hinc illa de C. Flaminio Cos. qui simulato
itinere priuatus clam in provinciam abierat;
Quod illi iustum imperium, quod auspiciū
elicti magistratus, id à domo, publicis priua-
tisque penetibus, Latinis ferijs actis, sacrifici-
cio in monte perfecto, votis rite in Capito-
lio nuncupatis, secum ferre, nec priuatum
auspiciū lequi. Hinc etiam C. Claudij Cos.
qui non votis nuncupatis, non paludatis li-
ctoribus præcepit ad exercitum venerat, à mi-
litoribus contempturn imperium est, Quod tum
consulis imperio dicto audientes futuros se-
se dicerent; cum is more maiorum secūdum
vota in Capitolio nuncupata, lictoribus pa-
ludatis profectus ab vrbe esset.

Lil. l. 287

Lil. l. 45.

De

off. v. in
Verres.

Vbi igitur Imperator ad exercitum peruenisset, eum rite lustrabat, concioneq; adlocata, aut vetera emendabat, aut noua instituebat. Linius li. xxiii. T. Sempronius Cons. Sinuessæ, quo ad conueniendum diem edixerat, exercitu lustrato, transgressus Vulturum flumen, circa Linternum castra posuit. Et li. xxxviii. Vere primo Ephesum Cōsul venit, acceptisque copijs à L. Scipione & exercitu lustrato concionem apud milites habuit.

Fuit autem Lustratio solemne sacrificium, quo cæsis victimis exercitus expiabatur, teste Plutarcho, qui illud etiam cum Appiano veluti augurij infelicissimi obseruauit, quod Crasso in exercitus Lustratione, extra ab haruspice porrecta exciderint. Id autem sacrificium extra castra fiebat, vt scribit in Bruto Plutarchus. Ex quo Dio lib. xlvii Octauiano milites timoris accusatos scribit à Bruti, Cassijque militibus, quod intra castra lustrarentur. In lustratione milites, & Imperator coronati fuere, vt docet in Marcello Plutarch. Hinc idem in Bruti vita narrat, ostenti loco acceptum, quod Cassio in lustrando exercitu coronam inuersam licet obrulisset. Porro sumptum & hostias ad sacrificium ipse Imperator suppeditabat, auctore in eadem vita Bruti Plutarcho, qui dicit singulis militibus à Bruto distributas drachmas quinquagenas & trumentum: ab Antonio autem & Cæsare

quinas

quinas drachmas, & modicum frumentum. Illud etiam in lustratione obseruatum est, vt qui hostias duceret ad sacrificium, bonis nominibus eligerentur. Cicero li. i. de Diuinat. Cum imperator exercitum, censor populum lustraret, bonis nominibus, qui hostias ducerent, eligebantur. Bona autem nomina sunt, vt alibi diximus, Valerius, Saluius, Statorius. Idem mos in lustranda classe obseruatus est; Linius lib. xxxvi. C. Linius præfectus Romanæ classis, lustrata classe ad Lacinium altum petit. Et lib. xxxvii. Accepta à Lino classe, & sacrificio, vt assolet, rite facto, Aemilius consilium aduocauit. Et lib. xlv. Delphis Apollini pro me, exercitibus & classibus lustra sacrificauit. Morem autem lustrandæ classis narrat Appianus, vt quidem Candidus interpretatur, cum parata essent omnia, Cæsar classis exercitum hoc modo purgauit.

Altaria primum maris in littore sita alluntur vndis, multitudo omnis circumquaque magno silentio per naues assidet. Sacerdotes in mari consistentes sacra faciunt, terque per exercitum scaphis circumuecti purgamina sacra deferunt, duobus vna ad nauigantibus, & purgamina extollentibus, vt ab exercitu quæque depellant, diuidentes deinde ea, partem in mare prociunt, partem altaribus impositam flammis adolent, ac protinus omnis multitudo ea benedicit. Sic Romani classem purgare solent. Hac Appianus. Solemnem autem precationem: quæ extra porricebantur in mare, Linius exponit lib. xxix. Vbi illuxit,

Scipio

Scipio est prætoria nauis, silentio per præconem facto. Dixitque, inquit, qui maria terrasque colitis, vos precor, quæ solique, quæ in meo imperio gesta sunt, geruntur, postque gerentur, ea mihi, populo plebique Romanæ, locijs, nominique latino, qui populi Romani, quique meam sectam, imperium, auspiciisque terræ, mari, omnibusque sequuntur, bene vertant, eaque vos omnia bene iuuecis, bonis auscibus auxitis: saluos incolumesque, victis perduellis victores spolijs decoratos, præda onustos, triumphantesque mecum domos reduces sistatis: inimicorum, hostiumque vlciscendorum copiam faxitis: quæque populus Carthaginensium in ciuitatem nostram facere molitus est, ea vt mihi populoque Rom. in ciuitatem Carthaginensium exempla edendi facultatem detis. Secundum eas preces, cruda extra, caesa victima (vri mos) in mare proiecit, tubaque signum dedit proficiscendi. Hæc Liuius.

Exercitu, classe lustrata, Imperator, vti dixi, concionem aduocabat, & quæ vellet in exercitu præcipiebat. Liuius li. xxviii. Consul acceptis copijs à L. Scipione, & exercitu lustrato, concionem apud milites habuit: qua, collaudata virtute eorum, quod cum Antiocho vno prælio debellassent, adhortatu est eos ad nouum cum Gallis suscipiendum bellum. Et lib. xxxvii. Accepta à Liuius classe, & sacrificio, vt assolet, rite facto, Acilius consilium aduocauit. Tacitus libro xv. Lustratum rite exercitum ad concionem vocat. L. Paulus in concione apud Liuium, bello Persico mutasse

le quæ-

le quædam in exercitu dicit, quæ magna impedimenta victoriæ essent. Eadem de Scipione epitoma l. vii. & apud Appianum in Libya. Item de Metello Sallustius in Iugurthina narrat; quorum vterque multa in exercitu correxit.

De itineribus militarijs, siue de agmine.

CAP. IV.

Explicatis ijs, quæ ad belli apparatus in vrbe facere videbantur; tempus iam est, vt exercitum ex vrbe educamus, & quanam ordo fuerit exercitus in incedendo videamus. Agminis (sic enim, Isidoro teste, exercitus ad lib. 9. iter instructus appellatur) duo genera dicitur esse Seruius. Quadratum, quod in missis etiam iumentis incedit, vt vbiuis posse considere: Pilatum alterum, quod sine iumentis incedit, sed inter se densum est, quo facilius per iniqua loca transmittatur. Scæurus de vita sua. In agrum hostium veni: pilatum exercitum duxi. Afellio Sempronius, quartum signum accedebat, siue pilatum, siue passim iter facere volebat. Seneca epist. lx. Ire quadrato agmine exercitum, vbi hostis ab omni parte suspectus est, pugna paratum. Et Liuius lib. x. Fabius, impedimentis in locum tutum remotis, præsidioque modico imposito, præmonitis militibus adesse certamen, quadrato agmine ad hostium latebras succedit. Quæ Liuij verba haud verum esse ostendunt, quod Seruius docet, quadrato agmini iumenta esse immissa.

Quo-

Quoquo autem modo se res habeat, non idem semper videtur fuisse ordo incedendi: plerumque tamen is fuit, quem Polybius lib. vi describit, ut primi quidem extraordinarii essent pedites, quos dextrum sociorum peditem cornu sequebatur: tum impedimenta eorum omnium, qui præcesserant; post quæ prima Romanorum legio incedebat, habens à tergo sua impedimenta; deinceps secunda legio (duabus enim legionibus exercitum consulare constare diximus) post se sua item habens impedimenta, quæ sociorum sinistri cornu impedimenta sequebantur: sinistram enim cornu extremum agmen cogebat. Equites enim suas quisque partes sequebantur, id est, extraordinarii equites pedites extraordinarios, legionarii legionarios: & dextri, vel sinistri cornu equites, dextri vel sinistri cornu pedites. Aut etiam equites in latera diffusæ impedimenta tuebatur. Porro ita incedendo ratio fuit illituta, ut alternis diebus suam vicem una legio, sociorumque cornu, præcederet, sequereturque quo omnes æqualiter æquationis, frumentationisque participes essent. Quod etiam scribit Iosephus lib. iii. capit. iii. vel vi. Quod si à tergo periculi suspicio esset, cætera quidem eodem modo peragebantur: sed extraordinarii, qui primi esse solent in extremo agmine collocabantur.

Alia quoque ratio fuit agminis temporibus parum turis. in locis enim patentibus triplicem aciem pari inter se intervallo distantes faciebant, Hastatorum, Principum, & Triarii

riorum, ita ut singulas acies sua præcederent impedimenta. Cum autem ad hostes perventum erat, aut in dextram, aut in lævam sese convertentes, minima corporis agitatione, ex impedimentis signa in hostes efferebant. Hæc quidem Polybius; qui tamen multis in rebus deficit: multo clarius, meo quidem iudicio, agminis ordinem Iosephus explicavit l. iii. c. v. *Gr. lib. 3. & lib. vi. cap. ii. belli Iudaici.* Primi enim, ut inquit ille, levis armaturæ auxilia incedebant, quos Romani peditatus equitatusque pars sequebatur; deinceps mercatores castrorum, viarumque stratores; post hos erant Imperatoris, aliorumque magistratuum impedimenta, multis equitibus custodiæ causa comitata; tum ipse Imperator ibat, lectissimis pedibus equitibusque suæ cohortis cinctus; sequebatur deinceps fabri, expugnantiarum urbium machinas ferentes: deinde magistratus reliqui, & tribuni lectis militibus stipati; post hos aquila, cæteraque signa militaria; nec non cornicines, tubicinesque sequebantur: post quos erant cæturionibus, reliquis exercitus in suas legiones ordinesque descriptus: singulas autem legiones serui eius legionis cum impedimentis sequebantur, post quos erant, reliqua mercenariorum multitudo: Impedimenta in extremo agmine fuisse ostendit etiam Hirtius de bel. Afric. Labienus agmen eius extremum carpere cepit, atque ita lixarum mercatorumque, qui plaustris merces portabant, interceptis sarcinis: extremum deinde agmen peditem equitumque manus claudebat. hæc ex Iosepho uti dixi.

Milites porro in itinere non solum arma, sed pieraque etiam alia impedimenta gestabant. Polybius lib. xvii. scuta humeris, lorice coriaceis sulpensa, manibusque galeas gestasse milites in itinere scribit: vnde Histius de bello Afric. Milites in campo iubet galeari, & ad pugnam parari. Iosephus autem lib. III præter arma, ferram, cophinum, sacculum securim, funem, falcem, catenam, triduique cibaria gestasse scribit: vt parum inter ipsos & onusta iumenta interesset. Liui. li. vii Romano, qui expeditus quantum humeris inter arma geri possit, frumenti secum attulisset, defutura omnia. Marcellinus lib. xvii. viginti dierum frumentum, ad vsus diurnitatem excoctum, buccellatum, vt vulgo appellantur, humeris imposuit libentium militum. Cicero etiam dimidiati mensis cibaria tulisse tradit: armaque non magis in onere, quam membra posuisse. Nostri exercitus, inquit, prima vnde nomē habeant, vides; deinde qui labor, quantum agminis, ferre plus dimidiati mensis cibaria, ferre si quid ad vsus velint, ferre vallum: nam scutum, gladium, galeam in onere nostri milites non plus numerant, quam humeros, lacertos, manus: arma enim membra militis esse dicunt, quæ quidem ita geruntur apte, vt, si vsus foret, abiectis oneribus expeditis armis, vt membris pugnare possint.

Et Lampridius in Alexandro. Milites expeditionis tempore ita disposuit, vt in mansionibus annonas acciperent, nec portarent cibaria decem & septem, vt solent, dierum

nisi in barbarico. Si quis forte secum frumentum non tulisset, is videtur ab alijs emisse. Cæsar lib. i. civil. Frumenti copiam legionarij nonnullam habebant, quod dierum viginti duorum ab Iberda frumentum iussi erant efferre: cetrati, auxiliariesque nullam, quorū erant, & facultates ad parandum exiguæ, & corpora insueta ad onera portanda.

Vallos præterea plures aut pauciores gestabant. Liuius libro tertio. Dictator iubet, quicumque ætate militari essent, armati cum cibarijs in dies quinque coctis, vallisque duodenis ante solis occasum Martio in campo adessent. Et epitoma l. vii. Triginta dierum frumentum, ac septenos vallos ferre cogebat: ægre propter onus incedenti dicebat, cum gladio recte vallare scieris, vallum ferre definito. Fuit autem vallus Romanorum, vt scribit libro xvii. Polybius, ligneus palus duos, tresque, ad summum quatuor ramos habens, quibus in munitione castrorum, vt dicitur, utebantur. Propertius libro quarto, eleg. tertia.

Occidat, immerita qui carpsit ab arbore vallum.

Præceptum autem Vegetij est libro primo, cap. xix vt iuniores pondus ad .ix. libras ferant, & iter faciant gradu militari. Talem militem Virgilius describit libro tertio, Georg.

Non secus ac patrijs acer Romanus in armis.

Inuiso sub fæce viam dum carpit, & hosti

Ante expectatum positus stet in agmine castris.

C. Marius tamen, ut ait Frontinus, recedendorum impedimentorum causa, quibus maxime exercitus agmen oneratur, vasa & cibaria militum in fasciculos aprata furcis imposuit, sub quibus & habile onus, & facilius requies esset; unde & in proverbiis tractum est Muli Mariani. De his meminit Festus, Muli Mariani dici solebant, à C. Mario instituti, cuius milites in furca, interposita tabella, varicosius onera sua portare adfuerant. Idem alibi. Acumnulas Plautus refert furcillas, quibus religatas sarcinas viatores gerebant, quarum usum, quia C. Marius retulit, muli Mariani postea appellabantur.

Agmine quadrato videntur vsi locis temporibusque suspectis, Marcellinus l. 24. initio. Metuens ne per locorum insolentiam insidijs caperetur occultis, agminibus incedere quadratis exorsus est: excursatores quidem quingentos & mille sensim præire disposuit: ipse vero medios pedites reges, quod erat totius roboris firmamentum, dextra legiones aliquas cum Neuita supercilia fluminis præstringere iussit Euphratis. cornu vero laevum cum equitum copijs Arintheo tradit, & Ormisidem ducendum confertius plana camporum & mollia, agmina vero postrema Dagalaiph cogebat & Victor, vltimusque omnium Oldrueæ Dux secundinus. Deinde ut hostibus si erupissent vsquam vel conspicantibus procul timore multitudinis maioris incuteret, laxatis cuneis iumenta dilatauit, & homines, ut decimo præcipue lapide dispararentur à signiferis primis.

527

Sarcinas vero & calones & apparitione imbelli, impedimentorumque; genus omne inter verumque latus instituit procedentium ordinem, ne qua vi subita raperentur, ut sæpe contingit improtecta.

Quadrato enim agmine, milites facillime in omnes partes sese convertere poterant, qua hostis inuaderet: ipseque Imperator ubique adesse & prospicere, quod contra longo agmine accidebat. Hinc Cæsar l. 5. factum illud respondit, longissimo agmine, maximisque impedimentis incedunt. & Cum propter longitudinem agminis minus facile per se omnia obire, & quid quoque loco faciendum esset prævidere legati possent, iussus prænunciari, ut impedimenta relinquerent, atque in orbem consisterent. Cæsar l. 2. bel. Gall. duplicem agminis ordinem ostendit, alterum temporibus tutis, alterum hostibus propinquis. Priorem ita explicat Inter singulas legiones impedimentorum maximum numerum dicit intercessisse, atque legionem unam ab altera magnum spatium abfuisse.

Posteriorem autem, cum hostis vicinus erat, sic idem declarat: ut sex legiones duceret expeditas; post eas totius exercitus impedimenta collocaret: inde duæ legiones totum agmen clauderent, præsidioque impedimentis essent, equites cum funditoribus sagittariisque; totum agmen præcederent. Eandem agminis rationem Hirtius exponit lib. 8. bel. Gal. quadratumque agmen vocat. Agminis ordinem ita constituit, ut legio septima, octava, nona ante omnia irent impedimenta: deinde omnium

528

impæ

264 DE RE MILITARI
impedimentorum agmen (quod tamen erat
mediocre, ut in expeditionibus esse consue-
uit) cogeret undecima. Hæc ratione præne
quadrato agmine instructo, in conspectu ho-
stium celerius opinione eorum exercitum
adducit. Videtur autem in incessu quidam
modus seruatus, Marcel. lib. xvi. de Iuliano.
Cum exercere præludia disciplinæ castrensis
philosophus cogeretur ut princeps, artem
modulatus incedendi per Pyrrhicham concin-
nentibus disceret fistulis, &c. Et l. xviii. de Sa-
biniano imbelli duce, Militari Pyrrhichi so-
nantibus modulis pro histrionicis gestibus
in silentio summo delectabatur.

De itineribus autem militaribus Vegetij lib. i.
c. ix. præceptum est, militari gradu xx millia
passuum, horis quinque dumtaxat æstiuus, con-
ficienda esse: pleno autem gradu, qui citatior
est, totidem horis xxiv millia peragenda esse.
Hæc non solum præcepit Vegetius, sed veteres
Imp. multo ante sunt executi. Cæsar enim, ut
ipse scribit lib. vii. post mediam noctem Ger-
gobia cum quatuor legionibus equitatuque
profectus, millibus passuum quinque & vigin-
ti confectis, Heduorum agmen assecutus est,
isique sibi reconciliatis, ante ortum solis re-
dijt in castra. Ex quo colligitur Cæsarem ho-
ris minus xxiv. amplius quinquaginta millia
passuum confecisse, duplo magis quam Vege-
tius præcepit; nam verisimile est horas aliquot
tum Heduorum pacificationi, tum militum
quieti esse tributas. Idem Cæsar, ut scribit lib.
v. acceptis hora circiter undecima diei de

Q Cico

Q Ciceronis obsidione literis, nūcium ad M.
Crassum, qui aberat millia passuum viginti quin-
que, misit, ut ad se veniret: hora ferè tertia
Crassus aduenit, Cæsar post horam tertiã pro-
fectus, eo die millia passuum viginti processit.
Et lib. 3. ciuil. Meridiano ferè tempore signo
profectionis dato, exercitum educit: dupli-
catoque eius diei itinere, viii millia passuum
ex eo loco procedit. Ac licet veterum mili-
taria paulò, quàm nunc, breuiora fuerint; horæ
autem æstiuæ ferè duplo quam hibernæ lon-
giores: tamen id multum est, ac præne incre-
dibile, cum ab onustis conficerentur. Hinc
secundis, tertijs, quartis, quintis, sextis, deci-
mis, septuagesimis castris legimus apud Li-
uium, quibus significatur iter legitimũ, quod
duobus, tribus, quatuor diebus conficitur.
Sic enim scribit lib. 38. Contul, quia vado su-
perari annis non poterat, transgressus Mæan-
dram ad Hieram comen peruenit. Hinc alteri-
us castris ad Harpasum flumen ventum est,
ex eo loco ad Tabas tertijs castris peruenit.
Et lib. xxi. Quartis castris ad Insulam perue-
nit. Et lib. xxix. Cum cetero exercitu quin-
tis ferme ad Illiturgum castris peruenit, lib.
xxxvii sextis castris ad caput Caici annis per-
uenerunt, lib. xl. septimis castris ad radices
montis peruenit, lib. xxviii. Profectus, deci-
mis castris peruenit ad Iberum flumen, libro
xlv. Quintis decimis castris Passaronem per-
uenit, libro vigesimo octauo. Scipio cum ex-
teris copijs, septuagesimis castris, Tarraco-
nem redijt.

14

Quod

Quod autem hoc dicendi genere iter, quod
iis diebus conficitur, significetur, Lilius vi-
detur ostendere lib. xxxix. Principio veris,
Iustrato exercitu profectus, die octauo Apa-
meam venit, ibi triduum stauis habitis, ter-
tius rursus ab Apamea castris, in Pamphylia
peruenit. Quod etiam colligitur ex Iosepho
in extremo lib. iv. vel v. de bello Iudaico.
Marcellinus li. xvi. in extremo. Argentorato
cum pugnaretur, mansione quadragesima di-
sparatus.

De castrorum metatione.

CAP. V.

Romani, ut in re militari vniuersa ceteras
nationes omnes superarunt, ita in metan-
dis castris se ipsos vicisse videri possunt: ex
quo non sine causa Polybius ac Iosephus Ro-
manorum in castris ponendis rationem ac
disciplinam ad caelum extollunt. Hinc Phil.
Maced. rex cernens Romana castra, admiratus
esse dicitur, & vniuersam speciem castrorum
& descripta suis quaeque partibus, tum ten-
dentium ordine, tum itinerum interuallis, &
negasse barbarorum ea castra ulli videri posse,
ut refert Lilius l. xxxi. Hanc metandi ratio-
nem Romanos à Pyrrho Epirotarum rege di-
dicisse scribit Frontinus. Antiquissimis enim
temporibus Romani castra per corpora cohortium
veluti mapalia constituere soliti erant,
cum solos urbium muros nossent: Pyrrhus pri-
mus totum exercitum sub eodem vallo continere
instituit. Romani deinde victo illo castrisque
eius

Poly. l. 6.
Ioseph. l. 3.
Bel. Iuda.
cap. 3.

lib. 4. c. 1.
Strab. l. 11.
lib. 1. 35.

eius potiri & ordinatiōe norata, paullatim ad
hanc metandi rationē peruenerunt. Quanta
postea sint castrorum utilitates, quanti-
ca fecerint Romani egregie docet Paul. in illa ora-
tione ad milites, quam refert Lilius l. xlii.
Maiores vestri castra munita portum ad o-
mnes casus exercitus ducebant esse; unde ad
pugnam exirent, quo iactati tempestate pu-
gnae receptum haberent. Ideo cum munimentis
ea sepissent, praesidio quoque valido firmabant;
quod qui castris exutus erat, etiam si pugnan-
do acie vicisset, pro victo haberetur. Castra
sunt victori receptaculum, victo perfugium,
patria altera est militaris haec sedes, vallum-
que pro manibus, & tentorium suum cuique
militi domus ac penates sunt. Plura apud Ve-
getium aliosque rei militaris scriptores.

Castrorum duo genera fuere alterum lon-
gioris temporis, alterum brevioris. Longio-
ris temporis castra vel aestiua fuere vel hiberna,
in quae aestiuis hibernisque mensibus mili-
tes sese recipiebant, quod tempus illud ob
summum calorem & frigus bello minime sit
plerumque opportunum. Quamquam hieme
mensibus in sociorum oppida non raro in aesti-
ua aut hiberna milites missos fuisse legimus.
Lilius lib. 38. Instare hiemem aut sub pelli-
bus habendos milites fore; aut si concedere
in hiberna vellent, differendum in aestatem
bellum. Et lib. 46. Exercitus in hiberna dimis-
sus est; maximam partem copiarum Amphipolis,
reliquas propinqua vrbes accipere:
multa tamen grauior fuit sub pellibus, quam
8 5 in oppi-

in oppidis hibernatio. *Cæsar* li. iii. extrema. Eiusmodi tempellates sunt consecuta, vt continuatione iabrium diutius sub pellibus milites contineri non possent: itaque exercitum *Cæsar* in hibernis collocauit.

Vt autē hieme non in ciuitates milites deducerentur, sed vt in castris continerentur, *Veienti* primum bello institutum scribit *Liuius* lib. v. Hinc militibus *Cannensibus* ignominia causa additum scribit *Liuius* lib. xxvi. His ac in oppidis hibernarent, neue hiberna propius vllam urbem x. millibus passuum edificarent. *Hirtius* de bello *Africano*. *Cæsar*, inquit, non more superiorum Imperatorum in hibernis exercitum continebat, sed in tertio quartoq; die procedendo castra commutabat. *Liuius* lib. vii. Consul educto in æstiuam milite, exercitum purgare missionibus instituit. Sed tamen omnium castrorum eadem fuit in metando forma & descriptio, vt *Polybius* scribit.

Præmittebatur igitur Tribunus cum Centurionibus ac metatoribus, qui locū castris eligerent, dimerentur, atque vbi opus esset complanarent, vt ait *Polybius* & *Iosephus* lib. iiii. bel. iud. Hinc *Cæsar* l. ii. bel. Gall. Exploratores Centurionesq; præmittit, qui locum castris idoneum deligant. *Cicero* *Phil.* xi. Saxa nescio quis castrorum antea metaturus nunc, vt sperat, urbis. *Plinius* li. x. c. v. auctor est, nunquam legiones hibernasse in castris, vbi aquilarum non esset iugum. Primum igitur omnium Prætorio locus eligebatur, ve-

xillo

xillo albi coloris defixo, deinde Tribunorū, legionumque tentoria puniceis designabant vexillis, viarumque & aliorum locorum signa constituebant: aut hastis puris aut diuersi coloris vexillis: Quæ omnia Romani & propter mensurarum notitiam, & propter frequentem consuetudinem celerrime exsequiebantur, *Polybius*. Vbi reliquus aduenisset exercitus, sex signis humi defixis statim quid sui muneris esset quisq; agnoscebat; cum castrorum metandorum ratio vna atq; eadem à Romanis perpetuo seruaretur. Dum vero castra munirentur, equites & pars peditum, ceterique qui legis aut Imperatoris beneficio munerum habebant vacationem, erant in armis contra subitos hostium incursum. Quamquam urgente aliqua necessitate omnes ad opus coacti sunt: hinc equites quod ad munitionum opus explicandum ire iussi, facere id neglexissent, à *Censoribus* notatos fuisse *Valerius* & *Frontinus* tradidere. *Triarij* sepe castra munisse leguntur: qui scutis sarcinisq; suis in orbem circa signa dispositis, cincti gladio opus peragebant, vt scribit *Vegetius* l. 3. Hinc *Liuius* l. vii. Ab Romanis nec opus intermissum *triarij* erant qui muniabant, & ab hastatis principibusq; qui pro munitoribus intenti armatisq; steterant, prælium initum. Et lib. 35. Totius agminis sarcinas in medium coniecit iussit, ac *Triarios* vallum circumijcere. & li. 44. Nec antequam prima frons valli ac fossæ producta esset, *sex* statione equites reuocati. *Cæsar* lib. i. bel. Gall. Castris idoneum locum delegit.

delegit, acieque triplici instructa, ad eum locum venit, primam & secundam aciem in armis esse, tertiam castra munire iussit. Et lib. i. bel. civil. Prima & secunda acies in armis, ut ab initio constituta erat, permanebat: post hos opus in occulto acies tertia faciebat. iam vero alibi demonstratum est Triarios in tertia acie fuisse. Tacitus lib. XI. Ferunt militem quia vallum non accinctus foderet, alium quia pugione tantum accinctos foderet, morte punitos.

Præfectus Castrorum ipse ex arte Centurionibus edicebat quid esset agendum: Centuriones opus inter milites distribuabant, atque ut ex præscripto omnia fierent, urgebant: ipsi autem Tribuni obibant opus ac probabant, ut supra narratum est.

Primum igitur omnium fossa ducebatur, quæ pro periculi magnitudine, maior minore fuit. Vegetius l. iii. imparem numerum religionis causa obseruatum dicit in fossæ dimensione: quod tamen non semper obseruatum scriptorum passim exempla ostendunt. In aperienda autem fossa non tantum id curabant ut humus egereretur, quam ut cæspites excinderentur. Cæspes autem dicitur qui herbarum radicibus continet terram; formamque lateris habebat: eratque auctore Vegetio lib. tertio, altus semis pedem, latus pedem, longus pedem semis. Hi cæspites inter se ordinati ad instar muri post fossam collocabantur, & aggerem faciebant, supra quem valli defigebantur densissimi, ramis surculisque inter se ita

se ita complicatis, ut ne manus quidem interponenda spatium esset, neque sine ingenti labore vel vnus vallus reuelli posset, ut scribit Polybius lib. xvii. Hinc Plinius lib. xxxv. Cæspitum natura castrorum vallis accommodata. Lilius lib. xxxiv. Circumspectare atque agitare Dux cœpit, si quo modo posset vallum circumijcere; sed erat adeo nudus tumulus, & alperi foli; ut nec virgulta vallo cedendo, nec terra cœspiti faciendo, aut ducenda fosse, alijsve vni operi apta inuenti posset. Tacitus l. i. Neque is miseriarum finis, si ruendum vallum, perendus agger, amissa magna ex parte, per que egeritur humus, aut exciditur cæspes. Beda lib. i. Histor. Anglic. cap. v. Vallum, quod ad repellendam vim hostium castra muniebatur, sit de cæspitibus; quibus circumiectis è terra, velut murus exstruitur altus super terram ita ut in ante fiat fossa, de qua leuati sunt cæspites, supra quam iudes de lignis fortissimis præfiguntur. Ouidius lib. i. eleg. penult. vallum pectinis dixit, quod pectinis dentes vallum imitarentur.

Quod si locus adeo esset saxosus, ut cæspiti cædendo non esset aptus; cæspes longius petebatur. Cæsar lib. ii. bel. Gall. Milites qui paulo longius aggeris petendi causa processerant, accersendi. Et lib. i. bell. civil. Quod longius erat agger petendus, in potentiam similem rationem instituit.

Sin autem terra solutior esset, ut cæspes non posset abscindi, sepibus hinc inde factis, quæ de fossa egesta fuisset, terra congeriebatur, in-

272 DE RE MILITARI
pra quam valli, vt diximus, profigebantur. Auctor Vegetius l. i. & iii. super hunc deinde aggerē & pinna, & turres cum opus fuit, construebantur, vt vrbis speciem referret, quem admodum cum Iosepho idem Vegetius tradit, vt passim apud auctores exempla demonstrant.

Castrorum formam Polybius & Iosephus quadratam fuisse significant. Vegetius autem etiam rotunda, trigona, oblonga castra agnoscit; quamquam ipse ea pulchriora credit, quibus vltra latitudinis spatium, tertia pars longitudinis additur. Hirtius de bell. Afric. Lunatis castris in Thapsi obsidione Casarem Vesum esse narrat.

Castra portas quattuor habuere, vt scribit Iosephus libr. ii. in singulis videlicet lateribus singulas: quæ quidem portæ amplæ patentētesque fuere, adituque faciles.

Prima porta Prætoria fuit, quæ aut hostes spectabat, aut eam partem ad quam erat profecturus exercitus, vt ait Vegetius libr. i. vel in quam erat facilior exitus ad aquandum & pabulandum, vt ait Polybius. Hinc Festus ex Prætoria porta exercitum ad prælium, eductum ait. Dicitur autem Prætoria, quod ad Prætorium tabernaculum Imperatoris receduceret. Meminit etiam portæ Prætorie Tacitus libr. i. Histor.

Alterta porta Prætorie ex diametro respondens Decumana fuit, hosti auersa. Liuius libr. iii. Farius Cos. in incautum hostem Decumana por-

na porta erupit. Tacitus libr. i. Annal. Tab. a deinde consernatio irrupisse Germanos credentium, vt cuncti ruerent ad portas; quarum Decumana maxime petebatur, auersa hosti & fugientibus tutior. Hæc eadem dicta videtur Quæstoria propterea quod ad Quæstorium ferret quod erat post Prætorium. Liuius libr. X. Ab tergo castrorum Decumana porta impetus factus est: itaque Quæstorium captum, Quæstorq; ibi L. Opimius Pansa occisus est. Et libr. xxxiv. Tumultus ab aduersa parte castrorum est coortus, in portam Quæstoriam irruerant Galli. Hyginus. Quæstorium dicitur, quod alioquin Quæstores ibi pedicuras acceperint, quod est supra Prætorium in regione portæ, quæ à cohortibus decimis Decumana est appellata.

Tertia porta respectu ipsius Prætorij Dextra principalis dicebatur. Liuius libr. quarto. Intentos hostes in vallum, egressus dextra principali, cum Triarijs repente inuadit.

Quarta porta dextræ opposita Sinistra principalis appellata est. Vtrique portæ nomē impositum à Principibus qui ibi tendebant; scribit Festus. Principalis, inquit, castrorum porta nominatur, quod in eo loco est, in quo Principes ordines tendunt. Quamquam puto potius à Principijs: sic enim vocabatur locus in Castris. Liuius libro trigesimo quarto. Dux legiones duabus principalibus portis signa efferre iussit. omnium portarum meminit Liuius li. 40. Ad quattuor portas exercitum instruit.

apud Lib.
ysium in
Tacitum
lib. 2.

instruxit, vt signo dato simul ex omnibus partibus eruptionem facerent. Quatuor extraordinarijs cohortibus duas adiunxit, erumpere extraordinaria porta iussit. Ad dextram principalem Hastatos legionis primæ instruxit. Tertia legio aduersus principalem sinistram portam instructa est. Q. Fuluius Flaccus legatus cum dextra ala ad Quæstoriam portam positus. Hæc Liuius. sed quam ipse vocat extraordinariam, equidem non possum dinoscere. Alij aliter explicant: aridet tamen illi coniectura, vt pro extraordinaria, legatæ ordinaria, & significetur Prætoria, qua, vt diximus, vsitatu fuit ad prælium egredi. Nisi forte intelligat portulam aliquam, quæ propter quatuor principales, in aliquo esset latere castrorû: Leo enim Imperator, quamuis quatuor tantum portas maiores & publicas, vt ipse vocat, in castris agnoscat, tamen portulam paruas propterea complures dicit fuisse in lib. de bell. apparatu cap. xi. Addunt nonnulli Quintanam, magno utique errore vt mos ostendam. Atque hæc quidem exterior fuit castrorum species atque forma.

Longe à vallo pedes ducentos ex omni parte tabernacula militum fiebantur, quod spatium magnas ijs præbebat utilitates, quas Polybius numerat, primum enim cum omnes vix ad illud ducerent, fiebat vt sine tumultu aut oppressione ingredi possent: deinde eo inferebant prædam quam ab hostibus cepissent; præterea ibi etiam pecora afferuabant postremo, q. maximum fuit, extra teli iactum constituebantur.

Mili-

Militum tabernacula fiebant de pellibus; hinc passim reperitur esse sub pellibus, continere milites sub pellibus. Festus. Tecta castrorum strentia, quamuis pellibus contegantur, Tabernacula tamen dicuntur. Hirtius bel. Africæ. Per quam pauci sub pellibus æquiescebant; reliqui ex vestimentis tentoriolis factis, atque arundinibus corijsque contextis protegabantur. Has pelles Imperatores à ciuitatibus exigebant. Cicero in Pisonem. Omni totius prouinciæ pecore compulso, pellium nomine, omnem quæstum illum domesticum patrumq; renouasti.

Primum autem quemadmodum dictum est, Imperatoris tabernaculum erigebatur eo loco, vnde in omnes partes latissimus esset despectus, & imperium facillime percipi posset. Hoc Prætorium appellabant eo more, quo Duces omnes olim Prætores etiam nominati sunt. Varro. Prætor olim dictus quicumque præiret exercitui. Asconius veteres omnem magistratum cui pareret exercitus, Prætores appellarunt. Festus. Initio Prætores erant qui nunc Cōsules, & ijs bella administrabant, quorum tabernaculum quoque dicebatur Prætorium. Iosephus Imperatoris tabernaculum Deorum templo simillimum fuisse narrat. Videtur hoc Prætorium fuisse columnis sustentatum; nisi nox falluat veteres nummi: certe hoc Marcellinus significat libro xxv. Imperatori non cupedix, ciborum ex regio more, sed sub columellis tabernaculi

T

culi

n. Adiu-
bernalis.

culi parcius cenaturo pulvis portio paratur exigua.

In eodem quoque loco erat Imperatoris supellex, arma equi, & alia ad usum necessaria: nam Dionysius lib. ix. haud longe ab initio C. Manlij Cos. Prætorio de celo tacto, illa omnia conflagrasse narrat.

apud Li-
ppii li. 2.
Ann. Ta-
lii.

A parte dextra Prætorij fuit ara, ubi Imperator sacrificabat, & auguria captabat, ut Hyginus significat quæquæve bis corruptissimis: hinc Tacitus lib. ix. Annal. aram Auguralem nominat in castris Corbulonis, & libro 2. Annal. Noctæ cœpta, inquit, egressus Augurali, per occulta & vigilibus ignara, comite vno adit castrorum vias. Et Dionysius lib. ix. cum in C. Manlij Cos. Prætorium fulmen decidisset, & tabernaculum dissipasse, & foculum, igitur, euertisse scribit.

Lex autem Prætorij parte, ut idem ait Hyginus, Tribunal fuit, de quo superius multa diximus. Tribunal prope Prætorium fuisse tum ratio suadet, tum indicat Livius lib. 22. Ad Prætorium eius signa cum tulerimus, & mox subdit, ut constituta sunt ante tribunal signa.

Iuxta Prætorium, carcerem quoque fuisse verisimile est, ut loco maxime commode & tuto, quem admodum etiam Romæ foro carcer imminerebat, certe carcerem in castris fuisse ostendit Tacitus lib. 1. Annal. loquens de seditione in castris concitata. Blasius, inquit, paucos ad terrorem ceterorum affici verberibus,

ROMANORVM LIB. III. 277
ribus, & claudi carcere iubet; sit mox. Accurritur ab vniuersis, & ea cere effractio, solvunt vincula Iuuenalis satyra vi.

Inde fides arti, sonuit si dextera ferro,

Leuag, si longæ castrorum in carcere m. m. sit.

In eo carcere non solum captiui, sed etiam docentes & seditiosi milites, ut ea Tacito vidimus asseruabantur.

Cum igitur tam multa essent prope Prætorium, recte circa illud aream quadratam centenam quæquæ ver sus pedum relictam fuisse Polybius dicit. Legatus etiam ibidem sua tabernacula habuisse probabilissimum est, ut semper Imperatori adessent.

Imperatoris porro tabernaculum portam Prætoriam respiciebat, qua vel in prælium vel in pabulationem exitus erat, ut diximus. Aversa Prætorio, atque in eandem Prætoriam portam spectantia Tribunorum tabernacula constituebantur in recta linea quæ parallela erat areæ quadratæ, ab ea tamen pedes quinquaginta distabat: ibique etiam equi, iumenta ac cetera Tribunorum impedimenta collocabantur. Tribunorum tabernacula æqualiter inter se distabant, tantumque spatij in latitudinem extendebantur, ut totam Romanæ legionis latitudinem æquarent. Erant enim in duabus legionibus, qui exercitus est consularis, Tribuni duodecim; videlicet in singulis seni.

A tabernaculis Tribunorum vsque ad alia tabernacula militum, centenam pedum
T 3 via 103

via intercedebat, quæ Principia dicebatur, vbi Tribuni ius dicere solebant, quare, vt ait Polybius, maxima semper hominum frequentia celebrabatur. Liius libro vii. Nec in circulis modo fremere, sed iam in principijs ac prætorio in vnum sermones confundi: & lib. xxxvii. Ibi in principijs sermo inter Tribunos militum secretus oritur; inde ad aures ipsius Aemilij peruenit. & libro xxviii. Milites Tribunos iura reddere in principijs sinebant. Ibi in Principijs signa legionum fuisse puto, cum Tacitus libro 4. Annal. dicat. Tiberius coli effigies eius inter Principia legionum finerent. Videtur autem excitatum inibi sacellum, ne sub dio signa essent, Herodianus libro quarto, loquens de Antonino qui Seuero successit, vt autem, inquit, castra attingit, templumque vbi signa ac simulacra exercitus adorantur, prociens humi gratias agebat, & quasi salutem adeptus sacrificauit. Tacitus libro 1. Annal. de seditione legionum Germanicarum. Neque aliud, inquit, periclitanti subsidium, quam castra primæ legionis, illic signa & aquilam amplexus, religione sese tutabatur: ac ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset; rarum etiam inter hostes, legatus populi Romani Romanis in castris, sanguine suo altaria Deum comaculauisset. Vegetius libro iii. capit. viii. Prima omnium signa locis suis intra castra posita fuisse dicit, quippe cum nihil esset venerabilius eorum maiestate militibus: deinde Ducis Prætorium, eiusque comitibus, ac Tribunis

bunis tabernacula præparari: postremo ceteris militibus ordine.

Igitur centenum pedum spatio à Tribunorum tabernaculis intermisso, equites vtriusque legionis inter se oppositi, atque aduersi tendebant, sic tamen vt inter ipsos via similiter pedum quinquagenum relinqueretur. Longitudo tabernaculorum equitum eadem fuit quæ ipsius viæ, pedum videlicet centenum, vsque ad ipsum vallum; altitudo quoque ferme æqualis, ita vt quadratam figuram referrent. Equitibus auersi, tabernaculis tamen coniunctis, Triarij collocabantur, ita vt singulis equitum turmis singulæ Triariorum centuriæ responderent: quæ propter fiebat, vt longitudo par esset; altitudo tamen duplo minor pedum quinquagenum; quoniam Triarij dimidio ferme pauciores sunt, quam ceteri ordines.

Iterum via alia pedum quinquagenum interiecta, Triarijs aduersi Principes locabantur, ita vt vtrique in ipsam viam respicerent. Principibus auersi, tabernaculis coniunctis erant Hastati, centurijs vtrorumque inter se respondentibus, tam secundum altitudinem, quam secundum longitudinem, quæ erat centenum pedum, sicut de equitibus dictum est: nam hi pares inter se numero fuere.

Rursus alia via quinquagenum similiter pedum intercedente, Hastatis aduersis sociorum equites tendebant; quibus similiter auersi tabernaculis coniunctis collocabantur

280 DE RE MILITARI

lociorum pedites in vallum spectantes: Horum omnium longitudo par fuit Romanis legionibus; altitudo tamen proportione augebatur; quemadmodum peditem lociorum numerus par fuit Romanis; equitum duplo maior. Excipiuntur tamen ex hoc numero extraordinarij, qui alibi tendebant, vti dicemus.

In singulis siue turmis, siue Centurijs, tam Romanorum, quam lociorum, prima tabernacula fuere eorum qui ordines ducebant, Decurionum, Centurionum, Praefectorum.

Quoniam autem singuli ordines tam peditem quam equitum siue Romanorum, siue lociorum in decem partes tribuebantur; & in castrorum metatione singulae partes secundum longitudinem sibi respondebant, licet aliqua secundum altitudinem differrent; vti diximus: Post quintam cuiusque ordinis partem, alia via pedum quinquagenam totam Castrorum latitudinem intersecabat, quam viam nominabant Quintam, quod post quinq; ordines relinqueretur.

Locus autem qui post Tribunorum tabernacula fuit ex vtraque parte Praetorii, Quæstorij attribuebatur. Atque à dextera quidem parte ipsius Quæstorij tabernaculum fuit; à sinistra vero locum, & reliqui com meatus Quæstorij curæ commissi. qui locus dicebatur Quintana, vbi videlicet rerum venalium licitatio fieret. Hoc enim significat Quintana, neque vti aliqui putant, porta Castrorum fuit.

Sucto-

ROMANOR. LIB. III. 281

Suetonius in Nerone capit. XXVI. Quintana domi constituta, vbi portæ & ad licitationem diuidendæ prædæ precium assumeretur. Liuius libro XII. Praetorio deiecto ad Quæstorium forum, Quintanamque hostes peruenerunt. Paulus Felti compilator Quintanam esse dicit in castris, vbi rerum venalium forum fuit; non tamen placet quod addit portam fuisse: nam quomodo Feltus ipse scripserit, ignoramus. Ibi quoque videtur fuisse armamentarium, cum eius cura ad Quæstorem pertineret; licet quoque particularis custos adhiberetur. Tacitus libro primo Histor. Vehicula cohortis onerari aperto armamentario iubet. Et ibidem. Aperiri deinde armamentarium iussit, supra statim arma sine more, & ordine militum. Seneca de Tranquillo libro primo, cap. tertio. Neque ille solus militat, qui in acie stat, & cornu dextrum laeuumque defendit; sed qui portas tuetur, & statione minus periculosa, non otiosa tamen fungitur, vigiliasque seruat, & armamentario præest. & libr. Dig. de re milit. Armamentarium custodi plerumque culpa imputatur, si arma militi commisit non suo tempore.

Porro Forum & Quæstorium tantum spatij secundum latitudinem occupabant, quantum Tribunorum tabernacula; via tamen, inter hæc, vti dictum est, pedum quinquagenam interiecta.

Quæstorio foroque aduersi ex vtraque parte, via quinquagenam pedum interposita,

T 4

equi-

*I Quæstorij
interiecta.*

equites auocati, quos ἀπολέκτους Polybius vocat, & voluntarij locabantur, quibus auersi ex vtraque similiter parte in vallum spectantes tendebant euocati & voluntarij pedites.

A tergo Prætorij Quæstorij forisq; centenū pedum via interfecante, quæ Tribunorū tentorijs erat parallella, ac tantundem spatij in latitudinem occupabat; Equites extraordinarij sociorum tendebant, ipsum Quæstorium Torumque ac Prætorium spectantes. Quibus auersi posteriorem partem castrorum respicientes locabantur extraordinarij pedites. Inter equites autem peditesque extraordinarios legionis vtriusque, vt inter alios quoque ordines diximus, via pedum quinquagenū intercedebat, quæ à tergo Prætorij ad posteriorem Castrorum partem, portamque Decumanam ferebat.

Spatium deinde quod relinquebatur ex vtraque parte extraordinariorum, attribuebatur ijs qui in dies adueniebant. Mercatores, alijque opifices extra castra sub vallum tendebant. Cæsar libro 6. vt qui sub vallo tenderent mercatores, recipiendi sui facultatem non haberent.

Hæc igitur de castrorum metatione prout eam describit Polybius; quæ etiam pro numero militum pro portione aut augebatur, aut minuebatur.

Quod si vterque Consul simul castrametarentur, nihil aliud cogitare oportet nisi duos exerci-

exercitus pariter auersos inuicem cōiunctos esse, & contingentes sese ad tabernacula extraordinariorum, vt idem ait Polybius. Atque his expositis, deinceps videamus quæ nam fuerit castrorum disciplina.

De castrorum disciplina.

CAP. VI.

Vbi primum castrametati fuissent, Tribuni ab omnibus qui in castris essent, siue liberi, siue serui singillatim iurandū exigebant se nihil è castris furto abluros: imò etiam si quid inuenissent, allaturum ad Tribunos. Auctor Polybius. Eius iuramenti formula refertur à Gellio his verbis. In magistratu C. l. 16. c. 4. Lælij, in exercitu, decemque millia passuum prope, furtum non facies dolo malo, solus, neque cum pluribus, pluris nummi argentei in dies singulos. Extra hastam, hastile, ligna, pabulum, vitem, follem, faculam, si quid ibi inueneris, sustuleris siue, quod tuum non erit, quod pluris nummi argentei erit, vti tu ad C. Lælium, siue ad quem iusserit, proferas, aut proficere in triduo proximo, quidquid inueneris, sustuleris siue dolo malo, aut domino suo, cuius id esse censebis, reddes, vti quod recte factum esse voles. Hæc Gellius. Vbi hoc iurandum fuisset exactum; suis quisque locis ordinabatur. Ex hastatis autem principibusque legionis cuiusque, manipuli duo ad eius vice custodiam designabantur, quæ ante Tribunos erat; eum enim ea maxime celebrare-

tur, studium adhibebatur, vt adpersa purgataque esset. Ex reliquis autem duodeviginti manipulis, singuli Tribuni ternos sortiebantur. Hi manipuli Tribuno tabernaculū constituebant, locum sternebāt, & quabantque, & si opus esset ad vasorum custodiam, sepe muniabant. Dabant quoque hi tres manipuli singulis diebus binas custodias siue excubias, quæ singulæ quaternis hominibus constabant, quorum pars ante tabernaculū Tribuni, pars post tabernaculum iuxta equos excubabant. Triarij a Tribunorum ministerijs eximebantur illi quidem, sed ijs cura demandabatur eorum, ne aut vinculis implicari legerentur, aut soluti, & inter se irruentes turbas & tumultus excitarent.

Ex omnibus tamen manipulis vnus quotidie in urbem suam quisque vicem ante Imperatorem excubabat, quod præsidio simul & ornamento erat Imperatori.

Velites, vt ait Polybius, per diem extra vallum custodiam agebant: neq; solum velites, sed etiā equites. Festus, Procubitores dicuntur fere Velites, qui noctu custodiæ causa ante castra excubabant, cum castra hostium in propinquo sunt. Vegetius etiam præcepit lib. iii, vt equites nocturnas excubias faciant extra vallum. Cæsar lib. iv bello Gall. Qui pro portis castrorum in statione erant, Cæsari renunciarunt, & libro v. Imperu in eos facto, qui erant in statione pro castris collocati, acriter pugnauerunt, libro primo bell. civil. Quæ in statione pro castris erant Afr-

aij cohortes, breuiore itinere ad eundem occupandum locum mittuntur. Hirtius de bello Africano. Turmæ equitum, qui pro valle in stationibus esse solebant.

Hoc veteres dixerunt Prætendere, casque custodias Prætenturas, & stationes agrarias nominarunt. Marcellinus libro xvi. Dum castrorum opera mature consurgunt, militisque pars stationes præterdit agrarias. Et lib. xiv & quia Mesopotamiæ tractus omnes crebro inquietari sucti, prætenturis & stationibus seruebantur agrarijs. Et li. xv. salubriter & caute castra metata: prætenturæ stationesque agrariæ totis rationibus ordinantur.

Præter hæc tres fiebant excubiæ, vna apud Quæstorem, duæ autem apud legatos & consiliarios.

Cum autem castrorum forma quadrata esset, duo latera loci custodiebant, iuxta quæ ipsi tendebant: frontem verò, & posteriorem castrorum partem legionis Romanæ seruabant, ita vt vnaqueque legio suum latum custodiret. In singulis autem portis deni Velites stationem habebant, vt ait Polybius. Hinc Sallustius in Iugurthina: castra munire, excubium in porta cohortes ex legionibus, pro castris equites auxiliarios mittere: propterea alios super vallum in munimentis locare, vigilias ipse circuire. Claudebantur enim noctu portæ, & clauæ a custodibus ad Tribunos deferrebantur, vt dicitur in l. Officiū regentis: Dig. de milit. lic capitale fuit fossam

286 DE RE MILITARI
aut vallum transilire: quod ex Remi facto
viginiem duxisse tradit Zonaras tom. 2. initio.

Quod autem diximus castrorum ambitum
à socijs Romanisque fuisse vigilijs custoditū;
id non est sic intelligendum, quasi totis castris
cōtinenter fuissent vigiliae, sed solum certis
locis, spatijsq; intermissis. Hinc illud præter
morem apud Cæsarem li. 1. bel. civil. Cæsar,
inquit, his operibus, quæ facere instituerat,
milites disponit nō certis spatijs intermissis,
vt erat superiorū dierum cōsuetudo, sed per-
petuis vigilijs stationibusq; vt contingant
inter se, atque omnem munitionem expleant.

Vigiles olim hastas, & pila, & scutū defere-
bant ad nocturnas excubias: sed cum plerum-
que accideret, vt vigiles scuto hastaq; innixi
dormirēt, Paulus Aemilius instituit, ne quid
eorum secum deferrent, vt magis somno resis-
terent, vt auctor est in Pauli vita Plutarchus.
Qua de re Lilius etiam ita scribit lib. XLV
extremo. Vigiles, inquit, nouo more, scutum
in vigiliam ferre veruit: non enim in pugna
vigilem ire, vt armis utatur, sed ad vigilan-
dum, vt cum senserit hostium aduentum, re-
cipiat se excitareque ad arma aduersus: scuto præ
se erecto stare galeatos: deinde vbi fessis sint,
innixos pilo, capite super marginem scuti
posito sopitos stare, vt fulgētibus armis pro-
cul conspici ab hoste possit, ipse nihil prouideat.
Hæc Lilius. Pauli autem institutum
etiam ad posteriora tempora manauit: hinc
Seneca epist. XXXVI. stans etiam aliquando
saucius pro vallo peruigilet, & ne pilo qui-
dem

ROMANOR. LIB. III. 287
dem incumbat, quia solet obrepere interim
sominus in aliquod adminiculum reclinatis.

Ad excutiendum præterea somnū vocibus
& clamoribus sese excitabant. Vnde illud a-
pud Tacitum lib. V histor. Vigiles flagitium
suum ducis dedecore excusabant, tamquam
iussi filere, ne quietem eius turbarent: ita in-
termissio signo & vocibus, se quoque in som-
num lapsos.

Nocturnas autem vigilias sic Romani, Po-
lybio auctore, cōmittebant. Ex decimis qui-
busque signis tam peditum quam equitum,
quæ quidem ad frontem castrorum postrema
tendebant, vir vnus eligebatur, qui à vigilia-
rum onere liber, paulò ante occasum solis ad
Tribuni tabernaculū accedebat, & ab eo tes-
seram, siue signum (id autem erat lignea ta-
bella inscriptū) accipiebat, quam testibus ad-
hibitis, signi centurioni reddebat, isq; de-
inceps proximo centurioni similiter trade-
bat, quousq; ad primum signū perueniretur,
quod iuxta Tribunos tendere solet, eius autē
signi centurio ante solis occasum ad Tribu-
num referebat tesseram: & si quidem relata
omnes fuissent, intelligebant tesseram & im-
perium ad omnes peruenisse; quod si aliqua
defuisset, facile ex inscriptione cognoscebāt
vbi peccatum fuisset, & pœnam interrogabant.
Atque eos quidem qui in singulis ordinibus
vigilias agere deberent, ipsi ordines per se
statuebant: in cæteris autem vigilias impe-
rator mittebat. Vigilibus igitur in quolibet
ordine designatis, eos qui primam vigiliam
acturi

acturi erant, ordinis cuiusque Tergiductor vespere, quisque suos ad Tribunal deducebat. is singulis lignam dabat tabellâ, in qua erat certa inscripta nota: qua accepta in suas stationes proficiscebantur.

Vigilias deinde obeundi munus equitibus mandabatur. Turmæ enim præfectus vni ex Tergiductoribus sub auroram edicebat, vt adolefcentes quatuor eligeret, qui nocturnas obituri essent vigilias: post hæc sub vespere proxima turmæ Præfectum monebat, vigilias circumeundi curam in sequentem diem ad ipsum pertinere. Illi autem qui à Tergiductoribus fuerant electi, Tribunal adibant, & scriptum accipiebant, quot, quasque vigiliarum stationes obire deberent. His peractis apud primum manipulum Triariorum quiescebant, tantisper dum primæ vigiliæ signum daretur. Hoc enim munus ad eum manipuli centurionem spectabat. Vbi tempus aduenisset primam vigiliam obeundi, qui eam fuerat sortitus, ad loca sibi designata proficiscebatur, secum habens ex amicis testes: neque solum vallum & portas, sed singulas centurias decuriasque iustrabat. Quod si vigilantes reperisset, ab ijs tabellam accipiebat: sin autem dormire, aut stationem deseruisse offendisset, eos qui adorant contestatus, silentio præteribat. Atque eadem ratio seruabatur à cæteris, qui alias deinceps erant obituri vigilias. Orta luce eque, qui vigilias nocturnas circuierat, tabellas omnes quas à vigilibus acceperant, ad Tribunal referebant:

bant: si numerus minor fuisset tabellarum, ex nota facile intelligebat Tribunal, cuius stationis tabella desideraretur: accitoque eius ordinis centurione, inquirebat vtrum apud vigiles, an verò apud cucutores culparesideret, eouictumque criminis fuisse percuriebat.

Solitos vigilias obire equites Linius etiam ostendit lib. xxii initio, quæ inter alia prodigia nunciata narrat. Circumeunti vigilias equiti Scipionem arsisse. Neque solum equites, sed centuriones, Tribuni atque adeo ipse Imperator vigilias obibant. Tacitus libro secundo historiarum. Alphenus Varus Præfectus castrorum, deflagrante paulatim seditione, addit consilium veritis obire vigilias centurionibus, sic quique centuriones videntur obisse suorum duntaxat ordinum vigilias. Cæsar lib. primo, bell. ciuil. Tribunos militum & Præfectos circummittit. Linius lib. xxviii. A custodibus probra in circumeuntes vigilias Tribunos iacta.

Porro nox in quatuor vigilias diuidebatur, quarum singule ternas horas continebant, vt ait Suidas. v. *προφελικη*, ita vt quarta vigilia in auroram terminaretur.

Linius lib. xxxvi. Consul cum nocte media intermisisset oppugnationem, quarta vigilia rursus ab tribus partibus aggressus est, & mox iam dilucefcebat, &c.

Vigiliarum signa ac distinctiones primi ordinis Triariorum centuriones buccina dabat, vt ex Polyb. diximus. Hinc dicit Tacit. li. 15.

Initia vigiliarum per centurionem nunciari
Et Liuius lib. vii. Decius tesseram dari iussit,
vbi secundæ vigiliæ buccinâ datum signum
esset, armati cum silentio ad se venirent. Et
lib. xxvi. Fuluius Tribunis militum ac Præ-
fectis sociorum imperauit, vt duobus milli-
bus equitum delectis denûciarent, vt ad ter-
tiam buccinam præsto essent. Quamquam Ve-
getius tubam dicit adhibitâ ad distinctionem
vigiliarum.

Ac vigiliarum quidem curâ, vt in singulis
ordinibus recte atque ordine peragerentur,
ad ipsos ordinum ductores spectabat. Vniuer-
sum autem latus quod vni legionis erat com-
missum, bini Tribuni eiusdem legionis cu-
rabant: ad quos etiam reliqua eiusdem legio-
nis cura pertinebat. Nam, vt supra demon-
stratum est, ex Tribunorû numero (seni autem
erât in singulis legionibus) bini duobus men-
sibus imperabant & necessaria procurabant.
Eademque gubernandi & imperandi ratio er-
at præfectorum in socios. Polybius, Vbi pri-
mum illuxisset, milites ad centuriones conue-
niebant salutandi causa: centuriones & equi-
tes ad Tribunos, Tribuni verò ad Imperato-
rem. Is Tribunis edicebat quid facto opus es-
set, Tribuni ducis imperium equitibus ac
centurionibus significabant: illi deinceps re-
liquo exercitui; quemadmodum vna cum
Polybio scribit Iosephus. Eodemque mo-
do sub occasum solis ad Imperatorem con-
ueniebant, tum honoris, tum imperij accipi-
endi causa, Tacitus l. xlii. Signû more militiæ
perenti

perenti Tribuno dedit. Oprime matris. Liui.
li. xxviii de Tribunis, qui imperium sibi per
seditionem vsurpauerant, in Prætorio teten-
derunt, classicum apud eos cecinit, signum ab
ijs petatum est. Et lib. xxvii Fuluius dimit-
tens prætorium, tribunis militû ac Præfectis
sociorum imperauit, vt ad tertiam buccinam
præsto essent, libro xxx Scipio Tribunis edi-
cit, vt vbi prætorio dimisso, signa concinuif-
sent, extemplo educerent e castris legiones.
libro xxxvii Acilius priusquam prætorium
dimitteret, denunciauit, vt ante lucem arma-
ti parati que essent. Dimittere autem Præto-
rium dicitur Imperator, cum nocturnæ quie-
tis captandæ causa eos qui ad ipsum conue-
nerant dimittit.

Illud postremo ex Iosepho addens finem
faciam: in castris vnum atque idem fuisse o-
mnibus cibi somni que capiendi causa tempus
attributum. Cum autem Imperator cibum
sumeret, solebant omnes tubicines ac bucci-
natores simul canere ante Prætorium, vt scri-
bit Polybius lib. xiv. Hinc Tacitus libro xv.
Addit gloriæ Corbulo comitatem epulæ que
& rogitante Rege causas, quoties nouum ali-
quid aduerterat, vt initia vigiliarum per cen-
turionem nunciari, conuiuium buccina di-
mitte, cuncta in maius attollens, admiratione
præci moris affectit.

Neque id omittendum, cum ad precium e-
rederetur, semper aliquos in castris reman-
sisse custodiæ causa: Hi autem fere Triarij orât,
vt Liuius lib. 2. Dionys. lib. 8. significant.

Vbi Castra erant mouenda, tuba primum signum dabatur profectiois: quo audito tabernacula milites tollebant, & sarcinulas componebant: non tamen audebant ceteri sua tabernacula deponere, priusquam Imperatoris ac Tribunorum tabernacula detensa vidissent. Deinde alterum signum tuba similiter dabatur, vt parati essent, ac tunc iumentis onera imponebant, & castris ignem iniiciebant, ne quando hostibus vsui ea esse possent. Vbi verò tertium signum auditum fuisset, incedere incipiebant eo ordine, quem exposuimus cum de itineribus militaribus ageremus. Hæc Polybius & Iosephus. Quæ præterea confirmari possunt Cæsaris testimonio lib. iii. bel. ciuil. Vt militare institutum seruarietur, & ne citissima eius profectio cognosceretur, conclamari iussit. Et infra. Signo profectiois dato, tabernaculisque detentis. Ibidem. Vasis militari more conclamatis, progressus millia passuum tria, loco idoneo & occulto omnem exercitum equitatumque collocauit. Et libro i. Signum dari iubet, & vasa militari more conclamari.

LIBER

LIBER QVINTVS.

De Preparatione ad prælium.

CAP. I.

MAd hostem ventum esset, reliqua de prælio cōsultatio fuit. Quod si pugnare placuisset, Imperator signo pugne proposito, per tesseram edicebat militibus, in quam diem vel horam parati esse deberent ad pugnam. Cæs. l. 3. Gall. Crassus non cuntandum existimauit, quin pugna decerneret. hac re ad conciliū delata, vbi oēs idem sentire intellexit, postero diem pugne constituit. Liu. l. 6. Romanus Dictator latus ad milites iam arma, ad propositum pugne signum, sicut edictum erat, luce prima capientes processit, l. 9. Consul ex templo tesseram dari iubet, vt prandeat miles, si matrisq; cibo viribus arma capiat, li. 28. Tesseram vesperi per castra dedit, vt ante lucem viri equiq; pransi essent: armatus eques frenatos stratoiq; teneret equos.

Pugne porro signum, tunica seu vexillum fuit rubrum siue purpureum super Prætorio extensum. Plutarchus enim in Fabio τοῦ τῆς μάχης σημεῖον, dicit fuisse χιτῶνα κόκκινον ὑπὲρ τῆς στρατηγικῆς σκευῆς διατεταγμένον. Et in Bruto, Cæsare, ac Marcello ἀγῶνος σύμβολον φοινοῦν χιτῶνα appellat. Hidorus libro XIX, cap. xxii Russata, inquit, tunica, quam Græci phœniciā vocant, sub consulibus Romani vsi sunt milites: vnde etiam Russati vocabantur.

V 1 Sole

224 DE RE MILITARI

Solebat enim pridie quam dimicandum esset, ante principia poni, quasi admonitio & indicium futuræ pugnæ, hæc ille. Hinc Cæsar lib. 1. in bell. Gall. Cæleri omnia vno tempore erat agenda: vexillum proponendum, quod erat insigne, cum ad arma concurrere oportebat. Et de bel. Alex. Demitti antennis iubet, & milites armaris, & vexillo sublato, quo pugnandi dabat signum, idem ut faceret, significabat. Marcellinus libr. xx. Marulinus lucis exordio, signo per flammeum erecto vexillum, circum vadit ciuitas. Et lib. xxvii. Cum vndique ad arma conclamaretur, imperio principis & ductorum stetit regibilis miles, vexillum operiens extollendum, quod erat opportuna subeundæ indicium pugnæ.

Quod si Imperatores duo, ut consul uterque adesset; separatim apud utrumque pugnæ signum proponebatur, ut scribit in Bruto Plutarchus.

Signo pugnæ proposito, milites sese ad certamen comparabant, arma expediebant, modicoque cibo vires confirmabant, ne, ut ait Vegetius, longiore conflictu defatigarentur inedia, & sumpta esca redderet citatiores. Quod præterea Liiij testimonio confirmari potest, qui lib. xxiv. Milites, armis expediendis, quod reliquum diei fuit, consumpserunt, libr. xxv. Reliquum diei expediendis armis, & curatione corporum consumptum.

Interea Imper. auspicijs sacrificijsque Deorum voluntatem explorabat, utrum ne victoriam pollicerentur, ipsique propitijs in pugna esset

ROMANOR. LIB. V. 225

esset vsurus. Quod si auspicia extaque certam victoriam, hostiū fugam, stragemque ostendissent, Imperator ad aciem instruendam egrediebatur. Liu. l. vi. Romanus Dictator, castris eodie positis, postero, cum auspicio prodisset, hostiaque cæsa, pacem Deum adorasset, lætus ad milites iam arma ad propositū pugnæ signum, sicut edictum erat, luce prima capientes, processit. lib. 11x. Romani consules priusquam educerent in aciem, immolauerunt. Et lib. 1x. Agentibus diuina humanaque que assolent, cum acie dimicandum est, consulibus; Tarentini legati occurere, responsum expectantes, quibus Papirius ait: Auspicia secunda esse, Tarentini, pullarius nunciat; litatum præterea est egregie: auctoribus Dijs, ut videtis, ad rem agenda proficiscimur. Hinc illa cetera morem facta ab eodem notantur lib. v. Tribuni milit. non deorum saltem, si non hominum memores, nec auspicio, nec litato instruunt aciem. Antequam autem instrueretur acies, aut etiam ea iam instructa: Imperator concionem ad milites habebat: quod interdū quoque ante propositum pugnæ signum fiebat; cum Imperator optimum iudicaret, ut milites suum consilium præcognoscerent. Liius lib. xxxiv. In hunc modum maxime adhortatus, pronunciat, se nocte ad castra hostium ducturum: nocte media, cum auspicio operam dedisset, proficiscitur.

Vocabantur autem ad concionem milites in Prætorium à præconibus, ut scribit Dionys. lib. 1x. Liius lib. 1. Vocari, inquit, ad concionem

nem vtrumque exercitum iubet: præcones ab extremo orsi, primos exciure Albanos.

Vbi verò milites in Prætorium conuenissent, Imperator pro tribunali eos alloquebatur. Liuius lib. ix. Publius Cos. cum dimicaturus esset, prius alloquēdos milites ratus, concionem aduocari iussit. Ceterum sicut ingenti alacritate ad Prætorium concursum est, ita præ clamore polcentium pugnam, nulla adhortatio Imperatoris audita est. Et li. xxiv. Postero die, vbi signa cœperunt canere, parati instructique ad prætorium conueniunt. Et lib. xxxix. Vocati ad concionem, ad tribunal Imperatoris concurrunt: simul imperator in tribunal conscendit.

In ea concione Imperator spem victoriæ, deosque propitios fore ostendebat, militum suorum virtutem extollebat, hostium deprimebat: gloriâ, partaque decora, cōmodaque victoriæ, fugæ ignominiam & damna proponebat: prædam, coronas, cæteraque præmia pollicebatur, quarum rerum omnium Liuianæ conciones sunt refertæ.

Post concionem præco ad dextram Imperatoris adsistens, ut scribit Iosephus, ter milites interrogabat, vtrumne ad prælium esset parati: inquit ite sese paratos esse clamore respōdebant, atque ex clamoris alacritate Imperatores de militum animo coniecturam facere solitos, scribunt in Crasso Plutarchus, & Appianus in Parthica. Hinc Liuius lib. iii. Consul, concione aduocata, si iam satis animi est, inquit, decernique placet, agite dum clamorem, qualem

lem in acie sublaturi estis, tollite hic indicē voluntatis, virtutisque vestre. Et lib. vii. Tesseram dari iubet, vbi secundæ vigiliæ buccina datum signum esset, armati cum silentio ad se venirent, quo vbi, sicut edictum erat, taciti conueniunt: Hoc silentium milites, inquit, omisso militari assensu, in me audiendo seruandum est.

Milites igitur vt se paratos ad prælium ostenderent, clamoribus concionantem Imperatorem crebro interpellabant, dextras erigentes, clypeosque gladijs percutientes, vt scribit Iosephus. Ex quo Isidorus li. i. c. xxv. Mos est, inquit, militaris, vt quoties cōfentiat exercitus, quia voce non potest, manu promittat: alij, quia voce non possunt, gladiorum motu salutant. Et Marcell. lib. xv. Militares omnes, horrendo fragore scuta genibus illidentes, quod est prosperitatis indicium plerum (nam contra cum hastis clypei feriuntur, ita documentum est doctoris) immane, quo quantoque gaudio, præter paucos Augusti probauere iudicium, libro xxii. Hac fiducia spei maioris animatus inferior miles, hastis ferendo clypeos, sonitu assurgens ingenti, vno propemodum ore, & dictis faucebat, & coeptis. Et li. xxv. Incredibile dictu est, quanto ardore milites ad vindictam ira & dolor feruentior inuolabat, hastas ad scuta concrepantes, etiam mori, si tulisset fors, obstatos. Hinc Liuius lib. xxvii. Exercitus, qui corona concionem circumdederat, gladijs ad scuta concrepuit.

De acie instruenda.

CAP. II.

Imperator cum ad prælium milites satis armatos vidisset, acie vel in castris, vel extra castra instruebat. Lilius libr. IX. Consul ubi armatos paratosque vidit, signa extra vallum proferri iussit, & haud procul hoste instruxit aciem. Et libr. XL. Ad quatuor portas castrorum exercitum instruxit, ut signo dato, simul ex omnibus partibus eruptionem facerent.

Acie autem Imperator ipse una cum Legatis, Tribunis, centurionibusque instruebat. Lilius libro XL. Copias omnes partim Prætor ipse, partim per legatos, tribunosque militum instruxit. Et libr. XXX. Equites in turmas, pedes in cohortes, sicut quondam à Romanis centurionibus didicerat, distribuit.

Porro exercitus ad pugnam instructus, Acie generali vocabulo dicebatur, constabatque tribus partibus, cornibus, subsidijs, & eaque Acie proprie nominata est. Singularum partium instruendarum alia temporibus alijs ratio fuit, prout locus, hostisque ac temporis necessitas postulavit: neque nunc necesse est omnia omnium Imperatorum stratagemata recensere. Usitatus autem ac legitimus ordo aciei fuit per Hastatos, Principes, ac Triarios Velites, quemadmodum diximus, admittis. Nam, ut scribit Dionysius, milites non solum ex censu legebantur, sed ex eodem arma illis, atque in pugna locus assignabatur.

Acies

Acies igitur, ut de singulis partibus dicamus, triplici constabat pedum ordine. Primi enim Hastati, post eos Principes, postremi Triarii in manipulos singuli, cohortesque instructi locabantur, ut ait Lilius libr. IIX. Hinc idem libr. XXII. Pugna exorta est non illa ordinata per principes, hastatosque ac triarios: nec ut pro signis antesignanus, post signa alia pugnaret acies: nec ut in sua legione miles, aut cohorte aut manipulo esset. Et libr. XXX. Instruit primos hastatos, post eos principes; Triarii postremam aciem clausit: non confertas autem cohortes, ante sua quamque signa instruebat, sed manipulos aliquantum inter se distantes; ut esset spatium, quo elephantum, hostium accepti, nihil ordines turbarent. Ex quibus postremis verbis illud etiam colligitur, manipulos in cohorte non secundum profunditatem; sed secundum latitudinem instrui solere; ut spatium inter manipulos esse posset, quo elephantum reciperentur. Sic libr. VII. Receptis in intervalla ordinum Antepilanis. Quoniam vero Hastati Principesque ante Triarios locabantur, Antepilani communi vocabulo dicti sunt, ut ostendit Lilius libr. IIX. in illa Romanorum latinorumque pugna: Triarios enim Pilanos quoque dictos supra docuimus. Locus autem ubi Principes erant, qui erat in acie medius, ut in castris, ita & in acie, Principia dictus est. Lilius libr. II. in extremo. Ab tergo erant cliui, in quos post principia integris ordinibus tutus receptus fuit. libr. III. Equites sua cuique parti

V 5

post

300 DE RE MILITARI
post principia collocat. Et lib. IIX. Receptis
in intervalla ordinum antepilanis, principia
latinorum perturbant. Donatus in Eunuch.
act. 4. sc. 7. Principia locum fuisse dicit in acie:
vtrum autē in acie media an extrema fuerit,
ait esse controuersum.

Hi ordines Hastatorum, Principū, ac Triariorum,
Acies vt dictum est, generali nomine vocabantur:
& Media acies, quod vtrinque cornibus aliq;
vt mox dicemus, cingeretur: sed & singuli
ordines acies quoque dicti sunt: vt prima
acies hastatorum esset, secunda principum,
tertia ac postrema Triariorum, vt scribit
Liuus lib. IIX. Hinc idem li. XLIV. Ex postrema
acie triarios primos subducit, deinde principes,
stantibus in prima acie hastatis, Cæsar l. i. Gall.
Acie triplici instructa ad eum locum venit:
primam & secundam aciem in armis esse,
tertiam castra munire iussit. Triarios enim
castra munire solitos supra ostensum est.

Singulae porro, siue acies, siue ordines Hastatorum,
Principum, ac Triariorum in suis manipulis
& cohortibus sua signa ac vexilla habuere,
quibus in acie agnoscerentur. Hinc illud
Cæsar reprehendit, vt ab timore profectum
li. i. ciu. Collatis in vnum locum signis,
conferti, neque ordines neque signa seruant.
Et l. iii. Gall. Cæsar vbi suos vrgeri, signisque
in vnum locum collatis, duodecimæ legionis
milites confertos, sibi ipsos ad pugnam esse
impedimento vidit, signa inferre, & manipulos
laxare

ROMANOR. LIB. V. 301
laxare iussit, quo facilius gladijs vti possent.

In Manipulis prima videntur incessisse signa:
cohortis vero signum in postrema cohorte
videtur fuisse collocatum. Liuius l. 30. Non
confertas cohortes, ante sua quamque signa
instruebat. Manipulorum vero signiferos
semper primos in hostes incessisse, passim
legitur in historijs. Hinc Hastatorum prima
signa, postrema Triariorum dicuntur. Liuius
l. ix. Nec prius inclinata res est, quam secunda
acies Rom. ad prima signa, integri fessis
successerunt. li. 30. Principes post Hastatorū
prima signa in subsidijs triarios constituit. lib.
xxxvii. Hastatorum prima signa, deinde
principum erant, triarii post remos clauderant.

Aquila vero toti usque legionis signa post
hastatos ante principes fuere: ita vt Hastati
ante signa essent, qui propterea Antesignani
dicti sunt; Principes sub signis; Triarii vero
post signa. Liuius li. ix. de pugna latinorum
ac Romanorum, & alibi. Cæsar hastatos
principesque, stragem & ante signa, & post
signa factam, triarios postremo rem restituisse.
lib. nono. Cadunt antesignani; & ne nudarentur
propugnatoribus signa, sit ex secunda
prima acies. lib. xxii. Pugna exorta est non
illa ordinata per principes, hastatosque ac
triarios, nec vt pro signis antesignanus, post
signa alia pugnaret acies. lib. xxiii. Triplex
stetit Romana acies: peditum pars ante
signa locata, pars post signa accepta: equites
corua cinxere.

Singulae

Singulae porro acies Hastarorum, Principum, ac Triariorum suis subsidijs firmabantur (hanc enim quasi secundam aciei partem esse diximus) quod à Laconibus inuentum Romani postea à Carthaginien sibus acceperunt, ut li. 3. c. 17. scribit Vegetius: quanquam multo ante Punica bella subsidiiorum in acie Romanae meminit Livius. Subsidia autem milites appellantur, qui ad subitos praelij casus referuabantur.

Subsidiiorum autem quanta sit utilitas, sic fere explicat Vegetius lib. III. Hac dispositione nulla melior inuenitur: si enim cuneus agendus sit, aut forfex, aut ferra ducenda; superfluos habere debes post aciem, de quibus illa facias, nam si de loco suo ordinatum militem transferre coeperis, vniuersa turbabis. Si globus hostium separatus partem aliquam vigere coeperit, nisi superfluos habeas, quos contra globum possis opponere, sine equites sine pedites de acie tuleris, dum aliam vis defendere, aliam periculosus denudabis. Denique ita concludit. Si bellatorum copia non abundet, melius est aciem habere breuiorem, dummodo in subsidijs plurimi collocentur. Unde illud in Romanis Livius reprehendit lib. IV. Non subsidijs firmata acie concursum est. & li. IX. de Hetruscis, Quia nullis recentibus subsidijs sulca prima acies fuit, ante signa, circumque omnes ceciderunt.

Igitur post singulas acies sua fuere subsidia, uti diximus; quod ostendit Livius eo loco, quem proxime citauimus. Quia nullis recentibus

recentibus subsidijs sulca prima acies fuit, & c. lib. XXXIV. Fessos iam uox Consul, ex secunda acie subsidiarijs cohortibus inductis, accendit. Et lib. XXXVII. sexdecim elephantos post triarios in subsidio locatos.

Præter hæc subsidia, quæ post singulas acies collocabantur, alia fuere subsidia, quæ vel in extremo (quod Vegetius præcipit) vel alio commodiore loco, à cetera acie separatae constituiebantur. Livius lib. V. Paullum erat à dextra editi loci, quem subsidiarijs repleti placuit et lib. XXIX. Lentulus, coepta partum prospere pedestri pugna, tantum moratus, dum cedenti duodecima legionem, quæ in leuo cornu aduersus Illergetes locata erat, tertiam decimam legionem ex subsidijs in primam aciem firmamentum ducit; posteaquam æquata ibi pugna est, ad L. Manlium inter prima signa hortantem, ac subsidia quibus res postulabat, locis inducentem venit, hæc Livius; quibus verbis primorum signorum subsidia à ceteris fuisse diuersa significat. Et lib. X. subsidia non vno in loco posita ostendit; subsidia, inquit, suis quæque locis, & Præfectos subsidijs attribuerat.

Hæc omnia subsidia in manipulos, & cohortes fuere diuisa; quare & subsidiariæ cohortes dicuntur. Livius lib. II. Ex subsidiarijs manipulos aliquot in primam aciem secum rapit. lib. IX. subsidiarias cohortes, quæ integræ ad longioris pugnae casus referuabantur, in primam aciem emisit. Et libro trigesimo quarto, Fessos iam suos Consul, ex secunda acie

acie subsidiarijs cohortibus inductis, accendit.

Atque post singulas acies videntur paucæ cohortes constitutæ: post aciem vero totam integræ legiones in subsidijs collocatæ leguntur. Lilius libro xxx. In primam aciem suas legiones Sempronius induxit: in subsidijs locatæ P. Licinij legiones. Et l. xxxi. Dextra ala (in alas diuisum socialem exercitum habebat) in prima acie locata est; in subsidijs dux Romanæ legiones.

His subsidijs sui duces ac præfecti assignabantur, ijs inquam, quæ post acies singulas collocabantur. Lilius libr. x. Subsidia suis quæque locis, & præfectos subsidijs attribuebat. Nam subsidijs quæ ab acie reliqua fuerat diuisa, ex Imperatoribus, si plures fuissent, alter præerat. Lilius libro trigesimo primo. Dextra ala in prima acie locata est; in subsidijs dux Romanæ legiones: M. Furius dexterae alæ; legionibus M. Cæcilius præpositus. Eodem modo bello Volscæ Camillus subsidijs dux alter aciei præfuit, vt scribit Lilius libr. vi.

Illud autem postremo in hoc genere sciendum est, solitos interdum Hastatos, Principes, ac Triarios alteros alteris subsidio esse: quod tum factum puto, cum multitudo militum non adesset tanta, vt non solum ad aciem, sed etiam ad subsidia superesset. Lilius libr. xxx. Principes post hastatorum prima signa, in subsidijs triarios constituit. Et libro 40. Ad dextram principalem hastatos legionis pri-

nis primæ instruxit: principes ex eadem legione in subsidijs posuit: tertia legio aduersus principalem sinistram portam instructa est: id tantum mutatum, principes primi, & hastati in subsidijs locati. Quamquam Triarij frequentius castrorum præsidio relinquebantur.

Acies media sociorum peditibus vtrinque tingebatur, quæ propterea cornua dici videri possunt. Scribit enim libro vi. Polybius socios pedites duas in partes diuisos, dextrum ac sinistram cornu appellatos. Alas quoque dextram & sinistram dici exempla declarant, & nos supra ostendimus. Seruius etiam ad libr. iv. Aen. Dum trepidant alæ, socios dixit maxime in ala locatos. Lilius libr. iii. In acie Quinctius dextrum cornu, Agrippa sinistram tenuit: Sp. Postumio Albo legato datur media acies tuenda: legatum alterum P. Sulpicium equitibus præficiunt. libro xxxvii. Romani mediam aciem, cornua latini tenebant.

Interdum tamen socij in acie media, Romani in cornibus fuere. Lilius libro xxxi. Cum in aciem eduxissent, neutrum ijs cornu committere ausi, ne si dolo cessissent, rem totam inclinarent, post signa in subsidijs eos locauerunt.

Equites nunc ante aciem, nunc in acie, nunc peditum cornua cinxere, pro rerum videlicet locorumque opportunitate. Lilius l. 3. Fabius non permistam vnam ciuium sociorumque, sed trium Populorum tres separatim acies circa vallum hostium

stium instruxit: equites item suæ cuique parti post principia collocat. libro iv. Dicitur dextro cornu, sinistro Capitolinus intulit signa: ante mediam aciem cum equitatu Magister equitum processit. lib. ix. In aciem procedunt, equitibus in cornu diuisis. & alibi. M. Valerius à dextro, P. Decius ab læuo cornu ad equites in cornibus positos euehuntur. Hinc equitum Alæ dicitur quod dextra læuæque circa pedites ad instar alarum circumfunderentur, vt scribit Gellius lib. xvi. cap. iv. Seruius lib. xi. Lilius autem li. xxii. aciei ordinem ita describit, vt oculis pæne subijcere videatur. In dextro, inquit, cornu Romanos equites locant, dein pedites: læuum cornu extremi equites sociorum, intra pedites; ad medium iuncti legionibus Romanis tenerunt iaculatores: ex ceteris leuium armorum auxilijs prima acies facta.

Ala Ca.
mille.

li. 2. c. 15.

lib. 3.

ca. 14.

Leuis armatura, vt Vegetius scribit, post principes ante trarios collocabatur, quod etiam Lilius libr. ix. in obscurissima illa ordinu descriptione significare viderur. Hinc Macellinus lib. xiv. Vt præliorum rectores primo cateruas densas opponunt & fortes, deinde leues armaturas, post iaculatores, vltimasque subsidiales acies, si fors tulerit, inuasuras. Et Sernius ad lib. viii. scribit morem fuisse, vt tirones ponerentur in medio, & ambirent viri fortes exercitum.

Ipsæ a-

guine

Patras,

In medio.

Imperator cum prætoria cohorte nunc in acie media, nunc in alterutro cornu erat: frequentius camen in dextro cornu; quod, vt ait

Vege-

Vegetius, ex eo loco facilius tota acies gubernetur, ac rectus liberque sit prokursus. Euocati, nisi qui cum Imperatore in cohorte prætoria fuissent, tota acie dispergebantur. Cæf. lib. 3. ciu. Euocatorum duo mille, quæ ex beneficijs superioru exercitum ad eum conuenerant, tota acie dispererat.

Reliqui exercitus totius magistratus; nunc aciei, nunc equitibus, nunc cornibus præficiabantur. Centuriones vero & Decuriones, Præfectique in suis centurijs fuere ac turmis.

Tubicines, cornicinesque vt in agmine, ita in acie cum aquila, signisque legionis fuisse verisimile sit.

Hæc igitur ordinaria fuit aciei Romanæ instructio: in qua, vt Polybius scribit, singulorum ordines, tum homines inter se tres minimum pedes distabant, vt spatium haberent tum procurrendi ac recedendi, tum gladium vibrandi. Vegetius singulos armatos in directum ternos pedes occupare consueuisse dicit. hoc est, vt in mille passibus, mille sexcenti sexaginta sex pedites ordinarentur in longum; vt nec acies interluceret, & spatium esset arma tractandi: inter ordinem autem & ordinem à tergo in latum sex pedes distasse, vt haberent pugnantibus spatium accedendi, atque recedendi, vehemèrius enim cum saltu cursuque tela mittentur. Præter hunc modum, quem Romanis ordinarium fuisse ostendimus; alij quoque modi aciei instruendæ commemorantur à Gellio l. x. c. ix. Vocabula, inquit, sunt militaria, quibus instructa certo modo acies appellari

li. 3. c. 18.

lib. 17.

li. 3. c. 14.

15.

X

pellari solet, Frons, Subsidia, Cuneus, Orbis, Globus, Forceps, Serra, Alz, Turres: translata sunt autem ab ipsis rebus, quæ ita nominantur, earumque rerum in acie instruenda sui cuiusque vocabuli imagines ostenduntur. Eadem vocabula sunt apud Catonem de re militari, cuius verba citat Festus, siue forte opus sit cuneo, aut globo, aut forcepe, aut turribus, aut serra: vti adoriare.

u. Serra
præliari.

li. 3. c. 14.

li. 3. c. 19.

Frons, vt ait Vegetius, est pars illa aciei, quæ aduersum hostem spectat. Cuneus, eodem Vegetio teste, dicitur multitudo peditum, quæ iuncta cum acie primo angustior, deinde latior procedit, & aduersariorum ordines rumpit, quia a pluribus in vnum locum tela mittuntur: quam rem idem ait milites nominasse Caput porcinum, de quo Marcellinus lib. xvii. Cuius furoris amentiam exercitus ira ferre non potuit; eosq; Imperatori acriter imminentes desubente in angustum fronte, quæ habitum Caput porci simpliciter militaris appellat, impetu disiecit ardentem. Cuneus quoque Vegetius idem Trigonum à figura triangulari vocat. De Cuneo ite se Isidor. l. 9. c. 3. Cuneus est collecta in vnum multitudo: vnde propterea quod in vnum coit, Cuneus nominatur.

li. 1. c. 26.

Forfex siue Forceps est ordinatio, quæ, vt ait li. 3. Vegetius, contra Cuneum opponebatur: nam electissimis milibus confertis in v. litteram componebatur, & Cuneum excipiebat, atque ex vtraque parte claudebatur; cuius meminit Marcellinus li. xvi. Cogitatum est, sollicitèque præstructum, vt sciientes vltra so-

litteram

litum Alemanni, vagantesque fustis, multitudine geminata nostrorum, forcipis specie, trusi in angustias caderentur.

Serra, Vegetio auctore, dicitur, quæ à strenuis directæ, ante frontem opponitur hostibus, vt acies turbata reparetur. Festus autem sic explicat. Serra præliari dicitur, cum a sidue acceditur recediturque neque vllò consistitur tempore. Hic mos præliandi potissimum videtur seruatus in equestribus præliis. Sallustius in Iugartina. Quibus illi freti, non vti equestri prælio solet, tequi, dein cedere: sed aduersis equis concurrere, implicare, ac perturbare aciem. Tacitus li. vi. Modo equestris prælij more, frontis ac tergi vice. Seruius ad lib. xi. explicans illud, versiq; latini Reiciunt parmas, & equos ad mania vertunt; sane, inquit, nunc fugiunt non timore, sed lege præliandi: citatq; Sallustium, qui alicubi dicit. More equestris prælij, lumpris tergis, ac redditis. Vtrum autem hic præliandi mos equitibus Romanis fuerit vsitatus, dubitari potest cum Linius ita scribit libro trigesimo primo. Credidere regij genus pugne cui assueuerant, fore vt equites inuicem sequentes refugientesque nunc telis vterentur, nunc terga darent, turbauit hunc ordinem pugnandi non acrior quam pertinacior impetus Romanorum: nam haud secus quam si rota acie dimicarent, equites vt semel in hostem euecti sunt, stantibus equis, partim ex ipsis equis, partim desilientes immiscentesque se peditibus pugnant.

X a

Globus

Globus dicitur militum manus, quæ ab acie reliqua separata, vago superuentu incur-
sat inimicos, vt ait Vegetius libr. iiii. cap. xix.
Hos globos idem ca. xvi. Grumos alio nomi-
ne dicit appellatos.

li. i. c. 26.

Orbis videtur fuisse, cum milites in dire-
ctum longumq; ordinati, in girum se instrue-
bant; quo genere, vt scribit Vegetius, cum vis
hostium interruptit aciem, resisti à militibus
conueuit, ne omnis multitudo fundatur in
fugam; Sallustius in Iugurth. Romani veteres
nouique & ob ea scientes belli, si quos locus
aut casus coniunxerat, orbis facere, atque ita
ab omnibus partibus simul tecti & instructi
hostium vim sustentabant. Cæsar li. xv. in ex-
tremo. Cum illi, orbe facto, sese defenderent.
Et lib. v. Cum propter longitudinem agmi-
nis, minus facile per se omnia obire, & quid
quoque loco faciendum esset, prouidere le-
gati possent; iusserunt pronunciari, vt impe-
dimenta relinquerent, atque in orbem consi-
sterent; quod consilium etsi in eiusmodi casu
reprehendendum nõ est, tamen incommode
accidit: nam & nostris militibus spem mi-
nuit, & hostes ad pugnandum alacriores ef-
fecit, quod non sine summo timore ac delpe-
ratione id factum videbatur. Hirt. de bell. A-
lexand. Legio 36 magnis hostium copijs cir-
cumdata, presentissimo animo pugnâs in or-
bem se recepit ad radices montium. Marcelli-
nus li. xxix. Prælio atroci commisso, ferocien-
tibus barbaris vltra modum, aciem in rotun-
do habitu figuratam opponit.

Turres

Turres quæ nam fuerint, aut plane ignoro,
aut Testudines fuisse puto. Testudo autem sic
siebat, vt Liuius, Plutarchus, ac Dio scribunt;
Impedimentis, & leuis armaturæ militibus,
equitibusq; in medium acceptis; grauis arma-
turæ pedites quadrato agmine consistebant:
ex quibus qui caua scuta habuere, extra in la-
teribus collocabatur, scuta præfecta pugnan-
tium more habentes: reliqui qui scuta plana
habuere, in medium accepti, ea supra se cete-
rosq; omnes extollebant, stantibusq; pri-
mis, secundis submissioribus, tertijs magis, ac
quartis, postremis etiam genu nixis; fastigiata
sicut tecta ædificiorum sunt, testudinem fa-
ciebant: nam etiam equos genua inflectere Ro-
mani docebant. Ita nec ipsos tela ex muro
missa subeuntes laderè poterant, & testudini
iniecta, imbris in modum, lubrico fastigio
innoxia ad imum labebantur. Virgilius li. ix.

Liuius li.
44. Plu-
tarch. in
Antonio.
Dio. 49

Omnes

Ferre libet subter densa testudine casus.

Ea Testudine Romani vel se ab hostiũ mul-
titudine tutabatur vel muro succedentes, pro-
pugnatoribus muri fastigij altitudine æqua-
bantur: tantaque fuit eius firmitas, vt equi &
currus super ea veherentur. Hoc modo Anto-
nius Parthis restitisse dicitur; & Q. Marcius
Philippus Cos. Heracleam cepit. Neq; solum
pedestribus prælijs, sed etiam naualibus Te-
studinum vsus fuit, vt scribit Marcellinus li.
xxvi. Coniunctis, inquit, tribus nauigijs, te-
studinẽ hac specie superstruxit. densatis co-
hærentes supra capita scutis, primi transiris

X 3 instabant

312 DE RE MILITARI

instabant arma ei, alij post hos semet curuantes humilius, tertij gradatim inclinatis summissis; ita ut nouissimi suffraginibus insidentes, formam aedificij fornicati monstrarent: quod machinae genus contra murales pugnas ideo figuratur hac specie, ut missilium iactus atque saxorum per decursus cadentes labiles, instar imbrium euanescent.

¶ 1. c. 26. Numerat etiam Vegetius simplicem, Duplicem & Quadratam aciem. Duplex acies (nam reliqua nota sunt) videtur esse, cum duplicarentur cohortes; id est, ut minore spatio plures milium ordines continerentur, quo magis inter se coniuncti maiorem vim haberent. Liius lib. XL. Duplicate turmas, inquit, duarum legionum; equites, & permittite equos in cuneum hostium, quo nostros urgent.

Plura quoque alia genera aciei numerat Aelianus, sed quia pleraque praeterquam quod obscurissima sunt, fuisse Graecorum, potius quam Romanorum videntur, libenter ut a nostro instituto aliena praetermittimus, neque enim ut initio dixi, propositum nobis fuit, ut omnia omnium ducum stratagemata colligeremus, sed ut communem & ordinariam veterum Romanorum militiam exponeremus.

De Prælio. CAP. III.

Acie instructa, aut acia antequam instrueretur, Imperator tesseram dabat, ut in pugna suos quique hostemque dignoscerent, ut scribunt Plutarchus in Bruto, & Dio lib. 47. Hinc Tacitus lib. III. Histor. Eadem utraque acie

ROMANOR. LIB. V. 313

acie arma: crebris interrogationibus notum pugnae signum. Appianus l. II. narrat proelio Pharsalico tesseram a Pompeio datam, Herculem inuictum; a Caesare, Venerem victricem. Addit in Pompeij vita Plutarchus, Pompeium tantum non interfectum, quod militi tesseram poscenti serius reddidisset.

Omnibus autem comparatis, signa concinebant: ac primum quidem, ut scribit Dio lib. 47. canebant ij, qui in loco rotundo constituti, certum modulationis genus tuba canebant, quo ut in ordine starent, armaque expedirent, milites monebantur: deinde etiam reliqui canebant, qui animos militum concitarent, & ad congressum instigarent. Interea milites cinctu Gabino praecingebant sese, & scuta induebant, ut ait in Coriolano Plutarchus. Et Festus, Endo prociñctus, inquit, in prociñctu, significat autem, cum ex castris in proelium exitum est: prociñctos, quasi praecinctos atque expeditos; nam apud antiquos togis incincti pugnasse dicuntur. Et alibi, Praeciñcta classis dicitur, cum exercitus cinctus erat Gabine cinctu, confestim pugnaturus.

Milites etiam qui vellent, praesertim autem ubi certissimum esset periculum, tribus quattuorue praesentibus, testamentum sine scripto nuncupabant: quod testamentum propterea in prociñctu factum dicitur, ut ait idem in Coriolano Plutarchus. Hinc Festus. In prociñctu factum testamentum dicitur, quod miles pugnaturus nuncupat, praesentibus commilitonibus. Et Velleius lib. posteriore.

Q. Macedonius cum urbem Contrebiā nomine in Hispania oppugnaret, pulsas precipiti loco quinque cohortes legionarias, eodem protinus subire iussit, facientibus omnibus in procinctu testamēta, velut ad certam mortem eundem foret. Id tamen posterioribus temporibus fieri desitum scribit Cicero l. ii. de Diuinat. Nulli, inquit, viri vocantur; ex quo testamenta in procinctu perierunt. Quibus verbis illud præterea significare videtur, testes ad testamenta in procinctu adhibitos viros boni nominis. His igitur rebus omnibus constitutis, silentiū parumper fiebat: tum vero signum inuadendi hostes militibus dabatur, vt scribit Dio l. 47. signum autem illud hostes aggrediendi, vexillum videtur fuisse; quo proposito, tubis cornibusque canentibus in hostem ibatur. Cæsar li. iii. de pugna Pharsalica. Toti exercitui imperauit, ne iniussu suo concurrerent; se, cum id fieri vellet, vexillo signum daturum. Et mox. Exposcentibus militibus, ac studio pugnae ardentibus, tuba signum dedit. Lilius li. ix. Ante imperium, concentu tubarum & cornuum, cursu effuso in hostem feruntur. Hæc omnia simul idem Cæsar complexus est l. ii. Gall. Cæsari omnia vno tempore erant agenda, vexillum proponendum, quod erat in signe, cum ad arma concurrere oportebat: signum tuba dandum, ab opere reuocandi milites: qui paulo longius, aggeris petendi causa, processerāt, accerendis acies instruēda: milites cohortandi: signū dandum. Idem bello nauali esse obseruatum docet

docet Hirtius de bel. Alexand. Celeriter vela subduci, demittiq; antemnas iubet, & milites armari, & vexillo sublato, quo pugnandi dabit signum, quæ primæ naues subsequebātur, idem vt facerent, significabat.

Milites accepto signo, ad orientem solem sese conuertebant, deosque venerabantur, vt scribit in Marcello Plutarchus. Hinc Tacit. l. iii. histor. Orientem solem (ita in Syria mos est) Tertiani salutauere. Eundem quoque morem ab Horatijs Curiatijsque antequam inter se pugnarent, obseruatum narrat Zonaras.

Inde cursu & clamore milites hoste inuadebant. Gellius lib. i. cap. xi. Quid ille vult ardentissimus clamor militum Romanorum, quem in congressibus præliorū fieri solitum scriprores annalium memorauere? an tum gradu clementi & silentio est opus, cum ad hostem itur in conspectu longinquo procul distantem? cum verò prope ad manus ventū est, tum iam ē propinquo hostis & impetu propulsandus, & clamore rerrendus est? Atque ex clamore, quem in congressu milites attollebant, victimæ spem aut concipiebant, aut abijciebant Imperatores. Lilius lib. iii. Consul, concione aduocata, si iam satis animi est, inquit, decernique placet; agite dum, clamorem qualem in acie sublaturi estis, tollite hic indicem voluntatis virtutisq; vestræ. Et li. iv. Clamor indicium primum fuit, quo res inclinatura esset, excitator crebriorque ab hoste: ab Romanis dissonus, impar, legnis, sæpe iteratus, incerto, clamore prodidit pa-

Cicero. x.
Tufsch.

lib. 3. c. 18. uorem animorum. Vegetij præceptū est, clamorem non prius auelli debere, quam acies utraque se iunxerit, quod ignauorum sit uociferari de longe. Militarem hunc clamorem posteriores barbaro nomine Barritum uocauerunt, ut ait Vegetius. Hinc Marcellinus lib. xvi. Barritum ciere vel maximū: qui clamor ab ipso feruore certaminum à tenui susurre exortens, paulatimque adolefcens, ritu extollitur fluctuum cauitibus illisorum. Et lib. xxvi. Pro terrifico fremitu, quem barbari Barritum dicunt. Neque solum clamore, sed etiam cursu, quemadmodum dixi, prælium inibant: quod, ut scribit Lilius, procursum plurimum tela concitentur. Id cum Pompeius fieri à suis Pharsalica pugna uenisset, neque procurrere, sed hostium impetum excipere iussisset, à Cæsare reprehensus est. Propterea quod est quædam, inquit, animi incitatio atque alacritas naturaliter innata omnibus, quæ studio pugnae incenditur: hanc nos reprimere, sed augere Imperatores debent, neque frustra antiquitus institutum est, ut signa undique concinerent, clamoremque uniuersi tollerent; quibus rebus & hostes terri, & suos incitari existimauerunt. Hæc Cæsar. Sed tamen idem quod Pompeius, alij quoque Imperatores fecerunt. Lilius lib. 11. Consul Rom. nec promouit aciem, nec clamorem reddi passus, defixis pilis stare suos iussit. Sed nimirum ita usu comparatum est, ut ex euentis, hominum consilia, vel laudentur, vel uicuperentur. Pompeius, quia uictus, repre-

ibidem.

lib. 34.

lib. 3. c. 11.

reprehenditur; alij, quia uicere, laudantur. Sed ad rem.

Primi leuis armaturæ milites inter utramque aciem excurrentes prælium commitebant: mox recedentes locum certandi legionarijs dabant. Lilius libro xxii. Clamore sublato, procursum ab auxilijs, & pugna leuibus primum armis commissa. Cicero lib. secundo de Diuinat. Hæc fuerit nobis tamquam leuis armaturæ, primæ orationis excursio. Festus. Rorarios milites uocabant, qui leui armatura primi prælium commitebant: quod ut ante imbrem ferere orare solet, sic illi ante grauem armaturam quod prodibant, Rorarij dicti.

Legionariorum deinde & grauis armaturæ pugna erat. Hastati, ut scribit Lilius lib. octauo, omnem primi pugnam inibant, si Hastati profligare hostem non possent, pede presso eos retrocedentes in interualla ordinum Principes recipiebant, tum Principum pugna erat, Hastati sequebantur. Triarij interea genu dextro innixi, sinistro crure porrecto, sub vexillis confidebant, scuta innixa humeris, hastas sub erecta culpe in terra fixas tenentes. Si apud Principes quoque haud satis prospere esset pugnatum, à prima acie ad Triarios sensim referiebantur: inde rem ad Triarios redisse, cum laboratur, uerbis increbuit. Triarij consurgentes, ubi in interualla ordinu suorum Principes & Hastatos recipissent, extemplo cōpressis ordinibus
uelut

328 DE RE MILITARI

velut claudebant viam, vnoque continente agmine, iam nulla spe post relicta in hostem incedebant.

Pila primo emittebant ij, qui pilis pugnant: deinde gladijs res gerebatur. L. Iulius in pilis inter primam trepidationem abiectis temere magis quàm emissis; pugna iam ad gladijs venerat. Sallustius de coniur. Catilin. Postquam eo ventum est, vnde à Ferentarijs prælium committi posset, maximo clamore infestis signis concurrunt, pila emittunt, res gladijs geritur. Qui autem mos esset Romanorum in excipiendis pilis ab hoste emissis, idè L. Iulius ostendit l. xxix. Vixdum in egresso vallo Romani pila coniecerunt, subsidunt Hispani aduersus emissam tela ab hoste: inde ad emitenda ipsi consurgunt, quæ cum Romani conferti, vt solent, densatis excepissent scutis; tum pes cum pede collatus, & gladijs gerit res cepta est.

Equites interea non quidem in equis sedentes, sed tamen stratos equos paratosque habentes cum hastis non erectis, sed demissis, Imperatoris iussu expectabant, vt in prælium conscensis equis ingrederentur. L. Iulius lib. i. Tullus rex imperat, vt hastas equites erigere iubeat, id factum magnæ parti peditum Romanorum conspectum abeantis Albani exercitus intersepit. Et lib. xxx. Quintilius Prætor cum filio ad equites pergat: in suosque adscendere in equos, repete in hostem emittit. Et lib. xli. Pugnatum est amplius tres horas, ita vt neutro inclinaret spes, quod vbi Consul

ROMANOR. LIB. V. 319

sul vidit, nulla parte moueri Iugurum signa, imperat equitibus, vt equos conscendant, ac tribus simul partibus in hostes quanto maximo possent tumultu, incurrant.

Equites igitur pro loci temporisque opportunitate, iussu Imperatoris, pugnam inibant. Videntur autem equites non à fronte, vt pedites, sed à lateribus concurrisse. L. Iulius libro xxi. Equitum Gallorum Hispanorumque unum cornu cum dextro Romano concurrat, minimè equestris more pugna: frontibus enim aduersis concurrendum erat.

Porrò in prælio, vt scribit in Marcello Plutarchus, ea fuit vox militum sese adhortantiù Feri, Feri. Pugnantibus quoque militibus estu laboreque fessis Ferentarij tela portionesque ministrarunt, vt ait Cato apud Vestum verbo Velati. Hinc Cæsar lib. iii. bell. Gall. Cum alij fossas completerent, alij mixta telis coniectis, defensores vallo, munitionibusque depellerent: auxiliaresque quibus Crassus ad pugnam non multum confidebat, lapidibus telisque subministradis, & ad aggerem cespitibus comportandis, speciem atque opinionem pugnantium præberent, &c. Iosephus lib. iii. bell. Iud. in obsidione Iotapatæ, Arabes Romanis militibus sagittas suppeditasse narrat.

Imperator per aciem discurrens signum dabat, vt quæque acies suo tempore in prælium confurgeret, aut se reciperet: verbisque & exemplis militum animos confirmabat. Idem etiam in ipso prælio, vel cum prælium committendum erat, Dijs vota faciebat: qua in re morem

320 DE RE MILITARI
morem fuisse scribit in Mario Plutarchus, ut
lauarent manus, & in cælum attollerent. Li-
uius libro decimo, Dicitur Appius in medio
pugnæ discrimine, ita ut inter prima signa
manibus ad cælum sublatis, conspiceretur,
ita precatus esse: Bellona, si hodie nobis
victoriam duis, ast ego templum tibi voueo.
Et alibi: Consul manus ad cælum attollens,
voce clara, ita ut exaudiretur, templum Ioui
statori vouet, si constiterit à fuga Rom. acies.
Et alibi: In ipso discrimine, quo templa dijs
immortalibus voueri mos erat: vouerat Ioui
Victori, si legiones hostium fudisset, pocil-
lum mulsi, priusquam temetum biberet, sese
facturum. Et libro xxix. Consul principio
pugnæ ædem Fortunæ Primigeniæ vouit, si
eo die hostes fudisset.

De Militum Deuotione.

C A P. IV.

Solebant Imperatores Romani, Dictator,
Consul, Prætor cum rem suam inclinaram
viderent, aut se ipsos, aut quem vellent ex
legione Romana scripta ciuem deuouere.
Si is qui deuotus fuisset, moreretur, probè
factum videbatur: ni moreretur, tum signum
septem pedes altum, aut maius in terram de-
fodiebatur, & piaculum hostia cædebat.
Vbi illud signum defossam fuisset, eo magi-
stratum Romanorum descèdere fas non erat.
Quod si Imperator sese deuouere voluisset,
ni moreretur, neque suum, neque publicum
diuinum pure facere existimabatur.

Deuo-

ROMANOR. LIB. V. 321

Deuotionis autem ritus hic erat. Is qui de-
uouere se volebat cum Pontifici dixisset. A-
gedum Pontifex publicus populi Romani
præi verba, quibus me pro legionibus deuo-
uam. Pontifex eum togam protectam su-
mere iubebat, & velato capite, manu subter
togam ad mentum exerta, super telum sub-
iectum, pedibus stantem, sic dicere: Iane,
Iupiter, Mars, pater Quirine, Bellona, Lares,
dij Nonensiles, dij Indigetes, Diui, quorum
est potestas nostrorum, hostiumque Diui ma-
nes, vos precor, veneror, veniam peto, sero-
que, uti populo Romano Quiritium vim vi-
ctoriamque prosperetis: hostesque populi
Romani Quiritium terrore, formidine, mor-
teque afficiatis. Sicut verbis nuncupauit, ita
pro Repub. Quiritium, exercitu, legionibus,
auxilijs populi Romani Quiritium, legio-
nes auxiliaque hostium mecum Dijs manibus
Tellurique deuoueo.

Hæc igitur solemnis precatio fuit, quæ in
deuotione adhibita est. porro tum id super
quod stans deuotus est, nefas erat in hostium
manus peruenire: si hostis eo potitus esset,
Marti Suouetaurilibus piaculum fiebat. At-
que hoc ritu sese Decium patrem & filium
pro legionibus deuouisse scribit Liuius lib.
8. Hæc fuit deuotio ciuium, qua se pro prima
deuouerunt: alia fuit, qua hostes ipsos Ro-
mani deuouerunt, de qua capite sequenti.

De

De Urbium oppugnatione.

CAP. V.

URbes dupliciter oppugnabantur, coronis & operibus. Operibus oppugnari dicebatur vrbs, cum vallo, fossa, munitionibusq; cinctâ, insuper vineis, pluteis, ariete, alijsq; machinis, de quibus capite insequenti dicemus, petebatur. Corona verò expugnabatur vrbs cum adhibitis scalis vi in ipsa mœnia milites iruebant. Lilius lib. xxxvii. Acilio satius visum est Lamiam oppugnare: nocteque motis signis, prima luce corona mœnia est aggressus. Et mox. Oppugnare Acilius Amphissam statuit, cum ad mœnia castra posuisset, non corona sicut Lamiam, sed operibus oppugnare urbem est adortus: pluribus simul locis aries admouebatur, &c. Et li. xlii. Cum operibus oppugnatio lentior esset, scalas per manipulos diuidi Pretor iussit, ut corona vndique mœnia aggressurus. Mos tamen fuit, ut ante expugnationem vrbs, Deos, in quorum tutela vrbs esset, carminibus quibusdam Sacerdotes euocarent; vel quod aliter urbem capi posse non crederent, vel, etiamsi possent, nefas existimarent Deos habere captiuos, ut scribit Macrobius lib. iiii Sat. cap. ix. Euocabantur autem Dij nominatim: quare Romani ne quod sepe aduersus vrbes hostium fecissent nouerant, idem ipsi quoque hostili euocatione paterentur: Deum in cuius tutela vrbs Roma erat, ipsiusque vrbs Latinum nomen ignotum esse voluerunt, auctor in quæstione

bus

bus Plutarchus. De qua ita Plinius Lxxviii. Verrius, inquit, Flaccus auctores ponit quibus credat, in oppugnationibus ante omnia solitum à Romanis sacerdotibus euocari Deum, cuius in tutela id oppidum esset: promittiq; illi eodem aut ampliorem locum apud Romanos cultum. Durat in Pontifici disciplina id sacrum. constatq; ideo occultatum, in cuius Dei tutelâ Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent. Hęc Plinius. Carmen autem quo Dij euocarentur, recitat Macrobius. Si Deus si Dea ea est cui popul^o ciuitasq; Carthaginies. est in tutela, teq; maxime ille, qui vrbs huius populiq; tutelam recepisti: precor, venerorq; veniamque à vobis peto, ut vos populû ciuitatemque Carthaginensium deseratis: loca, templa, sacra, urbemq; eorû relinquatis, absq; his abeat: ei que populo ciuitatq; metum, formidinem, obliuionem iniectatis: proditiq; Romam ad me meosq; veniatis: nostraque vobis loca, templa, sacra, vrbs acceptior probatiorque sit: mihi quoq; populoque Romano, militibusque meis præpositi sitis, ut sciamus intelligamusque si ita feceritis, voneo vobis templa ludosque facturum. Atque in eadem verba hostia sacrificabantur.

Haud multum dissimili carmine Veiorum vrbe à Camillo Iunonem euocata scribit Lilius. li. v. Dictator, inquit, auspiciato egressus, cum edixisset ut arma milites caperent. Te, inquit, Iuno regina, quę nunc Veios colis, precor, ut nos victores in nostram tuamq; mox futuram urbem sequare: vbi te dignum amplitudine

Y

tuâ

tua templum accipiat. Et mox addit Lilius. Venientes ignari, Deos voris ex vrbe sua euocatos, hostium templa nouasq; sedes spectare.

Deos igitur Româ euocatos, eorumq; sacra Romani vel publice colebât, vel per familias priuatas diuidebât: qui dicti Nouenses sunt. Arnobius libr. III. Nouenses Deos, Cincius numina peregrina nouitate ex ipsâ appellata pronunciat: nam solere Romanos Deos oēs urbium superatarum, partim priuatim per familias spargere, partim publice consecrare: ac ne aliquid Deorum multitudine, aut ignorantia præteriretur, breuitatis compendijq; causa, vno pariter nomine cunctos Nouenses inuocari. Et Festus. Peregrina sacra appellatur, quæ aut euocatis Dijs in oppugnandis urbibus Romam sunt collata, aut quæ ob quasdam religiones per pacem sunt petita.

Dijs euocatis, urbem hostium exercitumue deuonebât hoc carmine, quod Macrobius refert. Dis pater, siue Iouis manes, siue quo alio nomine fas est nominare, ve omnes illâ urbem Carthaginem exercitumque, quem ego me sentio dicere, fuga, formidine, terrore compleatis: qui que aduersus legiones exercitumque nostrum arma telaque ferent, vti vos eos exercitus, eos hostes, eosq; homines, vrbes, agrosque eorum, & qui in his locis regionibusque, agris, urbibusque habitant, abducat, lumine inpero priuetis: exercitumque hostiũ, vrbes, agrosq; eorum, quos me sentio dicere, vti vos eas vrbes, agrosq; capita, ætaque eorum deuotas, consecrataq; habeatis,

illie

illis legibus, quibus quandoque sunt maxime hostes deuoti: eosq; ego vicarios pro me, fide magistratuq; meo, & pro pop. Rom. exercitibus, legionibusq; nostris do, deuoneo: vt meamque fidẽ, imperiumq; legiones, exercitumque nostrum, qui in his rebus gerendis sunt, bene saluos finatis esse. Si hæc ita faxitis, vt ego sciam, sentiam, intelligam: tunc quisquis vorum hoc faxit, vbi faxit, recte factum esto, ouibus atris tribus, Tellus mater, teque Iupiter obtestor.

His verbis deuotio hostiũ fiebat: eaq; à solis Dictatorib; Imperatoribusq; vsurpari potuit, qui cum inter deuouendũ Tellurem dicebât, manibus terrâ tangebant: cum dicebant Iouẽ, manus ad cælum tollebât: cum votũ recipere dicebât, manibus pectus tangebant. Hoc ritu Fregelle, Gabi, Veii, Fidene, Carthago, Corinthus, aliaq; multa, Gallorũ, Hispa, Afrorũ oppida atq; exercitus deuota fuisse traduntur.

De Machinis ac tormentis bellicis.

CAP. VI.

Romanos plurimum in urbium oppugnationibus prestisse constat ex histõ. Hinc Tacit. l. XII. Nihil tam ignarum barbaris, quã machinameta, & astus oppugnationũ: at nobis ea pars militiæ maxime gnata est. Athen. l. v. c. vlt. scribit, Romanos à Græcis tormeta & machinas urbium expugnatarum sumpsisse. Plur. in Marcello, machinarum inuentionem à Geometria profectam ait: earumq; præcipuos artifices Eudoxũ numerat & Archimedẽ.

Y a Cum

326 DE RE MILITARI

Cum igitur certū fuisset urbē operibus oppugnare, eā primo circūuallabant, ne cuiquam exitus pateret ex urbe, crebris pro loci opportunitate turribus excitatis. Hirtius li. 8. Trina excelssissimo loco castra fecit, à quibus paulatim, quantum copię patiebantur, vallū in oppidi circuitum ducere instituit. Et Cēs. li. 7. Castris ad eam partē oppidi positis, quę intermissa à sumine & paludibus, aditum angustum habebat; aggerem apparare, vineas agere, turres duas cōstituere coepit: nam circūuallare loci natura prohibebat. Circumvallandi autē ratio eadem fuit, quam in castris metandis diximus obseruatam: Titū tamen Hieroso. muro nouem & triginta stadiorum complexū fuisse narrat Ioseph. lib. III.

Oppido circūuallato, aut obsidione fameq; urbem domabant, aut operibus machinisq; oppugnabant. Inter machinas Ariēs fuit, quo muros urbis frequenti ictu feriebant, eueriebantq;. Ingēs malus statuēbatur rectus, ex eo funibus transuersus, item ingēs alter, uti trutinā dependebat, cuius caput ferreum erat ad instar arietis, quem milites reducētes impellentēsq;, uehementibus plagis murū percutiebant: itaq; tum ob reciprocos ictus, tum ob arietis similitudinem quam capite ferreo imitabatur, ea machina Ariēs dicta est. Ex Vitruuio l. x. c. xix. & Atheno, Iosepho li. III. Iud. de obsidione Iotapatę. Tertul. de Pallio, c. I. Marcel. l. xxiii. Veger. l. iv. Isido. Suida cęterisq; omnibus. Plinius arietem hunc ab equo repertum bello Troiano scribit: neq; enim

l. 7. c. 56.

equum

ROMANOR. LIB. V. 327

equum illū Troianum aliud, nisi arietē fuisse putat. Tertull. & Vitruui. eius inuentionem Carthaginiensib. tribuunt. Cum enim Carthaginiens. positis ad Gades castris, castellū cepissent, neq; ad eius demolitionem ferramenta haberent: sumpsērūt tignum, idque manibus sustinentes, capiteq; eius summum murū continenter pulsantes, summos lapidum ordines deiecerunt, & ita gradatim ex ordine totam cōmunionem dissipauerunt. Postea quidā faber Tyrius nomine Pephasthenos, hac ratione & inuentione inductus, malo statuto, ex eo alterum transuersum suspendit, & in reducendo & impellēdo deiecit Gaditanorū murum. Pro ariete interdū falces adhibebantur, id est, trabs quę ad uero præfigebatur ferro, ut de muro lapides extraheret, ut ait Veger. l. 4. c. 14. Liu. l. 38. Arietibus muros quatiebat: asseribus falcatis pinnas detergebat. Has Cēs. falces murales appellat, l. 3. bel. Gal. Itē Helepolim, nam pro ariete conferebantur trisulcę cuspides præcutę ponderibus ferreis graues, ut ait Marcell. lib. xxiii.

Hęc fuit prima Arietis inuentio atque usus. postea Cętras siue Getras Chaleedonius munimēta addidit, quib. defenderētur qui arietē impellebāt. Basim enim, ut scribit Vitruuius, de materia subiectis rotis fecit, supraq; compegit arrectarijs & iugis varas, & in his suspendit arietem, corijsq; bubulis textit, uti tutiores essent, qui in ea machinatione ad pulsandum murū essent collocati, id autem quod tardos conatus haberet, Testudinem nominauit.

Y 3

Manc

TESTU-
DO.
ARIE-
TARIA.
Hanc arietariam testudinem ita describit Procop. l. i. bel. Goth. ex interpretatione Christophori Perlong. Colūna, inquit, recte ac ligneæ quatuor pariq; magnitudine ex aduerso defixa solo adstant: his tigna octona & transfuersa arctissime iuncta, quaterna desuper alia, rotidem ad bases cōmittunt: parūque & quadrangularis specie domicilio extruunt, & corijs vndique integunt latera, vt & ductu sit leuior machina, & intrinsecus milites in tuto ita consistant, vt feriri nullo pacto ab hostib. queant: intus verò non parua molis stipitem superne suspendunt, huncq; catenis laxatum in medio machinæ, cū opus fuerit demittunt: eius aut caput præacutū multo ferro perinde ac sagittæ ipiculum aliquod contegunt. Hęc machina, non scutulis subiectis, vt nauis mouetur, sed ad infima columnarū exstārium rotis deducitur: sed eam non minore numero homines, quā quinquaginta in inferiore ex parte mouent, & quo volunt traducunt, & dū moenibus applicant stipitē, cui plerumq; arietis ferrum præfixū est caput, arte quadā volūtes facile retrahunt, rursūq; & magno cum imperu in murum incutiunt. Hęc Procopius. Diades postea testudinis fastigio turrim etiā addidit plurium tabulatorū: ita vt in summo tabulato statuerentur catapultæ ac balistæ, in inferioribus aut cōgereretur magna vis aque ad extinguendum, si qua vis ignis mitteretur: cuius turris fabricandæ rationem Vitruuius docet, & Athenæus.

Quod si lignorū inopia testudinē fieri prohiberet

liberet, ne milites dū ad muros subruendos accedūt, expositi paterent ad vulnera, Vineas Pluteosq; obijciebant. Vineæ cratium instar **VINEA** ex vimine fabricabatur, vt plures ordine collocatæ militū latera defenderēt, quæ cū vitū in vinea ordines imitari viderentur, Vineæ sunt appellatæ, vt scribit Festus. Cæll. i. bel. ciuil. initio. Tanta erat multitudo tormentorum, vt eorū vim nullæ contextæ viminibus vineæ sustinere possent: asseres enim pedum duodecim cuspidib. præfixi, atque hi maximis balistis missi, per quatuor ordines cratium in terrā defigebantur. Inter has vineas milites vel arietē agebant, vel ad muros subruendos appropinquabāt. Liu. l. 21. Aduersus eū vineas agece instituit, per quas arietem moenibus aduerti posset. Marcel. l. 20. Plerisque obiectu vinearum pluteorumq; tectis, iter ad fundamenta parietum quareribus subuertenda. Videntur aut rotæ vineis fuisse subiectæ, quib. facile agerentur. Hinc sub vitæ præliari dicebatur milites, cum sub vinea militari pugnabāt, vt ait Festus. Plutei ex cratibus, similiter viminibusq; auctore Festo, fiebant, quib. frons militum tegeretur. Cæll. i. bell. ciuil. Has rates terra atq; aggere contegebat: à fronte atque ab utroq; latere cratibus ac pluteis protegēbat. Et Marcel. l. 21. Pluteos præferētes oppugnatores, cratēque densius extas sensim incedētes & caute, murorum ima suffodere fermentorū multitudine conabantur. Vegetius **PLUTE**
VS. li. 4. c. 15. Pluteum ad apsidis similitudinem contextum scribit, rotisq; circumagi solitū. Vineæ Pluteiq; vsum describit. Luca. l. 3. **TAGE**

Tunc ad operta leui præcedit vinea terra.
Sub cuius plutei & tecta fronte, latentes
Molvi nunc imitant, & vertere ferro
Mœnia, nunc aries suspensio fortior iclu,
Incensus densi compagem solvere muri
Tentat.

Vineas pluteosque contra ignis periculum
solebant crudis ac recentibus corijs vel cen-
tonibus contegere, vt Festus & Vegetius scri-
bunt. Apollodorus in poliorceticis aliter
vineas describit: hastas enim complures in-
ter se ligatas, atque ab ima parte præpilatas,
vt humi defigi possent, à militibus rectas ge-
statas dicit: atque ex ijs hastis dependisse pel-
les nõ quidem extensas, sed corrugatas, sinus-
que habentes; vt telorum iactus frangeretur,
quæ hasta cum inæquales essent lōgitudinis,
testudinis formam imitari videbantur: Vi-
neamque ait minorem fuisse testudinem.

Inter machinas, quibus tecti milites opus
faciebant, Musculus nominatur, à muris do-
mestici forma, vt puto, potius quam à marino
Musculo, vt ait Vegetius. Musculum eleganti-
ssime describit Cæsar lib. II. bel. ciuil. Duas
primum trabes in solo eque longas paruo in-
teruallo inter se distantes dicit collocatas,
inque eis columellas parue itidem altitudi-
nis defixas, atque capreolis inter se cōiunctas
vbi tigna musculi tegendi causa collocaren-
tur: ac contra ignis lapidumque pericula egre-
gie munitum: additque molli fastigio fuisse
constructum, id est, vt à posteriore parte altior,
in an-

in anteriore esset depressior, murisque speciem
cum sese colligit, imitari videretur: Hoc mu-
sculo potius ad murorum fundamēta subruen-
da, quam ad sternendam turribus viam, quod
ait Vegetius, vsos Romanos puto. Cæsar cer-
te ad conuellenda fundamentorum saxa mu-
sculum instituisse dicitur.

Turres, aut lateritiæ fuere, aut lignæ: li-
gnæ item aut immobiles, aut mobiles quas
ambulatorias vocant. Construebantur autem
turres pluribus tabulatis interdum decem,
fenestris relictis ad tormenta immittenda:
ambulatoriæ turres subiectis rotis ageban-
tur quacumque libuisset, in summis contigna-
tionibus tormenta constituebantur, ad dei-
ciendos manibus propugnatores, in ima par-
te fuit aries, in media pons erat suspensus,
quem exostram vocant, quemque in muros vr-
bis demitterent, vt scribit Vegetius lib. IV. ca.
XVII. & XXI.

Quoniam autem plerumque locus aut de-
pressior erat, aut minus æquus, aggerem iacto eū
vel attollebant, vel æquabant, per quæ deinde
aggerem turres ac testudines machinasque ce-
teras agerent. Fiebat autem agger ex vimini-
bus, virgultis, terraque, eiusque latera trabi-
bus firmabantur, ne terra diffunderet. Cæsar li-
II. ciuil. Magnam iumentorum atque homi-
num multitudinem ex omni prouincia vocat,
Vimina materiamque comportari iubet, qui-
bus comparatis rebus, aggerem in altitudi-
nem pedum XXC exstruit. Et lib. VII. Vineas æ-
gere, cratibus atque aggere paludem exple, atque

atque iter munire conabatur. Linius libr. xx. Locus satis æquus agendis vineis fuit. & libr. xxxii. Cum turris per aggerem parum densa soli ageretur, rota vna in altiore orbita depressa, ita turrim inclinavit, vt speciem ruentis hostibus, trepidationemque insanam superstantibus armatis præbuerit. Aggerem eiusque vltum describit Lucanus lib. iii.

Tunc omnia late

*Procumbunt nemora, & spoliantur robore silua
Vt cum terra leuis median virgultaq; molem
Suspendant, structa laterum compage ligatam
Ariet humum, pressus ne cedat turribus agger.*

Et mox,

Stellatis axibus agger

*Erigitur, geminasq; aquantes mœniaturre
Accipit: hac nullo fixerunt robore terram,
Sed per iter longum caussa repseve latenti.
Illinc tela cadunt præcelsæ vrbis in arcus.*

Atq; hæc quidem ab oppugnatoribus contra urbem instruebantur, oppidani vero aduersus ea multa solebant comparare. Nam arietem falcisq; libramento plumbi deprimebant, aut laqueis distinebant, lapidibus frangebant, ignibus inflammabant, aut deniq; tacis palearum lanæq; plenis eius impetus eludebant. Veget. l. iv. c. xxiii. & Ioseph. l. iii. bel. Iud. c. 8. de obsidione Iotapatæ. Liu. li. xxxvi. Aetoli cum ariete quaterentur muri, non laqueis, vt solet, exceptos declinabant ictus: sed armati frequentes erumpebant. Appianus in Mithridatica. Arietes lapidibus repulerunt, aut la-

aut laqueis frugerunt, aut lanæ obiectum eorum imperum excipiebant. Linius li. xlii. Arietem admotum libramento plumbi grauitum ad terram vrgebant. Cæsar lib. 7. laqueis falces auertebant, quas cum distinuerant, tormentis interiorius reducebant.

Videntur Tollenonibus huiusmodi plumbi lapidumue pondera super arietem dimississe. Linius l. 38. In arietes tollenonibus libramenta plumbi aut saxorū, stipitæque robustos incuriebant: Tolleno autem ita fiebat. Trabs vna defigebatur in terra, eiq; in summo vertice alia transuersa trabs longior dimensa medietate connectebatur, eo libramento, vt si vnum caput deprimerentur, alterum erigeretur: Qua machina interdum milites in murū exponebantur, vt ait Vegetius lib. iv. ca. xxi.

Lupis quoq; arietem apprehensum aut eueriebant, aut ita suspendebant, vt impetum non haberet ferendi. Fuit autem lupus ferrum in modum forficis dentatum, quod funibus alligatum in arietē conijciebant, vt docet Vegetius li. 4. c. 23. Liu. l. 28. Lupi super ne ferret iniecti, vt in periculo essent, ne suspensi in murum extraherentur. Verum oppugnatores faccos, & reliqua munimenta, quæ oppidani obijciebant, falcibus contis longissimis præfixis dissipabant, funesq; abscindebant. Contra ignem vero machinas eorum crudis ac retentibus, ceteronibusq; madefactis obtegebant, loriceam etiam interdum addebant. Lorica autem (nam cetera fere nota sunt) videtur fuisse ex cratibus contexta, creta super inducta: hæc

TOLLENO.

LUPUS.

LORICA.

enim

enim à Vitruuio lorica nominatur. Cæsar. li. 2. ciuil. Quidquid est contignatum cratibus consternitur, cratesq; luto integuntur. Idem lib. v. gal. Turres contabulantur, pinnæ loriceque ex cratibus atreuntur. Hirtius li. viii. Pontium frötes viminea lorica munirentur.

Præter has machinas fuere missilia, quibus & que oppidani, hostesque utebantur, in his Balista fuit, & Catapulta, siue Scorpio, aliaque horummodi quibus lapides vel sagittæ mittebatur: Catapulta ad instar lignei arcus videtur fuisse, habens in capitulis ex vtraque parte foramina, per quæ nerui torti intendebantur: foraminis autem dimetiens sumebatur: nona parte longitudinis sagittæ, quæ Catapulta mitti deberet. Arrectariæ trabes duæ dextra sinistraque constituebatur (Parastatas vocant) in summo & in imo transuersariæ tabulæ duæ parastatas distinebant, quatuor angulis in lateribus ac frontibus laminis ferreis aut stilibus æreis clausisque confixis: ita ut plintheidis siue laterculi figuram imitaretur. Per media autem spatia Parastidum excidebantur formæ semicirculi: in quibus includebantur capitula siue brachia catapule, cuneisque firmabantur, ne in contentionibus mouerentur. Porro inter duas parastatas alia fuit quæ media siue mediana dicta est: in hac erat incisum interuallum vbi sagitta collocaretur. infra erat canalis qui ὀφείη dicitur a Græcis, cum regulis siue bucculis dextra sinistraque quæ paulum eminentes canalem faserent profundiozem. In eo canali erant che-

CATA
VLEA

le siue manus quæ sagittam comprehendere, & Epitoxis in qua sagittæ calx collocaretur: alia quoque duæ regulæ in canali erant, in quæ succula indebatur. Ergo cum intendebatur Catapulta, nerui qui erant per foramina capitulorum traiecti, modiolisque creis, cuneisque firmati, succulis vestibisque ad certum foramen æqualiter declinabantur, cuneisque concludebantur: quibus repente disclusis sagitta maximo impetu egrediebatur.

Scorpionem à Catapulta diuersum esse, non opinor, quia Vitruuius Catapultæ Scorpionisque eandem rationem dicit esse: forte Scorpio minores mittebat sagittas.

Balista maior quam catapulta fuit, ceterum eodem modo construebatur intendebaturque, quanquam præ succulis nonnullæ balistæ polyplastis, vel ergatis, vel timpanis torquebantur. præterea foraminum ratio ex pondere lapidis quem debebat balista mittere proportionem sumebatur, sicut in catapultis de longitudine sagittarum. Hæc de catapultæ & balistæ ex obscurissima Vitruuij descriptione adiutus græcis Ctesibij verbis vecumque exposui.

Vitruuius Catapultis sagittas, Balistis saxa mitti dicit: Cæsar ramen & catapultis saxa, & Balistis sagittas missas significat. sic eundem scribit libro ii. bel. ciuil. Asseres pedum duo decim cuspidibus præfixi atque hi maximis, balistis missi, per quatuor ordines cratibus in terram deligebantur. Et paulo post. Centones in super iniecerunt, ne saxa ex catapultis mis-

SCORP
PIO.

BALIS
TAR.

Vitruuius
li. 1. ca. 1.
C. 12. C.
li. 10. c. 15.
16. 17. ca.
tatur à
Thrace
lib. 2. ca.
4. C. 5.

le siue

tis mis-

tis missa lateritium discuterent. Plinius lib. vii. Balistam Phœnicum inuentum fuisse dicit, sicut Catapultam Syrorum, Scorpionem Cretensum. Quanta autem vis balistarum & Catapultarum esset ostendit Iosephus lib. iii. de obsidione Iotaparae. Missa, inquit, machinis saxa & murorum minas auferebant, & frangebant angulos turrium: viroꝝ autem nullam fortiter constipati erant, ut non vsque ad extremam aciem saxi magnitudine ac violentia sternerentur. Sciet autem aliquis huius machinae vis quantum valeat ex his quae nocte illa contigerunt. in muro cuidam ex circumstantibus Iosepho, saxa percussio caput auulsum est, eiusque ad tertium stadium veluti funda excussa caluaria interdiu quoque praegnantis foeminae utero transiecto ad dimidium stadium infans abactus est; tanta tormento vis fuit. Et lib. vi. de obsidione Hierosolymae. Praecipue duodecimae legionis balista, vehementiores & tormenta saxorum, quibus non solum irruentes, sed etiam super murum stantes auerrebantur, nam & singula saxa talenti pondus aequabant, & ultra stadij modum torquebantur, ictus vero non solum primis quos offendisset; sed aliquando posterioribus quoque intolerabilis erat. Haec Iosephus.

Solebant autem oppidani aliquem adhibere, qui balistam obseruaret, cum intenderetur, ut ictus lapidum declinarent. Hirtius de bell. Afric. Balista missa a nostris turrem deiecit, qua aduersariorum qui in ea turri fuerunt quinque deiecti sunt, & puer qui balistam erat solitus

solitus obseruare. Et Iosephus li. vi. bel. Iud. Iudaei sane cauebant à lapidibus, quod erant candidi: nec tantum sono ac fremitu noscebantur, sed etiam claritudine prospiciebantur: denique speculatores in turribus praesidentes, praedicebant quando impelleretur machina, saxumque ferretur, patria lingua clamantes, Filius veni: itaque praedicebant in quos veniret atque ita vitabant, & hinc eueniebat, ut illis declinantibus lapis irritus intercederet. Haec quidem de Balistis quae florente Republica, aut non multo post in vsu fuerunt, non longe aliter eas describit Marcellinus libro xxiii. Ferrum, inquit, inter axiculos duos firmum compaginatur & vastum, in modum regulae maioris extentum, cuius ex volumine tereti, quod in medio ars polita componit, quadratus eminet stilus extensus, recto canali angustissimi meatu cauatus, & hac multiplici chorda nervorum tortilium illigatus: eoque cochleae duae lignae coniunguntur aptissime, quarum prope unam affistit artifex contemplabilis & subtiliter apponit in temonis caput in sagittam ligneam ipiculo maiore conglutinatam; hocque facto hinc inde validi iuvenes versant agiler rotabilem flexum, cum ad extremitatem nervorum acumen venerit summum, percita interno pulsu à balista ex oculis euolat; interdum nimio ardore seintillans; & euenit saepius, ut antequam telum cernatur, dolor letale vulnus agnoscat.

Scorpionem idem sic describit. Dolantur, *scor.* inquit, axes duo querni vel ilicej, curuati
turque

338 DE RE MILITARI
turq; mediocriter vt perminere videantur in
gibbas: hique in modum ferratorie machinæ
connectuntur, ex utroq; latere patetius perfo
rati, quos inter per cavernas funes colligatur
robusti copagem ne diffiliat continentes: ab
hac medietate restiū, ligneus stilus exurgens
obliquus, & in modum iugalis temonis ere
ctus, ita neruorum modulis implicatur, vt al
tius tolli possit & inclinari, summitarique
eius vnci ferrei copulantur, è quibus pendet
stuppea vel ferrea funda, cui ligno fulcimē
tum prosterntur ingens cilicium paleis con
fertum minutis, validis nexibus illigatum, &
locatum super congestos cæspites vel lateri
tios aggeres: nam mureo saxeo huiusmodi
moles imposita, dissectat quidquid innenerit
subter concussione violenta non pondere.
Cum igitur ad concertationem ventum fue
rit, lapide rotundo fundæ imposito, quater
ni altrinsecus iuvenes repagula, quibus in
corporati sunt funes, explicantes, retrorsum
stilum penes vncinum inclināt, itaq; demum
sublimis adsians magister, claustrum, quod
totius operis continet vincula, reserat mal
leo sorti percussum, vnde absolutus iectu volu
eri stilus, & mollitudine offensus cilicij, sa
xum contorquet quidquid incurrerit collisur
rum. Hunc Scorpionem addit Onagram quo
que dici, quod asini feri cum venatibus agi
tatur, ita eminus lapides post terga calcitrando
emittunt, vt persforent pectora sequentiū,
aut praefractis ossibus capita ipsa displodant.
Hæc Marcellinus.

Vegetius

Vegetius tamen libr. iv. Onagram à Scor
pione diuersum facit: ac Scorpionem Manu
balistam vocari dicit, & paruis subtilibusq;
spiculis intulisse mortem.

Atque hæc quidem oppidanis hostibusque
cōmunia pila muralia propria fuere oppida
norem, quæ grauiora erant quam quibus in
acie utebantur, eaq; de muro mittebant in ho
stes. Cæsar lib. v. Magnus muralium pilorum
numerus instituitur. Et li. vii. Ex vallo & tur
ribus traiecti pilis muralibus interibant. Ta
citus lib. iv. Muralia pila, congestas lapidum
moles prouoluere.

Contra autē irruptiones hostium parabant
Eritium, Cippos, Lilia, Stimulos, Sudes, Sti
losq; vt hostes morarentur. Cæsar l. iii. Erat
obiectus portis eritius: hic paulisper est pu
gnatum, cum irrumperet nostri conarentur.
Et mox. Ex cesso eritio in castra irruerunt. Sal
lustius apud Nonium Saxaq; ingentia, & axe
vincti orbis per pronum incitabatur: iustibus
que eminebant in modum eritij militaris ve
rta binum pedum. Quibus ex verbis colligi
mus machinam fuisse infestis vndique hor
rentem telis: De ceteris Cæsar li. vii. Hirrius
de bel. Afric. Extra vallum stili cæci mirabi
lem in modum confici.

Libralia siue Librilia Fello dicuntur instru
menta bellica, taxa scilicet ad brachij ci assu
tudinem in modum flagellorum loris reuin
cta Cæsar lib. vii. Fundis, libralibus, sudibus
que ac glandibus Gallos perferrent.

Quod si corona vrbs oppugnaretur, scalis
Z admo-

340 DE RE MILITARI
 ad motis hostes urbem aggrediebantur; quam
 ad rem Sambuca vti funi. Festus. Sambuca ma-
 china qua urbs expugnatur: nam vt in cy-
 thara chorda, sic in machina intenduntur
 funes. Sambucam describit Polybius lib. viii.
 Scala enim fuit ea altitudine vt muros ad-
 æquaret: latera cancellis præcingebantur, te-
 gulisq; operiebatur. in summa Scala ti-
 gnum fuit quod leuis Persicis communicabatur
 eo quatuor milites contendebant, vt ex propu-
 gnaculis hostes deicerent. vbi applicata
 scala murum occupassent, scutorum latera
 vtrinque soluentes, conscendebant propu-
 gnacula hostium: reliqui per Sambucam de-
 inceps succedebant. Hac Marcellus in Sirac-
 ularum expugnatione vsus est.

Alia quoque plurima narrantur machina-
 rum genera quæ singula referre velle puti-
 dum est.

Phalarica Linius lib. xxi. Phalaricæ similes
 videntur fuisse Malleoli, de quibus Marcellus
 lib. xxiii. Malleoli teli genus figurantur
 hac specie. sagitta est cannea inter ipiculum
 & arundinem multifido ferro coagmentata.
 quæ in muliebris colli formam concuatur,
 ventre subeiler & plurifariam patens, atq;
 in alueo ipso ignem cum aliquo suscipit ali-
 mento, & sic emissa lentius arcu inualido, i-
 ctu enim rapidiore extinguitur, si hæse-
 rit vsquam, tenaciter cremat. De

Malleolis item Ve-
 getius.

LIBER

LIBER SEXTVS.

Deijs, quæ fierent post prælium.

De Humatione casorum, prædag, col-
 ledione.

CAPVT I.

Victis profligatisq; hostibus, re-
 deunt in castra victores, ab
 ijs, qui custodia causa relicti
 fuerant, lætis acclamationibus
 laudibusq; excipiebatur: taber-
 nacula edera, lauro, ceteraque fronde aut cep-
 spite, lætitiæ causa, ornabantur: conuiuia
 lautius instruebantur: victoriaq; passim mi-
 litaribus iocis carminibusq; celebrabatur vt
 scribit Plutarchus in Aemiliæ Marij vita.
 Hinc illa Cæsaris de victoria Pharsalica. In
 castris, inquit, Pompeij videre licet tripli-
 cia strata, magnum argenti pondus expositum,
 recentibus cæspitibus tabernacula constrata,
 I. etiam Lentuli & nonnullorum taberna-
 cula protecta edera: multa præterea quæ nimitiã
 luxuriam, ac victoriæ fiduciam designarent.

li. 3. bel.
 ciuil. cor.
 Appianus
 lib. 2.

Vbi corpora milites curassent. eo die, aut
 insequenti, ad legenda hostium spolia, suosq;
 sepeliendos dimittebantur. Linius lib. xxxix.
 Celtiberi castra inde nocte proxima mone-
 runt: Romanis & suos sepeliendi, & spolia le-
 gendi ex hostibus potestas facta est.

Porro consuetudinem sepeliendi eos, qui
 bello cecidissent, ab Hercule manasse scribit
 Aelianus; cum antea insepulti feris auibusq;
 relin-

li. 12. var.
 hist.

lib. de Corona mil. cap. xi.

342 DE RE MILITARI
relinquerentur. Ac sepeliendi quidem caesos
in bello alia apud alios ratio fuit: Romani
autem videtur suos, pyris exstructis, cremasse.
Vnde illa Tertulliani ad militem Christianum.
Cremabitur ex disciplina castrensi Christianus, cui cremare non licuit, cui Christianus
merita ignis indulget.

Septuaginta commilitonibus, milites ad castra
virescentem diripiendam, caesos spoliandos, ce-
teramque praedam colligendam discurrebant;
Sacramento tamen ante adacti, ut Polybius
narrat, se nihil ex praeda intercepturos aut oc-
cultaturos, sed omnia fideliter Imperatori re-
praesentaturos. Quae in re illud sapienter a Ro-
manis observatum idem Polybius scribit, ut
ne plures dimidio ad praedandum destinarentur;
hij vero sub signis compositi instructique
habebantur ad subito hostium impetus defen-
dendos, ne in praeda occupati opprimerentur.

Ex armis autem caesorum hostium, cum pul-
cherrima quaeque secrevissent, reliqua Imperator
in aceruum cumulari iubebat: atque
exercitu uniuerso armato coronatoque cir-
cumfuso, rem ipse diuinam faciebat, tum praeci-
nctus purpura, facem ardentem sumebat,
manibusque in caelum sublatis, Deosque quibus
hostium spolia dicare mos est, precatus,
primus facie subdita incendebat: reliqui de-
inde pro se quisque ignes conijciebant. Id Vul-
cano sacrum habitum: quamquam alij etiam
Dij, qui bellorum praefides putarentur, votum
fuisse legitur, ut Plutarchus in Mario, Appianus in
Libyca, Iberica, & Mithridatica historia, tradidere.
Liuius

Liuius libro XLV. Edito ludicro, clypeisque
reis in naues impostis, cetera omnis generis
arma cumulari in ingentem aceruum, precatus
Martem, Mineruam, Lunamque, matrem, &
ceteros Deos, quibus spolia hostium dicare
ius fasque est, Imperator facie subdita succendit:
deinde circumstantes Tribuni militum
pro se quisque ignes coniecerunt. Et li. ix. Ma-
gister equitum, ut ex tanta caede, multis potitus
spolijs, congesta in ingentem aceruum hostilia
arma subdito igne concremavit; seu votum id
Deorum cuiuspiam fuit, seu ne sua gloriae
fructum Dictator caperet, nomenque ibi
scriberet, aut spolia in triumpho ferret. l. xxxii.
Spolia hostium Marcellus Vulcano votum
cremavit. lib. xxx. Magna vis armorum capta: ea
omnia Imperator Vulcano sacrata incendit.
Et libr. xli. Postero die arma lecta conijci in
aceruum iussit Consul, sacrumque id Vulcano
cremavit. Florus li. iv. ca. xii. Arma victorum
non ex more belli cremata; sed capta sunt, &
in profuentes data, ut ceteris qui resistebant,
victoria sic nunciaretur.

Huius moris auctor est Tarquinius Priscum
Romanum Regem fuisse docet Servius ad viii. corum in
Virgilij lib. De quo sic Liuius l. i. Tarquinius cendi vi-
praeda captiuisque Romam missis, spolijs ho-
stium (votum id Vulcano erat) ingenti cumu-
lo accensis, pergit porro in agrum Sabinum
exercitum inducere. Idem Liuius l. ix. praecipue
legis verba commemorat, qua Ducibus id per-
mitteretur: Vulcano, inquit, arma, siue cui alij
Diuo vouere volet, siue hostia, siue quo alio

volet, ius esto. De alijs Diuis idem Liuius confirmat lib. x. Fabius spolia hostium coniecta in aceruum Ioui Victori cremauit. Et lib. viii. initio. Armorum magna vis tum inter caesa corpora hostium, tum in castris inuenta est: ea Lunæ matri dare se consul dixit.

De Prædæ diuisione. CAP. II.

Imperator, concrematis ijs quæ vel inutilia: vel ferri non posse videbantur, reliquam prædam milites conferre iubebat. Quæ ubi collata esset, vel à Quæstore iubebat in publicum referri, vel Tribunis assignabat, ut inter milites diuiderent (ad Tribunos, ut Polybius ait, enim prædæ diuisio spectauit) aut denique partem secernebat in publicum, partem militibus cõcedebat. Hoc enim in Imperatoris potestate fuisse, docet exempla. Liuius l. xxxiix. Consul armis hostium in vno concrematis cumulo, ceteram prædam conferre omnes iussit: & aut vendidit quod eius in publicum redigendum erat: aut cum cura, ut quam æquissima esset, per milites diuisit. Et lib. v. Prædæ pars maxima ad Quæstorem redacta: haud ita multum militi datum. Et ibidem. Castra castra, præda ad Quæstorem redacta, cum magna militum ira. Et l. iij. Prædæ ex assiduis populationibus fuit aliquantum. Venditum sub hasta Consul in ærarium redigere Quæstorem iussit: cum participem prædæ fore exercitum, cum militiam non abnuisset. Item lib. vi. Præda omnis, præter libera corpora, militi concessa est. Et l. vii. Militem præterea imple-

impleuit: ad copiam rerum addidit munificentiam, quod nihil in publicum secerneudo, augenti rem priuatam militi fauit.

Prædæ autem diuidentæ ratio duplex fuit: aut enim eam inter se milites sortiri iubebatur: aut ubi per Quæstorem vendita esset, pecunia quæ redacta esset viritum diuidebatur. Vtriusque moris exempla Liuius suppeditat. De pecunia diuisa l. xxxv. initio. Præda omnis ante urbem exposita est: potestatisq; dominis suas res cognoscendi facta, cetera vendenda Quæstorei data: quod inde effectum est, militi diuisum. Et lib. 45. vendita præda omnium: de ea summa militi numeratum est. De sorte idem Liuius l. iij. Postero die singulis captiuis ab equite ad Centurionem sorte ductis, & quorum eximia virtus fuerat, binis: alijs sub corona venundatis, exercitum victorem opulentumq; præda triumphans Dictator Romæ reduxit. De hac sortiendæ prædæ consuetudine præclare Vopiscus in Probo. Cum de prædato repertus esset equus, qui quantum captiuum loquebantur, centum ad diem milliarum currere diceretur, ita ut per dies octo vel decem continuaret, & omnes crederent Probum tale animal sibi meti feruaturum; iam primum dixit fugitiuo militi potius quam forti hic equus cõuenit, deinde in vnam militares iussit nomē suam mittere, ut aliquis eum sorte ductus acciperet: & cū essent in exercitu quidam nomine Probi alij quatuor milites, casu euenit ut primū emergeret, cui Probo nomen existeret: sed cum quattuor illi milites inter se contenderent,

346 DE RE MILITARI
derent, ac sortem sibi quisq; defenderet, iul-
sit iterum agitari vnam; sed & iterum Probi
nomen emerfit. cumq; tertio & quarto fecis-
set, quarto Probi nomen effulum est. Tunc o-
mnis exercitus equam illum Probo duci di-
cauit, ipsis etiam militibus, quorum nomina
exierant, volentibus. Solebant tamen ante-
quam præda in sortem conijceretur, aliquid
excipere, quod extra sortem præcipue dona-
rentur ij, quos egregia virtus eximios fecisse
videretur: sicut de Còriolano Plutarchus
narrat. Huc spectant illa Virgilij lib. ix.

*Si vero capere Italiam, sceptrisq; potiri
Contigerit victori, & præda ducere sortem:
Vidisti quo Turnus equo, quibus ibat in armis
Aureus ipsi sumis clypeum cristasq; rubentes
Excipiam sorti, iam nunc tua præmia Nise.*

In hoc vero maxime Roman. iustitiam mi-
rari licet, qui, vt Polybius ait, prædam bello
æquisitam non ijs solum diuidere consueue-
rant, qui rei gerendæ interfuissent, sed etiam
ijs qui castrorum præsidio relictæ essent; sed
ægroris, acque adeo omnibus qui publici mu-
neris causa abfuissent. Habita tamen ratio est
in diuisione prædæ & virtutis, & dignitatis.
Liuius lib. iv. Singulis captiuis ab equite ad
egunturionem sorte ductis, & quorum eximia
virtus fuerat, binis, alijs sub corona venun-
datis. Et libr. xlv. Hora quarta signum ad di-
ripiendas vrbes datum est militibus: tantaq;
præda fuit, vt in equitem CD denarij, pedi-
tibus ducenti diuiderentur.

Legimus

Legimus tamen interdum milites, grati ani-
mi causa, prædam vniuersam, quæ ipsis con-
tingere posset, Imperatori concessisse, quod
de Mario victis Teuronibus scribit Plutarch.
Porro illud extremo loco addendum videtur,
multis sæpe Imperatoribus ob prædam mal-
ligne diuisam, aut alio modo interceptã di-
ad populum dictam esse. Frontinus libro iv.
Stratagem. ca. i. Salinatorem consularem da-
mnatum dicit à populo, quod prædam non
æqualiter militibus diuississet. Liuius etiam *libr. 38.*
L. Scipioni Asiatico diem dictam esse scribit,
quod sex millia pondo auri, CDLXXX argenti
plus accepisset, quam in ærarium retulisset.

De Donatiuo. CAP. ~ III.

CVM prædæ diuisione recte coniungitur
Donatiui largitio, sic enim appellata pec-
unia fuit ab Imperatore militib. ad eorum a-
nimos vel excitandos, vel conciliandos extra
ordinè data: quemadmodum pecunia quæ popu-
lo diuideretur, Cògiarium dicta est. Suctoni^o *cap. 7.*
in Nerone deductus in forum tyro, populo
Congiarium, militi Donatiuum proposuit.
Plinius in Panegyrico. Nisi verò leuiter at-
tingi placet locupletatas tribus, datumq; Cò-
giarium populo, & eorum datum, cum Dona-
tiui partem milites accepissent.

Donatiuorum duo genera videntur fuisse,
vnum legitimum, index Imperatorum libe-
ralitatis, quod post victoriã aut triumphum
ab Imperatore dabatur: alterum quod ad cer-
tas res ab Imperatore similiter donabatur.

348 DE RE MILITARI

Hinc Tacitus lib. III. histor. Clauarium donatiuum nominat, id est, vt ego quidem interpretor, quod in clauos caligares comparādos erogari soleret. Marcellinus quoque ad barbas tondendas Donatiuum datum significare videtur. Sic enim ait.

Intertot rerum probabilium cursus, articuloſque necessitatum ancipites, sudoribus Gallicanis miles nec donatiuum meruit, nec stipendium. Hocque exinde claruit fraude potius quam tenacitate committi: quod cum Cæsar petenti ex vsu gregario cuidam, vt barbas detonderet, dedisset aliquid vile, contumeliosis vocibus appetitus est.

Donatiuum pro liberalitate Imperatoris, ac victorum hostium opibus, maius minusue fuit: habitaque ratio est militiae ordinis ac dignitatis. Lilius libro xxxvii. de triumpho Asiatici. Militibus quini viceni denarij dati, duplex centurioni, triplex equiti. Et libro XLV. de L. Paulo, pediti in singulos daci centeni, duplex centurioni, triplex equiti: tantum pediti daturum fuisse credunt, & prorata alijs, si aut non refragati honori eius fuissent, aut benigne, hac ipsa summa nunciata, acclamassent. Et mox de Cn. Octauiō, qui triumphum naualem duxit. Dedit socijs naualibus in singulos septuagenos quinos, gubernatoribus qui in nauibus fuerant, duplex magistris nauium quadruplex.

Ad Donatiuum accipiendum milites nominati citati, lauroque coronati accedebant: atque vt quique donatiuum acceperat, ita deinceps

ROMANOR. LIB. VI. 349

deinceps eius nomen expungebatur. Tertulianus de corona militis. Proxime facta est liberalitas præstantissimorum Imperatorum expungebantur in castris milites laureati. Et mox. Laurea melius coronatus donatiuum *ibid.* Christi in carcere exspectat. Et infra. Eadem laurea in donatiui dispensatione denunciat. Sulpitius de vita sancti Martini. Iulianus Cæsar, coacto in vnum exercitu, apud Vangionum ciuitatem, donatiuum cepit erogare militibus, vt est consuetudinis: singuli citabantur, donec ad Martinum ventum est.

Illud postremo scire in hoc genere operæ precium est, quod scribit Vegetius, coactos milites eius pecuniæ, quam ex donatiuo, vel præda, aut alia ratione bello acquisissent, dimidiam partem apud signa deponere, cum, vt ne per luxum ludumque perderent, tum verò, vt ea obsidis vice pignorisque Imperatori esset, quo milites magis fidōs haberet, acriusque animos ad tuenda signa publicæ priuatæque rei amor accenderet. Itaque singuli facci per cohortes singulas exponebantur, in quibus hæc pecunia condebatur, præter quos alius addebatur saccus, in quem tota legio particulam aliquam conferebat, ad curanda contubernaliū funera, si qui prælio aut morbo essent extincti: cuiusque pecuniæ depositæ omnis ratio apud signiferos seruabatur, qui eam dominis, militia peracta, redderent. Hinc Lilius libr. III. Romam ferri protinus Siciuium placebat, ni Xuri funus militare ei pu-

ei publica expensa facere maturassent. Et Tacitus li. 1. Annal. de seditione legionum Germanicarum. Cum fisci de Imperatore rapti inter signa, interque aquilas veherentur. Domitianus tamen, ut Suetonius in vita scribit, prohibuit, plusquam mille nummos a quocumque apud signa deponi, quod L. Antonius res novas moliens, fiduciam cepisse ex depositorum summa videbatur.

De donis militaribus.

C A P. IV.

AC prædam quidem ac donatium omnes milites strenui ignavique promiscue consequabantur: alia verò fuere præmia, quibus non nisi viri fortes ab Imperatoribus virtutis causa donabantur. ea autem fuere Corona, Torques, Armillæ, Hastæ puræ, Phaleræ, cæteraque huiusmodi non tam precio quam gloria ab omnibus expetita. Igitur prælio commisso, ac victoria de hostibus reportata, Imperator concionem aduocabat, atque pro tribunali gratijs Deo actis, militumque virtute communiter collaudata, præcipiebat ijs, quorû id erat munus, ut iudicarent, qui nam aliquid in prælio fortiter fecissent; eosque nomine euocatos in mediû produci inebat: ac primum quidquid nõ in eo solum prælio, sed etiam in reliqua vita fortiter gessissent, honorifica oratione exponebat: tum eos, vnicuique exercitu inspectante, donis quæ diximus ornabat. Polybius lib. v. Iosephus li. vii. Plutarchus in Coriolano, Zonaras & alij. Liuius

Liuius lib. xxvi. Postero die militibus naualibusque socijs conuocatis, primum dijs immortalibus laudes gratiasque egit: militum deinde virtutem collaudauit. Itaque quamquam omnibus omnia deberet; præcipuum tamen muralis coronæ decus eius esse, qui primus murum adscendisset. Et libro xxxviii. Laudari quoque pro concione omnes sunt donatique pro merito quisque. Hirtius de bell. Hispa. Postero die, re diuina facta, concione aduocata, in cõspectu oppidanorum, milites collaudat, totumque exercitum veteranum donauit præmijs, ac fortissimo cuique ac bene merenti pro iuggestu tribuit.

Coronarum varia genera fuere, Obsidionalis, Ciuica, Muralis, Castrensis, Naualis, Aurea.

Obsidionalis dicta est, quæ liberatis obsidione, abominandoque exitio totis castris daretur. Graminea hæc fuit, ut omnes tradunt, & quidem ex gramine viridi decerpro inde, vbi obsessos seruasset aliquis. Namque, ut scribit cum Plinio Festus, summum apud antiquos signum victoriæ fuit, herbam victos porrigere, quod ea re significare viderentur, se terra, & altrice ipsa humo, & humatione etiam cedere. Addit Festus sumptum id ex vita pastoricia: nam qui in prato cursu aut viribus contendebat, cum superati erant, ex eo solo in quo certamen erat, decerptâ herbam aduersario tradebant. Hinc herbam dare, significat, victum se fateri. de quo Varro in Actijs, id est, causis, ut citat Seruius, ad li. 8. & Vitta comptos, &c. Cum

Pli. l. 22. ca 3. 4. 5. Festus. v. obsidionalis. v. Herbam da.

Cum in agonibus herbam in modum palmarum dat aliquis ei, cum quo contendere non conatur, ac fateatur esse meliorem. Nonius quoque herbam a veteribus palmam vel victoriam appellatam scribit. Quamuis autem haec corona Graminea dicta sit, tamen, ut Plinius ait, non ex solo gramine fuit, sed ex herbis etiam quibuslibet ignotis ignobilibusque: quae quidem in periculi sede fuissent. De hac corona Livius lib. vii. secundum Consulium donationem legiones gramineam coronam obfidionalem clamore donum approbantes, P. Decio imponunt: altera corona eiusdem honoris index a praesidio suo imposita est.

L. 22. c. 6.

Festus v. Graduum

Corona quidem graminea, Plinio auctore, nulla fuit nobilior in maiestate populi Romani praemiumque gloriae. Ceteras enim coronas omnes singuli & duces ipsi, Imperatoresque militibus, aut aliquando collegis dedere; decrevit etiam in triumphis senatus, & populus otiosus: graminea numquam, nisi in desperatione exercitu servato decreta. Ceteras Imperatores dedere, hanc solam miles Imperatori. Quod si civicae honos vno aliquo, ac vel humilimo civi servato praecclarus facerique haberetur, quid tandem existimari debet, vnius virtute servatus vniuersus exercitus?

Primus ea donatus est L. Sicinius Dentatus, Postremus Augustus Consul cum M. Cicerone filio a Senatu idibus Septembribus, ut Plinius auctor est. Eadem praeter ceteros a S. P. Q. R. donatus est Fabius ille, qui rem Romanam

nam cunctando restituit, Hannibale ex Italia pulso, ut Plinius ac Gellius scribunt: quae corona sola ipsius imperii manibus imposita est: & quod peculiare ei est, sola a tota Italia data.

Proxima gloria Civicae coronae fuit, quam consequeretur is qui civem servasset in praesidio. Illi haec primo fuit, teste Plinio; postea magis placuit ex osculo Iovis sacra: deinde etiam ex quercu; postremo ex omni arbore glandifera data: siue quia is cibus antiquissimus fuerit, ut ait Gellius: siue quia, ut scribit Plutarchus, in omnibus locis eius arboris copia reperitur; vel quia Iunoni & Iovi sacra erat arbor illa, quibus diis urbium tutelam assignabant: aut etiam ab Arcadibus id sumptum est, quibus aliqua esse cum quercu cognatio existimabatur: primi enim hominum a terra nati credebantur, sicut quercus inter stirpes: datum quoque id videri potest ipsi arbori, quae inter silvestres arbores pulcherrima est, inter domesticas robustissima; praeterquam, cibum quidem glandes, potum vero meliorem; nec non obsonium pecorum ac volucrium: fert enim viscum, quod magni venationis instrumentum est. Haec Plutarchus.

Civica corona longe omnibus alijs aureis & gentilibusque honoratior fuit, licet illae praecipuo antecederent; quod, ut ait Plinius, tanto operi nullum aliud praemium convenientius, nisi honoris reperiri posse videretur: salutem enim civis in precio esse noluerunt, clara professione servari hominem nefas esse lucri causa, praerea

lib. 5. ca. 6.

L. 16. c. 4.

lib. 5. c. 6.

Probl. 92

ex in Co-

violano.

L. 16. c. 4.

Zonarat.

pterea additæ sunt leges arctæ ac seueræ, quæ Plinius commemorat, ne vulgatus honos visceret. Ciuem seruare, hostem occidere: Vtque eum locum in quo sit actum, hostis obtineat eo die: vtque seruatus fateatur; alias testes nihil proderant: nam vt ait Ennius apud Seruium in fragmentis.

uitat Scallig. in Festum. v. Herbam do.

Qui vicit non est victor, nisi victu' fatetur.

Vt ciuis fuerit, auxilia, quamuis rege seruato, decus id non dabant, nec crescit honos idem, Imperatore conseruato, quoniam conditores in quocunque cine summum esse voluerunt: Accepta licebat vti perpetuo: Ludos ineunti semper assurgi etiam ab senatu in more fuit: Sedendi ius in proximo senatu datum: & vacatio numerum omnium ipsi patrique, & auo paterno.

h. s. e. c.

Mallurius autem Sabinus in xi librorum mirabilium, vt citat Gellius, coronam Ciuicam tum demum dari solitam dicit, cum ijs qui ciuem seruassent, eodem tempore hostem etiam occidissent, sic tamen vt locum in ea pugna non reliquissent: aliter ius Ciuicæ concessum negat. Tiberius tamen Cæsar consulus an ciuicam coronam capere posset, qui ciuem in proelio seruasset, & hostes ibidem duos interfecisset; sed locum in quo pugnabat, non retinisset, eoque loco hostes potiti essent: referi ipsi, eum quoque Ciuica dignum videri, quod appareret etiam in quo loco ciue ab eo seruatum, vt etiam a fortiter pugnantibus retineri non quierit.

Hanc

Hanc coronam is qui seruatus fuisset, seruatoris sui capiti, suis ipse manibus imponebat, vt scribit Polybius, eumque in omni vita veluti patrem colebat, ei que necessaria ministrabat: quod nisi sponte faceret, a Tribunis compellebatur. Hinc illa Ciceronis pro Plancio. At id etiam gregarij milites faciunt inuiti, vt coronam dent ciuicam, & se ab aliquo seruatos esse fateantur: non quod turpe sit protectum in acie hostium manibus eripi (nam id accidere nisi forti viro & pugnanti cominus non potest) sed onus beneficij reformidant, quod per magnum est alieno debere idem quod parenti. Interdum tamen etiam ciuicam coronam Imperatoris manu impostam Tacitus indicat lib. xv. Si singulis manipularibus præcipua seruati ciuis corona, imperatoria manu tribueretur: quod illud & quantum decus, vbi par eorum numerus adipsiceretur, & qui atulissent salutem, & qui accepissent?

Atque initio quidem Ciuica militum virtutis dumtaxat in signe clarissimum fuit; postea etiam clementiæ Imperatorum, vt ait Plinius, cum ciuilium bellorum odio meritum videri cepisset ciuem non occidere. Hinc in nummis Augusti videmus coronam ex quercu cum inscriptione, OB CIVIS SERVATOS.

Murales & Vallares coronæ aureæ vel argentæ facere, quibus donabantur ij, qui primi in hostium muros, vel castra irrupissent: quare Vallaris eadem Castrensis dicta est. erant autem murorum pinnis, & castrorum vallo

A a

insignes;

insignes, adscripto etiã nomine eius, qui cor-
nam meruisset, vt Polybius, Festus, Gellius. Zo-
narus alijque scribunt. Murale corona prisca
tè poribus frondea videtur fuisse, qua primus
omnium, quorum quidem existat memoria, à
Romulo coronatus est Hostus Hostilius, quod
videnam primus irrupisset, vt scribit Plinius.

li. 16. c. 4.
li. 7. c. 28. Idem alibi Manlium Capitolium primũ omnium
equitem coronam muralem accepisse narrat.

Naualis corona siue classica, aurea itè fuit
nauium rostris distincta, quare & Rostrata di-
ca, quam is consequeretur, qui maritimo pro-
elio primus in hostium nauium insulisset. Olim
corona Naualis nemini dabatur, sed rostra
nauium tribunali præfixa fori decus erant,
veluti populo Romano ipsi corona imposita:
postea subire in capita civium rostra, vt ait
Plin. lib. xvi. c. iv. Ea corona primum M. Vi-
pianum Agrippam eo bello, quo Sex. Pom-
peius victus est, ab Augusto donatũ Velleius,

Dio. l. 49.
epit. 129. Dio, epitomæ, Liiij, ac plerique alij narrant.

li. 7. c. 30.
ep. li. 16. Plinius tamẽ nauali corona aure Agrippam do-
natum significat M. Varronem à Pompeio Ma-
gno piratico bello.

cap. 4.
Aurea corona non ideo est appellata, quod
solæ fuerit ex auro (nam, vallares, murales, ro-
stratas, ex auro item fuisse supra ostensum est)
sed quod nulla præterea alia re esset insignis
non murorum pinnis, non vallo castrorum,
non rostris nauium, nomine tantũ inscripto
eius cui donabatur: itaque ex materia appel-
lationem inuenit. Quis ea primus donatus sit
li. 33. c. 2. negat inueniri Plinius: L. vero Piso A. Postu-

MIJUM

mum Dictatorem apud lacum Regillum, ca-
stris Latinorum expugnatis, ei cuius maxime
opera capta essent, auream coronam primum
dedisse ex præda scripsit. Liius lib. iiii. Exer-
citus coronam auream Dictatori libra pondo
decreuit: & proficiscentem eum patronum
salutauit. Et l. vii. Consul, cõcioe aduocata,
laudatum Tribunum decem bobus aureaque
corona donat. Et lib. xxx. Lelium deinde &
ipsum collaudatum aurea corona donat.

Atque hæc quidem de coronis militariibus.

Torques aurei argenteiq; fuisse, aureis au-
xiliaries & externi: ciues non nisi argenteis
donati, Plinio auctore. Cæsar tamen aureos
torques duos Præfecto turme Cassianæ do-
nauit, vt Hirtius scribit de bel. Hisp. Sueton.
de Augusto. Dona militaria aliquãto facilius
phaleras, & torques, & quidquid auro argen-
toũe constaret, quam vallares & murales co-
ronas, quæ honore præcellerent, dabat. Ta-
citus lib. iiii. Rufus Heluius seruati cuius de-
cus retulit: donatusque est ab Apronio tor-
quibus & hasta: Cæsar addidit ciuicam coro-
nam. Milites qui torquem essent consecuti,
Torquati dicebantur: quorum duo genera

tradit Vegetius. Torquati, inquit, duplares,
Torquati simplares erant, quibus torques au-
rens solidas, virtutis præmium fuit: quem
qui meruisset, præter laudem interdum duos
consequeretur annonas. Torques ipsi mino-
res Catellæ vocantur. Isidorus libro xix.
capite trigesimo primo. Catellæ, inquit, sunt
catenulæ colli inuicem se cõprehendentes in

A 2 2 modum

358 DE RE MILITARI
modum catenz. Atque hi interdum dati militibus, Linius lib. xxxix. Quinctius suos equites catellis ac fibulis donauit.

Armilla fuisse ex auro, vel argento, ut ait Festus, sic dicitur quod antiqui humeros cum brachijs, armos vocabant: gestabantur enim brachio leuo, ut Linius significat li. i. Sabini aureas armillas magni ponderis brachio lauo habuerunt. Et Plinius lib. xxxix. c. i. v. Pueri qui primus occiderit dens, ut terram non attingat, inclusit in armilla, & assidue brachio habitus, &c. Hæ solis civibus virtutis causa donabantur, ut ait Plinius. Hinc Isidorus lib. xix. capit. xxxi. Armilla proprie virorum sunt, collatae victoriae causa militibus ob armorum virtutem: unde & quondam vulgo Virilic dicebantur. Galbeos quoque dictas armillas, quibus triumphantes uterentur, & quibus ob virtutem milites donarentur scribit Festus. Linius lib. x. Papirius Sp. Nauriū Sp. Papirium fratris filium, & quatuor centuriones, manipulumque hastatorum armillis aureisque coronis donauit. Et mox: Equites omnes, ob insignem multis locis operam, corniculis, armillisque argenteis donat. Armilla formam utcumque exprimit idem Isidorus. Ab intellectu, inquit, circuli armilla non discrepat, quia ipsa quoque hoc ubi ponitur, ambigendo constringit: sed quando armilla latius extenditur, circulus rotundus fit.

Hasta pura, id est, sine ferro donabatur is, qui primum in bello vicisset, ut ex Varrone tradit Seruius. Hac à Polybio γάισον voca-

ri vi-

ri videtur, quod ei donatam scribit, qui hostem ad lib. 6. vulnerasset. Ioseph. lib. vii. in donis militibus numerat δόρατα μακρὰ ἄρματα, unde colligere possumus hastas huiusmodi deauratas fuisse. M. Cato in oratione ad equites, ut citat Festus, Donaticas appellauit. Maiores, inquit seorsum ac diuersum precium parauere bonis atque strenuis, decurionatus, optionatus, hastas donaticas, aliosque honores. Idem Festus fortes viros propterea hasta donatos scribit, quod ea signum imperij prelijque sit.

Plutarchus quoque ab hac consuetudine donandi hastas viris fortibus, Romulum Quirinum esse dicit appellatum, tanquam Martium & hastigerum Deum. Suetonius in Claudio Posidem Spadonem Britannico triumpho inter militares viros hasta pura donauit.

Vexilla donata ostendunt illa Sallustij in oratione Marij. Hastas, vexillum, phaleras, aliaque militaria dona ostentare possum. Et Sueton. in Augusto. M. Agrippa in Sicilia post navalem victoriam ærulo vexillo donauit.

Ad maiores quoque ordines dignitatesque in exercitu virtutis honorisque causa promovebantur. Caesar lib. vi. bel. Gal. Centuriones nonnulli ex inferioribus ordinibus reliquarum legionum, causa virtutis, in superiores erant ordines huius legionis traducti. Et lib. l. ciuil. Q. Fulginius propter eximiam virtutem ex inferioribus ordinibus ad primum hastatum peruenerat. Et lib. iii. eiusdem. Caesar Scenam ab octauis ordinibus ad primipulum se traducere pronunciauit. Ioseph. quo-

A a 3 que

360 DE RE MILITARI
 que libr. III. de donis militaribus loquens, quibus a Tito milites donati sunt, *καὶ τῆμ*, inquit, *ἕκαστον τὰ ἑρ ἡμαρτῆρ eis τὸ κρείττον* : & singulos ad meliorem promouebat ordinem Suspendiū & annona duplicabatur, quæ qui essent consecuti, Duplicarij dicti. Varro lib. IV. de ling. lat. Duplicarij dicti, quibus ob virtutem duplicia cibaria vt darentur, institutū. Verus item glossa Duplicarium, *διμοιρίτε* interpretatur. Vegetius quoque Torquatos duplicares præter laudem, duas consecutos dicit annonas. Linius lib. II. Inermes milites, signo amisso signiferos, ad hoc centuriones Duplicatioſque, qui reliquerunt ordines, virgis æſos securi percussit. Et lib. VII. Milites qui in præsidio simul fuerant, duplici frumento in perpetuum donati. Cæsar lib. III. ciuil. cohortem duplici stipendio, frumentoque & Speciaris militaribusque donis amplissime donauit.

Atque hæc quidem præmia, quæ hætenus sunt commemorata, omnibus qui in exercitu militarunt, fuisse communia: alia præterea equitum, peditumque, nec non etiam magistratum propria fuisse traduntur.

Peditj qui hostem prostrauisset, spoliassetque Phialam præcipue datam scilicet Polyb.

Equitibusque quæ darentur munera, ea aliquid equestre expressum habuisse narrat Zonaras. Equitum propria dona ex argento Phalera corniculi que ornamenta equorum fuisse traduntur. Phaleras pro phiala equiri donatas,

natas, qui hostem deiecisset ac spoliasset tradit Polybius. Linius lib. X. Equites omnes, ob insignem multis locis operam, corniculis, armillisque argenteis donat. Et lib. XXIX. Pro concione postero die laudati, donatique a C. Calpurnio equites phaleris: pronunciantique eorum maxime opera hostes suos, castra capta & expugnata esse. Suetonius in Augusto. Dona militaria aliquanto facilius phaleras & torques, & quidquid auro argenteo constaret, quæ vallares & murales coronas dabat.

Magistratus autem ex inferioribus ordinibus ad superiores promouebantur, uti diximus.

Imperator quoque ipse a suo exercitu interdum donatus est. Plinius solam coronam obſidionalem Imperatori a militibus dari potuisse scribit. Exercitus tamen obſidione liberatus Quinctio Dictatori ac liberatori aurea coronam libræ pondo dedit, ut Linius narrat li. III. Sepe etiam nouæ & honorifica appellatione affectos ab exercitu Imperatores legitimo. Sic Quinctus Dictator ab exercitu Patronus salutatus est. Fabius autem Maximus item Dictator, etiam Parer appellatus.

Præter hæc dona quæ diximus alia fuisse militibus virtutis causa data, ut Pecunia de fisco, Agri de publico, Velles, Boves, & reliqua huiusmodi pro voluntate Imperatorum donata, quæ singula persequi velle nimis putidum videretur. Hæc tamē omnia militaria dona, aut pleraque in vno Scipione Dentato conſecta legimus, de quo est illa inscriptio, ex Plinio Gellioque, ut videtur collecta.

L. 22. c. 4.

Lini. 13.
 Plin. 1. 22
 cap. 5.

Plin. 1. 7.
 cap. 28.
 Gell. 11. 2.
 cap. 11.

L. Sicinius Dentatus Trib. pleb. centies vicies prælatas. Octies ex provocatioe victor, XLV cicatricibus aduerso corpore insignis, nulla in tergo, spolia cepit XXIV donatus hastis puris duodeviginti, phaleris XXV, terquibus tribus & LXXX. armillis CLX. coronis XXV. Ciuitatis XIII. Aureis VIII. Muralibus III. ol. sidionali. I. Fisco. eris X. captiuis XX. Imperatores IX ipsius maxime operæ triumphantes secutus.

Eadem ferè narrat de Aureliano Vopiscus, quem à Valeriano donatum dieci coronis muralibus quatuor, vallaribus quinque, naualibus duabus, ciuicis duabus, hastis puris decem, vexillis bicoloribus quatuor, tunicis duobus ruffis quatuor, pallijs proconsularibus duobus, toga prætexta, tunica palmata, toga picta, subarmali profundo, sella eborata. Idè de Probo ita scribit. Publice in concione donatus est hastis puris quatuor, coronis vallaribus duabus, corona ciuica vna, vexillis puris quatuor, armillis aureis duabus, torque aureo vno, patera sacrificali quinquelibri.

Hæc præmia nõ solum singuli milites consequerantur, sed ordines vniuersi, vt ait Zonaras. Hinc Lilius libro decimo. In conspectu duorum exercituum, & Caruilus suos pro cuiusque merito laudauit, donauitque, & Papius Spur. Nautium, Spurius Papium fratris filium, & quatuor centuriones, manipulumque hastatorum armillis aureisq; coronis donauit. Et mox, Equites omnes, ob insignem multis locis operam corniculis armillisque

millisq; argenteis donat. Hirtius de bello Hispanico. Cæsar ob virtutem turmæ Cassianæ donauit millia XIII. & Præfecto torques aureos duos, & leui armaturæ millia X.

Porro his præmijs nõ ij modo donati sunt, qui in acie aut oppidi expugnatione fortiter se gessissent, sed etiam, auctore Polybio, qui in priuatis leuibusq; certaminibus, nulla publica vrgente necessitate, aliquod facinus edidissent. Qui vero hostem singulari certamine occidisset, præter alia præmia, hostis etiam spolia referebat, eaque domi locis celebrioribus, vt Polybius ait, desigebat. Hinc Lilius libr. vi. de Manlio Capitolino. Ad hæc decora belli dicitur non commemorasse tantum, sed protulisse etiam conspicienda, spolia hostium caesorum ad xxx. dona Imperatoris ad XL. in quibus insignes duas coronas murales, ciuicas octo. Et libr. X. Cui deorum hominumue indignum videri potest, eis viris, quorum domos spolijs hostium affixis, insignes inter alios feceritis; pontificalia & auguralia insignia adijcere?

Quæ quidem spolia domibus affixa, vel mutato domino renelli non licuisse docet Plinius. Aliæ, inquit, foris, & circa limina animorum iagentium imagines erant, affixis hostium spolijs, quæ nec emptori resigere liceret: triumphabantque etiam dominis mutatis ipsa domus: eratque hæc stimulatio lumina & ingens, exprobratibus rectis quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum.

Quoniam autem difficillimum fuit, ut omnes qui se fortiter in pralio gesserant, ab Imperatore notarentur, ideo pro concione Imperator iubebat eos, qui alienius facinoris conscij sibi essent, nomen suum profiteri. Liu. li. xxvi. Postero die mililibus navalibusque socijs conuocatis, primum dijs immortalibus laudes gratiasque egit; militum deinde virtutem collaudauit: itaque quamquam omnibus omnia deberet, precipuum tamen mirabilis coronae decus eius esse, qui primus murum ascendisset: profiteretur qui se dignum eo duceret dono, duo professi sunt. Prosestebatur autem apud Tribunos, ut scribit Polybius: inter dum etiam per libellos, ut Suetonius in Vitellio, Plutarchus in Galba tradunt. Hinc Tacitus libr. i. Histor. Plures quam cxx libellos premia exposcentium ob aliquam notabilem illa die operam Vitellius postea inuenit. Addit Polybius pro obro datum esse militi, qui se falso apud Tribunos iactasse conuinceretur.

Porro militibus, qui virtutis causa fuerant a suis Imperatoribus donati, licuit, Polybio auctore, in pompis donis illis ornatos incedere. Neque solum vini ea gloria fruebantur, sed eadem mortuos etiam prosequerentur: nam ad sepulchrum cum efferebantur, omnia illa dona praecedebant, ut ait Polybius. Le x quoque fuit xxii tabularum. Qui coronam virtute peperisset, ut ipsi mortuo parentibusque eius, dum intus positus esset, foris ferretur, sine fraude esset imposita. Quae licet Plinius de corona

Cicero. l. 2. de leg. Plinius. l. 2. c. 3

nisi lu-

nis iudicis interpretetur, multo certe equius de bellicis etiam intelligi videntur posse.

De Missione honesta. CAP. V.

Inter dona militaria numeratur Missio honesta (fuit enim alia ignominiosa) quam qui esset consecutus, simul a militia vacationem habebat. Haec autem duplex fuit, Iusta, & Honoraria siue Gratiola. Iusta data est ijs, qui legitime militiae annos omnes consecissent: Gratiola vel Honoraria extra ordinem gratiae honorisque causa tributa. Vlpianus l. 3. D. de ijs qui notantur infamia. Missio honesta est, quae emeritis stipendijs, vel ante, ab Imperatore indulgetur. Et Macer li. xlix. D. de re militari. Missio honesta est, quae tempore militiae impleto datur. L. i. li. xliiii. Et quoru ante emerita stipendia, gratiola missio sibi visa esset. Iustam missionem adepti Veterani Emeritique nominantur. Isidorus li. ix. Emeritici dicuntur veterani soluti que; milites, qui iam in vsu praelij non sunt, quia mereri militare dicitur, a stipendijs scilicet quae merentur. Iidem & Veterani dicuntur, quia iam in vsu praelij non sunt, sed post multos militiae labores, quietis suffragium consequuntur. Suidas βασιλευς ἀπαροχέως τῶν στρατιωτῶν. Unde Emerita stipendia. Gratiolam missionem consecuti, Beneficiarij videntur appellati. Festus. Beneficiarij, milites qui vacant muneris beneficio. Caesar lib. iii. bel. civil. Euocatorum circiter duo millia, quae ex beneficiarijs superiorum exercituum ad eum confluxerant.

Quanam autem fuerint apud Romanos le-

g. r. ima

gitima militiæ stipendia haud facile dictu videtur. Antiquissimis temporibus legitima stipendia Equiti decem annorum fuere, vt Polybius scribit, Pediti vero sex: quod si hic honores in Repub. petere vellet, item vt Equiti decimus annus militiæ finitus, vetabat enim lex Romæ magistratum capere aliquem, qui decem minimi annorum stipendia non haberet, vt alibi ostentum est. De Equitum stipendijs idem colligitur ex Liiio li. xxvii. Nullis omnibus adempti equi, qui Cannensium legionum equites in Sicilia erant: addiderunt acerbitari etiam tempus, ne præterita stipendia procederent ijs, qui equo publico muerant; sed dena stipendia equis priuatis facerent. Hoc autem non sic est accipiendum, vt militia assignatos annos continenter in castris milites fuerint, præsertim nondum perpetuis legionibus institutis: sed, vt vno aliquo bello functi milites, dimitterentur; cum eo tamen, vt nouo alio exoriente bello, sacramento rursus rogari possent, ac militare cogerentur; donec legitimos militiæ annos expleissent: Ita tamen vt stipendia omnia, intra annum decimam septimum, & quadagesimum sextum (quibus quasi terminis ætas militaris finita est) colicerentur, quibus emeritis militas sacramento legibusque soluti missionem, ac reliqua veteranorum commoda consequerentur. Liiius libr. xxiii. Placuit in Siciliam ex Dictatoris legionibus reuocari militem minimum quemque roboris, nullo præstituto militiæ tempore, nisi quod stipendio-

pendiorum legitimorum esset. Et libro xxiv. Censores nomina omnium ex iuniorum tabulis excerpserunt, qui quadriennio non militassent, quibus neque vacatio iusta militiæ, neque morbus causa sitisset. Et lib. vii. exercitum purgare missionibus instituit, alijque merita dicendo stipendia esse, alios graues iam ætate, aut vt viribus parum validos.

Atque in Equitibus quidem nihil variatum puto: in peditem militia posterior ætas aliquid immutauit. Cũ enim, alij ex alij bellis nascentibus, Reip. militibus indigeret, neque omnibus missio, missionisq; premia dari possent: militiæ anni conuente tenatu, produci sunt; ac diutius milites quam lex permittebat, sub signis retenti. Hinc sepe militem querere, legitimis stipendijs confectis, aut militiam detrectantium, aut missionem postulantium. Liiius libr. xxxii. Atrox seditio militum qui ex Africa post deuictum Hannibalem in Siciliam, inde anno fere post in Macedoniam pro voluntarijs transportati erant: id voluntate factum negabant. Sed vt sumque seu inuita, seu suscepra foret militia, tam exhaustam, & finem aliquem militandi fieri æquum esse: Et li. xxxiv. Cum milites frequentes Tribunos pl. adissent, vii causas cognoscerent eorum, quibus emerita stipendia essent. Huc spectans Sallustius Cæsarem Dictatorẽ admoner, vt videat, ne vt adhuc militia iniusta & inequalis sit; cum alij triginta, pars nullum stipendium faciat. Tib. Gracchus, teste Plutarcho, cogit aut lege lata militiæ an-

de Repn.
ordinada

litix annos imminuere: sed eam legem non perlatam ostendunt illa verba C. Gracchij, quibus post fratris morte aduersarijs respondit, se annos duodecim militasse, cum decem duntaxat lege definiti essent, vt refert Plutarchus.

Cum igitur frequentes ob eam rem militum seditiones exsisterent, missiōem, missiōisq̄ue commoda stipendijs emeritis postulantium; Augustus, vt in vita scribit Suetonius, militiam ad certam stipendiorū praxiorumq̄ formulam adstrinxit, definitis pro gradu cuiusq̄; & temporibus militix, & commodis missiōum. Ac Prætorianorum quidem cohortiū, auctore Dione, stipendia duodecim annorum esse iussit; ceterorum autem se xdecim; quibus confectis ab armis dimitterentur, & præmia missiōis acciperent.

Cum autem nihilo minus Augusta lex, quæ olim Tullia custodiatur; ac Tiberio imperante, plerique tricenā & quadragenā stipendia haberent, ortis ob eam rem in Pannonia & Germania militum seditionibus, Tiberius constituit, vt vicena stipendia emeritis missio daretur, vt scribit Dio lib. LVII. De qua re Tacitus lib. I. Annal in extremo. Edixit Tiberius, impari oneri Reipubl. nisi vigesimo militix anno veterani dimitterentur: ita proxima seditionis male consultā, quibus sexdecim stipendia expresserant, abolita in posterum. Atque hinc vigesimus annus militix legitimus deinceps videretur fuisse, post quem milites ab exercitu dimitterent. Codic. lib. x. de ijs

de ijs qui non impleuerunt stipendia. Veteranis ita demum onerum ac munerum perfolium vacatio iure conceditur, si post vigesimum annum militix in legione vel vexillatione militauerint, honestam vel causariā missiōem conlecuti esse ostendantur. Et lib. XXI. de re milit. Viginti stipendia si impletis, sordida munera vobis non indidentur. Et lib. V. de Excusationibus veteranorum: Qui causaria missiōe, Sacramento post viginti annorum stipendia soluuntur, & integram famam retinent; ad publica priuilegia veteranis concessa pertinent. Suidas Βίησ ἄνω παρὰ ῥηματιοῖς ὁ ἀπολυθεὶς τῆς ἐστίας: ἐπὶ δὲ εἰκοσάρτια πρὸς τοὶς ἑδούλετορ. Seruius tamen, eum que imitatus Isidorus, militix tempus annis quinque & viginti definit, nisi forte mendum sit. Sacramento, inquit, rogati, qui post electionem in Reipubl. iurant: & hi sunt qui habent plenam militiam; nam & viginti quinque annis tenentur. Missiōem videntur cognouisse Tribuni. Tacitus lib. I. An. Missio per Tribunos maturatur.

De Exaucleracione.

C A P. VI.

Atque olim quidem stante Reipub. Romana, vna simplexque fuit Missio honesta, quam adepti milites, commoda & priuilegia illa simul conseq̄uebantur, de quibus mox dicemus. Ab Augusti tempore duplex facta. Is enim cū Prætorijs cohortibus duodecim annorum militiam, reliquis sexdecim defini-

Scen. 12.
An. Sa-
crata ro-
soluere
Isidor. 12
9. ca. 3.

set, post

set, post quos missionem pramiaeque adipiscerentur: ex altera autem parte videret milites, missione pramijisque semel impetratis non fere in bellam retrahi posse: instituit, ut Praetorij cohortibus post decimum sextum militiae annum, quinque drachmarum millia soluerentur: reliquis vero qui annua viginti stipendia haberent, tria drachmarum millia tribuerentur, quia pramij spe milites, quatuor annis amplius in castris continebantur. Ut scribit Dio lib. l.v. Hinc Tacitus lib. i. Annal. An Praetoriae cohortes, quae binos denarios acciperent, quae post sedecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? Eam pecuniam summam Caligula videtur imminuisse, quem scribit Suetonius commoda emeritae militiae ad sex millium nummorum (sic enim legendum videtur) summam recidisse: ut ex tribus drachmarum millibus, quot Augustus militibus pollicitus fuerat, imple dimidium detraxerit, drachma enim sicut denarius quattuor continet nummos, siue sextertios.

Hec igitur Semiplena missio proprio nomine Exaucloratio dicta est, militesque exauclorati (quamquam etiam hoc nomine intercedum & plena, & ignominiosa missio significari solet) Sacramento enim soluti milites, aquila signisque adeptis, seorsum in exercitu sub vno aliquo vexillo habebantur, donec pramiam persoluerentur: interea immunes erant a laboribus, vigilijs, & munere omnium castrensi, excepta pugna in hostem, Tacitus lib. ii.

lib. iii. An. Placitum ut epistola nomine Principis scriberentur, missionem dari vicena stipendia emeritis: exauclorari qui sena dena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes nisi propulsandi hostis. Hinc illa ^{lib. i. Ann.} apud eundem quere la militum. Ne demissis quidem finem esse militiae, sed apud vexillum retentos, alio vocabulo eisdem labores perferre. Et mox. Nec aliud leuamentum, quam ne ultra sub vexillis tenerentur; sed iidem in castris pecunia soluerentur. Et alibi. Veterani nuper missi sub vexillo hiemabant. Et lib. 3. Vexillum veteranorum non plus quingenti numero. Ex quo etiam Vexillarij dicti videntur. Tacitus libro i. Annal. Vexillarij, discordium legionum Et alibi. Vexillarij xiv. xv. Legionum. Dicti etiam iidem Emeriti. Gloss. Vet. Emeritus, *ἐπίμωτος κατὰ στρατιωτικὸν καὶ ἰατρικόν*. Et Emeritum, pecuniaque pramij nomine soluebatur. Modestini Dig. de re milit. Qui militiae tempus in desertione implevit, Emerito priuatur. Et Menander ibid. si expleto tempore militia redeat, ut veteranus restituetur, & Emeritum capiet.

De Praemij ac Priuilegij Veteranorum.

CAP. VII.

VT autem milites pramiorum spe labores fortius ferrent, neque, quod iniquissimum videbatur, attrita bellis iuuentute, senectute demum egere cogentur, ubi legitimi temporis stipendij consecuti missionem impetrassent, ijs agri diuidebantur, quorum cultura vitam

vitam reliquam sustinerent: aut, quod Augustum instituisse Dio scribit, pro agris ratam pecuniam summam accipiebant. Hinc D. Ambrosius de viduis. Confectis & miles stipendij arma deponit, & relicto officio quod gerebat, ad propria Veteranus rura dimittitur: ut Scipio exercitæ laboribus vitæ requiæ consequatur, & alios spes futuræ quietis faciat operibus promptiores. Servius interpretans versus illum, Ex libro XII. En agros, & quam bello Troiane petisti Hesperiam. Consecutudo, inquit, erat, ut victores Imperatores agros militibus suis darent, Higinus. Multis legionibus contigit bellum feliciter transigere, & ad laboriosam agriculturæ requiem primo tyrocinj gradu pervenire: nam cum signis & aquila & primis ordinibus ac tribunis deducebantur: modus agri pro portione officij dabatur. Ferunt quidam indictum postea modum belli, & expleta centesima hostium congressione ad coleandû reductos terrarum agros.

Agrorum autem diuidendorum ratio duplex fuit. nam aut sine vlla Coloniarum mentione, milites in agris constituti sunt: aut ipsi dem ita sunt agri assignati, ut in Coloniam etiam aliquam conferberentur. Livius libr. VI. Ad militiam quo paratior plebs esset, quinque viros Pompeio agro diuidendo, & trium viros Nepes Coloniarum deducendæ creauerunt. Et Epitoma Livij LXXXIX. Silla septem & quadraginta legiones in agros captos deduxit, & eos ijs diuisit. Appianus oppidæ duodeciginti

ginti cum agris ab Augusto Veteranis assignata scribit, libr. IV. Hinc Higinus refert finitibus ampliorum bellorum operibus, augendæ Reipubl. causâ, illustres Romanos viros vrbes constituisse, quas aut victoribus populi Romani ciuibus, aut emeritis militibus assignarent.

Quacumque vero ratione agrorum diuisio fieret, omnino aut Senatus consulto, aut populi rogatione aliqua siue lege opus fuit, quæ agrû qui esset diuidendus definiret, quamquam Velleius, extremis Reipublicæ temporibus milites in agros & Colonias militares, ab Imperatoribus sine auctoritate Senatus deductos videtur significare, quæ Coloniarum militares dictæ sunt, quarum auctor Silla Dictator fertur. Hinc Livius libro XXXI. initio, decretum dicit à Senatu, ut omnes milites ex auctoritate domum dimitterentur. Cn. Sergio, ut militibus qui in Hispania stipendia, per multos annos fecissent, agrum assignandum curarent. Et libro trigesimo quinto, Vibonem Colonia deducta est ex S. C. plurimique lecto, tria millia & septingenti pedites erunt, trecenti equites: quina dena iugera agri data in singulos pedites, duplex equitibus. Frontinus de Veijs Colonia. Ager eius, inquit, militibus est assignatus lege Iulia. & alibi, Suetula lege Sillana deducta: ager eius veteranis militibus Sillanis in iugibus est assignatus.

Hi autem agri fuere vel de hostibus capti

Bb 2 neque

neque dum in publicum redacti, aut publici & à populo Rom. possessi, ære publico diuidendi gratia empti: hoc enim docet Brurus apud Appianum libro secundo. Vos, inquit, pro rebus gestis præmia, quæ olim dabat populus, referetis: qui nec suis nec innocentibus hominibus agros adimebat, neque illis aliena donabat, neque iniuria faciendæ gratiam referri oportere putabat: idemque hostes victos non omni agro, sed parte multabat, in eamque emeritos deducebat, vt essent quasi hostiū quos deuicissent, custodes: cumque sæpe agri armis parti non essent satis, publicos quoque diuisit, aut alios emit: hoc pacto deducere populus solebat sine cuiusquam sollicitudine ac molestia. Hæc quidem Brurus: Cicero tamen secunda Agraria negat à maioribus traditum, vt agri diuidendi causa, publice emerentur: Hic iam illud, inquit, ne disputo quidem non esse hanc vobis à maioribus relictam consuetudinem, vt emanentur agri à priuatis, quo plebs publice deducatur.

Neque vero solum ager lege definitus est, qui diuidi deberet, sed numerus etiam eorum quibus diuidendus erat, modusque iugerum agri singulis assignandorum, limitesque præscripti. Modus autem agri pro portione officij dabatur, vt scribit Higinus. Hinc Linius lib. xxxv. Eodem anno Coloniam Latinam in agrū Ferentinum Triumuirī deduxerunt, tria millia peditum fere, trecentos equites: numerus exiguus pro copia agri, dari potueret

tricena

tricena iugera in pedites, sexagena in Equites: Apustio auctore tertia pars agri dempra est, quo postea, si vellent, nouos colonos adscribere possent. vicena iugera pedites, quadragena equites acceperunt. It lib. xl. Aquileia Colonia Latina, eodē anno in agro Gallorum est deducta: tria millia peditum quinquagena iugera, centuriones centena, centena quadragena equites acceperunt.

Hæc porro agrorum diuisio per curatores agrorum fiebat, qui plures paucioresue ex S. C. modo per Consulem, modo per Prætozem urbanum triburis comitijs sunt creati. Cicero it. Agraria. Toties legibus agrarijs curatores constituti sunt, triumuirī, quinquemuirī, decemuirī: quæro à populari tribuno plebis, equando nisi per xxx. tribus creati sunt? Linius lib. xxxi. Deceuerunt Patres, vt M. Iunius Prætor urbanus, X viros agro metiendū diuidendoque crearet. Et libro xxxi. narrat L. Cornelium Cons. iussu creare III viros purgandis supplendisque Harniensibus Colonis.

Curatoribus igitur creatis legionibus vniuersæ sub vexillo integris ordinibus deducebantur. Higinus: Multæ legionibus contingit bellum feliciter transigere, & ad laboriosam agriculturæ requiæ primo tirocinij gradu peruenire: nam cum signis, & aquila, & primis ordinibus, ac Tribunis deducebantur. Antonius quoque Consul apud Appianum ait, Milites à Cæsare vna cum armis quibus meruerant, atque isdem ordinibus in agros

Bb 3 esse

376 DE RE MILITARI
esse deductos. Hinc illa Taciti veterem morem in Tarentina & Antiana Colonia requirere: Non ut olim vniuersæ legiones deducebantur cum Tribunis, & Centurionibus, & sui cuiusque ordinis militibus, ut consensu & caritate Rempubl. essent, sed ignoti & inter se, diuersis manipulis sine rectore, sine affectibus muenis, quasi ex alio genere mortalium, repente in vnum collecti, numerus magis quam Colonia.

Vbi autem in agros peruentum erat, si Colonia esset constituenda, auspicijs ritè captatis, urbem & agrum circumscribebant. Varro libro quarto, de ling. lat. Oppida quæ priuserant circumducta aratro, ab orbe & vrbo vrbes: & ideo Colonia nostræ in libris antiquis scribuntur vrbes, quod item condita ut Roma: & ideo Colonia ut vrbes conduntur, quod intra pomerium ponuntur. Romulum porro tauro & vacca iunctis, vrbi condendæ, locum circumarasse ac designasse tradit Dionysius. Et Cicero in Antonium: Cassi. num Coloniam deduxisti, ut vexillum tollereres, & aratrum circumduceres: cuius quidem vomere portam Caputæ pene perstrinxisti.

Vrbe agroq; circumscripto ac dimenso, curatores suam cuiq; agri partem assignabant: unde agri diuisi & assignati, teste Frontino, dicuntur. Quia in re scitum est illud, quod Flaccus Siculus ait siluas & loca aspera in assignationem non venisse, si quid amari, vel incerti soli

ROMANOR. LIB. VI. 377
ti soli esset, id assignatione non darum: sed militi veteranoque culturam assignatam. Ex quo Lepidus Consul præmia agrorum a Silla militibus data in concione sic illuste, quemadmodum refert Sallustius: Maximam, inquit, mihi fiduciam parit victor exercitus, cui per tot vulnera ac labores nihil præter tyrannum quæsitum est: egregia scilicet mercede, cum relegati in paludes & silvas contumeliam atque inuidiam suam, præmia penes paucos intelligerent.

Hinc illa apud Tacitum Pannonicarum querelæ legionum: Ne demissis quidem finem esse militiæ; sed apud vexillum retentis, alio vocabulo eosdem perferre labores: ac si quis tot casus vita superauerit, trahi adhuc diuersas in terras, vbi per nomen agrorum vlgines paludum vel inculta montium accipiant.

Agri, oppidaque quæ militibus assignabantur, ea lege videntur data, ut ijs sese dum *Pompon. let. in* viuerent sustentarent; hæredibus autem ne *constan.* relinquerent: Constantinus autem Imperator. statuit ut eadem ad filios atque hæredes transfirent. Coloniarum tamen alia ratio fuit: nam ciuitatem noui Coloni constituerent.

Veterani igitur in agris collati, aut in oppida Colonialiq; adscripti vxores ducebant, liberis suscipiendis, agrisq; colendis operam dabant: quod vtrumque ijs dum stipendia facerent, posterioribus temporibus, fuit incerti

378 DE RE MILITARI
dictum. Milites enim, perpetua militia instituta, ex libes fuisse supra ostensum est: unde Tacitus lib. xiv. Veterani, inquit, Tarentum & Antium adscripti, non tamen infrequentia locorum subuenere, dilapsis pluribus in provincias in quibus stipendia expleuerant: neque coniugijs suscipiendis, neque alendis liberis facti, orbas sine posteris domos relinquerebant. Sed neque agros colere potuisse leges ostendunt, quæ milites in ea provincia in qua militant, agros emere prohibent, emptumque fisco vindicant, ne studio cultura à militia auocentur.

Dig. de re milit.

Præter hæc autem multis alijs priuilegijs veterani ornabantur. Ijenim pœnis ac tormentis plebeiorum eximebantur, vt habetur in Pandectis de priuilegijs veteranorũ: quod non ipsis tantum veteranis, sed eorum etiam liberis concessum est: itaque nec in metallum damnabantur, nec in opus publicum, vel ad bestias, nec fustibus cadebantur. Id autem ad primum duntaxat gradum pertinuisse lex Codicis de pœnis ostendit. Sed neque in causis criminum tormentis, plebeiorumque pœnis subijci poterant, lege Codic. de Questionibus. Seuerus quoque Imper. ijsdem ius gerendi annuli aurei tribuit, vt scribit Herodianus. Omitto iura testamenti militaris, aliaque multa, quæ in Pandectis, & Codice leguntur.

Lib. 3.

Cum igitur missione tot commoda sequerentur, ea nõ nisi maxima diligentia ab Imp. concedebatur. Suetonius in Tiberio. Missiones ve-

nes veteranorũ rarissimas fecit, ex senio mortem, ex morte compendiu captans, nimirum quia mortuis, aut cū ignominia dimissis præmia non debebantur. Huc spectasse legem sacratam militarem puto, quam per secessionem latam scribit Linius. Ne cuius militis scripti nomen, nisi ipso volente, deleteretur: videlicet vt confectis legitimis stipendijs, missionis præmia posset accipere.

De Pœnis militarijs. CAP. VIII.

NEC verò minus seueri Romani fuere in militum delictis puniendis, quam in virtute honoranda liberales. Itaque vt præmia, sic animaduersiones multæ sunt in militem constituta, quarum metu inter armorũ licentiam militaris disciplina custodiretur. Porro in militaribus delictis, non proditio modo, transfugiãq; ponebantur, sed etiam, auctore Polybio, qui furto aliquid surripuisset, lococessisset, arma aut amississet, aut alienasset, falsum dixisset testimoniũ, præmij consequendi causa meritis esset, impudicè viueret, quodque admirabilius etiam est, si Imperatoris iniussu, cum hoste pugnasset, aut tardius de proelio excessisset. Hinc illa apud Sallustium. In bello sepius vindicatum est in eos, qui cõtra imperium in hostem pugnauerant, quiq; tardius reuocati proelio excesserant: quam qui signa relinquere, aut pulsi loco cedere auserant.

Cum igitur militaria delicta alia leuia, alia grauiora essent: pœnæ quoque aliæ leuiiores,

alix acerbiores sunt conficitur: quamquam qui in leue delictum tercio incidisset. in eum grauiore poena animaduersum fuisse Polybius scribit. Lenis autem animaduersio fuit, quæ ignominiam duntaxat inuulsit. Grauior quæ in ipso corpore exercebatur, & vel caput, vel libertatem petebat: neque enim in castris locum habuere Porcia, Semproniaeue leges, quæ à tergo & capite civium virgas fascesque remouerunt. Et quamuis omnis poena grauior haberet ignominiam coniunctam, tamen in alijs ipsa poena, in alijs ignominia ipsa acerbior videbatur. Festus. Deprehensio dicitur genus militaris animaduersionis castigatio maior, ignominia minor.

Atque ut à poenis grauioribus ordiamur: Verberatio duplex fuit, altera virgarum, fustis altera. Virgis milites in delictis leuioribus castigabantur, & castigatio dicta est; nam licet inureret dolorem, tamen vitam non adimebat. Valerius lib. II. c. II. C. Costa P. Valerium sanguine sibi iunctum, virgis ex sum militie munere inter pedites fungi coegit, quæ eius culpa agger incensus, & poene castra erant capta.

Fustigatio in atrocioribus criminibus adhibita est, quæ mortem asserabat ignominiosam, cuius exsequende ratio hæc fuit auctore Polybio. Accepto fuste Tribunus, vix tamen attingebat damnatum, quod ubi factum erat, omnes qui erant in castris, eedentes fustibus lapidibusque, plerisque, in ipsis castris conficiebant. Ac si qui euassent, nec sic quidem seruari

uari poterant: quippe quibus neque in primam redire liceret, neque à propinquis domum recipi. Causæ autem cur quis fuste perenteretur, ex subiectis auctoritatibus colligi possunt. Cicero Philip. 3. Si Consul ille, fustuarium meruerunt legiones, quæ consulem reliquerunt. Li. I. V. Fustuarium meretur qui signa relinquit, aut presidio decedit. Velleius lib. posteriore Caluinus, Domitius, cum ex consulari obtineret Hispaniam, grauisissimi comparandique antiquis exempli auctor fuit: quippe primipili cæturionem nomine Vibulum, ob turpem ex acie fugam, fuste percussit. Hirtius de bell. Hispan. Miles qui fratrem suum in castris iugulasset, interceptus est à nostris, & fuste percussus.

In communibus autem & ordinarijs militum delictis, in Cines vite, in Socios fustis Romani animaduerebatur; cum videlicet vno aut altero ictu contenti peccantes milites admonebant. Tacitus li. I. Annal. Centurio Lucilius interficitur, cui militatibus faceris vocabulum, Cedo alteram indiderant: quia fracta vite in tergo militis, alteram clara voce, & rursus aliam polcebat. Iuuenalis Satyra VIII.

Nodosam post hæc frangebat vertice vitam,

Si lentus pigræ muniret castra dolabra.

Et epitoma LVII. Si quem militem extraordinem deprehendisset: Si Romanus esset, vitibus, si extraneus, fustibus eecidit. Quare cum honestius esset vite cedi, quam fuste; ideo dixit Plinius Centurionum in manu vitis optimo precio tardos ordines ad

Ientat perducit aquilas: atque etiam in delictis poenam ipsam honorat. Linius tamen Drusus in tribuatu legem promulgauit, ne Latini in exercitu virgines cederentur, auctor Plutarchus in C. Graccho.

Sequitur securis percussio. Cum igitur aliquis capite plectendus erat, fossa extra vallum fodiebatur, quae ad usum ignoro: certe hunc morem significat Tacitus li. i. Annal. Cladis eius superstitibus, pugnam aut vincula elapsi referebant, quo tribunali concionatus Arminius, quot patibula captiuis, quae scrobes, &c. Scrobes nominant, in quas demissi fuerant captiui, ut securi ferirentur, quod etiam clarus docet idem lib. xv. sub finem, Poena Flauij, Veianio, Nigro, Tribuno mandata, is proximo in agro Scrobem effodi iussit: quem Flauius, ut humilem & angustum increpans, circumstantibus militibus. Nec hoc quidem, inquit, ex disciplina admonitus fortiter proterere ceruicem, utinam, ait, tutam fortiter ferires, &c.

Ac primis quidem temporibus fere securi percutiebantur, postea gladii usus increbuit, artisque putebatur, collum vno ictu amputare. Hinc Lucanus lib. viii.

*Collaq; in obliquo ponit languentia transtro.
Tunc nervos venasq; secat, nodosq; frangit
Ossa dicit, nondum artis erat caput ense rotare.*

Suetonius in Caligula, cap. xxxii. Miles decollandi artifex quibuscunque e custodia capita amputabat.

Habi-

Habitu autem eorum, qui gladio ferendi erant, describit Theodosij laudator, Popli tem, inquit flectere, ceruicem extendere, ad plagam fortasse non vnam. Et Seneca lib. i. de Ira, c. xvi. Damnatus extra vallum deductus est, & iam ceruicem porrigebat, &c. Nam is qui securi percutiebantur, cippus ceruici supponebatur, ut veteres imagines in marmore tibus expressa declarant.

Vera autem poena honestior fuerit gladij an securis, nondum constitutere possum. Nam quod securi percussio Papiniano, Balsianum qui postea Antoninus Caracalla dictus est, improbasse refert Spartianus, quod non gladio peracta res esset, in vtramque partem accipi potest, aut quod vel in morte exhibitum honorem inuiderit, aut quod supremo illo honore inuidia flammam aliqua ex parte resinguere optauerit.

Interdum legitur progressa verberatio, quae noxijs ad palum deligatis, virgis adhibebatur. Linius lib. xxviii. Audita vox citantis nomina damnatorum in concilio, nudi in medium pertrahebantur, & simul omnis apparatus supplicij expromebatur, deligati ad palum, virgisque caesi, & securi percussi. Et lib. xxvi. de Campanis. Producti omnes, virgisq; caesi, & securi percussi.

Hoc autem maxime modo in singulos milites Romani animaduvertebant. Quod si delictum ad totam legionem vel cohortem pertineret, tum interficere vniuersos nimirum crudelitatis videretur, concione, ut ait Polybius, aduocata

*in Ant.
nino Gete*

Pluar. in
C. 2o
VIAS.

pro Clu-
antio.

384 DE RE MILITARI

ca, Tribunus noxiam legionem vel cohortem in mediū producebat; in decades sine decurias distributam: & acerba oratione in eam inuectus, sorte decimum quemq; ad supplicium eximebat: quod supplicium Decimario dicta est. Sic. n. vt ait Cic. metus ad omnes, pœna ad paucos perueniebat; nam ne in bello miles delinqueret, amplior ei mortis & supplicij metus est à maioribus constitutus; ne aut nimium multi pœnam capitis subirent, iccirco sortitio illa comparata est. In eam verò sortitionem non modo ignaui ac seditiosi milites, sed boni etiam fortesque venerunt; vt ex Tacito colligimus libr. 14. Ex fuso exercitu cum decimus quisq; fuisse fertur, etiam strenui fortiantur.

Antiquissimum porrò decimationis exemplum exstat apud Liuium lib. 11. ab App. Claudio Cos. editū, non multis post Reges exactos annis. Consul, inquit, aduocata concione, inuectus haud falso in proditorem exercitū militaris disciplina, desertores signorum; inermes milites, signo amisso signiferos, ad hoc centuriones duplicariosque, qui reliquerunt ordines, virgis caesos securi percussis cetera multitudo, sorte decimus quisque ad supplicium lecti. Et Tacitus libr. 11. L. Apronius raro ea tempestate, & è veteri memoria facinore, decimū quemque ignominiosa cohortis, sorte ductos fuisse necat. Quamquam autē in cōmunibus totius legionis vel cohortis delictis decimatos milites scripsi, tamen interdū plures aut pauciores ad supplicium lecti

ROMANOR. LIB. VI. 385

lecti sunt Appianus in Illyrico ex cohorte, quæ custodiā reliquerat, sorte iacta decimū quemque morte multauit: ex turmarū autē duobus binos ex singulis decurias imminuit. Frontinus lib. 4. c. 1. Aquirius ternos ex cōturijs, quorum statio ab hoste perempta erat, securi percussit. Seditio autē illa exercitus P. Scipionis apud Sueronem trigintaquinque hominum supplicia vindicata est. Liu. l. 23. Nonnunquā de tota legione supplicium sumptum. Liu. l. 23. Tota legio, milia hominum quatuor in foro Romano securi percussi sunt.

In cruce quoque acti sunt. Liu. l. 39. De per fugis grauius quam de fugitiuis consultum: nominis latini qui erant, securi percussi, Romani in cruce sublati. Venierunt, & in exiliū deportati sunt. Liu. lib. 35. de reliquijs Cannensis cladis. Is exercitus, inquit, erat relegatus in Siciliam, ne ante Punici belli finem in Italiam reportaretur. Epiroma LV. P. Cornelio Nasica, D. Iunio Bruto Coss. delectum habentibus, res saluberrimi exempli in conspectu tironum facta est. Nam C. Maticus accusatus est apud Tribunos, quod exercitum in Hispan. deseruisset, damnatusq; sub furca, diu virgis caesus est, & sextertio nummo venit. Ceterū illustriss. decimationis exemplū est in actis S. S. Mart. Mauricij & Sociorum.

Hæc igitur de pœnis grauioribus ob *m. 49. da* iora delicta infligebantur: cuiusmodi *re milit.* nuntantur à Iuris consultis. Qui in exploratio-
ne emanet hostibus insistentibus, aut à fol-
sato recedit: Capite punitur.

Miles

Miles qui arma amisit aut alienavit, vel eorum partem, vt loriam, scutum, gladium, galeam: Capite item pleclitur; humane militiam mutat. Si autem tibiale vel humerale, verberibus castigatur.

Qui vallum transcendit, aut per murum ingreditur. Item:

Qui ducem suum non defenderit.

Quique manum preposito intulerit; & augetur petulantia crimen dignitate prepositi omnis denique contumelia aduersus ducem capite punitur.

Qui commilitonem gladio vulneravit; caput amittit: Si lapide, militia reijcitur.

Qui agmen excefferit, vel fuisse creditur, vel militiam mutat.

Qui in acie fugam prior fecit spectantibus militibus.

Exploratores qui secreta hostibus nunciat.

Calligatus qui metu hostium languorem simulauit.

Qui stationis manus reliquit.

Qui ad diem commeatus non venit.

His omnibus alijsque huiusce generis criminibus poena capitis proposita est. Addit autem Cato in furto deprehensis inter commilitones dextras esse praefisas. Modestinus cum, qui aliena arma surripuisset, gradu militie pellendum esse dicit.

Videntur autem milites priusquam capitali supplicio afficerentur, sacramento soluti fuisse: sic enim scribit Marcellinus lib. xxiv. Decem

*Frontin.
lib. 4. c. 1.
Strabon.*

Decem milites ex his qui fugerant, exaucto-
ratos capitali addixit supplicio, securus ve-
teres leges.

Graves animaduersiones per lictores exer-
cebantur. Hinc Festus. Lictores dicuntur, qui fasces virgarum ligatos ferunt: hi parentes magistratibus, plagas ingerunt delinquentibus. Et Nonius. Lictoris proprietatem a ligando vetustas putat: isti enim antiquitus carnificis officiu fugebantur. Quod quidem praeter citata testimonia, illud etiam Liuij ostendit lib. ix. Quem cum inambulans ante tabernaculum vocari iussisset, lictorem expedire securim iussit: ad quam vocem exanimi stante Praenestino, Agedum lictor, excide radicem hanc, inquit, incommodam ambulantibus: perfulumque vltimi supplicij metu, multa dicta, dimisit.

Animaduersio autem hoc modo exercebatur: Dux pro tribunali residens, iubebat per praconem reorum nomina citari, vbi illi adducti essent, lictorem iubebat reum ad palum deligare; inde praconi imperabat, vt lictorem lege agere iuberet, vt imperij seueritatem miti vocabulo temperaret: tum lictor reum vestibus exutum, ac virgis casum securi percutiebat, aut etiam in crucem agebat: vnde erat illa solemnitas. Lictor, colligamans, verberato, caput obnubito, arbori infelici suspendito.

Liuius lib. xxvi. Cum in tribunali confedisset, productique Campani deligarentur ad palu, praconi imperauit, vt lictorem lege

Ce agere

agere iuberet: ita de ijs quoque sumptū supplicium. Seneca l. x. controuer. iii. Illi quoque quibus animaduertere in damnatos necesse est, non dicunt Morere, sed Age lege; crudelitatem imperij verbo mitiore subducunt.

Ius porò plectendi milites olim ad eū pertinebat, qui exercitui cum imperio præerat. Postea Augustus, vt scribit Dio l. 53. cum prouinciarū administrationem cum Senatu communicasset, instituit vt soli Propretores, siue Legati ipsius Augusti, quos etiam gladio succingebat, id ius haberent; tandem ad omnes rectores prouinciarū extensa potestas est, saltem in milites manipularios. Hinc Vlpianus l. 1. D. de officio Præsidis. Qui vniuersas prouincias regunt, ius gladij habent. Et Venuleius lib. 48. de custodia reorum. Qui exercitum accipit, etiam ius animaduertendi in milites caligatos habet.

Militum supplicij centuriones ferè præficiiebantur. Hirtius de bel. Africa, cum duceretur ad necem, perisse dicitur maior Titius à Centurionibus, vt se priorem quàm fratrem interficerent. Et infra. Annuit centurionibus, quid fieri vellet, atque ante pedes centurionem interfecit. Seneca libro 1. de ira, cap. xvi. Centurio supplicio propositus condere gladium speculatorem iubet, damnatum ad Vitonem reducit.

Illud postremo loco addam graues animaduersiones, vt in vrbe extra muros, ita in castris extra vallum exerceri solitas, à tergo castrorum, vbi erat porta Decumana.

gerius

getius libro primo, capite vigesimotertio. Decumana porta quæ appellatur, post Prætorium est, per quam delinquentes milites educuntur ad pœnam. Hirtius de bello Africano. Extra vallum deducti sunt & cruciabiliter interfecti. Seneca libro primo de Ira, cap. xvi. Damnatus, extra vallum deductus est. Hinc fortasse Vallescere deductum, quod perire significat, à vallo militari, quod qui coeijciuntur, pro perditis habentur, vt ait Paulus compilator festi.

Leues item pœnæ varix fuerunt, vt legitimo stipendio, vel prædæ parte spoliari: hastam dare: tendendi locū mutare: extra oppidum hibernare: cibum stantes capere: fossam fodere: disinctos destitui: hordeo velci sanguinem mittere: exauctorari: & alia id generis. Modest. Dig. lib. 49. de re milit. has numerat. Castigationem; multam pecuniariam; munerum interdictionem; militiæ mutationem; gradus deiectionem; missionem ignominiosam. Quæ singula sunt explicada, & veterum testimonijs confirmanda.

Fraudatio stipendij fuit, cū propter ignominiam militi aut totum stipendium, aut pars subtraheretur. Cui aut stipendium propter hanc causam negatum esset, Aere dirutus dicebatur. Nonius. Aere diruti appellabantur milites, quibus propter ignominiam stipendium, id est, merces mensualis, aut annua quæ esset in numis aereis, subtraheretur: Varro de vita pop. Ro. Stipendium appellabatur, quod res militi semestri, aut annuū dabat, cui datū nō

Co 2 sic

fit propter ignominiam, ære dirutus esset. Festus. Dirutum ære militem dicebant antiqui, cui stipendium ignominie causa non erat datum; quod æs diruebatur in fiscum, non in militis sacculum. Idem alibi. Resignatum æs dicitur militi, cum ob delictum aliquod iussu Tribuni militum, ne stipendium ei datur, in tabulas refertur: Resignare enim antiqui proscribere interdum dicebant. Hæc Festus. Liuius lib. XL. Causa ignominie, uti semestre stipendium in eum annum esset ei legioni, decretum. Valerius libro II. Senatus legioni, neque stipendium anni procedere, neque æra dari voluit, quia Q. Petilium Consulem fortissime aduersus Ligures pugnantem occidere milites passi essent. Hæc pœna maxime infrequentes afficiebantur. Cicero lib. VI. in Verræ. Dij faciant, ut rei militaris mentionem facere audeat: aleatoris Placentini castra commemorabuntur, in quibus cum frequens fuisset, tamen ære dirutus est. Vnde illud Aufonij. Et quia sub Imperatore tum merui procedere, mihi inter frequentes stipendium iubebis: Sin aliter ære dirutum facies, ut cumulo carminis in fiscum redacto, redeant versus vnde venerunt.

De Præda item negata satis est illud Liuij libro tertio. Prædam omnem suo tantum militi dedit: consularem exercitum ipsumque Consulem increpans. Carebis, inquit, prædæ parte miles ex eo hoste, cui prope prædæ fuisti.

De Hasta danda meminit Festus. Censio
Hasta-

Hastaria dicitur, cum militi multæ nomine ob delictum militare indicebatur, quod Hastas daret. Fortasse quia hoc signabatur illum omni armorum iure cedere: Hasta enim summa armorum & imperij fuit, quam etiam ob causam viri fortes ea donabantur, & captiui sub ea venibant, ut scribit idem Festus in Cælibari hasta.

Mutandi tentorij ratio fuit, auctore Polybio, cum extra vallum milites tendere cogebantur. De qua re etiam Liuius libro decimo. Cohortes quæ signa amiserant, extra vallum sine tentorijs destitutas inuenit. Frontinus libro quarto. Octacilius Crassus Cons. eos qui ab Hannibale sub iugum missi redierant, tendere extra vallum iussit, ut immuniti assuescerent periculis, & aduersus hostes audentiores fierent.

Tacitus lib. XIII. Quod grauius Corbulo accepit, increpitumque Pactium & Præfectos, militesque tendere omnes extra vallum iussit, in eaque contumelia detenti, nec nisi precibus vniuersi exercitus exsoluti sunt. Similis huic est illa pœna, qua Cannensis cladis superstites milites affecti sunt, ne in oppidis hibernarent, neque hiberna propius ullam urbem decem millibus passuum edificarent. Liuius lib. XXVI. initio.

Hordeum item pro tritico ignominie causa datum Polybius narrat. Addit Vegetius lib. I. cap. XIII. non ante ijs in tritico reddi solitam annonam, quam sub presentia Præfecti, Tribunorū, vel Principum, experimētis

392 DE RE MILITARI
datis ostendissent, se omnia quæ erant in militari arte complexisse: quanquam Vegetius loquitur de ijs qui parum in exercitatione & prolusione armorum profecissent: sed tamen alijs quoque de causis eadem poena affectos milites veterum testimonia declarant. Livijs libr. vigesimo septimo. Cohortibus, quæ signa amiserant hordeum dari iussit. Suetonius in August. capit. xxiv. Cohortes si quæ cessissent loco, decimatas hordeo pavit. Frontinus. M. Antonius cum agger ab hostibus incensus esset, ex ijs qui in opere fuerant, duarum cohortium milites decimavit, & in singulos ex his centuriones animaduertit, legatum cum ignominia dimisit, reliquis ex legione hordeum dari iussit.

Cibum quoque poenæ loco stantes capere iussos memoriæ proditum est. Livijs libro vigesimo quarto. Nomina eorum qui delectatæ pugnae memores secessionem paulo ante fecerunt, referri ad me iubebo: citatosque singulos iureiurando adigam, nisi quibus morbus causa erit, non aliter quam stantes cibum potumque, quoad sitis pendia facient, capturos esse.

Cinctus etiam togæ vel tunicae præcedebatur, discinctique destituebantur. Valerius libro ii. Piso Consul cum in Sicilia bellum aduersus fugitiuos gereret, & Titius equitum Præfectus fugitiuorum multitudine hostium circumuectus arma his tradidisset: his Præfectum ignominia generibus affici iussit, cû toga lacinijs abscessis amictum, discinctaque tunica

ROMANOR. LIB. VI. 393
tunica indutum, nudis pedibus à mane, nocte usque ad principia per omne tempus militie adesse: interdixit etiam ei conuiuium hominum vsuque balnearum. Livijs lib. xxvii. Centuriones manipulorum, quorum signa amissa fuerant, districtis gladijs discinctos destituit. Frontinus libr. i. v. Silla cohortem & centuriones, quorum stationem hostis per-ruperat, galeatos & discinctos persilare in principijs iussit.

Addita quoque est huic ignominia interdum molestia laboris, vt, verbi causa, discincti fossam fodere, cespitem ferrent, fenum secarent. Plutarchus in Lucullo. Milites interioribus tunicis solutis, in conspectu exercitus fossam pedum duodecim fodere iussit. Suetonius in August. cap. vigesimo quarto. Centuriones, statione deserta, itidem vt manipulares capitali animaduersione punire, pro cetero delictorum genere, varijs ignominijs affecit, vt stare per totum diem iuberet ante prætorium, interdum tunicas discinctosque nonnumquam cum decempedis, vel etiam cespitem portantes. Frontinus libr. quarto. C. Curio Conf. seditionem legionem inermem procedere, discinctamque in conspectu armati exercitus stramenta coegit lecare: postero autem die similiter fossam discinctos milites facere.

Sanguinis mittendi consuetudinem inde ortâ puto, quod in lubito pauore medici sanguinem mitti iubeant: vt ergo pauoris ac timiditatis ignauos milites argueret, sanguinẽ

mittebant. Postea vsus obtinuit, vt in quocunq; delicto sanguis mitteretur. Frontinus libr. iij. M. Caro memoria prodidit in furto deprehensus inter commilitones dextras esse praecisas; aut si lenius animaduertere voluissent, in principijs sanguinem missum. Gellius libr. x. cap. viii opinatur id factum primitus in militibus stupentis animi, atque à naturali habitu declinantis, vt non tam poena quam medicina videretur: postea ob pleraque alia delicta idem factitatum per consuetudinem, quasi minus sani viderentur omnes qui delinquerent. Alij id factum putant, vt sanguinem quem cum gloria fundere pro patria noluissent, cum ignominia amitterent.

*Macerius
libr. 13.
Var. 6.20*

Gradus deiectio fuit; cum magistratu, vel honoris aliquo gradu ignominia causa quispiam deieciabatur: quo poena genere vsus est Cincinnatus Dictator in L. Minucium Conf. quem abdicato consulatu legarum ad exercitum manere iussit, vt refert Liuius libr. iiii.

Equites quoque gradu deieci dicuntur, cum ademptis equis in peditum ordinem rediguntur. Hinc Menander Dig. de re milit. Qui in pace deseruit, eques gradu pellendus est; pedes militia mutar.

Militia autem mutatio fuit cū verbi gratia legionarij pedites ad leuem armaturam redigebantur, vel in aliarum legionum supplementa transcribebantur. Macer Dig. de re

de re milit. Desertorem qui à patre suo fuerat oblatu, in deteriorem militiam D. Pius dari iussit. Modestinus Dig. de custodia reorum vel capite punitur, vel in extremum gradum militia datur Liuius libr. xxv. Nunc deteriore condicione sumus, quam apud patres nostros fuerunt captiui: quippe illis arma tantum atque ordo militandi, locusque in quo tenderent in castris, est mutatus: quae tamen semel nauata Reip. opera, & vno felici praelio recuperarunt. Valerius L. ii. C. Cotta P. Aurelium Pecuniolam sanguine sibi iunctu obsidioni Liparitanae praefecerat, virgis caelum militia munere inter pedites fungi coegit, quod eius culpa agger incensus & paene castra erant capta. Idem Valerius. Piso Conf. turmas equitum qui arma fugitiuis tradidissent, ademptis equis, in funditorum ala transcripsit. Et alibi. Romani, inquit, cum magnū captiuorum ciuium suorum numerum à Pyrrho Rege vltro missum recepissent; decreuerunt, vt ex ijs qui equo meruerant, peditum numero militarent; qui pedites fuerant, in funditorum auxilia transcriberentur. Marcellinus libr. xxiv. Reliquos ex ea cohorte equites qui abiecte sustinuerant imperū graulatozum, ad pedestrem compegit militiam, quae onerosior est dignitaribus imminutis. Et libr. xxv. initio, Imperator ademptis signis hastisque diffractis omnes eos qui fugisse arguebantur, inter impedimenta & sarcinas & captiuos agere iter imposuit.

lib. 2.

Similis huic videtur esse poena illa, cum

ipsius legionis nomen aboleretur; de qua Frontinus lib. iv. Nullis, inquit, precibus impetrari a C. Curione potuit, ne signa seditiosæ legionis submitteret, nomenque aboleret; milites autem in Supplementum ceterarum legionum distribueret. Dio etiam libro lvi. scribit Agrippam ignominia causa edixisse, ne legio que Augusta dicebatur, eo nomine deinceps vteretur.

Munerum interdictio fuit, cum alicui aditus ad honores & magistratus militares precludebatur. Qua poena Cannensis cladis reliqua milites affecti, quos Livius hac conditione scribit in milites fuisse receptos, dum quis eorum, dono militari virtutis ergo donaretur.

Dig. de re mil.

Missio ignominiosa teste Macro fuit, cum quis ob delictum Sacramento soluebatur. Duplex autem videtur fuisse, altera que proprio nomine Missio ignominiosa dicta est, altera Exauctoratio: quamquam hæc nomina plerumque apud scriptores confunduntur. Missio ignominiosa, ut ait Vlpianus, torques est, quoties is qui mittit, addit nominatim ignominia causa se mittere: de qua Hirtius de bel. Afric. Ob negligentiam, ignominia causa dimittendos ab exercitu, gravissimumque in eos edictum proponendum curavit.

Dig. De iis qui no sumur infamia.

Ritum ignominiosæ missionis ostendit ibidem Hirtius idem. Cæsar de suggestu, convocatis omnium legionum Tribunis Centurionibusque, C. Auieno, inquit, quod in Italia
populi

populi Romani milites contra Rempublicam, infigasti, rapinasque per municipia fecisti: ignominia causa ab exercitu meo te remoueo. Hæc ille: & recte quidem, quia, ut ait Vlpianus, semper addi causam oportet, cur miles cum ignominia dimittatur.

Exauctoratio fuit, eodem Vlpiano teste, cum detractis insignibus militaribus Imperator inter infames aliquem efficiebat; neque necesse fuit addere se ignominia causa exauctorare. Exauctorationis exemplum fortasse fuit, quod Marcellinus narrat lib. xxv. initio. Imperator ademptis signis hastisque diffractis, omnes eos qui fugisse arguebantur, inter impedimenta, & sarcinas, & captiuos agere iter imposuit.

Porro dimissi cum ignominia, neque Emeritorum præmia consequentur; neque iterum in militiam recipiebantur; neque Romæ, aut alibi ubi Imperator esset, agere poterant, ut Menander, & Macer de re milit. Vlpianus. De ijs qui notantur infamia, tradidere.

De Animaduersione in hostes.

CAP. IX.

VICTORIA parta Romani, in hostes victos in re belli animaduertere: qua tamen in re maxime clementia, & placabilitatis gloria ceteris gentibus præstitere. Quare vere dixit Flavius Lucanus apud Livium lib. vigesimo quinto. Nullum unquam
gentem

398 DE RE MILITARI

gentem magis exorabilem promptioremque veniæ danda fuisse. Hinc L. Camillus in oratione pro Latinis ad Senatum Roman. quam refert Lilius lib. viii. vultis exemplo maiorum augere rem Romanam victos in ciuitatem accipiendos; materia crescendi per summam suppeditat gloriam.

Animaduersionis autem in hostes varia genera fuisse: nam supremo supplicio affecti sunt, missi sub iugum, sub corona venditi; impensas belli præstare, stipendium & frumentum conferre iussi, agro multari, vrbibus ac libertate spoliari, vestigiales facti. Quæ omnia veterum exemplis & auctoritate confirmanda sunt.

Lilius lib. ii. Aurunci passim principes securi percussi, sub corona venierunt alij coloni oppidum dirutum; ager venijt. Idem. Volscis inducitur in annos quadraginta petentibus datæ, frumento stipendioque imperato. Idem. Actum est de pace, impetrataque foret, si quod impensæ factum in bellum erat, præstare Sabinis (id enim postulatum erat) in animum induxissent. Et lib. v. Faliscis in stipendio militum eius anni, pecunia imperata.

Primi sub iugum Aequi à Dictatore L. Quintio missi leguntur: qua de re cum alij fere omnes tum Lilius lib. iii. Tribus, inquit, hastis iugum fit, humi defixis duabus, superque eas transuersa vna deligata: sub hoc iugo Dictator Aequos misit. Mitterebantur autem sub iugum hostes discincti ereptis omnibus armis teliisque vt scribit Festus.

*• Iugum.
• u sub
iugum.*

Sub co-

ROMANOR. LIB. VI. 399

Sub corona venire hostes dicuntur auctore Festo, quia captiui coronati solent venire, vt ait Cato in libro de re milit. Vt populus suos sua opera potius ob rem bene gestam coronatus supplicatum eat, quam re male gesta coronatus veneat. Hæc Festus. Eadem Gellius lib. vii. ca. iv. qui tamen aliam addit causam, cur captiui sub corona vendi dicantur; quod videlicet milites custodiz causa, captiuorum venalium greges circumstarent; eaque circumstatio militum, corona appellata sit. Hastam quoque adhibitam idem Festus docet, ac sub ea captiuos venisse, quos Græci *δοξυαλι-
ταις* & *δοξυθητοις* vocant: nimirum quia *hastæ* summa armorum & imperij est, quam ob causam viri fortes ea donantur.

*u. Celsi
bari ha-
stæ.*

Vrbes hostium ad classicum euersas incensasque esse docet Seruius ad lib. x. Aeneid. qui in hanc sententiam accipit illud

Exoritur clamorq; virum, clangorq; tubarum.

Certe hoc modo Albam euersam narrat Lilius.

Agro hostes vel vniuerso vel parte multabantur. Lilius lib. i. Subacti Venientes pacem petitum oratores Romam mittunt: agri parte multatis in centum annos inducitur datæ. Et lib. i. Eietrans ex S. C. data pax: ager ademptus. Ibidem. Cum Hernicis foedus icturn; a Gri partes duæ ademptæ. Et lib. decimo. Frustrates tertia parte agri damnati.

Ager vero de hostibus captus aut venibat, & pecunia in ararium redigebatur; aut publicus populi Rom. fiebat; aut colonis diuidebatur.

400 DE RE MILITARI
debat. Liuius libro secundo de Auruncis
Oppidum ditutum; ager venijt. Et ibidem.
Volsceis Veliternus ager ademptus. Veli-
tras Coloni, ab vrbe missi, & Colonia de-
ducta.

De Pace ac Fœderum generibus.

C A P. X.

li. i. c. 25

Bello confecto, sequitur Pax, quæ vel in
perpetuum, vel in certum temporis spa-
tium data est aut dierum, aut mensium, aut
annorum illa sponso, vel Fœdus, hæc Indu-
tiæ appellantur. M. Varro in libro Humanarum,
qui est de bello & pace, Indutias definit
pacem castrensem paucorum dierum, vel
belli ferias, quas tamen definitiones Gellius
lepidas magis & iucundas, quam plenas aut
probas esse arbitratur. Pactum enim induti-
arum eiusmodi esse ait, vt in diem certum non
pugnetur, nihilque incommodi detur: sed
ex eo die vti iam omnia belli iure agantur:
atque hinc dictas Indutias, quasi inde vti
iam. Aurelius autem Opilius in primo libro
Mularum, indutias dicit esse, cum hostes in-
ter se vtrinque vtroque, alteri ad alteros, im-
pune & sine pugna ineunt: inde factum no-
men, quasi initium & introitum. Indutias
Virgilius pacem sequestrem appellat, libro
vndecimo. Donatus in Eunuch. sc. prima.
Inductæ sunt pax, in paucos dies, vel quod
in diem dentur, vel quod in dies otium præ-
beant.

Indu-

ROMANOR. LIB. VI. 401

Indutijs igitur pax in certum temporis spa-
tium dabatur, quare sepe factum legimus, vt
Populus Roman. hostibus pacem perpetuam
foedusque petentibus indutias dederit. Liuius
libro i. Subacti Veientes pacem petentium ora-
tores Romam mittunt: agri parte multatis
in centum annos inducia dote. Et libro 9. A
Perusia, Cortona, & Arctio, quæ ferme capi-
ta Hetrurix populorum erant, legati pacem
petentes, indutias in xxx. annos impetra-
runt.

Tempore porro indutiarum, summa à bel-
lo quies fuit, atque etiam aliqua cum ijs, qui-
buscum pacte erant, societatis species & ima-
go: vt qui eas violassent, ius gentium violas-
se existimarentur. Vnde illud est apud Li-
uium libr. 40. Omnes portas concionabun-
dus ipse Imperator circumijt, & quibuscum-
que irritamentis poterat, iras militum aene-
bat, nunc fraudem hostium inculans, qui
pace petita, indutijs datis, per ipsum in-
dutiarum tempus, contra ius gentium ad
castra oppugnanda venissent. Itaque à Ci-
cerone iure vituperatur, is tamquam ni-
lis callidus & malitiosus iuris interpret, *lib. i. de offic.*
qui cum triginta dierum essent cum hoste
pactæ indutiæ, noctu populabatur agros;
quod dierum essent pactæ, non noctium in-
dutiæ.

Pax perpetua, vti superius diximus, fœ-
dere, vel sponso dabatur. Sponso ne-
que populi iussu, neque Senatus auctorita-
te, sed arbitrio magistratuum, & Impe-
ratorum

rorum fiebat, atque eorundem deditio-
per quos facta esset, infirmabatur. Sponsio-
ritum, & quid à foedere differret, docet pla-
nissimè. Livijs libr. 9. Consules profecti ad
Pontium in colloquium, cum de foedere vi-
ctor cogitaret, negarūt iniussu populi foedus
fieri posse, nec sine fetialib. corimoniaq; alia
sollemni. Itaque non vt vulgò credunt, Clau-
diusque etiam scribit, foedere pax Caudina,
sed per Sponsionem facta est. quid enim aut
sponsoribus in foedere opus esset, aut obsidi-
bus, vbi precatione res transigitur. Per quem
populum fiat, quo minus legibus dictis ste-
tur, vt cum ita Iuppiter feriat, quemadmodū
à fetialibus porcus feriatur? Sponponderunt
Consules, legati, quaestores, tribuni militum:
nominaque omnium, qui sponponderunt, ex-
stant: vbi si ex foedere acta res esset, prater-
quam duorum fetialium non exstarent. Hæc
Lilius, qui deinceps pacem eam à populo
Roman. Consulibus & ceteris, qui sponponde-
rant, deditis, irritam esse iussim addit.

Quare illud ab Imperatoribus semper ob-
seruatum vidimus, vt cum Sponsione res tra-
nsigeretur, exciperent, si S. P. Q. R. cen-
nisset. Itaque Princeps quidam Carthaginiensis a-
pud Lilium libro 21. ad Romanos legatos se-
cum de foederis ratione agentes ita verba fe-
cit. Vos, quod C. Inatius Cos. primo no-
biscum foedus icit, quia neque auctoritate
Patrum, nec populi iussu ictum erat, nega-
stis vos eo tenere: itaq; aliud de integro foe-
dus publico consilio ictum est. Cui mox ita
respon-

respondet Romanus, Cum in Lutatij foede-
re diserte additum esset, ita id ratum fore, si
populus censuisset. hinc etiam apud eundem
T. Quinctius Imper. Neque sine auctoritate
Senatus quidquam eorum ratum fore, que
cum rege ipsi pepigissent. Quamquam au-
tem Sponsio à foedere diuersa sit: tamen
euenit, vt quod Imper. iniussu populi, & si-
ne auctoritate Senatus pepigerit, id etiam
foedus sit appellatum, sic Lutatij foedus vo-
catum proxime ostendimus; tale etiam fuit
Numantinum, quod auctoris deditioe dis-
solutum est.

Foedus autem non ex Imperatoris arbi-
trio, sed iussu populi, aut Senatus auctori-
tate; neque per Sponsores datis obsidibus, sed
per fetialem publicum populi Romani nun-
tium, sollemni precatione adhibita fiebat.
Foederū tria genera fuisse docetur apud Li-
uium libro trigesimo quarto. Menippus An-
tiochi legatus vnum, cum bello victis dice-
rentur leges: vbi enim omnia ei qui armis
plus possit, dedita essent, quæ ex ijs habere
victos, quibus multari, eos velit, ipsius ius
atque arbitrium esse. alterum, cum pares bel-
lo, æquo foedere in pacem atque amicitiam
Venirent: tunc enim repeti reddiq; per con-
ventionem res; & si quarum turbata bello
possessio sit. Eas aut ex formula iuris anti-
qui, aut ex partis vtriusque commodo com-
poni. tertium esse genus, cum qui hostes nun-
quam fuerint, ad amicitiam sociali foedere

Dd inter

inter se iungendam coeant: eos neque dicere, neque accipere leges; id enim victoris, & victi esse. Quibus verbis nihil profecto docetur aliud, nisi foedera alia alijs æquiora fuisse.

Æquissimum foedus dicebatur, cuius formula fuit, cum ab utraque parte cauebatur, & pari iure societas utrinque, & amicitia stabiliabatur. Quale illud foedus fuit, quod cum Latinis, teste Dionysio, Romani hæc legibus fecerunt, ut inter Romanos, Latinosque populos omnes perpetua pax esset; neutri alteris bellum inferrent, aut aliunde hostes inducerent; bellum inferentibus infestum iter redderent; belloque lacessitis opem totis viribus ferrent; prædamque ac spolia ex æquo dividerent; de privatis contractibus lites iudicio dirimerentur intra decem dies in foro eius populi, ubi contractus ille factus esset; condicionibus foederis nihil adderetur detrahereturve, nisi ex consensu Romanorum & Latinorum populorum omnium. quo etiam in genere foedera fuerunt, quæ populus Romanus cum Carthaginienſi, antequam armis inter se decertarent, fecit, quorum meminit Polybius libro tertio.

Item illud Hannibalis cum Locrenſibus, de quo scribit Livius libro vigesimo quarto initio. Locrenſibus, inquit, iussu Hannibalis data pax, ut liberi suis legibus viverent, vrbs pariter & portus in potestate Locrenſium es-

fente

sent: societas eo iure stare, ut Pœnus Locrenſem, Locrenſis Pœnum bello ac pace iuvaret.

Alterum foederis genus minus æquum fuit, cui hæc verba erant adiuncta; Maiestatem populi Romani comiter conſervant: quæ verba, ut ait Cicero pro Balbo, imperantis sunt, non precantis: cum enim alterius populi Maiestas conſervari iuberetur, de altero siletur, certe ille populus in superiore conditione causaque ponitur, cuius Maiestas foederis sanctione defenditur. Quod autem in hoc genere dixit Cicero, Comiter, id videtur dixisse Livius, sine dolo malo, in exponendis condicionibus pacis Aetolis data. sic enim scribit. Imperium Maiestatemque populi Romani gens Aetolorum conſervato sine dolo malo. Et quamvis Livius hoc foedere bello pares in pacem atque amicitiam venisse dicat: id non sic est accipiendum, ut pares omnino esse debuerint, vix enim fieri solet, ut nisi clade aliqua accepta, pars altera ad petendas accipiendaque pacis condiciones induceretur: sed ut non penitis accisis alterius partis opibus pax & amicitia firmaretur. Itaque bello superiores victis pacis condiciones ferebant obſides, & tributum imperabant, agri parte multabant: suis legibus magistratibusque uti permittebant. Ita Hieronymus teste Polybio, talentis centum pacem a Romanis impetrauit. Pisidæ etiam, legatis missis, pacti, quinquaginta talentis, & viginti

Dd i millibus

lib. 6. ex
tramo.

lib. 38.

*Maage-
tes Tyran-
nis centū
valentis,
& x. mil.
libris me-
diannum
frumentū
à Cn. Mā-
lio Cos.
pacem
mercatus
est. Liu-
lib. 38.*

406 DE RE MILITARI

millibus medimnū tritici, & xx. hordei pa-
cem à Consule impetrauerunt, vt scribit
Liuus libro trigesimo octauo. Carthagini-
nenses item bello Punico secundo victos,
naues omnes, elephantos, perfugas, fugitiuos,
que & captiuos omnes tradere, in super tribu-
tum pendere quorannis iussos idem Liuus
scribit libr. 30. cum hoc tamen vt liberi legi-
bus eius viuerent: quas vrbes, quosque agros
quibusque finibus ante bellum tenuissent, te-
nerent.

Tertium fœderis genus iniquissimum de-
diticiorum fuit: de quo antequam dicam, ex-
plicanda sunt carimonix, quibus hæc fœde-
ra ferirentur.

De carimonijs sine ritu fœderum.

C A P. XI.

lib. 1.

Fœdera igitur alia alijs legibus, ceterum
Teste Liuio, eodem modo omnia facta sunt.
Vbi enim petentibus hostibus Imper. pacem
dedisset, mox Romam ad Senatum mittebat,
vt eius auctoritate confirmaretur, quod si Se-
natus pacem probasset: ad populum fereba-
tur, vellet inberētne pacem fœdusque cum
ea gente esse: neque enim vt ostendimus sine
auctoritate Senatus, iussuque populi quid-
quam eorum ratum erat, quæ cum hostibus ip-
si duces pepigissent. Id vel vno Liuij testi-
monio libro 37. comprobatur. Post Rhodios,
inquit, Antiochi legati vocati sunt, ij obte-
stati sunt P. C. vt pacem datam à L. Scipione
impera-

ROMANOR. LIB. VI. 407

imperatore, quibus legibus dedisset, confir-
marent auctoritate sua. Et Senatus eam pa-
cem seruandam censuit; & paucos post dies
populus iussit. Vt autem bellum comitijs cen-
turiatis susceptum est, ita pax tribuitis comi-
tiji iussa. idem Liuus libro vigesimo nono.
Hæc conscripta consignataque sunt, & in duos
menses inducia factæ, donec Romam mitte-
rentur legati, vt populus in has condiciones
pacem inberet. iusseruntque omnes tribus, quia
verlo in Africam bello, omnibus alijs in præ-
sentia leuari bellis volebant. li. 30. Inclinatoris
omniū ad pacem animis, Cn. Lentulus Cons.
cui classis prouincia erat, S. C. intercessit. Tū
Man. Acilius & Q. Minucius tribuni pleb. ad
populum tulerunt, vellet inberētne Sena-
tum decernere, vt cum Carthaginiensibus
pax fieret? Et quem eam pacem dare, quemque
ex Africa exercitus deportare iuberent? De
pace. Vti rogas, omnes tribus iusserūt: pacem
dare P. Scipionem, eundem exercitus depor-
tare. Et libro trigesimo tertio. Q. Marcius
Rex & C. Atinius Labeo tribuni pleb. se in-
tercessuros dixissent, ni prius ipsi ad plebem
tulissent, vellet inberētne cum rege Phi-
lippo pacem esse? Ea rogatio in Capitolio ad
plebem lata est, omnes quinque & triginta
tribus vti rogas iusserunt.

Vbi igitur ratam pacem populus fecisset,
senatus x. legatos eligebat, quorum ex consi-
lio Imperator res melius constitueret, leges
que daret: de rerum autem summa vel Sena-
tus ipse ante constituebat, vel liberam pote-

408 DE RE MILITARI
statem Imperatori permittebat. Cicer. libr.
13. epist. 6. ad Att. negat legatos esse potuisse
Imperatori propinquitate coniunctos. Hoc
etiam accepti non solitos maiores nostros le-
gare in decem, qui essent imperatorum neces-
sarij, ut nos ignari pulcherrimorum institu-
torum aut negligentis potius M. Lucullum
& L. Murenam & ceteros ad Lucullum mis-
imus. Lilius libro trigesimo. Ex hac rogatio-
ne Senatus decreuit, ut P. Scipio ex legato-
rum sententia pacem cum populo Cartha-
ginienſi, quibus legibus ei videretur, faceret.
Et libr. 33. Decem legati more maiorum, quo-
rum ex consilio T. Quintius Imperat. leges
paciſ Philippo daret, decreti. Et libro trige-
simo septimo. Quibus omnibus datum est re-
sponſum, decem legatos, more maiorum, se-
natum missurum ad res Asiæ disceptandas, de-
cem legatos hos decreuerunt, his quæ præsen-
tis disceptationis essent, libera mandata: de
summa rerum Senatus constituit. Et libr. 38.
ita loquitur. Mâlijs, ex x. legatis, si displicet,
quod consilium dispensandæ, cohonestan-
dæque victoriæ Imperatoribus maiores de-
derunt nostri, aduersarios habeo. Et libro 45.
Legatos deinde, quorum de sententia Imp.
L. Paulus L. Anitius componerent res, decre-
uerunt, decem in Macedoniam, quinque in
Illyricum.

Ceterum quâquam tales viri mitterentur,
quorum de consilio separari possent Imp.
nihil indignum, nec clementiæ, nec grauita-
te pop.

te pop. Roman. decreturos esse: tamen in Se-
nato quoq; agitata est summa consiliorum,
ut inchoata omnia legati ab domo ferre ad
Imp. possent.

Post pacem iussam, foedus feriebatur vel
Romæ si legati populi illius adessent, vel
in prouincia missis eo Fetialibus. Lilius li-
bro trigesimo. Fetiales cum in Africam ad
foedus ferendum ire iuberentur. Et libro
trigesimo septimo. Senatus eam pacem ser-
uandam censuit, & paucos post dies popu-
lus iussit. Foedus in Capitolio cum Antipatro
principe legationis, & eodem fratris filio
regis Antiochi est ictum. De tempore autem
Plutarchi præceptum est in questionibus Ro-
man. nullum foedus aut pactiorem post meri-
diem fieri licuisse.

Foedus porro per Fetiales duos percuti so-
litum, videtur indicare Lilius libro nono,
cum in foedere nullius nomen præterquam
duorum Fetialium exstasse negat. Lilius libr.
trigesimo octauo. Consul iurauit in hoc foe-
dus: ab rege, qui exigerent iusurandum
profecti Q. Minutius & L. Manlius. Ex his v-
nus Paterpatratus appellabatur, quod ad pa-
trandum, id est, sancendum iusurandum di-
ceretur.

His Fetialibus olim Rex, postea Cõsul Præ-
torve ex S. C. imperabat, ut foedus cum ea ge-
nte ferirent: illi vicissim magistratum sagmi-
næ aut verbenas, id est, herbas puras sacrasque
põleebant, quibus coronati foedus ferirent

iubenteque magistratu, herba id genus de loco sacro capitolij sumptum Fetialibus dabatur: simul ex Iouis Feretrii templo lapides silices, quibus porcum ferirent, & Iouis sceptrum, per quod iurarent, secum ferebant. Cur autem sceptrum in foederibus adhiberetur, hanc causam tradit Seruius ad libr. xii. Virgilij, quod cum olim Iouis simulachrum adhiberetur, idque molestum esset, praecipue cum foedera fiebant cum longe positis gentibus, institutum est, vt sceptrum tenentes, quasi imaginem simulachri redderent Iouis. Sceptrum enim Iouis est proprium, idque Paterpatratus, qui iusurandum sanciebat, gerere solitus est. Ignem quoque & aquam ad facienda foedera adhibita idem Seruius auctor est, eoque Virgilium respexisse, cum in foedere Latini Regis & Aeneae dixit:

Pentemq; ignemq; ferebant

Atque hinc factum, vt quos vellent a suo arcere consortio, ijs aqua & igni interdicerent, id est, rebus, quibus consortia copulantur. Rebus igitur omnibus comparatis, Fetiales Patri patrati caput capillosque verbera tangens, foedus peragit. Legibus deinde pacis foederisque recitatis, precatione rem concludit, per quem populum fiat, quominus legibus dictis steretur, vt eum ita Iuppiter feriat, quemadmodum ab ipso porcus ferriatur: id vbi dixit, porcum saxo silice percussit, atque a feriendo porco foederis nomen

ORTUM

ortum Festus tradit. v. Foedus, Fetialis, Porci. & Seruius libr. i.

Qui foedere certo.

Et libr. 8.

Casa iungebant foedera porca.

Hunc ritum foederis ferendi describit Livius libr. i. Foedera, inquit, alia alijs legibus, ceterum eodem modo omnia sunt, tum ita factum accepimus: nec vllius vetustior foederis memoria est. Fetialis Regem Tullum ita rogauit: Iubes ne me, Rex cum Patre patrato populi Albani foedus ferire? iubente rege, Sagmina, inquit, te, Rex, posco. Rex ait: Puram tollito. Fetialis ex arce graminis herbam puram attulit: postea regem ita rogauit: Rex, facisne me tu regium nuncium populi Romani Quiritium? vasa, comitesque meos? Rex respondit: Quod sine fraude mea, populi que Romani Quiritium fiat, facio. Fetialis erat M. Valerius is Patrem patratum Sp. Fusium fecit, verbera caput capillosque tangens (Pater patratus ad iusurandum patrandum, id est, sancendum sic) foedus, multisque id verbis, quae longo effata carmine non operae est referre, peragit. Legibus deinde recitatis. Audi, inquit, Iuppiter, audi Pater patratus populi Albani, audi tu populus Albanus: vt illa palam prima postremaeque ex illis tabulis cerae recitata sunt sine dolo malo, utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt; illis legibus populus Romanus prior non deficiet.

Dd 5

Si prior

Si prior defecerit publico consilio, dolo malo: tum me Diespiter popul. Rom. sic ferito, vt ego hunc porcum feriam: tantoque magis ferito, quanto magis potes pollesque. Id vbi dixit, porcum saxo silice percussit. Hæc Liuius libro primo. Idem libro nono. Quid enim aut sponsoribus in foedere opus esset, aut obsidibus, vbi precatione res transigitur. Per quem populum fiat, quominus legibus dictis fieret, vt cum ita Iupiter feriat, quemadmodum à ferialibus porcus feriat? & l. 30. Ferialis cum in Africam ad foedus ferendum ire iuberentur, ipsis postulantis, S. C. in hæc verba factum est. Vt priuor lapides silices, priualq; verbenas secum ferrent: vti Prætor Romanus his imperaret, vt foedus ferirent, illi Prætores sagmina poscerent. Herba id genus ex arce sumptum dari ferialibus solet. Festus. Sagmina vocantur verbenæ, id est, herbe puræ, quia ex loco sancto arcebantur à Consulibus, Prætoribusq; legatis proficiscentibus ad foedus faciendum, bellumq; indicendum: vel à sanciendo; id est, confirmando. Idem. Ferretius Iuppiter dictus à ferendo, quod pacem ferre putaretur: ex cuius templo sumebant sceptrum, per quod iurarent, & lapidem silicem, quo foedus ferirent.

Seruius ad libr. XII Virgilij. Verberna proprie est herba sacra, sumpta de loco sacro Capitolij, qua coronabantur Ferialis, & Paterpatratas foedera facturi, vel bella indicturi, abusive tamen iam verbenas vocamus omnes fronde: sacratas, vt est laurus, oliua, & myr-

tus;

tus, Terentius. Ex ara hinc sume verbenas: nam myrtum fuisse testatur Menander, de quo transfudit Terentius. Donatus ibidem. Acron ad Horatium, libro primo.

Morem autem feriendi porci in foederibus antiquissimum fuisse docet Varro libro secundo, de re rustica, capit. quarto. Ab Suillo genere pecoris immolandi initium primum sumptum videtur: cuius vestigia, quod initijs Cereris porci immolantur, & quod initijs pacis foedus cum feritur, porcus occiditur. Ad eundem morem alludit Virgil. lib. VIII.

Et cæsa iungebant foedera porca.

Ad quem locum Seruius in hunc modum scribit: Foedera dicta sunt à porca foede & crude litera occisa, cuius mors optabatur ei, qui à pace resisset, falso autem ait Porca: nam ad hoc genus sacrificij porcus adhibebatur, ergo aut vsurpauit genus pro genere, vt Timidi venient ad pocula dama, cum has damas dicimus; item supra lupam, cum artis sit hic & hæc lupus: aut certe illud ostendit, quia in omnibus sacris, femine generis plus valere videntur. denique si per marem litare non possent, succidanea dabatur foemina: si autem per foeminam non litassent, succidanea adhiberi non poterat. vide Quintil. lib. 8. cap. 3. Suet. tamen in Claudio cap. 25. etiam porcam adhibitam significat.

Hanc tamen porci feriendi rationem immutatam docet Pol. l. 3. vt non porcus feriretur, sed lapis obijceretur. is enim cum Pœnis hoc modo scitu foed' exponit. Ferialis lapidē tenēs

ita ait:

ita ait: Si sine dolo malo ego, Dij me fortunent: Si sciens fallo, ceteris omnibus saluis in suis cluitariibus, legibus, laribus, delubris, sepulchris, solus ego concidam, ut hic lapis e manibus meis decidat, nec plura locutus, manu lapidem abiecit. Quare Suetonius scribit Imper. Claudium antiquum morem servasse, ut cum regibus in foro foedus ikeret, exsa porca, ac veteri foecialium precatione adhibita. Posterioris tamen insurandi consuetudinis meminit in Silla Plutarchus: Festus etiam antiquam formulam adscribit. Lapidem, inquit, sibi com tenebant iuratori per Iouem hec verba dicentes: Si sciens fallo, tu me Diespiter salua vrbe, arceq; bonis eijeiat, uti ego hunc lapidem. Meminit & Cicero ad Trebatium epistol. 2. Quomodo autem tibi placebit Iouem lapidem iurare, cum scias Iouem iratum esse nemini posse?

cap. 25.

ibi. Inpit.
hac stat.
Lia li. 2.
iusto.

Dij foederum ptesidens multos fuisse tradit Seruius ad lib. xii. Liius lib. xxx. Cum selecti misericordia parentes appareret, senatorum vnu infestum perfidie Carthaginensium, inelamasse ferunt: per quos Deos foedus icturi essent, cum eos, per quos ictum esset, sefellissent? Per eodem, inquit, Asdrubal, qui tam infelli sunt foedera violantibus. Maxime autem Iupiter in foederibus colebatur, quem in foemni precatione inuocabant: per cuius sceptrum iurabant: cuius denique fulmine foedera confirmari & sanciri putabant. Hinc Virgilius lib. 12.

Audiat hec genitor, qui foedera fulmine sancit.
Corusca.

Coruscatio enim si interuenisset, foedera confirmari scribit ibidem Seruius, Ianum quoque foederi interfuisse idem Seruius docet: itaque postquam Romulus & Tacitus in foedera conuenerunt, Iano simulachru duplicis frontis effectum est, quasi ad imaginem duorum populorum: unde etiam Latinus Rex in foedere Ianum, ceterosque deos inuocat.

Foedera autem in tabulis aereis, columnis sue insculpta in Capitolio adseruabantur, ut ait Appianus in Syriaca. Liius lib. 37. Tantumque sua laude obstitit fame consulis Marcus, ut nisi foedus cum Latinis columna aenea insculptum monumens esset ab Sp. Cassio vno, quia collega absuerat, ictum Postumium, Cominium bellu gessisse cum Volucis memoria cessisset. Et libr. xxvi de foedere Aerolico. Hec conuenerunt, conscriptaque, biennio post Olympix, Aetolis, in Capitolio ab Romanis, ut testata saceratis monumentis essent, sunt posita. Foedus vero inter Triumuiros initum Romam missum, ut in Vestae templo custodiretur scribit Dio libro xlviii. & Appianus libro v.

De hostium deditione.
CAP. XII.

Explicatis duobus foederum generibus, sequitur tertium eorum, qui bello victi, in victorum potestate ita veniebant, ut ea tantu haerent, quae victoris arbitrium & voluntas reliquisset. Itaque inter omnes qui amicitia & societate iuncti erant cum Romanis, ini-

quis

quissima conditione vsi sunt dediticij, adeo
vt non in foedere, sed in ditione esse dicerentur,
hinc Liu. li. 8. Sidicinos cum nec vt Samnites
in pace amicitia, nec vt Campani auxilium
in bello petissent, nec in fide pop. Rom. nec in
ditione esse, & ibid. Campanos non foedere,
sed per ditionem in fidem venisse. lib. enim 7.
ira locuti erant Campani. Quandoquidem
nostra tueri aduersus vim atque iniuriam iusta
vi non vultis, vestra certe defenderis. Itaque
populum Campanum, urbemque Capuam,
agros, delubra Deum, diuina humanaque omnia
in vestram P. C. populique Rom. ditionem
dedimus: quidquid deinde patiemur, dediticij
vestri passuri. Et lib. 9. Teates quoque Apuli
ad novos Coll. foedus peritum venerunt, pacis
per omnem Apuleam praestanda populo
Rom. auctores id audacter spondendo impetrauerunt,
vt foedus daretur, neque vt aequo
tamen foedere, sed vt in ditione popul. Rom.
essent. Et lib. 28. Mos vetustus erat Romanis,
cum quo nec foedere, nec a quis legibus iungerentur
amicitiis, non prius imperio in eum tanquam
pacatum vti, quam omnia diuina humanaque
dedisset; obsides accepti, arma adempta,
praesidia urbibus imposita foret. Scribit
Appianus lib. 11. Milites in proelio cum se
deditionem facere significare vellent, capita
sub clypeos inclinasse. Ammian. lib. 20. Eumque
secuti complures iam gladios quatientes &
pila, ad Imperatorem transeunt, cum vexillis
seuta peruersa gestantes: quod defectionis
signum est apertissimum. Cum vero transfugam

fugam aliquam reciperet Imperator. hanc re-
ste Seruio dicebat. Quisquis es, noster eris.
quo respexit Virgil. lib. 2. Aen.

*Quisquis es amissos hinc iam obliuiscere Graios:
Noster eris.*

Ceterum cum se recipi supplicabant, se-
re solebant oliuae ramum lana obuolutum,
Liuus libro vigesimoquarto. Ramos oleae ac
velamenta alia supplicum porrigentes ora-
re, vt reciperent sese. Et alibi. Oratores ad
Romanos cum infulis & velamenti miserunt.
Et lib. vigesimo nono. Decem legati Locren-
sium obsiti squallore & sordibus, velamenta
supplicum ramos oleae, vt Graecis mos est, por-
rigentes. lib. trigesimo. Velata infulis ramis,
que oleae Carthaginensium occurrit nauis,
&c. Tacitus libro tertio histor. Mox vela-
menta & infulas pro muris ostentans. Virgil.
libro octauo.

*Pacifer aq, manu ramum pretendit oliuae,
Cui me fortuna precari.*

Et victa compos voluit pretendere ramos.

Ad quem locum Seruius ait, id sumptum
ex certamine Neptuni & Palladis, cum enim
Pallas prolata oliua vicisset, propterea factum,
vt cum alicui ramus oliuae offertur,
melior esse indicetur: Vittas autem idcirco
addi solere ramo, vt inertia & imbecillitas
offerentis ostendatur. oues enim ex quarum la-
na victae fiunt, alieno auxilio semper egent.

Porro deditionis ritum ac formulam exponit
Liuus libro 1. Deditos Collatinos ita acci-

accipio, eamque deditiois formulam esse, Rex interrogavit: Estisne vos legati oratoresque missi à populo Collatino, ut vos populum Collatinum dedereris? sumus. Estne populus Collatinus in sua potestate? Est. Deditisne vos populum Collatinum, urbem, agrum, aquam, terminos, delubra, utensilia, diuina, humanaque omnia in meam populi que Romani ditionem? Dedimus. At ego recipio. Et li. xxvi. L. Atilius tribu. pleb. ex auctoritate senatus plebem in hæc verba rogauit. Omnes Campani, Attellani, Calatini, Sabatini, qui se dederunt in arbitrium ditionemque populi Romani Fulvio proconsuli, quæque vna secum dederunt, agrum, urbemque, diuina, humanaque, utensiliaque, sine quid aliud dederunt: de his rebus quid fieri velitis, vos rogo Quirites. Plebs sic iussit. Quod

Senatus maxima pars censuit,
qui adfideris, id volumus,
iubemusque.

LIBER

LIBER SEPTIMVS.

Qui est de ijs, que Ducibus victoribus honoris causa decernerentur.

De Imperatoris nomine.

CAP. I.

Re bene gesta iustaque victoria *de Camilparta, ut ait Zonaras, Dux statim li triumpho iplo in loco in quo hostes pbo. 10. 2.* profligarat, gaudio & impetu victoris exercitus, Imperator salutabatur. Etenim nomen Imperatoris à veteribus dupliciter usurpatum est: Vno modo pro quocumque exercitus duce, qui suis auspicijs rem gereret, atque imperium, id est, ius belli gerendi haberet, quemadmodum supra demonstratum est. Altero modo accipitur Imperatoris nomen pro eo duce præcipue, qui hostes prælio iusto vicisset; quo nomine, uti diximus, militum studio & acclamatione afficiebatur. Cicero lib. v. epi. xx. ad Atticum. Magnum numerum hostium occidimus; castella munitissima cepimus, incendimus; Imperatores appellati sumus. Tacitus lib. iii. Annal. Tiberius id quoque Blæso tribuit, ut Imperator à Legionibus saluaretur, præco erga duces honore, qui bene gesta repu. gaudio & impetu victoris exercitus conclamabatur.

Et

Atque

Atque hæc nomina sic fuere inter se comparata, ut numquam Imperatoris appellatio à militibus daretur, nisi ei, qui haberet Imperium, & suis auspicijs rem gessisset.

Quamvis enim Legati, aut Quaestores secundum prælium, absente exercitus Ducis confecissent; tamen non ipsi, sed Dux, cuius auspicijs pugnarant, Imperator ab exercitu conclamabatur. Cicero in Pisonem. L. Flaccus, Q. Marcius, quorum tu Legatorum prælio Imperator appellatus eras, cum longe abfuisses. Varro de re rustica libro 11. cap. 14.

Trebellius, cum esset Quaestor Licinio Nerua Pratori, in Macedonia provincia relictus, qui præfesset exercitui, dum Prator rediret, prælio hostes ita fudit, ac fugavit, ut eo Nerua Prator, Imperator appellatus sit. Hinc etiam exsis à Germanico hostibus, tamen, ut ait Tacitus libro secundo Annal. Miles in loco prælij Tiberium Imperatorem salutavit. Dio etiam quinquagesimo primo scribit, victis à Crasso Dacis ac Bastarnis, eorumque Rege Deldone occiso: tamen non Crassum, sed Augustum, cuius auspicijs gesta res esset, Imperatorem appellatum.

de Curio
ne. Hæc appellatio, ut scribit libro secundo Appianus, ducibus maxime fuit honorifica; quod ea acclamatione testari milites videbantur, suum ducem eo nomine indignum non esse, quo ceteri olim duces ob rem præclarè in bello gestam ornari consueverant. Addit Dio

Dio libro sexagesimo, non nisi semel de vno bello aliquem Imperatorem appellari licuisse: at verò ex diversis bellis nomen Imperatoris sæpius reportatum, scribit idem Dio libro XLIII.

Hinc etiam in antiquis inscriptionibus legitur IMPER. V. IMPER. X. & cetera. Significatur enim ea re, quo ies ille, victoria parta, Imperator appellatus sit. Atque ipsi etiam Cæsares, licet Imperatores viurparentur (quo nomine summa rerum potestas declaratur), tamen cum noua aliqua victoria esset nunciata, veteri more Imperatores appellabantur. Augustum certe rerum dominum vices Imperatorem conclamatum, vna cum Dione testatur verus inscriptio. lib. 52. titio.

Imp. Cæsar. D. F. August. Pont. Max. Cos.
XIIII. Imp. XX. Trib. pot. XXXVII.
P. P.

Augustus enim ceterique deinceps Principes, ut imperij auspicia, sic honorem omnem rerum à ceteris ducibus gestarum sibi reseruarunt: quare ex aliorum secundis prælijs ipsi Imperatores salutabantur. Illud autem in huiusmodi inscriptionibus animadvertendum est, Imperatoris nomen, cum est Principis, præponi, hoc modo Imper. Cæsar Aug. quamobrem Suetonius nomen Imperatoris, Prænomine vocat; Tiberius, inquit, præ nomen Imperatoris reculauit. Cui verò Impe

Et a ratoris

422 DE RE MILITARI

ratoris nomen, est victoris ducis, sequitur, hoc modo, C. Caesar Imperator.

Neque tamen ex quacumque victoria nomen Imperatoris duci delatum est: certum enim hostium numerum esse oportuit, quo cæso, Imperator is appellaretur. Sed ea consuetudine paulatim deprauata, multi, ut ait Phil. 14. Cicero, paucis hostium cæsis, Imperatoris tamen nomen consequerentur.

Quis autem cæsum hostium numerus obtinendo Imperatoris nomini sufficeret, incertum est. Appianus libro secundo, obseruatum esse præcis temporibus tradit, ut non nisi magnis rebus gestis, nomen Imperatoris acclamaretur: at verò sua ætate, decem millibus hostium vno prælio cæsis, acclamatum esse. Cicero autem, si mille duos milia hostium cæsa essent, satis fuisse videtur significare, ut Imperator quis appellaretur: Sic enim ait Philippica XIV. An si quis Hispanorum, aut Gallorum, aut Thracum, mille aut duo millia occidisset, non cum hac consuetudine quæ increbuit, Imperatorem appellaret Senatus.

Ego autem sic existimo ad Imperatoris nomen obtinendum, non eundem ex omnibus hostibus cæsum numerum, lege fuisse decretum; sed in ea re hostium generis, virtutisque habitam fuisse rationem: Neque enim puto Ciceronem de omnibus hostibus vniuersæ, sed de certo hostium genere locutum esse, neque enim hostium simpliciter; sed Gallorum, aut Hispanorum, aut Thracum,

(quæ

ROMANORVM LIB. VII. 423

(quæ nationes bellicosissima habebantur) mille aut duobus millibus cæsis, Imperatoris à Senatu appellatos dixit.

Qui enim, verbi causa, cum bellicosis hostibus rem gereret, huic minorem cæsum numerum ad Imperatoris nomen consequendum suffecisse verisimile est: qui autem cum imbelli aliqua natione bellum faceret, ei pluribus fortasse cæsum millibus opus fuit, ut Imperator conclamaretur.

Nam Dio libro trigesimo septimo cæsis à C. Antonio Cos. millibus hostium tribus, tamen eum numerum minorem esse dicit, quam ut ex eo nomen Imperatoris legitime referri posset. Neque tamen tantam cæsum multitudinem, quam scribit Appianus, postulatam credo: sed quinque hostium millium cæde, aut non multo secus, Imperatoris appellationem constituisse, mihi admodum credibile sit. Ut qui numerus ad triumphum impetrandum, Valerio & Orofio auctoribus, ^{Val. li. 2.} requireretur; idem etiam obtinendo Imperatoris nomini satis esset. ^{cap. 3.} ^{Orof. l. 5.} ^{cap. 4.}

Quoquo autem modo se res habeat, illud constat, non nisi certo hostium numero cæso, Imperatoris nomen fuisse conclamatum. Itaque Cicero ad Cælium scribens, libro secundo, epistola nona, dicit se iusta victoria Imperatorem appellatum apud Iulium. Hinc illud Cælij ad Ciceronem libro VIII. epist. XI. Sed cum de hostibus ageretur, & posset rem impedire, si, ut numeraretur, postularet, tacuit.

Ee 3

Hunc

424 DE RE MILITARI

Hunc igitur primum quasi honoris gradum Duces adepti, Licetorum fasces lauro latitiz causa, ornabant, ut ait Zonaras. Et Dio libro quadragesimo primo. Pompeius ea victoria nomen Imperatoris accepit: quam neque orationem ullam inflatam habuit, neque laurum fascibus addidit. Tacitus libro XIII. Nero quo componeret diuersos, sic euulgari iussit, ob res à Quadrato & Corbulone gestas, laurum fascibus Imperatoris addi.

Inde publicas de victoria litteras ipsi Duces ad S. P. Q. R. mittebant, ut Imperatoris nomen studijs militaribus partum, Senatus auctoritate confirmaretur: nec quemquam nisi ante de rebus à se gestis publice ad Senatum litteras dedisset, de triumpho postea in vrbe egisse scribit Dio libro quinquagesimo quarto.

Hinc Cicero in Pisonem. Torquatus magnis rebus gestis me referente ableas Imperator est appellatus. Et Dio libro quadragesimo sexto. Caesar, Hirtius, & Pania à militibus & Senatu Imperatores nominati sunt. Idem quoque Dio lib. quinquagesimo quarto narrat Augustum obtinuisse, ne Imperatoris nomen, quod Drusus & Tiberius apud exercitum militari fuerant acclamatione consecuti: Romæ ab Senatu confirmaretur. Zonaras tamen, impetrato triumpho, nomen Imperatoris confirmatum scribit: quamquam id potest intelligi de imperio, quod ingredi-

enti-

ROMANOR. LIB. VII. 425
entibus urbem triumphantibus dabatur, ut infra dicitur.

Ex eodem Dione scribit in Hadriano Xiphilinus, Imperatores in litteris, quas ad Senatum scriberent, illo solemnii initio vsos. Si vos, liberi que vestri valetis, bene est: ego quidem, & exercitus valeamus. quo tamen principio Hadrianum abstinuisse narrat, cum illi victoria multorum militum eade constitisset.

Hiscæ litteris, quæ bene gestæ rei nunciæ erant, lauri ramum addi mos fuit: ex quo litteræ Laureatæ dictæ sunt. Plinius libro XV. cap. XXX. Laurus Romanis præcipue lætitiz victoriarumque nuncia additur litteris. Cicero in Pisonem. Appellatus est hic illius Provinciae Imperator: ne tum quidem tabulas Romam cum Laurea mittere audebas? Liuus libro quinto. Tristem ab Tusculo nuncium, nequidquam exterrita ciuitate, litteræ à Postumio Laureatæ sequuntur; victoriam populi Romani, Acquorum exercitum deletum. Cicero has litteras Victrices appellat in epist. I. lib. V. ad Atticum, quod victoriæ nunciæ essent.

Neque solum ipsæ litteræ, sed etiam hastarum cuspides, quas tabellarij gestabant, lauro coronabantur, ut procul latarum rerum nunciij esse cognoscerentur, ut scribit in Pompeio Plutarchus. Quod si nauis nuncijs veheretur, nauis ipsa lauro similiter ornabatur, quemadmodum narrat in Mithridatico Appianus.

Ee 4

Sucto-

428 DE RE MILITARI

dicium quoddam factum videretur, eundem etiam Triumphum consecuturum. Liuius li. xxvi. Cum multis verbis actum esset, vtrum minus conueniret, cuius nomine absentis, ob res prospere eius ductu gestas, supplicatio decreta foret, & Dijs immortalibus habitus honorei presenti negare Triumphum. Et li. xxxi. Non homines tantum ea victoria laetatos, sed Dijs quoq; immortalibus per triduum supplicationes habitas, quod bene ac feliciter, non quod male ac temere Respub. à L. Furio Pratore gesta esset.

Dicebatur autem Supplicatio, cum populus Romanus vniuersus ad omnia Deorum templa cæsis victimis, de victoria parta gratulabatur: eamq; supplicationem Magistratus aliquis pro concione edicebat. Singula veterum testimonijs confirmemus. Liuius li. xxvii. in extremo Senatus, quod M. Liuius & C. Claudius Coll. incolumi exercitu ducentium legionum occidissent, supplicationem in triduum decreuit: eam supplicationem C. Hostilius Prætor pro concione edixit, celebrataq; à viris feminisq; que, omniaque templa per totum triduum æqualem turbam habuere. Et li. xxxvi. Supplicatio eius victorie causa, decreta ab Senatu, victimarq; maiores cæse. Et libro xxxvii. Supplicatio in triduum decreta est, & xl. maiores hostie immolata. Cicero Philippica xiv. disputans de supplicatione que ob cæsum Antonij exercitum, Hirtij Panseque nomine decernebatur: supplicationem, inquit, decernitis, hostem

ROMANOR. LIB. VII. 429

stem non appellatis: gratæ vero nostræ Dijs immortalibus supplicationes, gratæ victimarq; cum interfecta sit ciuium multitudo.

Videtur autem populus Rom. coronatus, atq; in veste candida supplicasse: Cato enim in libro de re militari, vt citat Bellus; Vt populus, suus sua opera potius ob rem bene gestam coronatus supplicatum eamquam rem male gesta coronatus venerat. De veste candida significat Liuius lib. xlv. loquens de Perseo victo nunciato; Nam cum, inquit, primo in veste candida visi essent, quod & gratulantes decebat, &c.

Supplicationum diebus nihil agere cum populo licuit, quod Cicero docet epist. v. l. i. ad Q. Fratrem. consul, inquit, est egregius Lentulus dies Comitiales exemit omnes: nam & iam Latina instaurantur, nec tamen supplicationes decrant, sic legibus perniciosissimis resistitur. Et Cælius lib. viii. epist. xi. Curio tui cupidissimus, cui omnibus rationibus Comitiales eripiebantur; negabat se villo modo pati posse decerni supplicationes.

A principio vnum diem supplicatum verisimile videretur. Lipius enim h. m. Gemina, inquit, victoria duobus bisariâ prælijs parta, maligne senatus in vnum diem, Consulum nomine supplicationes decreuit: populus inuissus, altero die frequens ijs supplicatum: & hæc vaga popularisq; supplicatio studijs prope celebratior fuit. Postea numerus dierum paulatim ambitione auctus. Ante Camilli Victoriam de Veijs, nemini quatuor dierum supplica-

Supplicatio decreta est, teste L. Livio lib. v. Aliquot post annis L. Papirio, Sp. Carulio Coss. quia Samnites vicissent, item quatruidi supplicatione publicum gaudium celebratum fuisse idem Livius narrat lib. x. Additum deinde supplicationibus diem ex eodem Livio cognoscitur, qui l. xxx. ita scribit. Decretum, ut quinque dies circa omnia pulvinaria supplicaretur. Atque ea deinceps ordinaria videtur fuisse supplicatio, quæ Consulibus decerneretur. Livius lib. xxxiii. Ob res prospere gestas in quinque dies supplicationes decreta. Et lib. xlv. Senatus supplicationes ob rem egregie gestam ab L. Aemilio Cos. in quinque dies circa omnia pulvinaria decrevit, hostijsque maioribus sacrificari iussit.

Extra ordinem Cn. Pompeio duplicata supplicatio est, confecto bello Mithridatico, ut esset dierum decem: idque se referente factum dicit Cicero in oratione de Provinciis Consularibus. Quamquam in ea oratione modo decem, modo duodecim legitur: magis tamen probatur decem, ut Consularis supplicatio duplicetur, quam dierum quinque fuisse ostendimus, Cæsari vero ob res in Gallia gestas, primum quindecim; deinde alijs rebus gestis, viginti dierum supplicatio decreta est: quod præter eandem orationem, ostendit ipse Cæsar lib. 2. & 4. belli Gallici. Ita ut tot dierum accessio facta sit in supplicatione Cæsaris, quot dierum facta fuerat in supplicatione Pompeij, quinque utriusque extra ordinem, honoris causa concessis.

Verum

Verum ut hæc tandem disputatio concludatur; cum Nerone & Salinatori in multo maiore quam Papirij Carulijque victoria, nempe ob Afrubalem, Annibalis fratrem cum exercitu casum, trium duntaxat dierum decretam supplicationem narrat Livius: probabile est in supplicatione numerum dierum pro Senatus voluntate vel auctum vel imminutum. Vni M. Tullio, oppressa Catilinæ coniuratione, Senatus togato supplicationem decrevit, non ut multis Republ. bene gesta, sed ut nemini Rep. conservata: qua de re ipse sæpe gloriatur.

Porro cum de supplicatione agebatur, Senatores deesse non solebant, non quidem pignoribus coacti, sed eorum, quorum de honore agebatur, gratia adducti, ut docet Cicero Philippica prima. Quod si quis etiam scribendo S. C. affuisset, is vero maximum in eum, cuius de honore agebatur, amorem prætulisse videbatur. Itaque Cicero in epist. ad Catonem. Res, inquit, ipsa declarat tibi illum honorem nostrum supplicationis fuisse iunctum, quod scribendo affuisti: hæc enim Senatus consulta, non ignoro ab amicissimis eius, cuius de honore agitur, scribi solere.

Præterea in supplicatione decernenda rogari singulorum sententias mos fuit, quod ostendit Cælius epistol. xi. Quare Cicero illud quasi contra legem factum queritur. Philipp. iii. S. C. de supplicatione per discessionem fecit, cum id factum esset antea nunquam. Formula autem, qua in supplicatione decernenda Sena-

li. 27. ex
vemo.

3 Catil. in
Epist. Dio
lib. 27.
quintil. l.
2. ca. 16.

l. 15. sion.

432 DE RE MILITARI
da Senatus vtebatur, fuit. Quod bene ac feliciter Rempubl. administrasset, vt ait Liuius libr. xxxviii. in oratione Cn. Manlij Procos. & alibi.

De aduentu Imperatoris ad urbem & Triumpho postulatione.

CAPVT III.

Imperatores grauissimis militum Senatufque iudicijs ornati, suas mox ipsi de victoria literas cum exercitu sequebantur. Quibus ad urbem aduentantibus omnis ciuium multitudo gratulabunda obuiam effundebatur, per ordines ætatum distincta, vt primo iuuenes, deinde ceteri, postremo Senatus omnis procederet, quemadmodum scribunt Appianus in Mithridatico de Pompeij Triumpho. Valerius li. ix. ca. iii. de Iuuenibus. Liuius li. v. Ac si maior in vrbe Magistratus esset, ab eo Imperatoribus Senatus extra urbem dabatur: sin minus, ipsi Imperatores præmissis edicto Senatui extra urbem in certum diem euocabant. Liuius li. iii. Consules ex composito, eodem biduo ad urbem accessere, Senatufque in Martium campum euocauere. Et li. xxvi. M. Marcellus ex Sicilia cum ad urbem venisset, à C. Calpurnio Pratore Senatus ei ad eadem Bellonæ datus est. Et li. xxviii. Forte euenit, vt eodem die ambo Consules Præneste veniret: inde præmissis edicto, vt triduo post frequens Senatus ad eadem Bellonæ adesset, omni multitudine obuiam effusa prodire.

Dabatur autem Senatus extra urbem, quoniam

ROMANOR. LIB. VII. 433
nam Imperatores cum imperio erant, & eundem imperio Triumphabant; statim autem vt urbem ingrediebantur, imperium amittebant, vt in Casaris ac Pompeij vitis Plutarchus narrat. Hinc Seneca libr. v. de Beneficijs cap. xv. Qui ne Triumphaturi quidem intrare urbem iussu Senatus deberetis, quibusque exercitum victorem reducentibus curia extra muros præberetur. &c. Liuius li. xxvi. Q. Fuluius Procos. profectum cum exercitu à Capua affertur; cui ne minueretur imperium, si in urbem venisset, decreuit Senatus, vt Q. Fuluius par cum Consulibus imperium esset. Vlpianus l. vlt. de officio Procos. Proconsul, inquit, portam Romæ ingressus deponit imperium. Tradit in super Appianus libr. 2. non licuisse ad Triumphum redire ei, qui se mel urbem iussit. Quare Dio li. lxxxviii. extremo scribit Augusto perpetuum consulare imperium decretum; sic vt illud neque urbem ingressus amittere, neque ad renouandum egredi vrbe necesse haberet. Quod ideo dicit Dio, quia id interdum gratiæ aliquorum datum est, vt cum ante Triumphum ingressi urbem, imperium amississent, iterum ad sumendum, vel, vt ait Dio, ad renouandum imperium vrbe egrederentur. Tacitus lib. iii. Annal. Drusus vrbe egressus, repetendis auspicijs, mox ouans introiit.

Hoc autem tempore quo Duces cum imperio extra urbem erant, ad urbem esse dicebantur, vt ait Aconius in Verrinas Ciceronis. Dabatur autem Senatus extra urbem fere in eadem

in æde Bellonæ aut Apollinis, quæ auctore Asconio oratione in toga candida, extra portam carmentalem fuit, inter forum Olitorium & circum Flaminium. Augustus tamen exstructa æde Marti vltori, quam bello Philippenfi vouerat, sanxit, vt de bellis ac Triumphis, in eâ deinceps consuleretur, vt est auctor in vita Suetonius cap. xxix. In ijs igitur templis Imperatores, eâ quæ iam ante literis publice scripserant, corâ exponebant, quor hostium millia caesa, quæ præda ex hostibus capta, quæ Prouinciæ ad imperium populi Romani adiunctæ, atque pro ijs rebus gestis Triumphum postulabant. Eo die quo Imperatori dabatur Senatus, nullus Senator deesse solebat: quemadmodum ait Cicer. Philip. i. Velleius libro priore: de L. Paulo. Is cû in concione extra urbem, more maiorum, ante Triumphum diem ordinem actorum suorum commemoraret. Lilius li. xxxviii. Cn. Manlius Procos. Romam venit, cui cum ab Ser. Sulpicio Prætoris Senatus ad ædem Bellonæ datus esset; & ipse commemoratis rebus ab se gestis postulasset, vt ob eas Dijs immortalibus honos haberetur, sibi que Triumphanti urbem inuehi liceret. Et li. xxxix. M. Fuluius Procos. ex Aetolia redijt: is que ad ædem Apollinis in Senatu, cum de rebus in Aetolia gestis disseruisset, petijt à Patribus, vt æquum censerent, ob Rempubl. bene ac feliciter gestam, & Dijs immortalibus honorem haberi iubere, & sibi Triumphum decernere.

Dies porro lege constitutus, quo die oportebat

tebat Imperatores de rebus ab se gestis disserere, videtur summus fuisse decemus: sic enim scribit Cicero epist. s. li. iii. ad Q. Fr. Cum Gabinus quacumque veniebat, Triumphum se postulare dixisset, subitoq; bonus Imperator noctu urbem hostium plane inuasisset, in Senatum se non committebat. Interim ipso decimo die, quo ipsum oportebat hostium numerum & militum renunciare, in se hæsit summa in frequentia. Hunc tamen diem, Triumphum cupiditate Imperat. sæpissime prætulerunt, vt ex Liuius constat.

De Triumphum nomine & Inuentore.

CAP. IV.

Triumphus in vrbem Roma honorum maximus fuit, quem is qui suis auspicijs, populi Rom. hostes, signis collatis proelio deuicisset, Prouinciãq; Imperio pop. Rom. adiunxisset, cum exercitu rediens, Senatus primum iudicio, deinde populi insu consequentur. Nominatum Triumphum Varro & Plutarchus scribunt à *Σπέρδω* Græco Liberi patris cognomento, quod milites inter per impa vsurrabant, dum Imperatori per urbem in Capitolium ascendenti, festis vocibus acclamarent. *Ιο* Triumphæ, *Ιο*. Zonaras autem dum Triumphum Diocletiani describit, item Nicædri Scholastes & Suidas Triumphum nomen deductum putant ἀνο τῶν Σπέρδω, id est, sicibus; quod ante inuentum perlonarum vulgum, vulgo homines eius arboris frondibus contecti, scenica procacitate dicta in obuios

Varro li. 5. de ling. lat. plur. arch in Martel. 10.

conijcerent: quam dictorum licentiam cum milites in pompa imitarentur, ex eo Triumphum nomen ortum esse volunt. Suetonius vero, ut citat Isidorus libr. xviii. cap. 2. dictum existimavit Triumphum, quod is qui Triumpharet, triplici iudicio cohonestaretur, exercitus, Senatus, & populi. Alij, ut eodem loco ait Zonaras, quod Triumphus tribus ordinibus Senatus, populi, militumq; constaret: ut enim ordines Triumphantem sequebantur.

Primus ex externis nationibus Bacchus de uicta India Triumphauit, ut ait Plinius libr. vii. cap. lvi. Ex Romanis vero Romulus, Acrono Caninensium Rege interfecto, si Dionysio, Messale, & Plutarcho credimus: nam Florus & Burropius, Tarquinium Priscum Triumphum auctorem faciunt. Qui scriptores inter se dissidentes, ita ex Plutarchi sententia videntur conciliari posse, ut Romulus quidem Triumphandi morem Romanis ostenderit, Priscus vero ornauerit atque auxerit.

Triumphorum porro duo genera fuere, unus maior, qui praecipue Triumphus; minor alter, quae Ouatio nominata est. Ex his autem alij terrestres, alij nauales; item alij in urbe, alij in monte Albano acti sunt. De quibus omnibus singillatim ordine dicemus.

Quibus de causis concederetur vel negaretur Triumphus.

CAPVT V.

Quoniam autem Triumphus, ut diximus, honorum omnium qui suffragio aut studio ci-

uio ciuium deferrentur, maximus semper est habitus, ne vnquam Triumphantium indignitate obsolesceret, leges multae lae sunt, quibus triumphum splendor ac dignitas custodiretur. Quarum illa antiquissima fuit, quae numquam seruata non est, ut qui triumphum ducturi essent, sua in Prouincia suisque auspicijs rem gessissent. Liuius libro xxviii. de Nerone & Salinatore. Inter ipsos, ne cum bellum communi animo gessissent, Triumphum separarent, ita conuenit: quoniam in Prouincia M. Liuij res gesta esset, & eo die quo pugnaeum foret, eius forte auspicijs fuisse exercitus Liuianus deductus Romam uenisset, Neronis de Prouincia deduci non potuisset, ut M. Liuium quadrigis urbem inuentem milites sequerentur; C. Claudius equo sine militibus ioueretur. Et libr. xxxiv. de M. Eluro; Causa triumphum negandi Senatus fuit, quod alieno auspicio, & in aliena Prouincia pugnasset. Velleius libro secundo de Lepido, qui Tiberij Caesaris auspicio rex gesserat; Ob ea, inquit, quae si proprijs gessisset auspicijs, triumphare debuerat, ornamentis triumphalibus, contentiente cum iudicio Principum, voluntate Senatus, donatus est. Itaque Dio li. xlii. ad contra consuetudinem Fabio Pedioque Legatis a Caesare concessum scribit, ut cum suis auspicijs nihil gessissent, nihilominus tamen triumpharent.

Alter lex fuit, ut pro aucto imperio, non pro recuperatis quae populi Romani fuissent, Triumphus decerneretur. Quam ob causam

neque P. Scipioni ob Hispanias recuperatas, neque Q. Fulvio qui Capnam, neque L. Opimio qui Fregellas receperunt, permisit Senatus ut triumpharent, quemadmodum Valerius lib. 2. Marcellinus libr. xxv. scribunt. Eadem fuit condicio eorum, qui ad res gerendas sine magistratu missi essent, ut quamvis res Triumpho dignas gessissent, Triumphare tamen lege vetarentur. Atque ob hanc vnam causam neq; Scipioni neq; Marcello Triumphum decretum scribit Valerius lib. 2. Ac de Scipione quidem ita scribit Livijs lib. xxviii. Ob has res gestas magis tentata est Triumphus spes, quam perita pertinaciter, quia nemine ad eam diem Triumphasse, qui sine magistratu res gessisset, constabat. Et libr. xxxi. de L. Lentulo Hispaniæ Procos. Res Triumpho dignas esse ceniebat Senatus, sed exemplum à maioribus non accepisse, ut qui neque Dictator, neque Consul, neque Prætor res gessisset, Triumpharet: Proconsulem illum Hispaniam provinciam, non Consulem aut Prætorem obruisse.

Vnus tamen Cn. Pompeius, Sulla Dictatore concedente, contra legem sine magistratu eque Rom. Triumphavit. Vetus etiam lex illa traditur, ut ij tantum urbem Triumphantes intrent, qui hostes acie vicissent: quare Cethegi, M. Amphili, Sp. Cassij, Q. Minucij Triumphos tanquam contra legem raptos notant Livijs & Dionysius, in quibus neq; hostes ducti ante currum essent, neq; alia præda, qua honestari Triumphus solerent, transuecta.

Post

Post ut Imperatorum ambitioni obviam iretur, qui leuibus prælijs prospere factis, Triumphum petebant: lege cautum est, ut ne quis Triumpharet, nisi & quinque millia hostium vno prælio cecidisset, & de suo exercitu multo pauciores amisisset. Quo in utroque ne falsus Senatui numerus ederetur, altera lex à L. Mario & M. Catone Tribb. pleb. lata est, quæ iubebat Imperatores cum primum ad urbem venissent, apud Quæstores urbanos iurare de utroque numero vere ab ipsis Senatui esse scriptum, poena proposita ijs, qui aut hostium occisorum, aut ciuium amissorum in numero mentiti essent, ut scribit Valerius libro 2. Hinc Livijs libro iv. Cum trepidam tantum ostendissent aciem Aequi, turpi fuga funduntur, haud magno Consulis decore, itaque Triumphus negatus: ceterum ob Sempronianæ cædis leuatam ignominiam, ut ouans urbem introiret concessum est. Et libr. x. M. Atrillio Cos. de Triumpho agenti negatus honos & ob amissa tot millia militum, & quod captiuos sine pacto sub iugum misisset. Dionysius lib. v. de Postumio Cos. causa negandi Triumphus fuit clades paullo ante cum ignominia accepta, cum multis desideratis, parum absuit, quin ipse in fuga veniret in potestatem hostium.

Illud quoque lege sancitum, ut non nisi exercitu e provincia deportato Triumphus decerneretur, cum ut testis esset virtutum Imperatoris, tum etiam ut debellatum esse in provincia appareret. Atque hoc ipsum Mar-

Ff 3 cello

440 DE RE MILITARI
cello quo minus triumpharet, obstisse significat Linius l. xxvi. Et li. xxviii. In ijs causis cur Nero, quemadmodum Salinator, non triumphauerit, hanc etiam numerat. Quod exercitus Liuianus deductus Romam uenisset, Neronis deduci de provincia non potuisset. Et li. xxxix. L. Manlio, inquit, Proconsuli postulanti ab Senatu in re de Bellona triumphum, rerum gestarum magnitudo impetrabilem faciebat; exemplum obstat, quod ita comparatum more maiorum erat, ne quis qui exercitum non deportasset, triumpharet, nisi perdomitam pacatamq; provinciam tradidisset successori. Hinc illa apud eundem Linium libro trigesimo primo, extremo. C. Aurelii Cos. de Senatu conquerentis, quod absente exercitu, Furio Praetori triumphum decreuisset: Ita, inquit, triumphum decreuisset Senatam, ut nullus nisi eius qui triumphaturus esset, aut eorum qui in bello interfuissent, uerba audiret: maiores ideo instituisse, ut Legati, Tribuni militum, Centuriones, milites denique triumpho adessent, ut virtutes rerum gestarum eius cui tantus honor haberetur, publice viderentur. Dio etiam libro xxxvii. nulli triumphum absque parte victoria socijs decerni solitum scribit: idq; Pompeio contra morem datum notat.

Impediendi quoque Triumphum illa ratio fuit, cum Tribunus plebis aliquis Imperatori ob res in bello gestas diem diceret, sicuti C. Memmius L. Lucullo, qui duobus potentissimis regibus Mithridate & Tigriane deuictis, ta-

ROMAN. LIB. VII. 441
ctis, tamen non nisi triennio post, Memmius accusationem remittente, triumphauit Cicerone Cos. Unde illa eiusdem Ciceronis in Lucullo. Nos Consules introduximus pane in urbem eurrum clarissimi viri. Et Sallustius in Catilinaria; Q. Marcius Rex, Q. Metellus Creticus ad urbem Imperatores erant, impediti ne triumpharent, calumnia paucorum.

Postremo illud more maiorum obseruatum est, ut quamuis aliquis preclaras res maximeque utiles Reipubl. ciuibus bello gessisset, Imperator tamen non appellaretur; neque ei supplicatio aut triumphus decerneretur: quia ut necessariz iste, ita lugubres semper estimatae victoriae suat, ut pote non externo sed domestico parte cruore. Quare neque Catulus de Lepido, neq; C. Antonius de Catilina, quamquam improbiae seditionis ciuibus, neque Sulla de Mario, neque Caesar de Pompeio Triumphum duxerunt, ut est auctor Valerius lib. 2. Dio autem lib. xli. scribit Pompeium, victo ad Dyrachium Caesare, Imperatoris quidem nomen accepisse, fasces tamen lauro non ornasse, neque orationem ullam gloriosam habuisse.

De Ordine, ad quem spectabat Triumphum decernere.

CAPVT VI.

HAec causas impediendi Triumphum Senatus cognoscebat, quarum si nulla obstitisset, Patrum consensu Triumphus his uerbis

bis decernebatur. Quod bene ac felicitate
Rempub. administraret, ut scribit Linius li-
bro xxxviii.

Initio enim æstimatio, & arbitrium eius
honoris penes ordinem Senatorum fuit. P.
Seruilius Priscus Cos. viam à Senatus aucto-
ritate recedendi primus ostendit: qui re bene
cum Volcicis gesta, cum Triumphum à Sen-
nato, Ap. Claudio collega intercedente, non
impetrasset; cum licetoribus coronatis coro-
natus ipse, & Triumphali veste ornatus vr-
bem inijt, atque in capitolio vota persoluit
plebe vniuersa cui erat carissimus, prosequen-
te; anno v. c. cclviii. Et quamquam Dio-
nysius libro vi. hunc Triumphum nominet.
Eum tamen neque Linius, neque fasti capi-
tolini habent; credo, quia inuito Senatu, sine
populi iussu actus esset. Primi L. Valerius Po-
tius, M. Horatius Barbatus consules cum à
Senatu Triumphum non impetrassent, ad po-
pulum conuersi, sine auctoritate Senatus, ius-
su populi Triumpharunt, anno v. c. ccciv.
vt Linius libro. iiii. Dionysius libro xi. nar-
rant. Vnde, illa apud Linium C. Claudij in-
dignantis; Numquam ante de Triumpho per
populum actum, semper æstimationem arbi-
triumque eius honoris penes Senatum fuis-
se, ne Reges quidem maiestatem summi ordi-
nis imminuisse. Horum exemplū secuti deinceps
multi, omisso Senatu, Triumphum à po-
pulo impetrarunt. Linius libro vii. C. Mar-
cius Rutilus Dictator, sine auctoritate Pa-
trum, populi iussu Triumphauit, Et libro x.

Postu-

Postumius Cos. auxilio Tribunorum pl. triū,
aduersus intercessionem septem Tribunorū
& consensum Senatus, celebrante populo,
triumphauit. Inuito autem populo, nemo
vnquam triumphasse legitur, præter vnū
Ap. Claudium, quem triumphatē, ne à Tri-
buno pl. de curru detraheretur, Claudia vir-
go Vestalis, filianē, an sororē (vtrumque enim
traditur) curru conscenso, vsque in Capito-
lium prosecuta est, ut Cicero in Cæliana, Va-
lerius libr. v. capit. iv. Suetonius in Tiberio
cap. ii. narrat.

Vna cum triumpho pecuniam etiam ad tri-
umphum sumptus ex ærario Senatus decerne-
bat, ut ait Polybius lib. vi. Primusque priua-
tis sumptibus triumphauit Q. Minucius Ru-
fus Cos. anno v. c. dlvi. qua de re ita Lini-
us libr. xxxiii. Q. Minucius Cos. de Liguri-
bus, Boijsque Gallis in monte Albano triumphauit:
is triumphus, ut loco, & fama rerum ge-
starum, & quod sumptum non erogatum ex
ærario omnes sciebant, inhonoratior fuit ita
signis carpētisque, & spolijs forme æquabat.

Romæ autem Ap. Claudius Pulcher Cos.
primus priuato sumptu de Salassis Gallis tri-
umphauit anno v. c. dcx. qua de re sic Oro-
sius libr. v. capit. iv. Ap. Claudius aduersus Sa-
lassos Gallos conuersus & victus, decem mil-
lia peditem amisit; reparata pugna, quinque
hostium millia cecidit: triumphum propter
damna superiora, cum non impetrasset, infami
impudentia atque ambitione vsus priuatis
sumptibus triumphauit.

Ff 5

Huius

444 DE RE MILITARI

Huius exemplum secuti reliqui Imperatores, priuatis sumptibus triumphos apparabant, accepto à ciuitatibus auro, quod Coronarium dicitur. Dio lib. XLVIII. de Cn. Domitio Caluino; Aurum quod in triumphum cõferri ab vrbibus solet, à solis Hispaniæ ciuitatibus accepit: atque cum eius aliquam partem in triumpho apparatus impeditet, reliquam ad Palatium reficiendum contulit. Et libr. 49. Triumphum sibi à Cesare vel Antonio concedi impetrarunt; eiusq; nomine multum aurum coronarium à populis exegerunt.

De Imperio triumphantium.

CAP. VII.

AC triumphum quidem, & pecuniam ad sumptus, vti diximus, senatus decernebat; sed imperium in vrbe quo die triumphus deceretur, populus dabat. Triumphabant enim cum imperio, quod vrbem intrantibus, vt supra demonstratum est, deponere necesse fuit. Addit Zonaras, priuatis nullo modo triumphare licuisse. Itaq; decreto à Senatu triumpho, de eiusdem auctoritate, tribunus plebis, aut Magistratus aliquis rogationem ad populum ferebat, vt quo die vrbem triumphantes inirent, eo die ipsis imperium esset. Liuus lib. XLV. Tribus ijs omnibus decretus est ab Senatu triumphus, mandatumque Q. Cassio Pretori cum Tribunis plebis ex auctoritate Patrum ageret, rogationem ad plebem ferrent, vt ijs, quo die vrbem triumphantes inuaderentur, imperium esset. Hanc legem de im-

ROMANORVM LIB. VII. 445
de imperio vnus diei intra vrbem significat Cicero lib. IV. epist. XV. ad Atticum; Pontinius vult ad IV. Nonas Nouẽbr. triumphare: huic obuiam it Caro & Seruilius Præt. aperte, & Q. Mucius Trib. negant enim latum de imperio, & est latum hercule insulse, &c. Latum insulse dicit, quia vt scribit Dio lib. 39. extremo. Galba Præt. legem de imperio Pontinij ferens, clam ante lucem quosdam in suffragium miserat: cum tamen ante primam diei horam, quidquam agi cum populo leges vetarent.

De Pompa Triumpho. CAP. VIII.

REbus omnibus comparatis, dies pompæ traducenda indicebatur; quæ quidem alia alijs temporibus, pro rerum & victoriarum conditione fait. Initio enim quamdiu populus Rom. cum finitimis bella gessit, tenui admodum pompa triumpho instruebantur, cum nihil teste Floro, nisi pecora Volscorũ, greges *li. 1. 6. 13.* Sabinorum, carpenta Gallorũ, fracta Samnitum arma in ijs deferrètur. Postquam autem Prouinciæ, Regna, atque integræ nationes in ditionem populi Rom. venerunt, vna cum imperij opibus, ita creuit triumphorum magnificentia, vt ad eam nihil addi potuisse videatur. Vbi igitur dies constituta aduenerat, Senatus cum equestri ordine, alijsq; Magistratus festo cultu, obuiam Imperatori extra vrbem prodibant, certòq; in loco eius aduentũ præstolabantur, vt Dio lib. 51. de triumpho Augusti, *li. 7.* de triumpho Vespasiani tradidere.

Hinc

446 DE RE MILITARI

Hinc Valerius libro IX. capite III. Manlio Torquato amplissimam & gloriosissimam ex Latinis & Campanis victoriam in urbem referenti, eum seniores omnes lætitia quantes occurrerent in iuniorum nemo obviam proceffit. Et Livius li. V. de Camillo: Adventus quoque Dictatoris, omnibus ordinibus obviam elusis, celebrator, quam vllius vumquam antea fuit.

Interea ex alia parte milites in turmas ordinisque descripti ad Imperatorem conueniebant. Is triumphali habitu indutus, sumptis armillis, laurea redimitus, ramumque destra tenens, prosequente exercitu, ad locum ubi senatus exspectabat, progrediebatur: posteaque Sella milites ad concionem conuocabat, atque alijs omnibus, alijs proprijs laudibus ornatis, pecuniam & dona militaria diuidebat, vota que solemnia celebrabat, vt Iosephus & Zonaras scribunt. Hinc Fest. Calbeos armillas dicebant, quibus triumphantes vtebantur. Et Livius lib. 39. Multos eo die priusquam in urbem inuheretur, in circo Flaminio Tribunos, Praefectos, Equites, Centuriones, Romanos, Sociosque donis militaribus donavit.

Dum hæc ab Imperatore geruntur, populus interim candidis indutus vestibus, sese ad spectandum comparabat, exstructis qua pompa præferebatur, spectaculorum gradibus, patentibus Deorum templis, turibulisque antejanuas positis, ture & odoribus incensis, vt est auctor in Aemilio Plutarchus. Hinc Tacitus lib.

ROMANOR. LIB. VII. 447

lib. XIV. de Nerone; Promptiora quam promiserant inueniunt, obuias tribus, fectio culru Senatum, cõiugum ac liberorum agmina per sexum & ætatem disposita, exstructos qua incederet spectaculorum gradus, quomodo triumphum visuntur.

Imperator votis psolutis, milites præmij militariibus donatos ad prædium dimittebat, quod ijs ab Imperatore exhiberi mos fuit: ipsæ ad portam procedebat, quæ triumphalis dicebatur, quod ea triumphorum pompa inferri solet. Auctor Iosephus loco citato. Porta triumphalis meminit etiam Cicero in Pisonem. Quasi verò ad rem pertineat, quia tu porta introieris, modo ne triumphali: quæ porta Macedonicis semper Procõsulibus antea pateuit. Plutarchus in Symposio lib. 11. capite 1. scribit licuisse olim triumphantibus muri partem qua ingressuri essent, deicere, vt ostenderent non magnopere indigere mœnibus eam urbem, quæ eos Duces peperisset. Verum ego vix adduci possum vt credam. Hæronicarum morem Romæ fuisse seruatum: neque alium quemquam præter vnum Neronem legi, disiecta muri parte urbem introisse.

Sed vt ad Imperatorem reuertamur, ubi is corpus curasset, Dijs, qui erant ad portam collocati, sacrificat. Inde pompa per instructa omnia ordinibus virorum ac mulierum, inter plausus & acclamationes, visisque florantibus, procedere incipiebat, summoventibus turbæ cum bacillis ministris, ne se pompe admi-

Sue. c. 25.
Xiphilin.

admixceret, ordinemq; turbaret, vt Iosephus li. vii. bel. Iud. Plutarchus in vita Aemylij &

l. 4. Trist Tib. Gracchi narrat. Ouidius:

*Quaq; ibi, manibus circum plaudere tuorum,
Vndique iactato flore tegente vias.*

Primus omnium Senatus, festo, vt diximus, cultu ingrediebatur. Dio lib. LI ait Magistratus precedere solitos fuisse. subsequi autem Senatores: Augustum tamen præter morem passum esse, vt Collega cum Senatoribus sequeretur. Tum currus, hostium spolijs onusti traducebantur à militibus coronatis, quibus tubicines item coronati misti erant, vt scribit in Libyca Appianus.

His curribus arma, tela, carapultæ, balistæ, tormenta omnis generis, aliaque instrumenta belli transuehebantur, ita inter se confusa & congesta, vt inter vehendum a tuuo impulsu atque tritu stridorem quendam ederent asperum atque horribilem, vt ait Plutarchus in Aemylio.

Ciuitatum deinde gentiumq; victarum numina & simulacra pictaq; tabulæ ducebantur in quibus montium, fluminum, regionum, præliorumq; species ita erant expressæ atque distincta, vt ex eis rerum gestarum ordo cognosci facillime posset. Alique enim vastitatem, que regionibus inferebatur; alique excisiones urbium atque incensiones ostendebant; alie præliorum faciem afferebant, fugam credemque hostium; nonnulli ipsos hostium duces supplicum more manus tendentes re-

pre

presentabant. Atque hæc omnia partim viri toga induci purpurea ferculis gestabant, partim curribus vehabantur, quorum pectora in tertiam, quartamque contignationem surgebant. Auctor Appianus in Libyca, & Mithridatica extremo. Et li. 2. ciuil. Ioseph. Zonaras locis citatis. Alconius etiam ferculis signa ante triumphantem vehi per pompam solita scribit ad lib. 1. in Verrem. Fercula autem & simulacra que in triumpho ferebantur, eburnea fuisse: quare datum vitio Maximo

Pedioque Cæsaris Legatis scribit Dio, quod lib. 43. ligneis oppidorum imaginibus in triumpho vti essent. Chrysippus etiam cum in triumpho Cæsaris eburnea oppida essent translata, & post dies paucos in triumpho Maximi lignea; thecas esse oppidorum Cæsaris dixit, vt refert Quintilianus lib. 6. Itaque b Marcellus Sira- b Lil 20
b Lil 20
pio e Asiaticus signa militaria 234. oppidorum e Id. 137
simulacra 134. translucit. d Balbus Cornelius, dplu li.
5. ca. 5.
victis Garamantibus, præter Cydamam & Ga
ramam, omnium aliarum gentium urbiumq; numina & simulacra in triumpho ostendit.

C. Cæsar e Rhenû Rhodanumque, & ex auro e Florus
captiuum Oceanum: in ferculis Ni'um, Ar si- l. 4. ca. 2.
noem, & ad simulacrum ignis ardentem Phar-
tum translulit. Idem Achilles & Phorini Pom f Appian-
peij interfectorum cædem, Pharnacis que fu- lib. 2. ciu-
gam picta in tabulis ostendit; & illa que sine
gemitu adspicere populus Romanus non po-
tuit. L. Scipionis in mare se præcipitantis,
Catonis viscera dilaniantis, Petreij & Iubæ
singul-

singulari certamine decernentium imagines traduxit. Longe melius in hoc genere quam Cæsar, qui cum Græciæ & Asiæ multas vrbes; civium Romanorum nullum oppidum in triumpho vexit.

Hanc prædam deinceps duo militum ordines sequebantur, quorum vnus aurum argentumque rude & infectum, alter factum signatumque præferebat, æs, ebur, vestes preciosas, signa marmorea, aurea & argentea, coronas, quas sociæ civitates Imperatoribus post victoriam gratulantes honoris causa miserant, adscriptis titulis civitatum, a quibus donatæ fuissent, vt scribit Appianus & Plutarchus locis citatis. Vopiscus de Aureliani triumpho præferebantur, inquit, coronæ omnium civitatum aureæ, titulis eminentibus prodicæ. Plinius lib. xxxiii. cap. iii. Claudius Princeps qui Cæso successit, cum de Britannia triumpharet, inter coronas aureas, vnâ septem pondo habuit, quam contulisset Hispania citerior; alteram nouem, quam Gallia comata sicut titulus indicauit.

Denique quidquid in hostium Provinciâ, vel singulare fuit, vel nouitate, precio, artificio œne admirabile; id vinctum in triumpho ornatu pop. Rom. subijciebatur, vt ait Ioseph. Quod si magna prædæ copia fuisset, planstris multisque vehebatur: diesque plures continuabantur, si vnus pompæ traducendæ non sufficeret, vt Liusus libro xxxiv. & xlv. de Quinctij & Pauli triumphis; Plutarchus in Lucullo narrat, Itaque Pompeius in triumpho

Valer. l. 2. c. 3.

Plin. li. 12. c. 26.

pho Michridatico Ebenus: C. Cæsar Camelo pardalem: e Augustus Hippopotamum, & Rhinocerotem: d Vespasianus Balsamum: e Aurelianus nouum purpure genus primi ostenderunt. f T. Quinctius de Macedonia triduum triumphauit, transtulitque infecti argenti is. millia pondo, & cclxx. facti, vasa omnis generis, cælara pleraque, quedam eximia artis, & ex ære multa fabrefacta, ad hoc clypeos argenteos decem: signati argenti tetradrachmum xxci. millia, auri pondo tria millia dccxii. & clypeum vnum ex auro totum, & Philippeos aureos xiv millia. Dxi coronas. dona civitatum Cxi.

L. Scipio in triumpho quem egit de Antiocho Rege tulit eburneos dentes mille. 251. aureas coronas. cccxxiv argenti pondo. 147. millia, & cdx. tetradrachmum arcicorum cccxxiv millia. cistophorum cccxxxi millia, & lxx. nummos aureos Philippeos cxi millia, vasorum argenteorum (omnia cælara erant) mille pondo & cdxii: aureorum mille pondo xxiv.

Paulus Aemilius triumpho Macedonico de Perseo Rege, coronas CD transtulit, tantumque pecuniæ, vt ex eo tempore populus Rom. tributum pendere desierit, vt Plutarchus in vita, & Cicero lib. iii. officiorum tractat didere. Plinius libro xxiii. cap. iii. prædam pondo trium millium in ararium illatam scribit: Antias, & Velleius summam omnis captiui auri argenti que translati bis millies centies HS. fuisse dicunt. Idem Velleius ex

b Dio li. 43. c. 51. d Plin. l. 12. c. 4. e Vopisc. in vita. f Liusus lib. 34.

Lin. l. 37.

Lin. l. 45.

Vltimo loco Regum deuictorum currus cum ipsorum insignibus ac diademate vehabantur. Plutarchus traductum à Paulo in triumpho scribit Persei regis currum, cui erant imposta eius arma, & armis diadema. Idemque tradit in Luculli triumpho de Mithridate currus falcatos decem processisse. Vopiscus scribit Aurelianum in triumpho de Zenobia tres currus regios tulisse; vnum Odenati auro, argento, gemmis operosum atque distinctum; alterum quem Rex Persarum Aureliano dono dederat, pari opere fabricatum; tertium quem sibi Zenobia construxerat.

Ipsi deinde hostium duces & captiui traducebantur, pro gentium varietate in turmas gregesque descripti, cum titulis, qui cuius gentis essent indicaret. Primus in triumpho hostes duxisse captiuos traditur Quinctus Cincinnatus ab Orofio lib. II. cap. XII. Vopiscus in Aureliano. Ductæ sunt, inquit, decem mulieres, quas virili habitu pugnautes inter Gothos ceperat, cum multæ essent interemptæ, quas de Amazonum genere titulus indicabat. Idem Vopiscus in Probo. Triumphauit de Germanis & Blemiyis, omnium gentium drungos vsque ad quinquagenos homines ante triumphum duxit. Trebellius de triumpho Gallieni. Ibant præterea gentes simulatæ vt Gothi, Sarmatæ, Franci, Persæ; ita vt non minus quam duceni singulis globis ducerentur.

Adelphi.
att. 2.
se. 1.

Donatus in Terentium, captiuos lauro vinciri, atque ita duci per pompam morem fuisse scribit. Liuius tamem catenis victos fuisse signi-

significat lib. XLV. Sed non Perseus tantum, inquit, per illos dies documentum humanorum casuum fuit, in catenis ante currum victoris ducis per urbem hostium ductus: sed etiam victor Paulus auro purpuraque fulgens. Vopiscus in Aureliani triumpho scribit ductam Zenobiam ornatum gemmis, catenis aureis, quas alij sustentabant. Ipsi etiam captiui preciosis vestibus erant induti, vt vestium ornatu & splendore, quemadmodum scribit Ioseph. squalor ac deformitas corporum subtraheretur. Quamquam etiam Imperatores ex captiuorum multitudine forma præstantissimum quemque deligere consueuerunt, quæ in triumpho ducerent. Suet. in Caligula. Conuersus hinc ad curam triumphi præter captiuos ac transfugas barbaros, Gallorum quoque procerissimum quemque, & vt ipse dicebat, *quod præcipuum*, ac nonnullos ex principibus legit ac seposuit ad pompam. Porro inter captiuos, vt ait Appianus, quidam incedebat, talari veste, auro gemmisque distincta ornatus, qui vario gestu captiuis illudebat, risumque populi captabat. Atque hæc quidem pompæ ordo fuit vsque ad ipsum Imperatorem: de qua etiam Ouid. lib. IV. Trist.

eleg. 2.

*Ergo omnis populus poterit spectare triumphos,
Cumque ducum titulis oppida captæ leget?
Vinctaque captiua Reges ceruice gerentes,
Ante coronatos ire videbit equos?
Hic qui Sidonio fulget sublimis in ostro,
Dux fuerat belli, proximus ille duci.*

*Hic lacus, hi montes, hac tot castella, tot amnes,**Plena fera cadu, plena cruoris erant.**Crinibus en etiam fertur Germania passis.**Et ducis inuicti sub pede maesta sedet, &c.*

Deinceps reliqua videamus.

De Imperatoris curru & ornatu.

CAP. IX.

INitio pedibus urbem ingressos, atque ita Romulum triumphasse tradit Plutarchus, qui etiam Dionysium reprehendit, quod Romulū curru urbem inuictū scribat: videlicet quod non Romulus, sed aut Priscus Rex, aut quod alij tradidere, Poplicola Cos. curulem in urbem triumphū introduxerit. Florus etiā consentit in Prisco. Vt cumque aut se res habeat, permanuit hæc apud posteros consuetudo, vt omnes triumphantes quadrigis in urbē veherentur: quod priores duces, vt *lib. 1. c. 5.* Isid. ait, soliti essent hoc habitu bella inire. Præmus Camillus Dictator ad currū albos equos adhibuit: quo facto superbix crimē haud vitauit, propterea quod currus ille Deorū patri ac Regi dicatus esset, ipseque Iouis solisque equis equiparari se velle videretur, vt Liuius, Plutarchus, Zonaras narrāt. Caligula autem posterioribus sæculis primos sex equos iunxit, vt scribit Dio *lib. 1. 19.* Equos autem albos, similiter atque victimas ex Clitumni pascuis desumi solitos, auctor est Seruius ad *li. 2. Georg.* Hos verò equos aureis phaleris monilibusque ornabant, vt ait Diony. *l. 8.* Vnde Ouid.

*Ante**Ante coronatos ire videbit equos.*

Triumphalis potro currus, neque bellicarum, neque ludicarum, quadrigarū, sed curris rotundæ instar erat constructus auro gemmisque magnifice celatus, vt Plut. in Acmylio, Appianus in Libyca, & Mithridatica, Zonaras de triumpho Camilli tradidere.

Imperator aut cultu regio, armillisque ornatus, omnia gestas Iouis insignia, in sella eburnea regia residebat: vt Dionys. *lib. 1. 11.* & *v.* scribit. Liuius *l. x.* Qui Iouis opt. Max. ornatus decoratus, curru aurato per urbem inuectus in Capitolium adscenderit. Plinius *lib. vii. capit. xlv.* de Metello. Per mediam urbem Censore tracto in Capitolium illud, in quod triumphans ipse Deorum exsuuijs, ne captivos quidem sic traxerat, &c. Itaque faciem minio illita habuit, ad Iouis similitudinem, cuius facies, auctore Plinio, diebus festis illini solebat. Seruius ad Eclogam *x.* Virgilij. *ll. 33. 7.* Facie, inquit, rubea pingitur Pan, propter ætheris similitudinē: æther aut est Iuppiter: Vnde etiam triumphantes habent omnia Iouis insignia, sceptrum, palmatam togam, qua vrebantur illi qui palmam merebantur; faciem quoque de rubrica illinunt, instar coloris ætheris. *Isid. l. 10.* Triumphares colore rufo linebatur quasi imitaretur diuini ignis effigiē.

Imperator exterius toga picta indutus erant, interius tunica palmata. Toga picta purpurea fuit, auro intexta. Liuius *lib. xi. v.* de Paulo triumphate; Paulus auro purpuraque fulgens. Plinius *lib. ix. ca. xxvi.* Purpura in triumphalibus

Gg 4

mice-

miscetur auro. Idem etiam docet Dionysius lib. III. qui præterea togam pictam, amictum fuisse ait, non ut Lydorum quadratum, sed semicircularem, eamque à Romanis togam, à Græcis *πίβρωρον* appellatâ. Isidorus etiam lib. XIX. cap. XXIV. togam pallium tradit purum fuisse forma rotunda, fusiore & quasi vndante sinu, & sub dextro veniens supra humerum sinistram poni solitum, cuiusque iustæ mensuram sex vlnarum fuisse. Picta dicitur, quod in eam imagines aliquot acu depictæ essent.

Appianus stellas aureas intertextas scribit, Quare Dionysius lib. III. vocat *περιβόλαιον πορφύρου ποικίλον*. & lib. V. *ποικίλον χρυσοχμυρον*. Plutarchus in Aemyllo *αλεγεινὴ χρυσοπάρον* appellat. Festus, picta quæ nunc toga dicitur, purpurea antea vocitata est, eaque erat sine pictura. Dicta quoque eadem est Palmata. Valerius enim lib. IX. c. I. Metellum ait cum palmatâ veste conuiuia celebrasse: Sallustius autem eadem de re scribens apud

li. 3. c. 13. Macrobius: Metello plerumque accumbenti togam pictam amiculo fuisse scribit

lib. 19. Isidorus. Toga, inquit, palmata dicebatur, quam merebantur ij, qui reportabant de hostibus palmas: ipsa vocabatur & Toga picta, eo quod

Victorias cum palmis intextas haberet. Quæ Servius. Isidorus, ut alia multa sumpsit è Servio. Aufonius in Panegyrico ad Gratianum. Palmatam, inquis, tibi misi, in qua Divus Constantinus parens noster intextus est.

Hæc

Hæc toga picta siue palmata ab eodem Aufonio Trabea dici videtur nam in eodem Panegyrico, ubi Gratiano Imperatori pro Consulatu gratias agit; In procincliu, inquit, & tū maxime dimicaturus, palmatæ vestis meæ ornamenta disponis, feliciter & bono omine, namque ille habitus ut in pace Consul is est, sic in victoria Triumphantis, parum est, si qualis ad me trabea mittitur, interrogas: te coram promi iubes. Quibus ex verbis colligitur Trabeam, eandem Palmatam vestem dici, ac Triumphalem fuisse. Diversas tamen eas ostendit lib. I. cap. V. seorsum Trabeam, Togam pictam, Tunicamque palmatam nominans. Plinius etiam cum ait lib. VII. cap. XLVIII. Trabeis vsos accipio Reges, pictas vestes iam apud Homerum fuisse; unde Triumphales natæ, &c. Primum à Trabeis pictas vestes separat; deinde illud ostendit, Pictas vestes, non Trabeas inter ornamenta triumphalia fuisse. Aurum quoque Trabeæ dat Aufonius, cum eodem loco subiungit. Hæc est picta, ut dicitur, vestis non magis auro quam tuis verbis; & in extrema gratiarum actione, Trabeam non magis auro tuo, quam tuo munere splendidam. Ac vero Suetonius in libro de vestimentis, quem citat Servius ad lib. VII. Virgilij cum tria Trabearum genera describeret, nullam auri mentionem fecit. vnum enim fuisse dicit è sola purpura Dijs consecratum; alterum è purpura non sine albo, quo Reges utebatur; tertium augurale è purpura & cocco. Dionysius lib. I. Trabeas, quibus Sa-

Gg § lii vte-

460 DE RE MILITARI
lij utebantur, togas fuisse dicit sibilis distri-
ctas, purpura prætextas, puniceo colore al-
ternis intertexto.

Quomodocumq; autem se res habuerit, To-
ga picta supposita fuit Tunica palmata: de
qua ita Festus. Tunica palmata à latitudine
clauorū dicebatur; quæ nunc à genere pictu-
ræ Palmata appellatur. quorum verborum
hic est sensus. Tunica quæ ante ob latitudinē
clauorum (clauī autem fuere quasi flores qui-
dam panno intexti) quæ igitur ante ab clauo-
rum latitudine Palmata dicebatur, id est, no-
bilis, aut quia clauorum latitudo tanta esset,
vt palmo mensurari posset; postea à palmarū
ramis qui in ea intexebantur, dicta est Palma-
ta; in ea enim, vt ait Isidorus, Victoriæ cum
palmis erant intextæ. Lilius lib. x. Cui Deo-
rum hominū me indignum videri potest eis
viris quos vos sellis curulib. toga prætexta,
tunica palmata, toga picta, & corona trium-
phali laurea; honoraritis; Pontificalia atq;
auguralia insignia adijcere? Et lib. xxx. Poste-
ro die Scipio, vt à præsentī motu auerteret a-
nimum Massaniæ, in tribunal adicendit, &
concionem aduocari iussit: ibi cum primum
Regem appellatum, eximissq; ornatum laudi-
bus, aurea corona, aurea patera, Sella curuli,
& scipione eburneo, toga picta, & palmata
tunica donat. addit verbis honorem, neque
magnificentiis quidquā triumpho apud Ro-
manos, neque triumphantibus ampliorem co-
ornatu esse, quo vnum omnium externorum
dignum Massaniæ populū Rom. ducar.

Porro

ROMANOR. LIB. VII. 461

Porro togam pictam, & palmatam tunica
Imperatores de Capitolio Iouisque templo
accepisse scribit in Seuero Lampridius; Præ-
textam, inquit, & pictam togam, nunquam ni-
si Consul accepit: & eā quidem, quam de Iou-
is templo desumptam alij quoq; accipiebant
aut Prætores aut Consules. Et Capitolinus in
Gordianis. Palmatam tunicam, & togam pi-
ctam primus Rom. priuatus suam propriam
habuit: cum ante Imper. etiam de Capitolio
acciperent, vel de Palatio. Hinc Vopiscus in
Probo, Palmatam Capitolinam appellauit.

Calceos videntur gestasse siue puniceos si-
ue rubros. Dionysius enim triumphantes cultu
regio incessisse scribit: Zonaras autē, Romu-
lum Regem tunica purpurea, toga prætexta,
rubri sq; calceis vsū narrat. Dio etiam li. 43.
Cæsarem rubris calceis vsū esse dicit, quod
ijs olim vteretur Reges Albanorum, à quibus
ipse originem duceret. Hinc etiā in Epigram-
mate antiquæ vrbis ita legitur de C. Mario

*De manubys Cambricis & Teutonicis ad eum Ho-
nori & Virtuti victor veste triumphali, Calceis
puniceis.*

Dextera manu lauri ramum, sinistra sci-
pionem eburneum gestabat, in quo summo a-
quilæ fuit effigies vt Appianus & Plutarchus
tradunt: qua re significabant, auctore Isido. *Lib. 18°*
ro, per victoriam, quasi ad supernam magni-
tudinem accedere. Eam aquilam Eburneam
item fuisse significat Prudentius lib. l. contra
Symmachum. *Hyem.*

Post

Post Trabeas, & Eburnam aquilam, Sellamq; curulem.

Hæc Triumphantium ornamenta, Sellam curulem, sceptrum cum aquila, togam tunicamque pictam Dionysius li. iii. ab Hetruscis Tarquinio Prisco Regi missa scribit: eiectione Regibus ad honestandos eos qui triumpharent à populo Rom. retenta. Macrobius lib. i. Saturn. id Hostilio tribuit: Florus cum Dionysio consentit in Prisco.

Sed ut ad triumphantem revertamur: is capite coronam, ex lauro Delphica siue sterili initio gestabat: postea cum Livia Drusillæ sub Augusti nuptias in Veientano suo sedenti, aquila ex alto gallinam conspicui candoris, ramum lauri baccis onustum rostro tenentem in gremium demississet illæ sam; & conseruari quem & sobolem haruspices iussisset, ramumque eum seri ac rite custodiri, tam feliciter sua prouenit, ut ex ea Triumphans postea Cesar laurum in manu teneret, & coronam in capite gereret: atque Imperatores Cesares cuncti, inde mox ominis causa laureas decerpent, traditumque mos est ramos quos tenuissent, confestim eodem loco serendi. Auctor Plinius lib. xv. cap. xxx. Suetonius in Galba, Dio lib. xlviii. Alij.

Adhibebatur autem laurus in Triumpho, non quia perpetuo virescit, nec quia pacifera est (proferenda enim ei utriusque olea) sed quia spectatissima in monte Parnasso, ideoque etiam grata Apollini esse crederetur, assuetis

eo do-

eo dona mittere iam & Regibus Romanis, teste L. Bruto: fortasse etiam in argumentum, quoniam ibi libertatem publicam is meruisset, lauriferam tellurem illam osculatus ex responso: & quia mansatarum, receptarumque in domo fulmine sola non igitur. Ob has causas Plinius credit, honorem ei habitum in triumphis potius, quam quia suffimentum sit caedis hostium & purgatio, ut Massurius & Festus tradiderunt. Quamquam idem Massurius curru Triumphantes myrtea etiam corona interdum usos scripsit, referente Plinio lib. xxxv. cap. xxxix. Hanc Triumphantium coronam describit Tertullianus in libro de corona militis capit. xii. Triumphum laurea folijs fruitur, hinc ambitur semineis, inauratur lanulis, unguentis delibuitur à lacrymis coniugum & matrum.

Bullam etiam de ceruice suspensam gestasse, inclusis in eam remedijs, quæ crederent contra inuidiam valentissima scribit Macrobius lib. i. Saturn. cap. vi. Quam etiam ob causam crediderim appensum fuisse, sub curru Fascinum Deum inuidia medicum; qui Deus inter sacra Romana à Vestalibus colebatur, auctor Plinius lib. xxviii. cap. iv.

In ipso curru una cum triumphante, admirabili plane exemplo, seruus publicus, ut ait Zonaras, vehebatur: qui pone coronam auream gemmis distinctum sustinens, admonebat subinde Triumphantem eum ut respiceret, id est, ut reliquam vitæ spatium prouideret, nec eo honore elatus superbireret; atque per singulas

L. 15. c. 30
M. 15. c. 30
rim. apud
Plinius
ibidem.
Festus u.
Laportæ
militia.

singulas ciuium acclamaciones dicebat. Respice post te, hominem memeto te. Hinc Tertullianus in Apologético cap. xxxiii. Hominem se esse etiam Triumphans in illo sublimissimo curru admonetur: suggeritur enim ei à tergo, Respice post te, hominem memento te etiam utique hoc magis gaudet, tanta se gloria coruscare, ut illi admonitio conditionis suæ sit necessaria. D. Hieronymus epist. xxv. ad Paulinam. Ad reuelationum, inquit, humiliandam superbiam, monitor quidam humanæ imbecillitatis apponitur, in similitudinem Triumphantium, quibus in curru retro comes adhaerebat per singulas ciuium acclamaciones dicens: hominem te esse memento, &c.

Hanc etiam eandem ob causam, ut eorum arrogantia retunderetur, videri putat triumphantes anulum ferreum gestasse, quo cum seruis quodam modo æquari videbatur. Quod et sic Plinius libr. xxxv. cap. 2. loquens de annulis: Neque alijs uti mos fuit, quam qui ex ea causa publice acceperunt; vulgoque sic triumphabant: Et cum corona ex auro Hetrusca sustineretur à tergo, annulus tamen in digito ferreus erat, æque triumphantis, & serui fortasse coronam sustinentis: sic triumphauit de Iugurtha C. Marius. Hæc Plinius. Coronam illam quæ à tergo sustinebatur, quæ Plinius Hetruscam vocat, ita describit Tertullianus in libro de Corona militis cap. x. Præferuntur etiam illis Hetruscæ: hoc vocabulum est coronarum, quas gemmis & folijs

ex au-

ex auro quercinis ob Iouem insignes, aut deducendas tenfas cum palmatis togis sumunt. De hac corona, & seruo eam sustinente sic Iuuenalis Satyra x.

magnæ, corona

*Tantum orbem, quanto ceruix non sufficit vlla
Quippe tenet sudans hanc publicus, & sibi Cōsul
Ne placeat, curru seruum portatur eodem.*

Hic seruus publicus, qui vna cum Triumphante vehebatur, videtur fuisse Carnifex. Plinius enim libr. xxviii. cap. iv. ita scribit. Fascinus Imperatorum quoque, non solum infantium custos; & currus Triumphantium, sub his pendens defendit medicus inuidia, iuberque eosdem respicere: similis medicina lingua, ut sit exorata à tergo fortuna gloria, Carnifex. Et Isidorus libr. xviii. cap. 2. Quod vero, inquit, à Carnifice Triumphantes contingebantur; id erat indicio, ut ad tantum fatigium vestri, mediocritatis humanæ commonerentur.

Appensum quoque erat curru, ut ait Zonaras, tintinnabulum & flagellum; quibus significabatur, ipsum in eam calamitatem incidere posse, ut & flagris, seruorum more caederetur, & capite damnetur: qui enim ob facinus supremo supplicio afficiebantur, tintinnabula gestare solebant, ne quis inter eundem contactu illorum, piaculo sese adfringeret.

Eodem curru liberi cognatiq; si quos Imperator haberet, etiam ipsorum virgines puerique aduehebantur: natu vero grandiores, equis vel iugalibus, vel singularibus sequebantur

bantur: ceteri omnes pedibus pompam comitabatur lauro coronati, ut Zonaras & Appianus tradunt. Et Cic. pro Murena. An cum sedere in equis Triumphantium prætextati potissimum filij soleant; huic donis militaribus patris Triumphum decorare fugiendum fuit; ut rebus communiter gestis, pæne simul cum patre triumpharet? Suetonius in Tiberio cap. vi. Pubescens Actiaco triumpho currum Augusti comitatus est, sinistro funali equo, cum Marcellus Octaviae filius dexteriori veheretur. Et in Domitiano c. 12. Triumphum utriusque Iudaicum equo albo comitatus est. Lilius libr. xlv. de pauli filijs. Minor ferme, inquit, duodecim annos natus, quinque diebus ante triumphum; maior quatuordecim annorum, triduo post triumphum decessit: quos prætextatos curru vehi cum patre, sibi ipsi similes prædestinantes triumphos oportuerat. Tacitus li. 2. Annal. C. Cælio. L. Pomponio Coss. Germanicus Cæsar ad vii. Kalen. Iunias triumphavit de Cheruscis, Cattisque & Angrivarijs, quæque aliæ nationes, usque ad Albim colunt. vesta spolia, captivi; simulacra montium, fluminum, præliorum: bellumque quia consecrare prohibitum erat, pro confecto accipiebatur: augebat intuentium visus eximia eius species, currusque quinque liberis onustus.

Ante triumphantem Herculis signum deferri solitum scribit Aconius ad libr. i. Verrii. Hanc Pfinius lib. xxxiv. cap. vii. Hercules ab Euandro saceratus, ut ferunt, in foro Boario, qui

qui Triumphalis vocatur, atque per triumphos vestitur habitu triumphali.

Ipsam currum Imperatoris cum odoribus cingebant lictores purpurati Laureati; cytharæ dorum ac tibicinum turba, qui ad Hetruscæ similitudinem pompæ, aureis coronis redimiti canebant psallebantque; Lydios vocabant Romani. Auctor Appianus. Hanc etiam pompam versibus persecutus est Iuuenalis Sat. x.

*Quid si vidisset Prætorum in curribus altis
Exstantem, & medio sublimem in pulvere Circi
In tunica Iovis, & pida Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ, magnæque corona
Tantum orbem, quanto ceruix non sufficit vlla?
Quippe tenet sudans hanc publicum, & sibi Consul
Ne placeat, curru feruus portatur eodem
Da nunc & volucrem, scepro qua surgit Eburno.
Illinc cormicines, hinc præcedentia longi
Agminis officia, & niveos ad frenâ Quirites, &c.*

De reliqua pompa Triumphali.

CAP. X.

Currum Imperatoris primi civis Rom. & Calij, quos Imperatoris victoria hostium exemerat servitute, assestabatur pileari, capitibusque rasis, ut mos erat servorum, cum mandumitterentur. Auctor in Flaminio Plutarchus. Et Lilius lib. xxx. extremo. Securus Scipionem triumphantem est, pileo capiti imposito, Q. Terentius Culleo, omnique deinde vita, ut dignum erat, libertatis auctorem

Hh

coluit.

coluit. Et lib. xxxiii. C. Cornelius de Insubribas Canonamque in magistratu triumphavit: multa signa militaria tulit, multa Gallica spolia captivis carpentis transevit: multi nobiles Galli ante currum traducti, ceterum magis convertit oculos Cremonensium Placentinorumque currum sequentium Colonorum turba pileatorum. Et lib. xxxiv. Præbuerunt speciem triumpho, capitibus rasis secuti, qui seruitute exempti fuerant.

Post hos sequebantur Legati & Tribuni militum in equis, tum reliqui pedes equitesque omnes in ordines descripti, laureati, lanceis piliisque laureatis, cum cantu & clamore pedibus ingrediebantur, præmia præferentes quæ quisque in eo bello fuerat consecutus, ut Appianus, Plurarchus, Zonaras scribunt. Festus. Laureati sequebantur, currum triumphantis, ut quasi purgati à eade humana impetrarent vibem. Cicero in Pisonem: Dissertis de triumpho, quid tandem habet iste currus? quid vincit ante currum Duces? quid simulæra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid Legati & Tribuni in equis? quid clamor militum? quid tota illa pompa? quid vehi per vibem? Livius libro quadragesimo quinto. Post currum inter alios illustres viros, filii duo Q. Maximus & P. Scipio: deinde equites turmatim, & cohortes pedum suis quæque ordinibus. Et lib. x. extremo. Triumphantem in magistratu, insigni, ut illorum temporum habitus erat, triumpho, pedes equitesque insignes donis transiere, ac transevit: multa vic

uicæ coronæ, vallaresque ac murales cõspectæ. Et lib. xxxix. Multi omnium ordinum donati militaribus donis currum secuti sunt. Plinius lib. xv. cap. xxx. laurus Romanis præcipua lætitiæ victoria: umque nunciæ additur literis, & militum lanceis piliisque falces Imperatorum decorat.

Neque tamen vniuersi milites videtur Romanam ad Triumphum adducti: sed ij tantum, quos Imperatori visum esset. Quare Sp. Ligustinus apud Livium lib. xlii. gloriatur se à Flacco Præt. inter ceteros quos virtutis causa secum ex Hispania ad triumphum deducebat, fuisse deductum. Hinc idem Livius lib. xxxiv. de Quinctij Triumpho. Milites secuti currum frequentes; ut omni ex provincia exercitu deportato.

Solebant autem milites inter incedendum carmina incondita canere laudes Imperatoris celebrantes: nonnunquam etiam falsa & ridicula in eum conijciantes. Dionysius lib. vii. extremo. Satyricam dicendi licentiã Romanis ab initio familiarem fuisse, ipsa triumphorum pompa ostendit; in quibus permittitur victorum comitibus carmina iocosaque in Imperatores clarissimos dicere: quemadmodum Athenis solebant, qui pompam plausuris ducebant in obuios dicta omnis generis ioculariter iacere. Hæc Dionysius. Illa vero præcipua fuit omnium lætantium vox in triumpho Io. Horacius li. 4. od. 2.

*Tuq; dum procedis, in triumpho
Non semel dicemus Io triumpho.*

470 DE RE MILITARI

Quidius lib. iv. Tristium eleg. 2.

Hos super in curru Casar victore veberis

Purpureus, populirite per ora tui.

Qua, ibi, manibus circum plaudere tuorum,

Vndiq, iactato flore tegente vias.

Tempora Phoebea lauro tingentur: Ioq,

Miles Io, magna voce, Triumpho canet.

Liuius libr. iv. In eum milites carmina in-
condica, æquantes eum Romulo canere. Et li-
v. Dictator, recuperata ex hostibus patria,
Triumphans in urbem redijt: interque iocos
militares quos inconditos faciunt, Romulus
ac parens patriq, conditorq, alter verbis, haud
vanis laudibus appellabatur. Et lib. xlv. Mil-
itum quidem propria causa est, qui & ipsi lau-
reari, & qui que donis quibus donatus est, in-
signis, triumphum nomine cient; suaq, &
Imperatoris laudes cantantes per urbem in-
cedunt. Hinc etiam illud Liuij eisdem l. xlv.
Milites taciti, vt iratos esse sentires, secuti
sunt curram. Exemplum porro carminum in-
conditorum quæ milites in triumpho iacta-
rent, exstat apud Suetonium in Iulio; quæ si
paulo castiora essent, hic adseribi possent.

ca. 49. et
51.

Cum hac pompa triumphans in forum Ro-
manum delatus, captiuos aliquot in carcerem
duci atque necari iubebar, vt Iosephus & Zo-
narusarrant. Cicero lib. v. in Verrem. At et-
iam qui triumphant, eoq, diutius viuos ho-
stium duces seruant, vt his per triumphum
ductis, pulcherrimum spectaculum fructum-
que victoriae pop. Rom. prospicere possit: ra-
men

ROMAN. LIB. VII.

men eum de foro in Capitolium curram de-
clere incipiunt, illos duci in carcerem iubent;
idemque dies & victoribus imperij, & victis
vix finem facit. Sic Cicero.

libr. 43.
ca. li. 60.
de triu-
pho Ca-
saris &
Claudij.

Inde in Capitolium per gradus genibus, vt
ait Dio, adscendens, ibi tantisper opperieba-
tur, dum hostium mors nunciaretur, qua nun-
ciata, aurum immolabat; laurique ramum in
Iouis gremio deponebat, ceteraq, dona con-
secrabat, vt Iosephus & Zonaras scribunt lo-
cis citatis, Plutarchus in Marcello, Seruius
ad li. iij. Aeneid. Hinc Dio li. l. v. Augustus in
Capitolium adscendens, lauream fascibus
detrahit, & ante Iouis genua deposuit. Plin.
lib. xv. ca. 30. Laurus Romanis præcipue læti-
tiae victoriarumq, nuncia additur litteris, &
militum lanceis pilisq, fasces Imperatorum
decorat: ex his in gremio Iouis deponitur,
quoribus lætitiæ noua victoria attulit. Et Ob-
sequens in libro de Prodigijs. C. Antonius cū
in agro Pistoriensis Catilinam deuicisset, lau-
reatos fasces in prouinciam tulit: ibi à Dar-
danis oppressus, amisso exercitu profugit:
apparuit, eum hostibus portendisse victoriã,
cum ad eos laurum victricem tulerit, quam
in Capitolio debuerat deponere. Hinc Sta-
tius lib. iij. Siluarum i.

Et nondum gremio Iouis Indica laurus.

Taurus qui immolabatur cædidus fuit: vn-
de illud Iuuenalis

Duc in Capitolia magnum,

Cretarumq, bouem.

Seruius interpretans illud ex lib. ix.

lib 3

Est 4

472 DE RE MILITARY

Et statuat ante aras, &c.

Ioui, inquit, de tauro non immolabatur, nisi cum triumphi nomine sue vel tauro fiebat: quod tamen ideo admissum est, quia non tantum Ioui, sed & alijs Dijs qui bello præsent sacrificabatur. Livijs li. xlv. in oratione M. Seruilij Cōsul, inquit, proficiscens Prætorve paludatis lictoribus in provinciam & ad bellum, vota in Capitolio nuncupat: Victor perpetrato bello, eodem in Capitolio Triumphans ad eisdem Deos, quibus vota nuncupavit, merita dona populi Romani tradidit.

Plutarchus in Romulo auctor est, inter sacrificandum, senem prætexta bullæque pueritæ insignibus ornatum, per forum in Capitolium traduci solitum præeunte præcone qui sacros venales pronunciarer. Quem morem Plutarchus ibidem, & in questionibus Roman. à Romulo fluxisse dicit, qui victis Veientibus, ipsorum Regem in triumpho duxit, eius stultitiam irridens, quod nequaquam pro ætate, veterisq; prudentia Ducis rem gessisset: Sardes porro urbem, Lydorū caput, ut Hærruscorum Veios fuisse dicit; atque olim eisdem Lydos habitos & Hærruscos. Alij tamen aliter eius proverbij originem tradunt.

De conuiuio Triumphantium.

CAP. XI.

Sacrificio peracto, ut scribit Zonaras, in Porticibus Capitolij cœna apparabatur. Livijs li. xlv. in oratione M. Seruilij: Illas quidem, inquit, epulas Senatus, quæ nec privato loco

ROMANOR. LIB. VII. 473

loco, nec publico profano, sed in Capitolio eduntur, utrum hominum voluptatis causa, an Deorū hominumq; auctore Sergio Gaiba, turbaturi estis: &c. Athenæus tamen li. v. extremo triumphales epulas in Herculis fano dicit exstrui solitas fuisse.

His epulis Senatus, Magistratusque omnes intererant, præter Consules; qui vocabantur quidem, sed ijdem mox rogabantur, ne venirent; videlicet ne quis eo die quo ille triumpharet, maioris in eodem conuiuio esset imperij, ut Valerius & Plutarchus tradidere. *Valer. li. 2. cap. 3. Plutarch.* Pars tamen cœnæ domum ad consules mittebatur, ut scribit Acron ad epist. v. li. Horatij. *Plutarch.*

In eo conuiuio, narrat Crinitus lib. xxiv. q. Rom. cap. v. affuisse triumphanti ministrum, qui subinde diceret, Magis seruo tuo pareo, quam tibi: quo veluti probro admonitus se ipsem atque hominum condicionem æquo animo æstimaret.

Athenæus libr. iv. capit. xv. ex Possidonio dicit conuiuium, illud fuisse instructum apparatu Herculeo. *διονοχίται δὲ μὴ γὰρ εἰνόσιον ἐν ταῖς ἐπέαις, ἀγροὶ μεγάλοι καὶ πνεῖσά ἐρδὰ χροῖα, καὶ τὸ προφάτιον κεδίη, ἀδέντιον ὀσθή σαύλα:* quæ sic vertit Natalis; Potio, mullum administratur; cibi vero, magis panes, carnesque fumose elixæ, & nuper iugulararum victimarum carnes assatæ multæ. Plinius li. ix. cap. lv. refert C. Hærrum cœnis triumphalibus Cæsaris Dictatoris, sex millia numero murænarum mutuo appendisse. Idem Plinius

Hh 4

li. xxx.

li. xxx. c. vii. scribit in eius canne vnguenta, quibus accubitari vgebantur, Minium religionis causa addi solitum.

Post eam autem triumphans ad vespertibijs praecinens, omni que multitudine prosequente domum se priuatus recipiebat, vt Zonaras, & Plutarchus in quaestionibus scribunt. Militibus vero triumphum profectus; mulsum dabatur, vt significat Plautus Bacchid. scen. Atridae. Atque haec de Triumpho terrestri, eiusque ritu pompaque omni.

De Triumpho Nauali. CAP. XII.

VT autem terrestris triumphus ijs qui pedestri pugna hostem vicissent, decretus est; ita qui naualem victoriam reportassent, nauali triumpho sunt ornati. Primus omnium Romanorum Imperatorum C. Duilius Cos. cum Poenis classe deuicisset, naualis victoriae triumphum duxit anno CDXCIII. Kal. intercalarijs. Naualis porro triumphus non ideo est appellatus, quod cum qui agerent in urbem nauibus inueherentur; sed quod ex nauali, vt dixi, victoria referretur. Nam Valerius lib. 8. cap. iv. vbi de C. Atilio loquitur, quem naualem de Poenis triumphum egisse tabule Capitolinae docent; Illi, inquit, rustico opere attrita manus salutem publicam stabiliuerunt, ingentes hostium copias pessum dederunt; quae modo arantium bouum iugum reuerant, triumphalis currus habenas retinuerunt, nec fuit ijs rubor, eburneo scipione deposito, agrestem stiuam aratri repetere, &c.

Quae

Qua cum dicit, eos qui triumpho nauali ornabantur, non nauis, sed curru vectos urbem inisse ostendit: vt interim raeam, scriptorum neminem in exponendo nauali Triumpho, nauium omnino mentionem vllam fecisse.

Nauales igitur triumphum eadem pompa, quam in terrestri triumpho proxime exposuimus, celebrati sunt: nisi quod in his interdum triremes etiam nauesque hostium, ac reliquus belli naualis apparatus traduceretur, quem admodum de Luculli triumpho scribit Plutarchus, qui victis nauali bello ducibus Mithridatis, in triumpho inter ceteram praedam, naues longas rostratas centum & decem transtulit. Lilius lib. xxxviii. Lucio, inquit, Aemilio Regillo, qui classe Praefectum Antiochi Regis deuicerat, extra urbem in aede Apollinis cum Senatus datus esset, auditis rebus gestis eius, quantis cum classibus hostium dimicasset, quod inde naues expulisset, aut egisset, magno consensu Patrum triumphus naualis est decretus, triumphauit Kal. Februar. in eo triumpho, vnde quinquaginta coronae aureae translatae sunt; pecunia nequaquam tanta pro specie regij triumphum. Haec Lilius.

De Priuilegijs triumphantium.

CAP. XIII.

ET si triumphum dies ducibus victoribus pompae & imperij finem faciebat, non tamen eo vno die ipsorum honos & gloria terminabatur. Primum enim datum est decreto Senatibus ijs qui triumphassent, vt cum eorum corpora

Hh 5 extra

extra urbem cremata essent, in urbem ossa & cineres referrentur, huiusque mandarentur: cum ceterorum corpora eo loco ubi cremata essent, condi leges XII. tabul. iuberent, quem admodum ex Pyrrhone Liparæo tradit in Roman. quæstionibus Plutarchus. Eorumque funera vestibus auro intextis apparabantur, ut ea quasi nota triumphalium virorum funera distinguerentur à cæteris, ut est auctor Polybius lib. vi.

Deinde statua ijs habitu triumphali ponebantur, ut significat Plinius lib. xxxiv. ca. v. Hinc Livius lib. viii. Additus triumpho honos, ut statua equestris eis, rara illa ætate res, in foro ponerentur. Et libro ix. Marcus de Hænicis triumphans in urbem redijt: statuaque in foro equestris decreta est. Tacitus lib. iv. Annal. Priores duces sibi impetrando triumphalium insigni, sufficere res suas crediderant, hostem omittebant: iamque tres laureate in urbe statua, & adhuc raptabat Africanæ ornamenta, & illustris statua honorem, & quidquid pro triumpho datus decerni in Senatu iubeat.

Illud fortasse etiam lege datum triumphanti, ut laurea corona in spectaculis vel posset. In hanc coniecturam Plinius & Valerius nos deducere videntur, qui C. Papirium Mafonem tradunt, cum triumpho à Senatu non impetrato, in Albano monte triumphasset, myrtea corona, pro laurea in spectaculis usum.

Ser-

Seruius ad illum Virgilij versum ex li. xi. Et Sellam regni, &c.

Scribit viros triumphales curru solitos in curiam vehi; unde Sella curuli nomen. Verum id non tam proprium videtur fuisse eorum qui triumphassent, quam commune omnium qui curules magistratus gessissent, ut ex Bassi sententia tradit Gellius lib. 3. cap. 18.

Præter hos autem honores qui videtur fuisse ordinarij, alios alijs extra ordinem delatos fuisse significat Liv. lib. 2. Dictator triumphans urbem inuehitur: super solitos honores, locus in circo ipsi, posterisque ad spectaculum datus, Sella in eo loco curulis posita, &c. C. autem Duillio, qui primus navalem triumphum duxit, perpetuus honos habitus est, ut reuerenti à cosua tubicines canerent, & funale præferretur. Multa etiam extra ordinem Pompeio & Casari concessa narrat Dio lib. xxxvii. & xl. iii.

Atque hæc quidem de maiore triumpho, siue terrestri, siue navali dicta sint: reliquum est, ut de minore triumpho, id est, de Ouatio- ne dicamus.

De Ouationis nomine, quibusq; de causis ea concederetur.

CAP. XIV.

Ouatio, quam minorem triumphum fuisse diximus, ab eo clamore, ut Festus ait, nomen inuenit, quem redeuntes à pugna victores milites edebant. O littera geminata: li. 5. *At- riquit.*

Romani

Romani *tragicus* graecam vocem qua clamorem significat, Ouationis nomine voluerint interpretari. At vero Plutarchus in Marcello, & Seruius ad lib. i. v. Aeneid. hanc opinionem refellunt, & ab oue Ouationis nomen ductum putant; quam, qui hoc genere triumphi ornabantur, sacrificabant; quemadmodum qui maiorem triumphum agebat, taurum in Capitolium veniens immolabat.

Primus omnium Postumius Tubertus Cos. iterum, de Sabinis ouans urbem est ingressus anno CCL. tertio Non. April. vt in fastis Capitolinis habetur: retentusque mos est, vt quemadmodum maiora triumphus ob insignem victoriam, sic Ouatio ob leuem concederetur.

L. ca. 6. Festus u. malis conu.

Qui enim, auctore Gellio, bellum aut non rite indictum, aut non cum iustis hostibus; aut cum humilibus & non idoneis, vt seruis piratisque gessisset; aut deditione repete facta, incruenta victoria; negotium consecisset; aut, quod addit in Marcello Plutarchus, gratia & verbis rem translegisset; aut denique aliqua causa ex ijs, qua ad triumphum postulari diximus, defuisset, vt Linius passim tradit; verbi causa, cum alienis auspicijs, aut in aliena Prouincia, aut sine magistratu rem gessisset; aut multos de suis amisisset; aut exercitum non deportasset; ei Senatus iudicio, iussu populi Ouatio decernebatur: de cuius

pompa nobis deinceps dicendum est.

De

De Ouationis pompa, qua in re à Triumpho differret.

CAP. XV.

DVces igitur ijs honoribus, quos supra exposuimus, absentes ornati, cum ad urbem venissent, commemoratisque in Senatu rebus à se gestis, si triumphum non impetrassent, ex S. C. ouantes urbem inibant; lege similiter de imperio lata in eum diem, quo ducerent ouationem. Linius lib. xxvi. Marcellus ex Sicilia Prouincia cum ad urbem venisset, à C. Calpurnio Praet. Senatus ei ad eum Bellone datus est: ibi cum de rebus ab se gestis differuisset, medium visum, vt ouas urbem iniret: Tribuni pl. ex auctoritate Senatus ad populum tulere, vt M. Marcello, quo die urbem ouans iniret, imperium esset.

Ingredebantur autem urbem pompa triumpho simillima, spolijs armisque hostium, simulacris oppidorum, ceteraque auri, argenti, æris, eborisque prædæ; coronisque ciuitatum prælatis. Victimæ tamen ad sacrificium non boues, sed oues traducebantur, Plutarcho & Seruio auctoribus, qui etiam inde Ouationi nomen inditum volunt. Linius de eadem Marcelli ouatione. Ouans multam præ se prædam in urbem intulit cum simulacro capturum Siracusarum. Catapultæ, balistæque & alia omnia instrumeta belli lata; & pacis diurnæ, regieque opulentie ornamenta argenti erisque fabricata vasa, & alia supellex, pretiosaque vestes, & multa nobilia signa, quibus

bus inter primas Græciæ vrbes Siracusa
nata fuerant: Punica quoque victoriz
gnum octo traducti elephanti. Et lib. xxx
M. Fulvius Nobilior ouans urbem est ingre-
sus: argenti bigati præ se tulit centum trig-
ta millia: & extra numerum xii. millia pon-
do argenti: auri pondo cccxxvii. Et li. xxxvii.
Medius honos Manlio habitus, vt ouans ur-
bem iniret: tulit coronas aureas Lii. auri præ-
terea pondo 132. argenti 16. millia & 300.

Ipsæ verò Imperator non picta auro toga
sed prætexta, communi ceterorum Magistra-
tum cultu ornatus, calcaturusque vrbe pedi-
bus ingrediebatur, si Dionysio, Plutarcho, &
Maffurio credimus: Seruius enim ouantes e-
quo singulari vestos scribit, quod idem signi-
ficat Dio, qui ouantem ingredi, equo vehi se-
let interpretari. Gellius id etiam apud ipsos
veteres scriptores controuersum fuisse dicit.

Sceptro siue Scipione eburneo caruerunt
auctore Dionysio. Capite autem coronam
ex myrro gestasse potius, quam, vt ait Diony-
sius, ex lauro, Plinio, Plutarcho, Gellio, Fe-
stoque assentior. Myrtus enim cum sacra
Veneri haberetur, quæ Dea à vi belloque ma-
xime abhorret, atrissima visa est ouationi-
bus non Martius, sed quasi Venerens quidam
triumphus esset. M. tamen Licinius Crassus
cum Propræt. de fugitiuis & Sparraco ouans
ingrederetur, anno DCLxxxii. myrteam as-
persus coronam, Senatus consultum faci-
endum curauit, vt lauro non myrto corona-

retur.

retur, vt Plinius & Gellius tradunt. Vnde
illud Ciceronis in Pisoniana. Crasse pudet
me tui: quid est quod confecto formidoloso-
simo bello, coronam illam lauream tibi tan-
topere decerni volueris à Senatu?

Ipsam Imperatorem non tubicines, vt in
triumpho, sed tibicines cingebant, vt scribit
Plut. admirum quia tibia similiter atq; myr-
tus, pacis quoddam esset in signe.

Militres deinceps sequebatur, vt Dionysius
& Plutarchus narrant, clamoribus incondi-
tisque carminibus victoriam celebrantes;
vnde Ouationis nomen ortum nonnulli pu-
tant. Liuius lib. iv. Cum ex S. C. urbem ouans
introiret, aliter in conditi versus militari
licentia iactati, &c. Maffurius tamen ouan-
tes ingressos dicit sequentibus eos non mili-
tibus, sed vniuerso Senatu: atque apud Liui-
um etiam aliquot sine militibus urbem inisse
legimus, vt T. Verurium Geminum, & C.
Claudium Neronem: quod tum demum veri-
simile est accidisse, cum exercitus ex Pro-
vincia non esset deportatus, vt de Nerone di-
serte narrat idem Liuius. Porro milites olea
coronati videntur incessisse: sic enim scribit
Plinius l. 15. c. 14. Oleæ honorem Romana ma-
iestas magnum præbuit, turmas equitum Idi-
bus Iulij ex ea coronando, item minoribus
triumphis ouantes. Et Festus. Oleagina coro-
na ministri triumphantium utebantur, quod
Minerva Dea belli esse dicebatur. Et Gellius.
Oleagina corona vti solent, qui in prælio
non fuerunt, sed triumphum procurant.

Cum

l. 3. c. 28

Cum hac igitur pompa Imperator à Senatu uniuerso, quemadmodum Massurio placet: ut autem scribit Seruius à plebe vel equitibus in Capitolium deductus, quem ut diximus immolabat pro tauro: aliaque ex more triumphantium peragebat.

De triumpho in monte Albano.

CAP. XVI.

Expositis ijs triumphis qui in vrbe Senatus decreto populi iussu celebrarentur: reliquum est ut de eo triumpho differamus: qui sine publica auctoritate extra urbem in monte Albano (qui mons non procul aberat ab vrbe) aliquoties ductus est. Hunc triumphandi morem primus C. Papius Maseo dicitur usurpasse, qui cum bene gesta repub. aduersus Corfos, triumphum Romæ à Senatu non impetrasset: in monte Albano triumphandi, & ipse initium fecit, & ceteris postea exemplum præbuit, anno DXXII. tertio Non. Mart. ut fasti Capitolini docent. Quare pro laurea corona, quam qui Romæ triumphassent, gestabant; ipse cum alicui spectaculo interesset, myrtea usus est, quemadmodum cum Valerio Plinius tradit. Festus tamen Papyrii myrtea corona usum ait, quod Sardos in campis myrteis superasset.

Hic triumphus longe fuit ceteris inhonoratior; nam neque ex ærario sumptus erogabatur, neque in luce oculisque ciuium celebrabatur: ceterum ea omnia præferebantur, quæ in alijs triumphis prælata diximus. *Liuius lib.*

lib. xxvi. Marcellus pridie quam urbem intraret, in monte Albano triumphauit. Et *lib. xxxiii. Q.* Minucius, tentata tantum relatione, cum aduersum omnem Senatum videret, in monte Albano, se triumphaturum, & iure imperij consularis, & multorum clarorum virorum exemplo dixit. is triumphus, ut loco & fama rerum gestarum, & quod sumptum non erogatum ex ærario omnes sciebant, inhonoratior fuit; ita signis carpentisque, & spolijs ferme æquabat: pecuniæ etiam prope par summa fuit, æris translata CCLIV millia, argenti bigati LIII millia, & CC militibus, centurionibusque & equitibus, item in singulos datum, quod dederat Collega. Et *lib. xliii. C.* Cicereio Prætoris prioris anni ad eundem Bellonæ Senatus datus est. is expositis quas in Corsica res gessisset, postulatoque frustra triumpho: in monte Albano, quod iam in morem venerat, ut sine publica auctoritate fieret, triumphauit.

De triumphis intermissis, & triumphalibus ornamentis institutis.

CAP. XVII.

Triumphus & Quationis honos, dum stetit Resp. Romæ fuit frequentissimus: atque ab vrbe condita ad Vespasianum Titumque Imp. annis DCCC. numeratur, Oroasio auctore, triumphis CCCXX. quibus uniuersus terrarum orbis in Romanorum venit potestatem. Ex eo tempore languescente Romanorum virtute, Romaniq; imperij sede Bizantijs translata, pau-

484 DE RE MILITARI

ta, paulatim cum victoriarum gloria, triumphandi mos esset obsoleuit.

Post Vespasianum tamen Titumq; triginta aut non multo secus triumphi numerantur, vsque ad Iustinianum Imper. quo Imperator Belisarius vltimus Romanorum Ducum de Vandalis & Gilimere Rege triumphauit anno v. c. et cccxxvi. vt refert Procop. li. v.

cap. 38.

Pro triumphi honore ab Augusto, (sub quo tamen Duces circiter triginta triumphasse Suetonius narrat) ornamenta triumphalia sunt instituta. Cuius exemplū reliqui Imperatores secuti, triumphandi ius sibi reseruauit, ducibus triumphi loco quem in libera ciuitate meruissent, triumphalia ornamenta concedebant. Ea autem videntur fuisse supplicatio, Imperatoris appellatio, vestis & coronā triumphalis, ceteraque triumphantium insignia: curru tamen per urbem non vehebatur, neque legitimam triumphorū pompam ducebant.

lib. 54.

Primus triumphalibus ornamentis M. Vipsianus Agrippa honoratus est, vt ait Dio, Cn. Cornelio Létulo, M. Licinio Crasso Coss. anno dccxxxix. Is enim cum Bosporanos vicisset, atque ob eam Rom. supplicationes ac triumphus ei Romę decretus esset, reliqua quidem ornamenta suscepit, triumphum tamen non egit, quia de rebus gestis nihil ad Senatum scripserat; quo exemplo reliqui deinceps Duces, neque publice literas miserunt, neque triumphum impetrarunt: ac propterea nemini alij pari dignitate triumphus in postea

ROMANOR. LIB. VII. 485

posterum, sed triumphalia tantū ornamenta decreta sunt. Suetonius tamen Tiberium hoc *in vita* honore primum affectum auctor est: quod *cap. 9.* quidem videtur accidisse M. Messala P. Sulpicio Coss. anno v. c. dccxli. Hinc Velleius libro posteriore. Decreta, inquit, M. Vinicio, cum speciosissima inscriptione operum ornamenta triumphalia. Et Tacitus in vita Agricolę, Igitur & triumphalia ornamenta, & illustris statuę honorem, & quidquid pro triumpho datur, decerni in Senatu iubet.

De relictis ad ararium rationibus.

C A P. XVIII.

Postridie quam Dux triumpharat, aut orationem duxerat (quod item commune fuit omnibus, qui ex prouincia Romę decederēt) postridie igitur, vel alio die Dux imperio deposito, dataq; à Magistratu aliquo concione priuatus (nisi si in Magistratu triumphasset) recip. administratę rationē populo reddebat, prædamq; hostium cum rationibus in arariū inferebat. Asconius ad librum J. Verrinarum. Hęc fuit, inquit, veterum diligentia, vt quod quisq; de subiugata Prouincia per triūphum apportauisset, per scriptum in tabulis in arario reponendis conseruaretur. Hinc Plinius libr. xxxvi. cap. ii. citat acta triumphorum Pompeij. Bo Liius libr. xlv. in oratione Seruiliij pro L. Paulo: Sergius inquit, Galba, si in L. Paulo accusando tirocinium ponere, & documentum eloquentię dare

voluit, non triumphum impedire debuit: sed cum postero die quam triumphatum est, priuatum eum visurus esset; nomen deferret, legibus interrogaret. Et ibidem de eodem L. Paulo: Paucis post triumphum diebus, data à M. Antonio Tribun. pleb. concione, cum de suis rebus gestis, more ceterorum Imperatorum, disseuisset, &c. Dionysius lib. viii. Sp. Calpurnius Cos. altero post triumphum die, concione aduocata, pro tribunali, vt mos est ijs qui triumpharunt, rationem rerum à se gestarum reddidit.

In ius ante legem Iuliam liberior fuit referendi ratio; lege autem Iulia, quam Iulius Caesar in consulatu tulit, cautum est, vt Imperatores antequam de Prouincia decederent, rationes per scriptas in Prouincia apud duas ciuitates relinquerent; easque statim atque urbem inissent, ad ærarium ijsdem verbis deferrent. Itaque Cicero sic facit Pisonem cum Cesare colloquentem; Rationes ad ærarium retuli continuo, sicut lex iubebat; neque alia vlla in re legi tuæ parui. Et lib. v. epist. xx. ad Rufum Questorem suum; exitimes velim, inquit, si rationum referendarum ius vetus & mos antiquus maneret, me relatum rationes, nisi tecum pro cõiunctione nostræ necessitudinis contulisses cõfecissemque, non fuisse: quod igitur fecissem ad urbem, si consuetudo pristina maneret, id, quando lege Iulia relinquere rationes in Prouincia necesse erat, easdemque totidem verbis referre ad ærarium, feci in Prouincia. Et mox. Illud quidè

certe factum est quod lex iubebat, vt apud duas ciuitates Laodiceniensem & Apameniensem quæ nobis maxime videbantur, quoniam ita necesse erat, rationes cõfectas & consolutas deponeremus.

Relatarum rationum exemplum aliquod exstat apud Ciceronem li. iii. in Verrem, licet in ijs ipse breuitatem reprehēdat. Videamus, inquit, rationes quomodo retulerit; Accepi vicies ducenta triginta quinque millia, quadringentos xvii nummos. Dedi stipendio, frumēto, Legatis, Proquestoribus, cohorti prætorix HS. mille sexcenta triginta quinque millia CD xvii nummos. Reliqui Arimini HS. sexcenta millia, &c.

Sic igitur rationes retulit Verres, nimis breuiter & obscure: longe autem melius retulit P. Seruilius, quem ibidem laudat Cicero; P. Seruilius, inquit, quæ signa atque ornamenta ex vrbe hostium & virtute capta belli lege atque Imperatorio iure sustulit, ea populo Rom. adportauit; per triumphū vexit, in tabulas publicas ad ærarium per scribendam curauit. Cognoscite ex publicis litteris hominis amplissimi diligētiam, non solum numerum signorum, sed etiam vniuscuiusque magnitudinem, figuram, statum litteris describi vides, &c.

Cum rationibus Duces vna etiam eorum nomina ad ærarium deferbant, quorum strenua fidelique opera in bello vfi essent: qui deferri in beneficijs ad ærariū dicebantur, quod eorum virtus ac fides Reip. profuisset. Id lex

488 DE RE MILITARI

Iulia diebus triginta postquam rationes relatae essent, fieri iubebat. Cicero eadem ad Rufum epistola. Quod scribis de beneficijs, scito à me & tribunos militares, & Praefectos, & contubernales duntaxat meos delatos esse: in quo quidem ratio me fefellit; liberum enim mihi tempus ad eos deferendos existimabam dari, postea certior factus sum, triginta diebus referri necesse esse, quibus rationes retulisset, &c. Id etiam more maiorum videtur obseruatum fuisse, vt nemo nisi ciuis Romanus in beneficijs ad ararium deferretur: quare Cicero hoc argumento probat Archiam esse Romanum, quod à Lucullo Praetore & Cons. esset in beneficijs ad ararium delatus.

Sed vt ad rationes relatas reuertamur: Aurum quidem, argentum, aes, tum factum, tum infectum, signatumque, quod in triumpho translatum fuerat; in ararium populi Rom. inferebatur: spolia verò & arma hostium, ceteraque praeda, pars populi erat, & in publicis armamentarijs condebatur: pars vendebatur, pecuniaque militibus pro victoriae magnitudine & Imperatorum liberalitate distribuebatur: pars Imperatori cedebat, vt ea suo arbitratu vteretur. Itaque Cicero id tanquam iniquum in Rulli lege reprehendit, quod aurum argentum ex praeda, ex manubijs, ex auro coronario ad quoscumque peruenisset, neque relatum esset in publicum, neque in monumento consumptum id apud decem viros profiteri, & ad eos referre iuberet.

ROMANORVM LIB. VII. 489

beret. Contra verò Liius libro trigesimo-septimo diem dictam à Tribunis plebis M. Acilio Glabrioni scribit, quod pecuniae rebus praedaeque aliquantum capte in Aniochi castris, neque in triumpho tulisset, neque in ararium detulisset.

Idem Liius libr. XLV. HS. ducenties ex ea praeda redactum esse auctor est Antias, propter aurum, argentumque, quod in ararium delatum. Et lib. x. Data ex praeda militibus octogeni bini, sagaque & tunicae, premia illa tempestate militiae, haud quaquam spernenda. Ibidem omne aes argumentumque in ararium conditum, militibus nihil datum ex praeda est.

Pars illa quae Imperatori cessisset ex praeda, Manubiae dici consuevit. Aconius ad lib. Primum Verr. Manubiae, inquit, sunt praeda Imperatoris proportione de hostibus capta, &c. Hac ille parte praedae vel domum suam ornabat, vel diuendita opus aliquod publicum exstruebat, vt scribit Zonaras. Liius libro trigesimo octauo. Ambraciam captam signaque quae ablata criminantur, & cetera spolia eius vbis ante curram laurus & fixurus in postibus suis. Et libro xxxiii. L. Stertinius ex vltiore Hispania quinquaginta millia pondo argenti in ararium tulit, & de manubijs duos fornices fecit, & his fornices signa aurata imposuit. Augustus, referente Dione libro quinquagesimo quarto, iussit eos qui triumpharent, aliquod

Nonim.
Gellium.

opus publicum ex manubijs conficere obre-
rum gestarū memoriam. Itaque & inscrip-
tionem siue titulum suarum victoriarum adde-
bant. Liu. l. vi. T. Quinctius semel acie victori-
binis castris hostiū, nouem oppidis vi captis
Preneſte in deditionem accepto, Romā reuer-
tit; triumphansq; signum Preneſte deuectum
Iouis Imp. in Capitolium tulit; dedicatūque
est inter sellam Iouis & Mineræ: tabulaque
sub eo fixa monumentū rerum gestarum, his-
ferme incisa litteris fuit; Iuppiter atq; Diu-
omnes hoc dederūt, vt T. Quinctius Dictator

*Liu. l. 40
o. li. 41.
alias in-
scriptioes
refert.*

erat, Dictatura se abdicauit. Plinius lib. vii.
cap. xxvi. de Pompeio. Hos ergo honores vr-
bi tribuit in delubro Mineræ, quod ex ma-
nubijs dicabat. Cn. Pompeius Magnus Imp.
bello xxx annorum cōfecto, fulis, fugatis, oc-
cisis, in deditionem acceptis hominum vicies
semel centenis LXXXIII millibus, depressis, aut
captis nauibus DCCCLVI. oppidis, castellis,
M. DXXXVII. in fidem receptis; terris à Mæo-
tis lacu ad rubrum mare subactis, votum me-
rito Mineræ. Hæc Plinius.

Iisdem quoq; spolijs hostium templa alia-
que loca publica ornari solebant. Liu. lib. ix.
Dictator ex S. C. triūphauit; cuius triumpho
longe maximā speciem captiua arma prabu-
ere; tantum magnificentiæ visum in ijs, vt au-
rata scuta dominis argentariorum ad forum
ornandū diuiderentur. Et li. x. extremo. Aedē
Quirini Dictatore patre vocam, filius Cons-
dedicauit, exornauitq; hostiū spolijs, quorum
tanta

tanta multitudo fuit, vt nō templum tantum
forumque his ornaretur, sed socijs etiam co-
lonisque finitimis ad templorum locorumq;
publicorum ornatum diuiderentur. Hinc Li-
uius libr. xxii. Vetera hostiū spolia deera-
hunt templis porticibusque.

Captiui autem reliqui, aut statim interfi-
ciebantur, aut in custodiam tradebantur, aut
vendebantur. Liuius enim lib. xxvi. Sic facit
Vibium loquentem. Neque vincus per vr-
bem Romam Triumphum spectaculum trahar,
vt deinde in carcere aut ad palum deligatus,
lacerato virgis tergo, cervicem securi Ro-
manæ subijciam. Idem Liuius Syphacem post
triumphum Tibure obijſſe narrat. Plutarchus in Mario
etiam Jugurtham fame post aliquot dies in
carcere necatum ait. Quod autem vendi etiā
consueverint, ostendit Liuius libro vii. Pra-
da omnis militi data, extra prædam quatuor
millia deditorum habita; eos vindictos consul-
ante curram triumphans egit; venditis dein-
de, magnam pecuniam in ærarium redegit.

De Aerario. CAP. XIX.

Aerarium quo illa omnia illata esse dixi-
mus, in æde Saturni fuit, à P. Valerio Po-
plicola Cos. institutum. Qui quidem ea re, vt
Plutarchus & Macrobius scribunt, vel loci i-
phus opportunitatem munitionemq; vel et-
iam superstitionem veterum secutus videri
posuit; vt eum potissimum Deum pecuniæ pu-
blicæ custodem præficeret, qui siuētibus &
agriculturæ (ex quibus rebus maxime pecu-
nia con-

492 DE RE MILITARI

nia conficitur) præesse; quoque regnante nulus auaritiæ furtisq; locus fuisse crederetur. In eo templo (quantum quidem ad rem præsentem facit; nam postea immutata ratio est; militari ac Principis ærarij instituto) in eo igitur templo, æraria siue cellæ tres fuere, in quibus singulis seorsum thesauri publici in certos vsus erogandi asseruabantur: vt pro genere pecuniæ ac tempore quo pecunia ex ijs promebatur, ipsa quoque loca essent distincta.

Vnum igitur ærarium in Opis cella fuit, & ex annuis tributis, vestigalibus, prædaq; bellis collecta constabat: vnde pecunia poscentibus Reipubl. rationibus quotidie efferebatur. Hinc Cicero r. Philip. Pecunia vtinam ad Opis maneret, &cæt. Quod ærarium assiduissimum ordinarijs, tum extraordinarijs impensis exhaustum, & ad summam angustias redactum sæpe queritur Cicero.

Alterum fuit ærarium; in quo pecunia custodiebatur que in vsu Gallici belli erogaretur: quam attingi nisi Gallicum bellum vrgeret, execrationibus publicis vetitum fuit. Cæsar tamen victor omnem ex eo pecuniam quasi Rempub. ipse Gallici belli metu liberasset, ad se transtulit, vt apud Appianum li. 2. scriptum est. Hoc ærarium videtur esse iam inde ab eo tempore institutum, cum urbem Romam Galli captâ incenderunt: tunc enim probabile est decretum esse, vt aurum illud deponeretur, si nouus aliquis tumultus Gallicus exoriretur: ac quidquid ex victorijs se-

cundo

ROMANOR. LIB. VII. 493

cundo & tertio bello Punico ex Asia, Macedonia, vt alias omittam, partum est, eodem postea conditum ex eo apparet, quod ærarij illud, quo per vim ingressus est Cæsar, id fuisse, quo aurum & argentum ex præda Punica & Macedonica alijsq; bellis congestum est, docet Lucanus.

tum conditus imo

*Fruitur templo multis intactus ab annis
Romani census populi, quem Punica bella,
Quem dederat Perses, quæ victi præda Philippi.*

Accedit quod exiguam plane auri vim fuisse que præcis illis temporibus, nondum prolatis Imperij finibus, deposita est, admodum verisimile videtur: cuius tantulæ pecuniæ causa, nunquam certe fores ærarij sibi Cæsar effringendas putasset: à quo tamen ablata laterum aureorum xxvi millia, & in numerato pondo ccc. Plinius tradit lib. xxii. cap. iii.

Florus tamē non Gallicanum, sed Sanctius ærarium à Cæsare effractum scribit libro iv. Hoc enim tertium fuit ærarium, ex auro vicefimario de manumissorum vicefima, vt ego quidē existimo, lege Manliæ collecto, quem admodum significat Lilius li. vii. Ab altero, inquit, consule nihil memorabile gestum, nisi quod legem nouo exemplo ad Sutrium in castris tributim de vicefima eorum qui manmitterentur tulit, &c. Hoc ærarium quia aperiri nisi extremis Reipublicæ casibus non licebat, ideo Sanctius est appellatum. Idem Lilius libro xxvii. Aurum vicefimarium, quod

494 DE RE MILITARI
quod in Sanctiore arario ad ultimos casus
seruaretur, promi placuit. De hoc arario me-
minit etiam Cæsar libr. i. bell. ciuil. Lentulus
Cos. aperto Sanctiore arario ex vrbe profu-
git. Et Cicero l. vii. epist. xx. ad Atticum. Con-
sules vt Romam venirent, pecuniam de san-
ctiore arario auferrent. Atque hæc quidem
de Aerario satis.

De Trophæis. CAP. XX.

NE autem victoriæ gloria vlla temporis
venustate obscuraretur, licebat Imperato-
ribus eo in loco vbi hostes profligarant, Tro-
phæa constituere, quæ bellicæ laudis victo-
riæque insignia & monumenta essent ad me-
moriæ nominis sempiternam. ex quo M. Ci-
cero in Pisonem. Trophæa, inquit, bellicæ lau-
dis victoriæq; omnes gentes insignia & mo-
numenta esse voluerunt.

Atque hinc Trophæa quasi Tropæa dicta
videntur, ab hostium nimirum fuga, quam
Græci τροφή vocant, vt Varro & alij tradi-
dere. Seruius explicans illud Virgilij ex li. xi.
non exstuias pulsæne Trophæum

Trophæa posita scribit, cum non plena de
hostibus victoria esset reportata plene enim
victoriæ non trophæum sed triumphum de-
cretum, quod idem Seruius vt solet imitatus
scribit Isidorus lib. xviii. Etym. cap. 2. Verum
id ego vt facile de quibusdam crediderim, ita
de omnibus vnuerse negauerim. nam Ma-
rio, Pompeio, Cæsarique exdem victoriæ &
Trophæa pepererunt, & triumphos.

Trophæa

ROMANOR. LIB. VII. 495
Trophæa Marti sacra fuisse videtur signifi-
care Virgilius lib. xi. cum ait

Tibi magne Trophæum

Belliposens.

Plurachus tamen Ioui dicata esse testatur: *Parall. 3.*
vnde ipse Iuppiter, Dionysio & Eustathio au- *Dionys. l.*
ctoribus, τροφῆος & τροφαιοφῶρος dictus est. *2. Eust.*
Plinius Neptuno etiam erecta narrat lib. vi. *Iliad. X.*
cap. xxviii.

Initio Trophæa ex arborum ramis fiebant:
Primumque Trophæum ex olea confectum
tradit ex Dionysio in Artibus Cælius Rhodi-
ginus lib. vii. cap. xix. Postea etiam ex ære la-
pidibusque trophæa fabricari cœpta sunt, Sue-
tonius in Caligula ca. xlv. Truncatis, inquit,
arboribus, & in modum trophæorum ador-
natis, &c. Trophæa enim ita componebantur,
vt hominis eiusque cruci suffixi speciem re-
ferrent, vt ait Tertullianus in Apologético
ca. xvi. Sed & victorias, inquit, adoratis, cum
in Trophæis cruces intestina sint Trophæo-
rum. Et Minucius, in Octauio. Trophæa vestra
victoriæ non tantum simplicis crucis faciêm,
Verum etiam affixi hominis imitantur.

In his Trophæis hostium arma affigeban-
bantur, inciso gentium victarum titulo, vt ait
Seruius ad illud Virg.

Indutoq; iubet truncos hostilibus armis

Ipso ferre duces, inimicq; nomina figi.

Varro in Bimarco, vt citat Nonius, Spolia
capta stipitibus affixa, Trophæa vocantur. Ta-
citus lib. 2. Annal. Miles in loco praelij Tibe-
rium

Inter-
pret Ari-
stophanis
Pinto.
Eustath.
Iliad. ex
tremo.

rium Imperatorem salutavit, struxitque trophæorum arma, scriptis victarū gentium nominib. impositis.

Arma autem quæ in trophæis affigebantur eligi solebant fracta & cruenta: quare in Leonida Græco Epigrammate, Mars detestatur clypeos nitentes, & galeas integras: atque in mare se spolia cruenta. Hinc Iuuenalis Sat.

*Bellorum exsuvia, truncis affixa Trophæis
Lorica, & fracta de caside buccula pendens,
Et cartum remone iugum, victaq. tremis
Aplustre, & summo tristis captivus in arcu:
Humanis maiora bonis creduntur, &c.*

Tale etiam trophæum describitur à Virgilio
*Ingentem quercuvi decisis vndiq. ramis
Constituit tumulo, fulgentiaq. induit arma
Moxenti duci exsuuias, tibi magne Trophæum
Bellipotens. aptat rotantes sanguine cristas
Telaq. trunca viri, & bis sex thoraca petutum
Per fossamq. loci, clypeumq. ex ære sinistra
Subligat, atq. ense collo suspendit eburnum.*

Posterioribus autē sæculis, loco trophæorum, ipsa hostium arma & spolia in lapidibus sculpebantur: & sic videmus Romæ Marij trophæa.

Porro hæc Trophæorum monumenta neque semel constituta euertere, neque vetustate consumpta reficere licuit ut ait Dio lib. xl. Quare Cæsar Pharnace victo, cum Trophæum quod eodē in loco struxerat olim Mithridates, disturbare religione prohiberetur, alterum suæ victoriæ monumentum è regione

lib. 1. An. tholog. 3. non

lib. xi.

C. 37

gione constituit, ut ea ratione saltē Trophæi Mithridatici memoriam obscuraret. Hinc illa apud Senecam suaforia v. Ne fas quidem esse, numquam factum, ut quisquam consecratis virtutis suæ operibus manus afferret: ista Trophæa non sunt Atheniensium, Deorum sunt, &c.

Cur autem hæc ipsa Trophæa semel vetustate collapsa restituere nefas esset, causam reddit Plutarchus in quæstionibus, ut scilicet nova semper facinora Duces animo agitent: cumque Trophæa discordiarum, bellorumque indicia sint, ea tempore inter mortua renouare velle, odij cuiusdam implacabilis esse videbatur. Quare qui Trophæa ex ære, lapidibusque primi constituerunt, ij nequaquam magnam laudem apud Græcos sunt consecuti, quod, quantum in ipsis esset, perpetuam inimicitiarū memoriam esse velent. Id etiam auctore Seruio, obseruatum est, ut Trophæa non nisi in locis excelsis figerentur, ex qua etiam consuetudine in fornibus incisa sunt, Virgilius.

Ingentem puerum decisis vndiq. ramis.

Constituit tumulo.

Sic etiam Pompeius, teste Plinio, in Pyreneis montibus Trophæa constituit.

De spolijs opimis. CAP. XXI.

Consuetudo consecrandi spolia opima ab Cippo Romulo urbis, & Imperij auctore fluxit, eaque opima spolia rite semper habitant, quæ in acie Dux Duci primā detraxisset;

quæst. 37 Diodor. Siculor. 3.

Lin. li. 4. Plutarc. in Romulo & Marcello Festus uo. quorum prima.

quorū adeo rara fortuna fuit, vt intra tot annos tot bella, trina dūtaxat pop. Rom. contingerint. Diſta ſunt autē opima ab opibus, quaſi ampla, & magnifica ſpolia Varrone, & Feſto auctoribus: Plutarcho ab opere rectius videtur nominata; quod ei demum Duci opimorum conſecratio daretur, cuius opera, ac virtute Dux hoſtium in acie caſus eſſet, Ducem porro, vt alias diximus, intelligimus eū, pones quem auſpicia, & imperium fuit, quo qui caruiſſet, ei ſpolia opima conſecrare non licuit. Quare nec Marcus Valerius Coruinus, nec Scipio Aemilianus tribuni militum, nec T. Manlius Torquatus, nec M. Craſſus, hoſtium Ducibus interfectis, armis ſue detractis, quia alienis pugnauerant auſpicijs, opima ſpolia retulerunt, vt Valerius & Dio ſcribunt. Quamquam Varro apud Feſtum, illa etiā ſpolia eſſe putat opima, quae manipularis miles modo de Duce hoſtium reportaſſet.

Valer. li. 3. cap. 2.
Dio l. 51.
Feſtus u. opima.
Linius li. 1.
Dionys. li. 2.
Plutarch. Valerius Florus Solinus 2.

Primus igitur, quemadmodum dixi, Romulus A crone Ceninenſium Rege interfecto, armis ſue exuto, ſpolia opima conſecrandi morem polleris tradidit. Quo autem anno, Romano imperio hoc decus addigum ſit, dubiū controuerſumque eſt: In eam tamen ſententiam deſcendo, vt eodem anno, aut certe non multo poſt quam virgines raptae ſunt, opima ſpolia eſſe parca exiſtitem. Cum enim ob Sabinaſ raptum Cenineſes, ad quos maxime ea pertinebat iniuria, in agrum Romanū Duce Aetione, impetum feciſſent, Romulus cum exercitu ijs obuiam factus, eorum copias ſu-

pias ſudit, Regemq; in proelio obruncatum armis ſpoliauit; inde victore exercitu domum reducto, ſpolia Ducis hoſtium caſi ſuſpenſa, fabricato ad id apte ſerculo, gerens in Capitolium aſcendit: ibique ea ad quercum paſtoribus ſacrum deponens ſimul cum dono, Iouis Feretrii templo fines deſignauit, ac pulcherrimi facinoris exemplum, quod poſteri ſequerentur, oſtendit. Raptas porro Virgines ait Plutarchus xv. kalend. Septemb. Conſualibus meſe quarto, ab vrbe condita (in kalendario tamen Romano conſualia habentur xii. kalend. Septemb.) Ouidius verò, & Seruius Conſualia in meſe Martio reportant, quibus Virgines raptas eſſe dicunt. Alij apud Dionyſium hoc facinus anno primo regni Romuli commiſſum eſſe volunt. Ipſe autem Dionyſius de Cn. Gellij ſententia, quae etiam probabilior videtur, quartum illum annum fuiſſe exiſtimat: neque enim ei ratio ni conſentaneum videtur, Romulum regem ſapientiſſimum, vix tactis vrbis fundamentis, tantam rem aggreſſum eſſe, nec dum confirmatis opibus, omnium vicinarum gentium odia in ſe concitare voluiſſe.

Romulum ſequutus A. Cornelius Coſſus, inter mortuam prope conuetudinem dedicandi ſpolia opima, ſua virtute renouauit. ſecundaque ſpolia de Late Tolumnio Veientium rege, opima reportauit. Et quomuis conſtet inter omnes Coſſum de Tolumnio ſecunda ſpolia opima conſecraſſe, tamen quomodo in magiſtrato, quoue anno id egerit, incertum

Ouid. 3. Faſtor. Seruius ad viii. librum Virgilij. Megus Circenſibus c. 11. lib. 2.

Linius li. 4. Florus li. 1. c. 12.

300 DE RE MILITARI

tum est. Plerique enim ante Lium, Cossum
Tribunum militum opima spolia suspendi-
se tradiderunt; quem magistratum gessit an-
no CCCVI. Mam. Aemilio Mamercino Dic-
tatori primum. Valerius, & Frontinus ab
eo Magistro equitum spolia parta esse di-
cunt: fuit autem magister equitum eidem Ma-
mercino Dictatori tertium anno CCCXXVII.

Valer. li.
2. cap. 3.
Front. li.
2. cap. 8.
Stratag.

lib. 4.

Lilius Consulem cum opima spolia cepisse,
vero similis putat his rationibus adductus.
Primum quia ea spolia sola opima habentur
quae Dux Duci in acie detraherit, nec Dux est
nisi cuius auspicio bellum geritur Tribu-
nus autem, & Magister equitum alienis pu-
gnant auspicijs. deinde quia in thorace lin-
teo se legisse affirmavit Augustus, Cossum ea
spolia Consulem dedicasse. Postremo quod
maximum apud illum est, quia titulus spolijs
inscriptus Consulem ea Cossum dedicasse re-
statur, fuit autem Consul cum T. Quinctio
Penno anno CCCXXV.

Tertia, & ultima spolia opima M. Clau-
dius Marcellus Consul ad Calpidium de Vir-
dumaro Gallorum Inubrium Rege retulit,
anno MXXXI kalend. Martijs.

Hæc porro spolia opima omnia in Iouis
Feretrii templo, quo sua Romulus primum
inulerat, ceteri qui Romuli virtutem, felici-
tatemque secuti sunt rite consecraverunt.
Nam de Cossu restis est Lilius libro quarto.
Longè maximum, inquit, Triumpho specta-
culum fuit Cossus opima spolia Regis inter-
fecti gerens: in eum milites carmina inco-

ndita

ROMANOR. LIB. VII. 301

ndita equantes cum Romulo canere. Spolia in
æde Iouis Feretrii prope Romuli spolia, quæ
opima appellata ea sola tempestate erant,
cum sollempni dedicatione dono fixit. & Va-
lerius. A Romulo proximus Cornelius Cos-
sus eidem Deo spolia consecravit, cum ma-
gister equitum Ducem Fidenarium, in acie
congressus interemisset. & Florus. Spolia de
Larte Tolunio Rege ad Feretrium repor-

li. 3. c. 2.

li. 1. c. 12.

tata.
Marcellum quoque eidem Deo sua spolia
dedicasse docet in vita Plutarchus, ἴστω δὲ,
inquit, πρὸς τὴν παραδόντων εἰς τὸν ναὸν τοῦ
Φερετρίου Διὸς ἀνελθόντων, καὶ δέξασθαι τρίτος ἢ τε-
λευτάτος ἀπὸ τοῦ καὶ ἴστω ἀπὸ τῶν. & Valerius.
In Marcello tantus animi vigor fuit, ut apud
Padum, Gallorum Regem ingenti exercitu
Aspatum, cum paucis ecuribus invaderet,
quem protinus obtruncatum armis exiit, ea-
que Ioui Feretrio dicavit. & Florus. Occiso
Rege Marcellus tercia post Romulum patrem
Feretrio Ioui arma suspendit. & Virgilius
libro sexto.

Adspice vi insignis spolijs Marcellus opimis.

Ingrreditur, victor quæ viros supereminet om-
nes,

Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Sistit eques, sternit Pecos, Gallumque rebel-
lem

Tertiaque arma patri suspendet capta Quiri-
no.

Rk 2

Quirino

Quirino suspensurum dicit arma, hoc est Romuli exemplo spolia opima relaturum, & propè Romuli spolia sua consecraturum. Festus etiam Marcellum Ioui Feretrio spolia opima fixisse restatur.

u. opima.

Quamquam autem hoc ita clara sunt, nullus ut locus dubitationi reliquus esse posse videatur; nonnulli tamen, nescio quibus inducti causis, scripsere non omnia opima spolia Iouis Feretrij templo illata, sed Cossium quidem Marti, Marcellum Iano Quirino Pacis Deo sua spolia consecrassè. Dicunt enim Numæ legem fuisse, quæ præciperet, uti prima spolia capta Ioui Feretrio consecrarentur: secunda Marti: tertia Quirino: præmiumque primis esset asses trecenti, secundis ducenti, tertijs centum. Lex exstat apud Festum, cuius verba licet corruptissima sint, tamen ex Plutarcho, qui legis eiusdem meminit in Marcello, ita doctissimis viris videntur emendari, & suppleri posse. Scaliger se.

Ségonim in An.

Scaliger de Visi- nis ad Festum u. o. pima.

Cuius auspicio, classe procineta, opima spolia capiuntur, Ioui Feretrio bouem cædito. qui cepit, aris ecc. dari oportet.

Secunda spolia in Martis aram in campo. CC. solitaurilia, utz voluerit, cædito.

Tertia spolia Iano Quirino, agnum marem cædito. C. qui cepit, ex are dato.

Cuius auspicio Capta Dis piaculum dato.

ad illum versum

Hæc quidem apud Festum, accedit Seruius qui ad librum sextum Virgilij Cossium Marti, Mar-

Marcellum Quirino, Numæ lege, spolia opima suspendisse scribit. Quæ si vera sunt factis, & inscitia arguamus necesse est scripserit omnes, qui Cossi & Marcelli spolia Ioui Feretrio dicta fuisse disertè narrant: aut certe latendum legem hanc contraria consuetudine, cui vix resisti potest, fuisse abrogam. Quamquam si verba legis attentius consideremus, luce clarius longe alio, quam isti putant, eam spectare videbimus. Neque enim de ijs spolijs opimis lata lex est, quæ diuersis prælijs, & temporibus ex hostium ducibus ritè Romani Imperatores reportarent, qualia Romulus, Cossius, & Marcellus consecrarent: sed de ijs, quæ in eodem prælio, ex varijs hostium ducibus referri forte potuissent, & opima etiam aliquo modo dici.

Tertias arma patri suspendi dicit capta Quirino.

Ut enim, verbi causa, corona castrensis, aut murali legitime quidem donatur is, qui primus in hostium muros, aut castra irruperit; tamen eadem licet, non quam prima honorifica donantur interdum ij qui secundi, aut tertij penetraverint: ita etiam quamuis ea sola legitima spolia opima & essent, & dicerentur, quæ prima Dux Duci detracta in æde Iouis Feretrij consecrasset, tamen qui à Duce proximum (legatum scilicet, aut aliû quemlibet) in eodem prælio obruncasset, armisq; spoliasset, ei Numæ lege, exillimo permissum, ut secunda spolia in Martis templo minore cum præmio, & gloria dedicaret; quod ea etiã spolia aliquo modo de Duce hostium repor-

Lia. li. 2.

304 DE RE MILITARI

in Mar.
scello,

tata, & opima appellari posse viderentur. Tam
men consuetudo, vt ait Plutarchus, obrinuit,
vt ea sola spolia in honore essent, & opima
nominarentur, quæ æris trecentis æstimata
Ioui Feretrio prima ponerentur: secunda ve-
ro, & tertia, quæ Marris & Quirini templis id-
berentur inferri, vt nunquam in honore fue-
runt, ita nec opima appellata sunt. Et sane
alienum videtur æquitate, sapientiaque opti-
mi Regis legem tulisse, in qua plus loci for-
tuna, quàm virtus esset habitura. Ergo Marcelli
spolia minus gloriosa sunt, quam superiora,
non quia ex leniore hoste, aut minore cum pe-
riculo, sed quia tertio loco parata sunt. Nam
si gloria ex gravitate belli, & ex hostium ge-
nere spectatur, non minus certe illustria e-
runt Marcelli spolia, quam Romuli, aut Col-
si, imò etiam tanto vtriusque insigniora, quan-
to grauior hostis fuit Viridumarus quam A-
cro, & periculosius bellum Gallicum quam
Hetruscum. Præterea videri potuit, ea lege
Numæ Romanæ laudi inuidisse, qui tam an-
gustis spatijs Imperij decus, & gloriam desi-
nisset: quid enim si quarta spolia opima par-
ta fuissent? cui templo essent affixa? cui Deo
consecrata? an verò dicemus Numam vè sa-
tidicum, aut etiam Egeriæ nymphæ admoni-
tu, cum vtrina tantum populo Romano spo-
lia opima partum vi præuidisset, ijs paria nu-
mero templa, in quibus figerentur, consti-
tuisse? fabulæ. Sic igitur hoc positum, Col-
si, & Marcelli spolia opima in æde Feretrij
Iouis

ROMANOR. LIB. VII. 305

Iouis prope Romuli spolia dono fixa fuis-
se. Colsi certè spolia Iuius in Feretrij tem-
plo prope Romulum posita se vidisse asser-
uit: quare Seruius cum Colsum Marris, Mar-
cellum Quirini templo spolia intulisse Nu-
mæ lege scribit, eiusque rei Liuium laudat
auctorem, tam fallus reperitur in historia,
quam in scriptorum testimonijs referen-
dis.

Templum autem Iouis Feretrij à Romu-
lo, quemadmodum initio scripsi, deuictis
Æniniensibus in Capitolij vertice fuit ex-
structum per angustis finibus; nam Dionysius
sua ætate templi vestigia extasse scribit vix
pedum quindecim longitudine. Ancus de in-
de Rex, illud, teste Liuo, amplificauit postre-
mo, cum vetustate dilaberetur C. Iulius Cæ-
sar Titi Pomponij Attici admonitu reficien-
dum curauit, vt eia auctor in ipsius Attici vi-
ta Nepos: quamquam Liuius eius ædis resti-
tutorem Augustum fuisse testatur. Fieri au-
tem potest, vt cum Iulius, quæ animo desti-
nauerat, morte occupatus infecta reliquis-
set, ea persecutus Augustus laudem absolu-
ti templi tulerit apud posteros. Id tandem
cum magna vrbis parte Neroniano incen-
dio conflagrauit. Feretrium autem Iouem
Plutarchus, vel à spoliatorum fereulo quod
Græci *εσπεριον* appellant; vel à feriendo di-
ctum putant, cui concinit Propertius. libr.
2. elegia 12.

Lib. 1.

Lib. 4.

Tacitus
lib. 15.
in Romu-
lo & Mar-
cellis.

Nunc Spolia in templo tria condita: caussa Feretri,

Omne quod certo Dux ferit ante Ducem.

Seu quia viela suis huiusmodi hac arma ferebant

Hinc Feretri dicta est ara superba Iouis.

lib. 2.

Dionysius Feretrium Iouem interpretatur
 τροπαιοχορον & σκυλοφορον & ὄπαι, φερέτω. Fe-
 stus vero sic ait. Feretrius Iuppiter dictus à fe-
 rendo, quod pacem ferre putaretur: ex cuius
 quoque Templo sumebant sceptrum per
 quod iurarent, & lapidem sili-
 cem, quo scelus feri-
 rent.

Finis. Laus Deo.

INDEX

INDEX RERVM QVAE DE MILITIA ROMANORVM IN SEPTEM his libris notatu sunt dignae.

In quo prior numerus paginam, posterior
 linearum numerum indicat.

A.

A	Bolla quid	217.	24
	Abulere nomen legionis, qualis poena	395.	33
	Acies quae proprie fuerit	100. 7 partes 308. 1 media qua	
	305 8 duplex qua	312. 10 tribus partibus constabat 398.	
	17 aciei ordo	299. 1 in acie singuli inter se tres minimi	
	pedes distabant	307.	16
	Adcoesti qui	106. 28 eorum munus	153.
	Adscripticii qui dicebantur	176.	21
	Ad urbem esse, quid dicitur	292. 11, 433.	31
	Aeneatores qui dicuntur	26.	1
	Aeratii militaris institutio	242. 32 tres praefecti	242 13
	Aerarium triplex	492. 3 ubi fuit 491.	24 in aerarium
	pop Rom. quid inferrebatur	488. 17 in Opis cella, quale	
	492. 12 Gallicanum, quale	492. 21 Sanctum, quale	493.
		22	
	Aere dirui qui dicebantur	389.	28
	Aetas militaris eras ab anno xviii usque ad xlv	69.	13
	Agger quid	331.	22
	Agminis duo genera	257. 13, 263. 17 quadratum. 257.	15
	pilatum	257.	17
	Agri dividendi duplex ratio	372. 23 quomodo divideban-	
	tur	375 24, 376. tot. qui emeritis dividebantur, quales	
	374. 1 emeritis qua lege dabantur	377. 20 in agrorum	
		divisione	

I N D E X

divisione semper, vel S.C. vel populi rogatione, vel lege aliqua opus fuit	173.	3
Ala in legione quare sic dicitur	120.	32
Ala in acie unde dicitur	306.	9
Amenicum quid	187.	5
Antilibum nondum candidis vestis erat ad bellum proficisci	36.	19
Animaduersio leuis, que dicebatur	390. 4. grauis, que	380. 5
quomodo exercebatur, 387. 19. grauis ubi exercebatur	388. 30	8
animaduersioni in hostem varia genera fuerunt	398.	8
Antiquo, verbum erat in bello indicendo solemne	46.	13
Aquila aurea in bella praeferebatur	132.	4
Arce, machina bellica qualis	326.	19
Arma, unde dicitur	188.	28
Arma in trophis affigenda qualia eligebantur	496. 4	4
Armamentarium in Urantina fuit	281.	10
Armillae quales	358. 12. quibus dabantur	358. 26
Vulgo		17
Virtute dicuntur	358.	18
Aspis eliminatio	232.	18
Atti dies sex et triginta quando fuerant	33. 24. quare	33
instituti	33	27
Atributa siue Atributum quid	240.	20
Augurium salutis	35.	17
Auspicia que dicuntur	21. 17. auspictorum duo genera in castris adhibita sunt	22. 25
auspictum ex acuminibus quid dicebatur	25. 3. initio patricij habuerunt, postea plebs	21. 19
quando adhibebantur	27.	27
Aurea corona quare sic appellata	356.	26
Angustus vicies Imperator conclamatus est	421.	14

B.

Baleum cingulum militare	189.	10
Balista missile bellicum	315. 15. 337. 14. balistis sagittae mittebantur	335. 28
balistarum et catapultarum quantitas	336.	5
Barrum quid	316.	5
de Bel-		5

I N D E X.

de Bello indicendo Romani quomodo, et quos consulabant		44. 18
et sequi. Bellum quomodo indiciebatur	49. 125.	51. 15. 55. 10
quando indiciebatur	46. 22. hostibus quo loco indiciebatur	50. 18.
bello inditto triginta diebus necessaria apparabantur	54. 6. ad bellum praeter militem alij opifices eligebantur	128. 20
belli signa a quibus, et quomodo dabantur	313.	8
Beneficarii qui	365.	29
Bones albi sacrificabantur in triumphis	483.	6
Buccina ferunt in hostes dabatur	223. 11. in vigillis milites mittebantur	223. 24
comminis dimittebatur	224. 4	4
Bullam triumphans de caetero suspensam gestabat	463. 19	

C.

Cassides quid	270.	26
Caliga quid	219.	1
Calonum et Lixarum differentia	129.	17
Calones a calando dicti	129.	22
Campus Martius quare ad exercitationem electus	12. 18	18
Campellia que	12.	29
Captivi in triumphis, castrensium vincti ducebantur	454.	33
Castra quasi castra appellata	84. 22. eorum duo genera fuerunt	267. 18
forma qualis	272. 8. quatuor portas habuerunt	272. 16
Romani quomodo mouebant	292.	3
Castra metandi que fuit ratio	262. 22. rationem Romanum unde didicerunt	266.
		25
Catapultae quid	334. 11. mittebantur saxa	335.
		27
Cateae que dicuntur	357.	31
Cena qualis Triumpho peracto	472.	29
Census equestris quantum	311.	8
Centurionum lectio Tribunorum erat	176. 11. Centuriones quales eligebantur	176. 15
eorum munus	177. 5. manipulis praeficebantur	172. 14
primis manipulis praefecti, ceteri honestiores	174. 21. quare in manibus ritum gestabant	177. 30
adiutores habebant	179. 17. duplex stipendium meruerunt	234. 14. 237. 24
supplicij militum praefecti sunt	388.	20
Centu-		Centu-

I N D E X.

Centurie quae dicebantur	98.	22
Cetra quid	327.	25
Ciuica corona qualis	353. 8 quibus dabatur 353. 6: 354.	1
	20 dignitas 353. 27 quis conferebat 355.	1
Ciuium in vebe numerum Romani, quomodo obseruari	68.	20
Classica corona qualis	356.	10
Classicum quid	227. 22, 228. tot. solo Imperatore praesente canebatur 226.	22
Clauis qui dicebantur	216.	21
Clauis angulum equitum fuit	216.	13
Cohors quare sic appellata	99. 2 cohortes ex tribus manipulis instituebantur 98. 30 cohortes subsidiariae vnde diste 124. 32 cohors ex euocatis & extraordinarijs constituit 126. 12 in cohorte non fuit semper idem militum numerus 100. 7 cohortium signa in velis erant depicta 136.	5
Cohors praetoria non numerabatur in legione	125. 8 vnde dicta 125. 13 maior caeteris fuit militum numero 126.	24
ad Concilium qui vocabantur	147.	17
Conceptiue ferre quando fuerunt	33.	4
Congiarium quid	347.	21
Conscripti milites, qui dicuntur	91.	9
Cornices quando canebant	225.	13
Corona vrbis quomodo expugnabatur	322. 8, 340. 1 coronarum varia genera 351.	15
sub Corona venice qui dicuntur	399.	1
Coronarium victori Imperatori militi solitum	426.	20
Coruscatio foderis isti confirmatio	415.	1
in Cruce agebantur milites	385.	13
Ciuem in acie quid	308.	11
Curatores agrorum diuidebant agros	375. 10 per quos creati 375.	12
Curtus triumphalis qualis	457.	2

Deo-

I N D E X.

D.

Deorum voluntates quomodo Romani explorabant	18. 24	
Dij quomodo euocabantur	322. 26, 323. 10 quando 322. 20	
Decimatio, quale supplicium	384.	5
Decumana porta in castris	272. 30, 389.	2
Decuriones praeferebantur equitibus	180.	3
Deitionis formula	418.	1
Delectus, quando habebatur	66. 2 & sequ. ex tribubus habebatur 67.	9
Delicta militaria quae erant	379. 17 ordinata quomodo puniebantur 381. 17 maiora, ob quae maiores poene infligebantur 386. 101.	
Delinquentes in bello venierunt	385.	16
Denarii estimatio	232.	24
Deprehensa quid	280.	13
Deuotionis, qua se pro patria Romani deuocabant, ritus	qua 321. 1 hostes deuocabant formula 324.	19
Dextra principalis, porta in castris qualis	273	18
Dictator & Coss. cumultum dicebant	62.	20
ad Diem indictum milites praesentes	248.	27
Discinctos desiliui, quid erant	392.	26
Discinctis ad maiorem poenam addita laboris molestia	393.	
	11	
Donatiuum quid	347. 17 eius duo genera 347. 28 quantum 348. 15. quomodo dabatur 348.	31
Duces quomodo Imperatorum nomina consecuti	422.	4
Duplicarij qui dicebantur	360.	6

E.

Emeriti qui	365. 19 alio nomine Veterani dicti 365.	23
Equestris ordo, erant equites equo publico	112.	7
Equitandi artem quomodo Romani didicerunt	12.	1
Equitum in legione primum autor Romulus	110. 2 diuerso tempore diuersa nomina 110. 26 in turmas diuisi 118. 2 armatura 202. 11 tabernacula 279.	4
Equites a censoribus eligebantur	111. 6 in legione omnes equestris	

I N D E X.

equestrís ordinis 116. 24 in praelio duobus equis usque sunt
 118. 22 triplex stipendium meruerunt 234. 14 vigiliis
 obibant 288. 6 nunc ante aciem, nunc in acie, nunc post
 dum corona cinxere 305.
 Equus publicus militaris dictus est 115. 10 equorum armaturam
 206.
 Evocari & extraordinarij quales 75. 18, 126.
 Evocatio quid 61.
 Exautorati milites immunes à labore 370.
 Exautoratio pena militaris 379.
 Exercitatio veteribus in primis turæ 9. 12 & seq.
 Exercitus ab exercendo dictus. 9. 5 tribus militum gene-
 ribus constituit 93.
 ante Expugnationem urbis Dij evocabantur 322.

F.

Falx quid 127.
 Fasces Imperatoribus prelati 151.
 Ferentarij qui 108.
 Feri, Feri, vox militum sese adhortantiũ in praelio 319. 15
 Feriendi porci ratio 414.
 Ferie Latina, quæ 29. 27 carum auctores 29. 29 ferijs La-
 tinis quare non indicebatur bellum 30.
 Fetialium nomines 39. 9 fetialis collegij institutores 40. 10
 fetiales quot, & ex quo hominum genere eligebantur
 40. 20 quatinus, rei repetebant 42.
 Filium ventis, symbolum ludæorum ad declinandum ventu-
 ra saxa 337.
 Fœdera vnde dicta 413. 15 quorũ autoritate fiebant 403.
 14 tria genera 403. 19 fœderis genus mixtum, æquũ, qua-
 le 405. 4 fœdus æquissimum, quod dicitur 404. 6 im-
 æquissimum, quale 417. 31 per duos fetiales feriebatur
 409. 18 quomodo feriebatur 410.
 Forfex in acie quid 308.
 Fraudatio stipendii, quid fuit, 389. 24 ea qui afficie-
 bantur 390.
 Frons in acie quid 308.

Fundus

I N D E X.

vnde quid 200.
 Fuit gaito quando adhibebatur 380. 26, 381. 3 fuligatio-
 nis exequenda ratio 380.
 G.
 Gabinus cinctus, qualis 222.
 Galbei quid 358.
 Galea velitaris, qualis 189.
 Galdus Hispaniensis, qualis 188. 2 gladio Hispaniẽsi quo-
 modo veteres uti acingebantur 188.
 Galdus in acie quid 310.
 Gradus deiectio, qualis pœnis 394.
 Gratioumissio, quare dabatur 365. 10 gratiosam missio-
 nem consecuti, Beneficarij appellabantur 365. 27

H.

Habitus eorum, qui gladio feriendi erant 383.
 Haruspicius in extis consulendis religio 27.
 Hasta, qua bellum indicebatur, vnde dicta samuina 50. 5
 pura quibus dabatur 358. 31 pura, Donauca appellatur
 359.
 Hastæ velitum, missiles 135. 29 hastæ velitares, quales
 186.
 Hastaria censo, quæ 391.
 Hastati quare dicti Antesignani 301. 17 eorum armatura
 170. 17 tabernacula 279.
 Helepolis quid 327.
 Herbam dare proverbium, vnde 191.
 Herculis signum praeserebatur in triumpho 466.
 Hordennũ aliquando pro iusticio, ignominia causa, datum
 391.

I.

Iani templum apertum, index belli 51. 20 & seq. bifron-
 tic templum describitur 53. 10 templum, bello inditum
 quare aperiatur 53.
 Imperatoris potestas iure militari 144. 18 & sequent.
 in vta.

I N D E X

in gratioribus canis consilium ferebat 147. 9	9
in rebus à Romanis ornatis 148. 1	1
in Gabino cinctu utebatur 222. 12	12
omnia habebat de publico 238. 7	7
delectu perfecto, rite captatis auspiciis dicens ad conveniendum indicebat 244. 17	17
nonquam ante ferias Latinas indidit egrediebatur ex urbe, ad bellum 248. 6	6
celebratis omnibus sacris, ante quam proficisceretur, munus gladiatorum, venationesque dabat 249. 31	31
eius ex urbe profectio 250. 21, 251. 252. 101	101
exercitum classe lustrata concionem adnotabat 256. 21	21
eius tabernaculum Pratorium appellabatur 274. 16	16
ubi figebatur, et omnes alia circumstantia 274. 14, 276. 101	101
imperator nunc in pugna, nunc in acie, nunc in alterutro cornu erat 306. 31	31
eius in pugna officium 319. 28	28
quo numere donabatur 361. 14	14
Imperatoris nomen veteres dupliciter usurpabant 419. 13	13
ad imperatoris nomen consequentium, quantum ad eum requirebatur 422. 12	12
eius post pugnam in urbem introitus 432. 31	31
in triumpho ornatus 437. 8	8
imperator in oratione praetexta toga utebatur 480. 11	11
imperatoris in ovatione tibicine et cingebant 481. 6	6
in imperatoris nominis inscriptione quid observandum 421. 26	26
Imperium quid olim dictum sit 58. 5	5
Imperio demando Senatus nono S. C. provinciam ornabat, stipendium in milites assignabat, etc 59. 13	13
Indutiae quid 400. 13	13
pax sequestris 400. 27	27
earum tempore quid factum 401. 12	12
Io Triumphe, Io, communis omnium Latantium vox, in Triumpho 469. 29	29
sub iugum mitti, quid 398. 28	28
Iupiter vnde dictus Feretrius 412. 24. 506. 15	15
Iuramenti formula, quo se milites obligabant, ne furto et liquisse castris auferrent 283. 14	14
Iustum andem quomodo concipiebatur 88. 5	5
Iustus iustitia quibus dabatur 365. 8	8
iustitiam adepti, Fecitiani aut Emeriti appellabantur 365. 18	18

Lacerna

I N D E X

L.

Lacerna, quid 217. 8	8
lena, quid 217. 17	17
laurea coronam spectaculis utebantur Romani 476. 27	27
laureus in triumpho quare praeferebatur 462. 28	28
legatorum dignitas 158. 11	11
duo genera 157. 4	4
legati post Imperatorem praecipuum locum in exercitu habuere 156. 27	27
aut à Senatu dabantur, aut ab Imperatore eligebantur, 157. 25	25
in quoque dicebant, 159. 13	13
Legionis autor Romulus 93. 14	14
non idem semper nomen fuit 93. 20	20
varia ethymologiae 96. 14	14
Legione praeter cinem Romanorum nullus crebatur, 95. 15	15
quatuor hominum genera 96. 31	31
centuriae lx, manipuli xxx, cohortes x, 99. 14	14
leues milites, qui fuerunt 106. 3	3
leuis armaturae arma 200. 4	4
leuis armatura post principes collocabatur 306. 20	20
Lex curiata unde dicta 58. 15	15
legem curiatam quis ferebat 59. 7	7
Lex de consecratione spoliiorum optimorum 502. 30	30
Libralia , quid 339. 10	10
Lictores , qui 387. 5	5
graves animadversiones exercebant 387. 4	4
à ligando dicti 150. 32	32
eorum munus 152. 16	16
Litae , quid sit 25. 18	18
Litterae publicae de victoria, ad confirmandum Imperatoris nomen 424. 12	12
litterae laureatae 425. 12	12
Livon , quid 326. 7	7
Lixarum officium 130. 3	3
à Licha dicti 130. 9	9
Lorica , unde dicta 199. 16	16
machina bellica 333. 31	31
Lupus , machina bellica 333. 20	20
Lustratio 254. 13	13
lustranda classis mos 255. 17	17

M

Magister equitum uniuerso equitatu praefectus 181. 4	4
ad Magistratum urbanum quibus patebat aditus 5. 19	19
magistratus	

L1

I N D E X

gistratus soli aspiciam habuere	145.	
Malleoli, teligenis	340.	
Manipuli, qui dicebantur	97. 32 eorum munus	284.
sequenti.		
Mauricia, quae dicuntur	489.	
Militia triplex	61. 17 a militia qui vacabant	73. 101.
militia mutatio quid	394.	
Militum tria genera	93.	
Militia qui erant in supplemento, in cohortes subsidiarias	distribuiti	124. 30 ex iudicis olim eligebantur
ad sagum, pennis addidere	217. 1 privato sumptu primo, post Romanam à Gallis captam de publico stipendium	merere
230. 7 in balieis stipendium gerebant	239. 27 militibus quos ob causam licentia abesse a die ad conuenientiam militum	246.
Militia ad bellum proficiscendo, & arma, & alia impedimenta	gelebant	260. 1 eorum diei spatia quantum iter
264. 265. 101. accepto belli signo, ad orientem solem	Deos venerabantur	315. 6 hostem cursu & clamore aggrediebantur
315. 13 propter virtutem ad maiores ordines	promoti	359. 23 militis, hoste singulari certamine deuicti, premia
363. 10 his & viuis, & mortui ornabatur	364.	
Militia in praesidio fortes quomodo predebantur	364. 1 in oratione olea coronati	incedebant
431. 24 mediam partem ex praeda, aut donatio apud signa	deponabant	42.
Militio honesta, quid	365. 12 quando concedebatur	366. 24 duplex
365. 7 iustitiam cognoscebant	Tribunum	369.
Militio ignominiosa, quid	396. 16 duplex	396. 18 missis ignominiose ritum
396.		
Militio senectutis, Ex auxiliorum	370.	
Mundus olim, quid	31. 6 quando patuit	31. 9 patens, quale scilicet fuit
31.		
Muli Martiani, unde dicti	262.	

Muli

I N D E X.

Multa quomodo dicebatur	68.	4
Munerum interdicio	396.	20
Murales coronae quales	355. 32 quibus dabantur	355. 29
Murci qui	89.	5
Musculus, instrumentum bellicum quale	330.	21

N.

Navalis corona, qualis	356. 10 quibus dabatur	356. 14
Naumenfiles Dij qui dicebantur	324.	6
Nox in quatuor vigiliis distribuebatur	289.	23

O.

Obsidionalis corona, qualis	351. 20 quibus dabatur	351. 18 eim dignitas
352.		16
Ocreae quare hastati tantum in dextro pede habebant	194.	20
Onager, idem quod Scorpio	338.	28
Operibus urbes quomodo oppugnabantur	322. 4, 326.	1
Opifices, Fabri, Tubicines, &c. qui non erant milites in cohortes	dimisi	328.
Opima spolia, unde dicta	458.	27
Oppidani hostium tela quomodo eludebant	332.	22
Oppugnabantur urbes dupliciter	322.	3
Oppugnatores lapum, quomodo eludebant	333.	25
Orbis in acie quid	310.	6
Ordinibus descriptis, singulis etatibus sua arma dabantur	183.	10
Ordo incedendi ad bellum	258, 259. 101.	
Ordo formae castrorum quomodo	285.	19
Quatio unde dicta	477. 23 quare concedebatur	478. 15
Quantum pompa	479. 18 villis & oues	479. 22 quantitates quare coronam aut eam gelebant
480.		21

P.

Pennis, quid	217.	7
Palatia, quid	11.	16
Paludamentum, quid	214. 5 fuit proprium Imp.	213. 24

Ll 2

Para.

I N D E X.

Parasitata, machina bellica	334.	17	
Parma, quid	184.	24	
Pater patrius, qui patre adhibe superstitie liberos suscipiebat	42.	16	
Pax perpetua fœdere dabatur	401.	30	
Pax absque auctoritate Senatus, & iussu populi, non erat	rata 496.	21	
Pax rata, quid fiebat	407.	30	
Pecunie, ex præda, aut donativo, mediam partem milites apud signa deponere	349.	16	
Peditum in cohortes divisio	121.	26	
Peregrina sacra, qua	324.	15	
Perennia, qua	28.	7	
Phalerarum forma	206. 27 phalera ex argento, equitum munera erant 360. 30 quibus equitibus dabatur	361.	1
Phiala quibus dabatur	369.	26	
Pila, quibus Italiæ utebantur	195, 196. 101.		
Pila ab hoste emissæ, Romani quomodo excipiebant	318.	12	
Plædendi miles ius, cuius	388.	6	
Pluems, quid	329.	23	
Pœna leues variæ	189.	12	
Populum de bello consulturi Coss. maioribus hostijs rem divinam faciebant	47.	11	
Populus in prouincia imperium mandabat	58.	3	
Praconis officium	152.	10	
Præda diuidendæ duplex ratio	345. 4 præda in quos diuidebatur 346. 19 præda in ærarium collatio 482. 20		
Præfelli castrorum munus	160. 12 præfelli castrorum in singulis legionibus vnus fuit 160. 5 præfelli fabriam & castrorum, sequuntur in ordine Legatos 159. 22 præfelli duodecim præerant auxilijs	182.	8
Præliæ dies, qui	29.	6	
Prælii signum, vexillum rubrum, vel purpureum super prætorio extensum	293.	22	

Præ-

I N D E X.

Præliandi apud Romanos modus, & ordo	317, 318. tot.	21	
Præliari sub vitæ, quid	329.		
Præmia militaria	350. 4, 361. 26 quando dabantur	350.	19
Prætendere, quid dicitur	285.	5	
Prætoris nomine ad portam saluandi mos	251.	20	
Prætorium dimittere, quid	291.	13	
Prætoriana porta in castris	272.	20	
Præcatio sollemnis, qua extra præciiebantur in mare	256.	2	
Principum armatura	198. 3 tabernacula 279.	21	
Principales portæ in castris, quare sic appellatæ	273.	26	
Principia, quid	278, 299.	28	
Prodigia ante Imperatoris ex vrbe egressum, procurabantur	249.	14	
Prouincia Prætoriana & Consularis, qua	56.	11	

Q.

Quadrato agmine utebantur Romani locis suspectis	262.	
15		
Quæstores quomodo eligebantur	154. 30 quæstoris officium 155. 21 quæstor primus ab Imperatore 154. 29 quæstores etiam iurisdictionem exercebant 156. 8 quæstor scribis, & lictoribus vsus est 156.	15
Quinquatrus à Quinquando dicitur	37.	15
Quintiana, quid	280.	24

R.

Religiosi dies, quibus bellum gerere non licebat	29.	13
Res, quomodo, & à quibus repetebantur	42.	27
Resignare idem quod proseribere	390.	8
Romani alijs gentibus militia præstantiores	1. & sequi militia, & exercitatione, ita etiam ceteris gentibus religione præstiterunt 17. 20 & sequi. Romano-	

Ll 3

1100

I N D E X.

rum magnanimitas 3. 11	spacio quingentorum annorum, quingentes quinquages priuati sunt, quadringentes quadragies vicerunt 2. 13	varia arma a varijs gentibus sumptum 4. 12	quales milites eligebant 79.	19	quomodo doli remos agere 10. 3	item, inferre & deferre idem 11.	1	
Romana pubes quando, & quibus exercitijs exercita 13. 9	Romanorum in castris apparatus 16.	8	Romani milites eisdem iure tignarij, nauicularij, &c. 16.	31	Romani aperti hostibus bellum non indicebant 51.	3	Romanorum dierna religio, cum priores bellum inferrent 37.	18
Romani arma ex publico armamentario subministrata 210.	22	Romanorum Imp. Dictator, Coss. re sua inclinatae, aliquem ex civibus, vel seipfos denouere solebant 320. 20	14	Romulus vnde Quirinus appellatus 359.	23	Rovarij qui dicebantur 107.		

S.

Sacramenti olim quantavis, & religio 85. 22 & seq.	Sacrificia Romanorum ante bella 19. 20 & seq.	17	Sacrum Coreris, mundus appellatum 32.	19	Saginae quae 412.	2	Sagum, vestis militaris 211. 22 tam Imperator, quam alij milites geriebant 212.	2	
Sambuca, machina bellica qualis 340.	30	Sanguinis mittendi consuetudo in bello, vnde orta 393.	19	Saturnalia, quales feriae fuerunt 30. 17 quando, & quot diebus celebrabantur 30.	6	Secpirum Iouis in feriendis faderibus, quare adhibebatur 410.	32	Scorpio, missile bellicum 335. 11, 337.	19
Scribarum munus in castris 154.	17	Scrobes, quae 382.	8						

Sen.

I N D E X.

Scutum Samnitium 191. 1 quo hastati utebantur 191. 20	192, 193. tot. ἀπό τῆς σκῆρας dictum 192.	30	Securis percussio 382.	6	Segetria 16.	10	Senatus provinciae constituendi potestatem habebat 56.	1	
18 quare dabatur in triumphis extra urbem 433.	4	Serra in acie quid 309.	30	Seruus publicus erat Carnifex 465. 8 vna cum triumphante in curru vehebatur 463. 27	12	Signa militaria 133. 28, 223. 2 diebus festis ornabantur & inungebantur 142.	8	apud Signa Romani iurabant 142. 28 detinebantur captiui 143. 4 erat asylum 143.	1
Signorum in acie ordo 301. tot.	1	Signum manipuli, fasciculus funi 139.	23	Silentium in angustis, quid 24.	1	Sinistra principalis, porta in castris 273.	1	Sociorum in legione numerus 119. 23 equitum tabernacula 279. 30	24
Sociorum in legione numerus 119. 23	1	Sociorum in legione numerus 119. 23 equitum tabernacula 279. 30	24	Sociorum in legione numerus 119. 23 equitum tabernacula 279. 30	1	Spolia hostium, victores Dijs dicabant 242. 20	24	Victorum domibus affixa, nunquam reuelleret licebat 363. 24	28
Spolia hostium, victores Dijs dicabant 242. 20	24	Victorum domibus affixa, nunquam reuelleret licebat 363. 24	28	Spolia hostium, victores Dijs dicabant 242. 20	24	Victorum domibus affixa, nunquam reuelleret licebat 363. 24	28	Spolio in Iouis Feretrii templo consecrabantur 500.	3
Spolio in Iouis Feretrii templo consecrabantur 500.	3	Sponsio quorum auctoritate fiebat 401. 32 quid à fœdere differat 402.	1	Statina feriae quae, & quando 33.	5	Stigmata, quae 90.	6	Stipendium, quid 239. 7 militum quantum 231. 232. 233. tot. de publico persolutum 230. 7 de publico, vnde quaestor curabat 240.	17
Stipendium, quid 239. 7 militum quantum 231. 232. 233. tot. de publico persolutum 230. 7 de publico, vnde quaestor curabat 240.	17	Stipendio milites non tantum vestium, sed vestes & omnia ad bellum necessaria comparabant 235.	20	ad stipendium accipiendum milites nominatim citabantur 239.	11	Stipendia legitima, quae 366. 2, 368.	Subf.		

Subf.

I N D E X.

Subsidia, quae 302. 8 acci secundae pars 302. tot. in ma-
 nipulos & cohortes diuisa 303.
 Sumpsit ad triumphum necessarios Senatus ex arario de-
 cernebat 443.
 Supplicatio, quae 428. 13 quot diem erat 429. 24
 ante bellum à Romanis inditebatur 19. 7 quare Impr-
 ratori victori decernebatur 427. 17 quare Triumph
 prerogatiua dicebatur 427. 31 in supplicatione decer-
 nenda singulorum sententia rogabantur 431.
 Supplicarij: Romani coronati, in veste candida 429. 4
 Supplicationum diebus feriandum 429. 14

T.

T. in obseruando ciuium numero, superfluum, & defunctio
 A. puerum designabat 91.
 Tabernacula militum, figebantur pedibus ducentis à
 vallo 274. 26 fiebant è pellibus 275.
 Talem eliminatio 237.
 Templum Iouis Feretrii vbi, & à quo extructum 505 11
 Temorij mutandiratio 391.
 Testamenta in prociatu facere, quid 313.
 Testudo machina bellica 311. 2 arietaria quae 328. 1
 Timpanulum & flagellum, curru Triumphali, quare ap-
 pensa 465.
 Tirones, qui 71.
 Toga picta 457. 30 palmata 458. 25, 460. 6 picta vel
 palmata, Trabeca dicta 459.
 Tolleno, quid 333.
 Torquet, quales fuerunt 357.
 Torquati milites, qui 357.
 Trabeca, quid 459. tot. imperatores interdum ad bellum
 proficiscebantur 215.
 Transcripti, qui 123.
 Transfuga supplex, ranum oliuae lana obnolutum in manu
 ferebat 417.
 Triarij, qui pili pugnabant, Pilani dicti 192. 22 cotum
 arma.

I N D E X.

armatura 198. 7 tabernacula 279. 13 ad Triarios res
 redijt, quale prouerbiu 317.
 Tribunal suggestus erat ex respice constructum 148. 21
 proprium Imperatoris 148.
 Tribuni totius legionis magistrum 162. 1 tribunicij ho-
 noris insigne pugio erat 171. 28 stipendia tribuni quan-
 tum 237.
 Tribunorum numerus & lectio 162. 27, 166 16 duo
 genera 165. 17 eorum in castris munera 169. 10 taber-
 nacula 277. 19, 278. 101.
 Tribuni militum, vnde dicti 162. 22 ad sagum latu, vel
 angulum clauum addidere 216. 2 post castru aueratio-
 nem, ab omnibus injuriam exigebant, se nihil ex ca-
 stris furto ablaturos 283. 8 praedam diuidebant 344.
 13 misicionem cognoscebant 369.
 Tribunus ex censu, quando institum 241.
 Tripudium quomodo captabatur augurium 23.
 Tripudium solistimum, vnde dictum 23. 25 in quanta
 auctoritate apud Romanos 24.
 Triumphus Roma honorum maximus 435. 15 à Dicitur
 dictus 435. 22 duplex 436. 22 pro aucto, non pro re-
 cuperato Imperio dabatur 437.
 Triumphum ducturi, sua in provincia, & suis auspicijs rem
 gerebant 437.
 Triumphus impeditur, si Tribuni plebis imperatori
 diem diceret 440. 29 re praclare ciuili bello gesta
 etiam non decernebatur 441.
 Triumphabat nemo, nisi quinque millia hostium vno pre-
 lio occidisset 493.
 Triumphus pompa 445. 17, 446, 447, 448, 449, 450,
 468, 469, 470, 471, 472. 101
 Triumphus naualis vnde dictus 474. 20 eius pompa
 475. 6 in monte Albano, ceteris fuit in honoratior
 482.
 Triumphantis habitus 446.
 Triumphans coronam ex laurea gestabat 462. 12 amia-
 11 5 100

I N D E X.

lum ferreum quare gestabat 464.
 Triumphantes quadrigis in urbem inuehebantur 456.
 Triumphantium crematorum corporum ossa, & cineres
 urbem referbantur 476. 1. statua ijs triumphali habi-
 tu ponebantur 476.
 Trophæa quanda ponebantur 454. 24. vnde fiebant 497.
 10. veritate collapsa restitueri nefas erat 497.
 Tuba, signum militare 224.
 Tumultus, quid 62. 5. Coniuratio dicta 64.
 Tumultus tempore Romæ se omnes ad bellum præparabat
 62.
 Turres in acie, quid 311.
 Turris, machina bellica 331.

V.

Vacatio militaris triplex 72.
 Vallares coronæ quibus dabantur 355.
 Vallescere, vnde deductum 389.
 Vallus quid 261.
 Vallum Romani, quomodo faciebant 270.
 Velati, qui 107.
 Velitum arma 134.
 Velites, quare procubitores dicti 284.
 Verbena, que 43.
 Verberatio duplex 380.
 Vestes militares milites primo suis sumptibus, postea a
 publicis accipiebant 222.
 Veterani quare dicti Vexillarii 371. 14. eorum præmi-
 371. 3. privilegia 378. 15. in agris collocati uxores da-
 cebant 377.
 Vexillum sublatum, signum aggrediendi hostes 314.
 Vigiliam arma in excubijs 286.
 Vigilia nocturnas Romani, quomodo committebant
 287.
 Vigiliis obediendi, munus equitum 288.
 Vigilia quomodo obibantur 288.

I N D E X.

Vigiliarum signa, Triariorum centuriones buccina dabant
 31.
 289. 3.
 Vinea, machina bellica 329. 18.
 Vindex quando milites cedebantur 380. 8.
 Vindex toga sumebatur anno decimo septimo 9. 2.
 Virtus sola, gradus ad ordines militares 6. 27.
 Virtus in supplicationibus quare addebantur rami 417. 29.
 Vultuarij, qui 74. 21.
 Vota nuncupata, que 248. 12.
 Votum, quod ante bellum susceptum, præsentis Pontificis
 Consul nuncupabat 20. 14.
 Vires in exercitu Romanorum nulla 84.

F I N I S.

Vigilia

Errata, studiose Lector, sic
emenda.

Pag. versic.		corrige
21. 20	adueros	aduersus
24. 21	interiora	interiore
25. 3	pulsi	pulli
31. vlt.	sacerdotis vineta	sacerdotes, vineta
48. 8	renunciata	renunciata
57. 17	comrare	comparare
74. vlt.	ne	non
91. 11.	aliquam	aliquem
118. 3	terminas	turmas
119.	ultima linea tota deleatur	
155. 27	visi ita sum	si ita visum
171. 29	<i>παραζώνιον</i>	<i>παραζώνιον</i>
195. 10	id hastatis	id est, hastatis
214. 7	reget	rege
240. 28	lorum	Forum
296. 26	esset	essent
321. 28	pro prima	pro patria
354. 16	numerum	muncrum
377. 28	collati	collocati
385. 9	supplicia	supplicio
408. 31	separari possent	sperari possent
449. 13	argumentumq;	argentumq;
497. 12	Tophæa	Trophæa.

in Indice pag. 4. vers. 15 ritus qua 321. r.
corrige, ritus 321. f. qua

